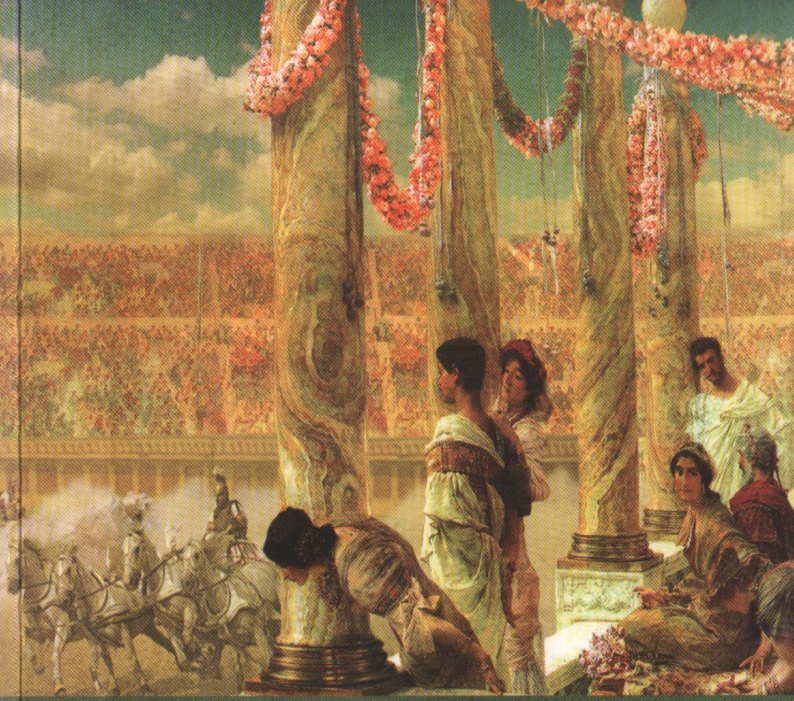

RADİ DİKİCİ

BİZANS'I ANLAMAK

Remzi Kitabevi

RADİ DİKİCİ

Bizans'ı Anlamak

Remzi Kitabevi

BİZANS'I ANLAMAK / Radi Dikici

© Remzi Kitabevi, 2016

Her hakkı saklıdır.
Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Editör: Zeynep Atayman
Kapak: Ömer Erduran

ISBN 978-975-14-1727-5

BİRİNCİ BASIM: Haziran 2016

Kitabın basımı 2000 adet yapılmıştır.

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul
Sertifika no: 10705
Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090
www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı ve cilt: Remzi Kitabevi A.Ş. basım tesisleri
100. Yıl Matbaacılar Sitesi, 196, Bağcılar-İstanbul
Sertifika no: 10648

Başta Hıncal Uluç olmak üzere
Türk gazeteciliğinin büyük
ustalarına...

İçindekiler

Giriş *9*

I. BÖLÜM
Büyük Konstantin (306-337)

Roma İmparatorluğu'nun Anadolu'daki İlk Başkenti: Nikomedia (İzmit) *13*
İsa'nın Çarmıha Gerildiği Kutsal Haç (Crux Vera) Nasıl Bulundu ve Günümüze Kadar Nerede Saklandı? *16*
Milion Taşı *25*
Bizans İmparator ve İmparatoriçelerinin Mezar Yerleri *31*
Bizans Tarihinin Tek Filozof İmparatoru: Julianus "Apostate" *34*

II. BÖLÜM
Dede ve Torun İmparatorlar

Dede: I. Theodosius: Aşk ve Katliam - Viktoras ve Jamila *39*
Torun: II. Theodosius *44*
Anthemius Surları *45*
Dünyanın İlk Üniversitesi: Pandidakterion *52*

III. BÖLÜM
İstanbul'un Dört Kuruluşu

Şehirlerin Kraliçesinin Doğumu: I. Byzas *57*
İkinci Kuruluş: İmparator Septimius Severus *62*
Üçüncü Kuruluş: Büyük Konstantin *64*
Dördüncü Kuruluş: İmparator Jüstinyen ve Theodora *70*

IV. BÖLÜM
İmparatoriçe Theodora

Tarihi Değiştiren Minder *77*
İmparatoriçe Theodora ve Pornai Sokağı *80*
Tarihin En Büyük Hukuki Düzenlemesi: "Corpus Juris Civilis" *84*
Altın Kapı *88*
Theodora ve Tarihin En Büyük Salgını *90*

V. BÖLÜM
İmparator Heraklius (610-641)

Heraklius'un İmparator Oluşu 97
Hıristiyan Âlemi Ağlıyor 110
Bizans'ta Şifa Sanatı ve Baba Heraklius 116
İmparatoriçe Martina 119
Halife Ömer Burada Namaz Kılmıştır 126

VI. BÖLÜM
Hz. Muhammed'in Mektupları

Hazreti Muhammed'in Üç Mektubu 131

VII. BÖLÜM
Kesik Burunlu İmparator

Jüstinyen "Rhinotmetus" 141

VIII. BÖLÜM
Bizans'ın En Muhteşem Dönemi: Makedonya Hanedanı

Tahta Giden Yol: Güzellik ve Doğurganlık 147
Amorian Hanedanı'nın Sonu Geliyor! 151
Bizans Tahtında Bir Bilge! 164
Heybeliada Ruhban Okulu 176

IX. BÖLÜM
İmparatoriçe Zoe "Porphyrogenita"

Ellisinden Sonra Üç Koca: İmparatoriçe Zoe 181

X. BÖLÜM
Haçlı Seferleri ve Komnenus Hanedanı

Haçlı Seferleri 189
Komnenuslar: Baba, Oğul, Torun ve Aleksiad 204

Kaynakça 211
Dizin 213

Giriş

Okurlarımız bu defa çok farklı bir tarih kitabıyla karşı karşıyalar. On bölümlük bu kitapta, her bölümün kendine has hikâyesi anlatıldı. Genel olarak 300'lü yıllardan 1200'lere kadar dönemi kapsayan bu kitabın başlangıç noktası, 13 Eylül 2013 Cuma günü *Sabah* gazetesinde Hıncal Uluç'un köşesinde çıkan "Bütün Yollar Roma'ya Çıkar" yazısı oldu. Daha sonra 2,5 yıl süreyle aynı köşede çıkan yazılarımla devam etti. Konuların çok büyük bölümü Bizans İmparatorluğu tarihiyle ilgiliydi.

Bilindiği gibi gazete yazılarının kendisine has özellikleri vardır. Buna uymak zorundasınız. Bu nedenle yazılara çok kere dipnot koymak ve kaynak göstermek mümkün değildi. Bir hafta önce yazdığınız yazıya devam etmek istiyorsanız, ikinci veya diğer haftalarda bir cümleyle de olsa, zaman zaman okuyucuya hatırlatma yapmak için bir veya birkaç cümle tekrar yazmak durumundasınız. Ayrıca aynı olay, aynı imparator, imparatoriçe ve haneden hakkında farklı tarihlerde ayrı yazıların çıkması söz konusu oluyordu.

Kitabı hazırlarken, önce yazıları, olay (Haçlı Seferleri gibi), imparatorlar (Konstantin, Theodosius), imparatoriçeler (Theodora ve Zoe gibi) veya Hanedan (Makedonya Hanedanı gibi) başlıklar altında topladım, 10 bölüm halinde. Birbirini izleyen yazıları sıraya koyarak yazı başlıklarını çıkardım. Çünkü, böylece okuyucu kesintisiz okuma imkânına kavuşuyordu ve zaten yazının içinde başlıklar vardı. Ayrıca birbirini izleyen yazılardaki tekrarları ayıkladım.

Her hafta hazırladığım yazılarda değişik üsluplar kullanılması kaçınılmazdı. Tüm metnin üslubunu tekleştirdim.

Dipnotları, indeksi, kaynakçayı ekledim.

Kitaptaki yazıların oldukça büyük bölümü tümüyle orijinaldir. Tarih kitaplarında bulmak mümkün değildir. Çünkü, bunları hazırlarken

Bizans hakkında yapılan son araştırmalardan yararlandım. Hatta bu kitabı hazırlarken yeni bilgileri de kitaba koydum veya bazı düzeltmeler yaptım. Velhasıl gazete yazıları olmaktan çıkarıp tarih kitabı haline getirdim. Ayrıca gazetede yayınlanmayan, İsa'nın çarmıha gerildiği Kutsal Haç'ın *(Crux Vera)* şu anda nerede bulunduğuna dair yazıyı da kitaba ekledim.

Kitabın adını *Bizans'ı Anlamak* koydum. Çünkü kitabın içindeki yazıların birçoğunda Bizans'ın günlük hayatını, kişisel ilişkileri, yaşam şeklini ve aile yapısını anlatmak şansım oldu. Birbirinden ilginç olayları anlattım. Keyifle okuyacak ve beğeneceksiniz.

Her şeyden önce, böyle bir kitabın doğmasını sağlayan ve bana köşesini 2,5 yıl süreyle açan ve her yazının giriş kısmına hak edip hak etmediğimi bilemediğim övgü dolu giriş notları koyan Hıncal Uluç'a, yazıların zamanında yetişmesi için her türlü titizliği gösteren Yasemin Sayın'a, imparator ve imparatoriçelerin tablolarını yaparak onlara hayat veren, ayrıca birçok olayı resimleyen ressam Evren Oğuzbalaban'a, danıştığım tıbbi konuları büyük bir titizlikle inceleyen ve o konuda desteğini esirgemeyen Prof. Dr. Akif Akaydın'a, birçok kez yazdığım yazıların kritiğini yapan ve mükemmelleşmesini sağlayan Aysel Hacır'a, kapak kompozisyonunu hazırlayan Ömer Erduran'a, kitabı titizlikle formatlayan Hatice Taş'a, kitabın editörlüğünü yapan, özel dikkati ile mükemmelleştiren Zeynep Atayman'a ve yazıların yayınlandığı süre içinde Türkiye ve dünyanın her köşesinden emailleriyle bana ulaşan okurlarıma teşekkürlerimi sunarım.

I. BÖLÜM

Büyük Konstantin (306-337)

(Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας)

Roma İmparatorluğu'nun Anadolu'daki İlk Başkenti: Nikomedia (İzmit)

İsa'nın Çarmıha Gerildiği Kutsal Haç *(Crux Vera)* Nasıl Bulundu ve Günümüze Kadar Nerede Saklandı?

Milion Taşı

Bizans İmparator ve İmparatoriçelerinin Mezar Yerleri

Bizans Tarihinin Tek Filozof İmparatoru: Julianus "Apostate"

Roma İmparatorluğu'nun Anadolu'daki İlk Başkenti: Nikomedia (İzmit)

Büyük Roma İmparatorluğu'yla ilgili ilk kayıtlara M.Ö. 753 yılında rastlıyoruz. M.S. 284 yılına kadar yani 1037 yıl boyunca imparatorluğun başkenti hep Roma'ydı.

Roma İmparatorluğu'nun Bizans dönemi ise 330 yılında başladı ve 1453 yılında sona erdi. Bu 1123 yıllık dönemde başkent Konstantinople, yani İstanbul'du.

Bu iki rakamı dikkatle gözlemlediğimiz zaman yani 284-330 yılları arasında bir boşluk görülmektedir. Nedense tarih kitaplarının tümünde bu 46 yıllık dönemde Roma İmparatorluğu'nun başkentinin neresi olduğu açık açık zikredilmemektedir.

Roma İmparatorluğu'nda 235 yılından itibaren yukarıda bahsettiğimiz 284 yılına kadar geçen süre içinde tam bir kaos yaşandı. Bu dönemde tam 22 imparator gelip gitti. Ortalama hüküm süreleri 2,5 yıl kadardı. Genellikle imparatoru korumakla görevli olan komutanlar, imparatoru öldürerek yerine geçiyorlar ama kısa bir süre sonra da kendileri aynı akıbete uğruyorlardı.

284 yılında İmparator Numerian, Pers seferi sırasında hastalandı ve İzmit (Nikomedia) önlerine geldiğinde öldü. Ülkedeki karmaşaya son vermek isteyen ordu, süvari birlikleri komutanı Diokletian'ı imparator ilan etti ve taç giyme töreni de 1 Nisan günü Nikomedia'da (İzmit) yapıldı.

Diokletian imparatorlukta son yirmi yılda yaşanan tüm karmaşanın şahidi olmuştu. İlk iş olarak askeri komutanları yanından uzaklaştırdı ve onları ülkenin çeşitli yörelerine dağıttı. Askeri ve sivil otoriteyi birbirinden ayırarak vesayet sistemini yok etti. Mali sistemi düzenleyerek ekonomik yapıyı güçlendirdi.

Ama başka bir şey daha yaptı. Büyük Roma İmparatorluğu'nun başkentini Roma'dan Nikomedia'ya taşıdı. Yani 284 yılından başlayarak Roma İmparatorluğu yeni başkentten yönetilmeye başlandı. Önce imparatorluk sarayı yenilendi ve imparatoriçe için bir bölüm eklendi. Bugün çok küçük bir parçası kalan İzmit surlarını tamir ettirdi. Küçük bir hipodrom inşa ettirerek halkın eğlenmesini sağladı.

Komutan Konstantin İzmit'te ve imparatora yakın kişiler arasındaydı. Bir gün birliktedirler. Diokletian'a sordu:

"Majeste, burada olmaktan memnun musunuz?"

"Burası iklimi itibariyle beni çok mutlu ediyor. Roma'dan oldukça küçük ama, her türlü hizmeti buraya taşıyabildik. Hemen aşağıya indiğimizde deniz kenarına varıyoruz. Oraya yazlık bir saray yaptırdım. Ayrıca küçük bir limanı var. Gerek savaş ve gerekse ticari gemilerin yanaşmasına uygun. Özellikle Mısır'dan ve Libya'dan gelen hububat, meyve ve yağ; Midilli, Kıbrıs, İtalya ve Galya'dan (Fransa) gelen şaraplar bu limanda indirilip depolanıyor... Roma'ya gelince. O kadar meraklı olma. Roma gerçekten muhteşem eserlerle süslüdür. İlk gördüğünde her şeyden hoşlanacak ve hayran kalacaksın. Ama işin içine girildiğinde anlayacaksın ki, orası bir fesat kaynağı ve ihanet yuvasıdır. Orada yaşadıkça bu seni sarıp sarmalar. Artık muhteşem eserlerin hiçbirini görmezsin ve bir an evvel oradan kaçmak istersin. Bu sözlerim kulaklarına küpe olsun," dedi.[1]

Güçlü bir yönetim kuran ve geleceği emniyet altına alarak istikrarı sağlayan Diokletian, 21 yıl sonra yani 305 yılında, tarihte istifa ederek görevinden ayrılan ilk imparator oldu. Zaman zaman geri dönmesi için yapılan çağrıya karşılık, *"Peki ama neden?* diye sorar ve ekler, *"Ben lahana yetiştirmek için harcadığım zamanımı imparatorluğu yönetmek için israf edemem!"* [2]

330 yılına gelindiğinde artık Roma İmparatorluğu'nun tek bir imparatoru vardı. O da Büyük Konstantin'di. Konstantin ise başkenti Yeni Roma'ya yani Konstantinople'a (İstanbul) taşıdı. Bu tarihe kadar 46 yıl içinde dört Roma imparatoru; Galerius, Maximin Daia, Licinius ve Konstantin İzmit'i başkent olarak kullandılar.

---

(1) Radi Dikici, *Büyük Konstantin, Helena ve Fausta,* s. 8-9.
(2) Micheal Grant, *The Emperor Constantine,* s. 22.

Üzülerek ifade etmek gerekir ki, özellikle son 50 yıl içinde İzmit'te koca bir tarih yok olmuştur. Ancak son on yıl içinde özellikle Roma dönemine ait eserlere sahip çıkılarak Arkeoloji ve Etnoğrafya Müzesi kurulmuştur. Müzedeki devasa Herakles heykeli ve bahçedeki yaz, sonbahar ve kışı temsil eden heykeller çok dikkat çekmektedir. Bugün artık İzmit'te bulunan her tarihi eser dikkatle korumaya alınmaktadır.

İsa'nın Çarmıha Gerildiği Kutsal Haç *(Crux Vera)* Nasıl Bulundu ve Günümüze Kadar Nerede Saklandı?

İmparator Büyük Konstantin'in 75 yaşındaki annesi İmparatoriçe Helena, onun için biraz zahmetli olan yolculuktan sonra 325 yılının Haziran ayının sonunda Kudüs'e vardı. Kendisini vali ve Patrik Macarius karşıladı. Helena, yol yorgunluğunu atmak için bir hafta kadar dinlendi. Bir gece rüyasında İsa Peygamberi ve Kutsal Haç'ı görünce valiyi çağırdı. "Yarın sabah erkenden beni Efendimiz İsa'nın çarmıha gerildiği yere götürmenizi istiyorum," dedi.

"Majesteleri, Efendimizin çarmıha gerildiği tepenin olduğu yere daha sonra Roma İmparatorları Venüs Tapınağı inşa ettirmişlerdir. Ancak tapınak şu anda bakımsızlıktan harabe halindedir," diyerek Patrik Macarius açıklama yaptı.

"Ne halde olursa olsun görmek istiyorum."

Ertesi sabah yola çıkan Helena Venüs Tapınağı'na gelince valinin yanındaki bir heyetle kendisini beklediğini gördü. Hep birlikte yıkıntı halindeki tapınağın içine girdiler. Helena tapınağın dua salonu olduğunu tahmin ettiği alanın tam ortasına gelince birden durdu, gözlerini kapattı; sanki ayağının altından gelen bir duygu seli bütün benliğini kaplamıştı. Birkaç dakika öylece kaldı. Kendine gelince valiye döndü.

"Yarın sabahtan başlayarak çok büyük bir titizlikle bu tapınağın kalıntılarının temizlenmesini istiyorum. Sadece bu salonun tabanına dokunulmayacaktır. O noktaya gelince beni haberdar edeceksiniz ve ben buraya tekrar gelip ne yapılması gerektiğini söyleyeceğim."

Yaklaşık iki aylık bir çalışma sonunda Venüs Tapınağının bütün kalıntıları ortadan kaldırıldı. Ortada sadece salonun tabanı vardı. Valinin

haberi üzerine ertesi sabah erkenden Helena oradaydı. Valiye döndü, "Buradaki çalışmaları yöneten kimdir?" diye sordu.

Oldukça yaşlı görünen biri ortaya çıktı.

"Bana isminizi ve eğitiminizi söyleyin. Onları öğrendikten sonra size bildireceklerimi harfiyen uygulayacaksınız."

"Majeste benim adım Hermegones. İskenderiye'de mimarlık, mühendislik ve matematik okudum. Özellikle eski binaların restorasyonu konusunda tecrübe sahibiyim."

"Hermegones, bu sefer senden istediğim restorasyon değil, ondan daha önemli. Bu salonun kazısını yapacaksınız ama aynı restorasyon yapar gibi titizleneceksiniz. Santim santim ilerleyeceksiniz. Bu salonun altında önemli bir şeyle karşılaşacağımızı biliyorum, hissediyorum. O bulacağımız şeyin en küçük bir tahribata uğramaması lazım. Her gün gelip çalışmaları takip edeceğim."

"Anladığım kadarıyla Majeste, bu salonun altında bulunacağını tahmin ettiğiniz şey çok değerli."

"Evet ama aradığımız bir hazine değil. Daha önemli bir şey. Efendimiz İsa burada çarmıha gerildi. O çarmıhın bu salonun altında olduğunu tahmin ediyorum. "

Yirmi gün sonra Hermegones Helena'nın huzurundaydı.

"Bir şey mi buldunuz?" diye sordu Helena.

"Majeste, gelip kendiniz görmelisiniz. Salonun altında çok büyük bir odaya ulaştık. Etrafını temizledik ve kapısının bulunduğu yeri kazarak girişi sağlayacak biçimde açtık. Ama kapıyı siz gelmeden açmak istemedik."

"Hemen geliyorum. Umut ederim ki odaya girdiğimizde hayırlı bir sonuca ulaşırız."

Helena doğruca kazı yerine gitti. Zamanın tahribatına uğradığı için kapıyı açmaları oldukça uzun sürdü. Önden, elinde meşaleyle herhangi bir tehlike olmasın diye Hermegones içeri girdi. Sonra Helena'ya içeri girmesi için işaret etti. Oldukça büyük olan odada İsa'nın çarmıha gerildiği Kutsal Haç-*Crux Vera* yerde durmaktaydı. Toz içinde olmasına rağmen sapasağlamdı. Üzerinde sadece iki çivi vardı. Diğer iki çivi ise yere atılmıştı. Ayrıca yerde etrafa saçılmış bazı çanak çömlek parçaları görülüyordu. Sağlam görülen bir kâse ise yana devrilmiş halde yerde durmaktaydı.

Helena etrafın toz toprak içinde olmasına aldırmadı, yere çöktü ve eliyle Kutsal Haç'ı okşamaya başladı. Daha sonra yerdeki iki çiviyi ve kâseyi yanında getirdiği bir örtüye sarıp ve yanına aldı. Sonra Hermegones'e döndü.

"Üstat, tarihi bir anı hep beraber yaşadık. İsa Efendimizin Kutsal Haç'ını bulduk. Ancak bu kapıdan çıkması mümkün değil. Odanın ön tarafını yıkıp Kutsal Haç'ı çıkaralım. Siz restorasyon ustası olduğunuza göre, onun temizlenmesini de bizzat yapmanızı istiyorum."

Dünya tarihinin en büyük arkeolojik keşfinin yapılmasına önayak olan İmparatoriçe Helena, konağa farklı duygular içinde, sanki hafiflemiş gibi döndü.

İmparatoriçe Helena Kutsal Haç'ın saklanması için Kudüs'te bir kilise yapılmasını emretti. İki yılda tamamlanan "Holy Sepulchre" isimli kiliseye, Kudüs'e tekrar gelerek Kutsal Haç'ı yerleştirdi.

İsa'nın çarmıha gerildiği Kutsal Haç-*Crux Vera*, Holy Sepulchre Kilisesi'ne konmuştu ama, aradan üç yüzyıl geçince Kudüs'ü ele geçiren Persler tarafından başkentleri Ctesiphon'a götürüldü. Ama İmparator Heraklius zamanında yapılan anlaşmayla Persler Kutsal Haç'ı Bizans'a iade ettiler ve Konstantinople'a götürüldü. Ancak 630 yılında tekrar Kudüs'e döndü. Daha sonra Müslüman tehlikesine karşı tekrar ve 637 yılında son defa Konstantinople'a getirildi ve Ayasofya'ya kondu.

1204 yılına gelindiğinde, yaklaşık 6 asırlık süreçte, Kutsal Haç ve diğer kutsal emanetler Konstantinople'un karşı karşıya kaldığı tüm kuşatmalar sırasında düşmanların eline geçmesin diye zamanın patrikleri tarafından yerlerinden alındılar ve bulanamayacağının düşünüldüğü yerlere saklandılar.

23 Haziran 1203 tarihinde IV. Haçlı Seferi'ne, Venedik Dükası Enrico Dandolo yönetiminde yola çıkan Venedik ve Latin donanması Konstantinople önünde göründüğünde, İmparator III. Alexius, Patrik İoannes X. Kamateros ve halk, gemileri şaşkınlıkla izliyordu. Aynı şaşkınlık Venedikliler ve Latinler için de geçerli idi. Hayatlarında böyle muhteşem bir şehir görmemişlerdi. Hele I. Basil tarafından yaptırılan Nea Ekklesia'nın altın kubbelerinden yansıyan parıltı gözlerini kamaştırmıştı.

Daha önce varılan anlaşmaya göre, Bizans tahtında değişiklik yapmak için Venedikliler ve Latinler 5 Temmuz günü saldırıya geçtiler.

Durumun tehlikeli olduğu fark eden Patrik Kamateros, yardımcısı Stephanos'u çağırdı.

"Kutsal Haç'ı saklamak için gerekli tedbirleri almalıyız," dedi Patrik Kamateros, "Venedik Dükası Enrico Dandolo'nun, 1171 yılında, yüce imparatorumuz I. Manuel Komnenus zamanında Venediklilerin mallarına el koyup tümünü hapsettikten sonra elçi olarak Konstantinople'a geldiği ve bir vesileyle kilisemizi (Ayasofya) ziyaret ettiği kayıtlarımızda mevcut... Bu demektir ki Kutsal Haç'ı da gördü. O şimdi yine burada, yani kilisemiz de Kutsal Haç da tehlikede. Böyle zamanlarda benden önceki patriklerimiz tarafından yapılanları biliyorum. Hatta onların zaman zaman Kutsal Haç'ı kilisemizin dışına çıkardıklarını da biliyorum. Gerçi, ne kadar koruma tedbirleri aldılarsa da, Kutsal Haç'ımız bu saklamalar sırasında belirli bölümlerini de kaybetti. Ama ben bu defa Kutsal Haç'ın kilisemizden çıkarılmasına razı değilim. Zaten şimdi daha küçülmüş bu haliyle onu korumamız daha kolay, dolayısıyla kilisemizde gizlememiz lazım. Ama kilise defterine kaydetmeyelim, her ihtimale karşı ikimiz ayrı ayrı özel kayıt tutalım. Birimizin başına bir şey gelirse, nerede olduğunun bilinmesini garanti edelim."

Patrik Kamateros, Haçlı gemileri kutsal topraklara gitmek için Marmara'dan ayrılmadıkça, her türlü ihtimale karşı çalışmayı durdurmamıştı. İlk olarak bir gün süreyle kiliseyi ibadete kapattılar ve Kutsal Haç'ı nereye koyabileceklerini tespit etmek amacıyla kilisenin iki katını da dikkatle gözden geçirdiler. Ancak kilisenin tüm duvarları çok sağlamdı, haçı koyacak kadar bir boşluk bulamadılar ve moralleri bozuldu.

Çok yorulmuşlardı. Akşam yemeğini yedikten sonra Peder Stephanos yatmaya gitti. Kamateros'u ise bir türlü uyku tutmuyordu, sanki bir şeyi atlamış gibi geliyordu. Gece yarısı olmalıydı. Kilise hâlihazırda çok sayıdaki mumun ışığıyla hafifçe aydınlık olsa da, o, aklına takılan şeyi bulabilmek için elinde bir mumla patriklik bölümünden çıktı ve ağır ağır kilisenin ikinci katını da dolaştı. Bir noktaya geldiğinde, birden durdu. Sanki içine bir şeyler doğmuştu. Yaklaştı ve duvara vurdu. Gelen ses, o duvarın arkasında bir boşluk olduğu izlenimini vermişti. Bunun üzerine bu noktanın sağına ve soluna işaretparmağının dışıyla vurdu, aynı

sesi aldı. Kutsal Haç'ı nereye koyacağını bulmuştu. Üstelik, kilise içinde ne kadar tamirat yapılırsa yapılsın oraya dokunulamazdı. Tehlike geçmediği sürece (belki ebediyete kadar) orada kalabilir, geçtiğinden emin olunduğunda çıkarılabilir ve eski yerine konabilirdi.

IV. Haçlı Seferi'nin amacı kutsal topraklara gitmek ve bir önceki haçlı seferinde başarılamayan hedefe ulaşıp Kudüs'ü kurtarmaktı. Ancak iki ay içinde haçlıların yaptığı saldırılardan korkan Bizans imparatoru kaçmıştı. Şimdi Bizans tahtında, 1 Ağustos 1203'ten itibaren haçlılarla birlikte hareket eden IV. Alexius ve babası vardı. O da haçlılara verdiği sözü tutmuş, onlara 200 bin gümüş dükayı ödemişti. Artık haçlılarla Bizans dost idiler. Bu nedenle rahatlıkla şehre girip dolaşıyorlardı. Şehirdeki muhteşem zenginlik başlarını döndürmüş ve gözlerini hırs bürümüştü.

Bir bahane yaratmak gerekiyordu. Enrico Dandolo Kudüs'e doğru yola çıkabilmek için 100 bin gümüş düka daha istedi. Ne yazık ki, hazine şimdi bomboştu ve bu paranın ödenmesi mümkün değildi. Bu durum Kutsal Haç için gerçekten büyük tehlike yaratmıştı.

Patrik Kamateros çalışmaları hızlandırmaya karar verdi. İlk olarak haçın konulacağı yerin dikkatle kesilmesi gerekiyordu. Her ihtimale karşı, haçı saklamak için gerekli boyutlarda dayanıklı bir kutu da hazırlamışlardı. Haç, zamanın tahribatından korunmalıydı.

Patrik, ilk olarak yeni imparatordan izin alarak kiliseyi tekrar ibadete kapattı. Gözden ırak çalışabilmek için geçici olarak Stephanos hariç tüm görevlileri uzaklaştırdı.

Sabahın erken saatinde, daha önce anlaştıkları usta ile yardımcılarını içeri aldılar. Ustaya sadece, duvarı ona göre kesmesi için, şimdilik göstermelik olarak kafatasları ve kemiklerle doldurdukları kutuyu gösterdiler. Usta duvarı alttan, üstten ve yanlarından keserken, patrik ile peder de kendi aralarında ustanın duyacağı bir şekilde, "Patriklerimizin kemikleri burada huzur bulacak..." diye konuşuyorlardı. Kesme işlemi geç saatlere kadar devam etti ve nihayet parça olduğu gibi çıktığında da patrik ustayı tebrik etti.

Ardından usta ile yardımcıları kutuyu açılan kısmın yanına kadar taşıdılar. Ertesi gün, duvarın içi kutunun ölçülerine göre boşaltılıp temizlendi. Kutu yerleştirilmeden önce patrik, "Bizden önce bu kilisede hizmet eden patriklerimizin ruhu için dua edelim," dedi, ardından da ku-

tunun kapağını açtı. Kemik ve kafataslarını gören usta ve yardımcıları korku içinde geri çekildiler.

Herkes diz çöktü. Patrik uzun uzadıya dua ettikten sonra ustaya döndü. "Sizler hepiniz, ömrünüz boyunca kutsandınız," dedi, "Bunun şerefi size ait olacaktır. Şimdi elinizi İncil'e koyarak, burada olanlardan kimseye bahsetmeyeceğinize dair yemin ediniz." Hepsi yemin ettikten sonra, "Eğer içinizden biri burada gördüklerinden, karısı dahil herhangi birine bahsederse aileniz sonsuza kadar lanetlenecektir. Şimdi hepiniz yüzükoyun yere yatın. Lanet duasını okuyarak hepinizin başına bir defa dokunacağım," diye ekledi.

İşlem bittikten sonra hepsi ayağa kalktı. Usta ve yardımcıları duvarın içine kutuya yerleştirdiler, aralardaki boşlukları harçla kapadılar. Ardından da kutuyu kilitleyerek anahtarı patriğe verdiler.

Etrafa yayılan toz toprak temizlendikten sonra, patrik, "Vakit epeyce ilerledi. Yarın sabah erkenden gelin. Kestiğimiz duvarın parçasını yerine koyacaksınız ve duvarı belli olmayacak şekilde eski haline getireceksiniz," diyerek onları gönderdi.

Gecenin geç saatinde patrik ve Stephanos kutudaki bütün kemikleri ertesi gün kilisenin bahçesindeki hazırladıkları yere gömmek üzere toplayıp bir torbaya koydular. Ardından Stephanos Kutsal Haç'ı yerinden alıp getirdi. Önce Kutsal Haç'ı zaman içinde en iyi şekilde koruyacağına inandıkları bezlerle çok dikkatli bir şekilde sardılar ve kutunun içine koydular. Kapağını kapatıp kilitledikten sonra da, ikisi de diz çöküp en az yarım saat dua ettiler. İşleri bittiğinde gece yarısını geçmişti. Huzur içinde yatmaya gittiler.

Ertesi gün usta duvarın parçasını dikkatle yerleştirdi ve patrik de onlara bolca bahşiş vererek gönderdi.

Ancak kesilen yerler belli oluyordu. Bu yüzden bir gün sonra restorasyon konusunda uzman bir ekip Ayasofya'ya çağrıldı. Patrik, "Değerli hocalar, kilisemizin belirli yerlerinde bulunan çatlakları onararak eski haline getirmenizi ve bunu dört gün içinde bitirmenizi istiyorum," dedi. Onlara, haçı koydukları yer dahil on yer gösterdi.

Gerçekten dört gün içinde mükemmel bir restorasyon yapmışlardı. Kutsal Haç'ın saklandığı yer asla belli olmuyordu.

Yeni imparator haçlıların bütün tekliflerini reddedip savunma için gerekli önlemleri aldı ama başarılı olamadı...

9 Nisan 1204 tarihinde saldırıya başlayan Venedikliler ve Latinler, 12 Nisan günü Konstantinople'u ele geçirdiler. Zaten esas amaçları da buydu. Şehre girdiklerinde önce imparatoru yakalayıp idam ettiler, ardından da şehri soymaya başladılar.

İlk gün, yani 13 Nisan 1204 Salı sabahı, hiçbir karşı koymanın kalmadığını gören haçlı ordusu her şeyi yağmalamaya başladı. Evlerin hepsi soyuldu, kadınların ise ırzına geçildi ve çoğu insan katledildi. Değerli ne varsa, kapanın elinde kaldı. Daha sonra kilise ve manastırlar hedef seçildi. İkonalar yerlere fırlatılarak parçalandı. Kıymetli madenlerden yapılmış kilise eşyaları yağmalandı.

En büyük felaket ise Ayasofya'da yaşandı.

O günleri yaşayan tarihçi Niketas Khoniates, *"Günahkârların Büyük Kilisede yaptıkları asla inanılmaz şeylerdi. Her çeşit değerli madenin ateşle tek parça haline gelmesiyle bu madenin sayısız renginden tek bir renk ve nefis bir görünüm elde edilmiş ve olağanüstü güzelliğiyle her milletin hayranlığını uyandırmış olan bu eser, parçalara ayrıldı, kırıldı ve serseriler arasında paylaşıldı. Aynı talihsizliğe, bütün kutsal hazineyi oluşturan eşsiz güzellikte sayısız eser de uğradı. Bütün kutsanmış kapları ganimet olarak almayı uygun gördüler. Ayrıca kilisenin tırabzanlarını ve parmaklıklarını kaplayan gümüşü, şahane sunak ve kapılarla diğer şeyleri süsleyen altın ve benzeri değerli madenleri almak için tapınağın içine katırları ve eşekleri soktular... Dahası, günah dolu, ahmak bir kadın... İsa'ya karşı bir fahişe gibi tahtın üzerine oturdu, açık saçık şarkılar söyleyerek fır fır dönüp dans etti... Daha sonra evlilik yaşındaki genç kızlara veya bakireliği seçerek manastırlara girip kendini Tanrı'ya adamış kızlara merhamet etmediler... Altın, gümüş uğruna haçın üzerinde tepinmeye bile çekinmediler. İncileri avuçlayarak İsa'yı reddettiler..."*[3] diye yazdı.

John Julius Norwich *Byzantium* adlı kitabında olanları şöyle anlattı: *"Venediklilerin ve Latinlerin Ayasofya'da yaptıkları tahribat ve soygunun tarihte benzeri görülmemiştir... Onlar Katolik oldukları ve Ortodoksları dinsiz saydıkları için bunu yapmaktan hiç çekinmediler... Aldıkları ve söktükleri şeyleri götürmek için Ayasofya'nın içine at arabası soktular... Hatta bir fahişe patriğin koltuğuna oturup başına taç taktı. En büyük ha-*

(3) Radi Dikici, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, s. 406-407.

kareti Hazreti İsa'ya yaptıkları gibi, müstehcen şarkılar söyleyerek dans ettiler ve kutsal mekânı kirlettiler."(4)

Patrik Kamateros onların şehri almalarından bir gün önce Dimetoka'ya kaçmış, Stephanos ise şehirde saklanmış, daha sonra da küçük bir kilisede görev almıştı.

Stephanos talan sırasında Haçlıların Kutsal Haç'a ulaşıp ulaşmadıklarını çok merak ediyordu. Nihayet ortalık durulunca, sade bir vatandaş gibi giyinerek Ayasofya'ya gitti ve kiliseyi dolaştı. Hayır, Kutsal Haç'ın bulunduğu noktaya dokunulmamıştı. Bunun üzerine oturup kendi özel defterini açtı, şifreli olarak Kutsal Haç'ın saklandığı yeri gösteren yazısına baktı, emin olmak için yaptığı çizimleri gözden geçirdi. Her şey yerli yerindeydi. Sadece tam saklandığı yerin üstüne bir haç işareti koydu.

1206 yılında Patrik Kamateros öldü. Stephanos ise gençti, dikkat çekmeden küçük kilisedeki görevine devam etti. Bu arada Bizans'ın İznik'te devam etmesi onu ümitlendirmişti. Ama, 1230 yılında kalp krizi sonucunda aniden öldü. Ondan kalan belgeler kilisesinde saklandı. Bu belgelerle pek ilgilenen olmadı. Diğer yıllarda onlar belki yok oldu. Ancak unutmamalıdır ki, Ortodoks kiliseleri kayıtları korumak açısından mükemmel bir sisteme sahiptirler. Bu bakımdan araştırmaya değer.

Benim inancıma göre, Kutsal Haç'ı o gündür bugündür Ayasofya'nın içinde kaldı.

Bugün Kutsal Haç'ın parçalarıyla ilgili bazı söylentiler vardır ama kanıtlanmış değildir. Ancak bilinen iki husus vardır:

Birincisi: Zamanında diğer *Kutsal Emanetlerin* durduğu sandık, halen Holy Sepulchre Kilisesi'nde, özel bir muhafaza içinde teşhir edilmektedir.

İkincisi: Bilindiği kadarıyla Kıbrıs Stavrovouni Manastırı'nda Hazreti İsa'nın tuniğinin bir parçası, Kutsal Haç'a bağlandığı ip ve Kutsal Haç'ın bir parçasının bulunduğu ifade edilmektedir. 327-329 yıllarında İmparatoriçe Helena tarafından kurulan bu manastıra bırakıldığı söylenen Kutsal Haç'ın bu parçası, büyük bir gümüş haçın içine konmuştur, bu şekilde korunmaktadır. Oysa tarihi kayıtlarda, İmparatoriçe Helena'nın Kıbrıs'a uğradığına dair bir iz bulunmamaktadır. Kaldı ki, onun tarafından bulunan haç 326 yılında iyice temizlenip restore edile-

(4) Radi Dikici, *Dört İstanbul*, s. 118.

rek Holy Sepulchre Kilisesi'ne tek parça halinde yerleştirilmiştir. Ancak unutulmamalıdır ki, inançlar, kayıtların ve bazen de gerçeklerin üzerindedir.

Yukarıda verdiğimiz bilgiler gerçekleri yansıtmaktadır. Uzun araştırmalar sonucunda ulaşılan bu bilgiler tarihi kayıtlara dayanmaktadır. Ayrıca Kutsal Haç'ın dört yolculuğunu görmek için *Dört İstanbul* kitabının üçüncü veya İngilizce baskısını okumak gerekir.[5]

---

(5) "İsa'nın Çarmıhı Ayasofya'da kayboldu" başlığıyla 23 Mart Pazar günü Hıncal Uluç'un köşesinde çıkan bu yazım Yunanistan, Kıbrıs Rum Kesimi, Sırbistan, Romanya, Karadağ'da ve tüm Ortodoks Kiliselerinde yankı buldu. *Greek Reporter, Patris News, Romen News Agency, Yunan Fimes, Parapolitika, Evros 24, FreePen* ajans ve yayın organlarında ve Yunan, Sırp, Romen Ortodoks Kiliselerinin yayınlarında haber olarak özetle şu şekilde duyuruldu:

"İsa'nın çarmıha gerildiği Kutsal Haç'la ilgili ünlü gazeteci Hıncal Uluç'un *Sabah* gazetesindeki köşesinde; *Bizans İmparatorluğu Tarihi, Büyük Konstantin* ve *İmparatoriçe Theodora* gibi kitapların yazarı, önemli bir Bizantinolog, tarihçi ve araştırmacı olan Radi Dikici tarafından yazılan yazıda belirtildiğine göre, dördüncü yüzyılda İmparator Konstantin'in annesi Helena tarafından bulunan İsa'nın çarmıha gerildiği Kutsal Haç *(Crux Vera)* Konstantinople'a getirildi. 1204 yılında IV. Haçlı Seferi sırasında Latinler tarafından ele geçirilmemesi için kilise mensupları tarafından Ayasofya'nın gizli bir köşesinde saklandı. Ancak 57 yıl süren Latin istilası sırasında, Kutsal Haç'ı saklayan din adamları öldüğü için, bugün haçın nerede olduğu bilinmemektedir."

Ancak yayınlar bununla sınırlı kalmadı; örneğin, Konstantinos Terzis tarafından "*Sabah*: İsa'nın çarmıha gerildiği haç Ayasofya'nın içinde saklı" başlığıyla 13 Nisan 2014 tarihinde, Nick Chiladakis tarafından *Timothy News*'da 18 Nisan 2014 tarihinde, "Ayasofya'nın içinde İsa'ın Haçı Saklı" başlığıyla, Makeleio ajansı tarafından 20 Nisan 2014 tarihinde, "*Sabah*: İsa'nın Kutsal Haç'ı Ayasofya'da gizli" başlığıyla 18 Nisan 2014 tarihinde, Newsbomb haber ajansı tarafından "İsa'nın Kutsal Haç'ı Ayasofya'nın içinde" başlığıyla, 20 Nisan 2014 tarihinde, İnternational Ortodoks Christian News tarafından "Türk Byzantinist Kutsal Haç'ın Ayasofya'da *Saklı* olduğuna inanıyor" başlığıyla 19 Nisan 2014 tarihinde, Radio Svestigora (Sırp veya Karadağ Ortodoks Kilisesi'nin yayın organı), "Türk tarihçi, Kutsal Haç'ın bir parçasının Ayasofya'da *saklı* olduğuna inanıyor" başlığıyla 19 Nisan 2014 tarihinde, yazılan ve yayınlanan yorumlarla uzun uzadıya konu tekrar işlenmiştir. Ancak yapılan yorumlarda katılmadığımız nokta Kutsal Haç'ın Helena tarafından Konstantinople'a getirilmesidir.

Milion Taşı

Bizans İmparatoru Büyük Konstantin (306-37), sadece beş bin kişinin yaşadığı Byzantium'u, Roma İmparatorluğu'nun başkenti yapmak ve yeni bir şehir yaratmak için 324 yılında kolları sıvadı.

Baştan aşağı yeni bir şehir inşa edilecekti. Ona göre şehir önce, Roma'daki yerleşimden de esinlenerek, yedi bölgeye ayrılacaktı. Plana göre önce imparatorluk sarayı büyütülecek, yeni Senato binası yapılacak, hipodromun kapasitesi ise 33 bin kişiye çıkartılacaktı. Üç büyük kilisenin inşaasına birden başlanacaktı. Bunlar Hagia Sophia (Ayasofya), Hagia Eirene (Aya İrini) ve Kutsal Havariler Kilisesi'dir.

328 yılına gelindiğinde baş mimar Leontius, İmparator Konstantin'e bir konuyu açar: "Majeste, bir noktaya daha işaret etmem gerekecektir. Bizim kanımıza göre Byzantium dünyanın merkezi haline getirilmelidir. Bunun için önce, halen Kudüs'te muhafaza edilen ve İsa tarafından dokunulduğu için kutsal sayılan bir taş vardır, ismi Milion, bu taşın getirilip yıkıntı halinde bulunan... şu sırada inşa etmekte olduğumuz Aya Sofya'nın... *karşısına yerleştirilmesi uygun olur. Taşın olduğu yer dünyada (0) noktası sayılmalı ve bütün mesafeler bu noktadan itibaren ölçülmelidir. Eğer bu gerçekleşirse, taşın hemen yanına bir büro inşa edilecektir. Bu büronun görevi başvuranlara o noktadan itibaren uzaklığı ve yolları gösteren haritalar satmak olacaktır. Bir örnek vermem gerekirse, Byzantium'dan gidecek yolcular ve kervanlar buradan gelip harita satın alacaklar ve örneğin Milano'ya, Antakya'ya, Sirmium'a veya Kudüs'e kadar nasıl, hangi yolu takip ederek ve kaç günde gideceklerini bileceklerdir. Ayrıca yollar üzerinde konaklama yerleri de işaret edilecektir. Böylece Byzantium dünyanın merkezi haline gelecektir."*[6]

---

(6) Radi Dikici, *Dört İstanbul*, s. 37.

Leontius'un bahsettiği taşı, zaten Konstantin annesi İmparatoriçe Helena 326 yılında Kudüs'ü ziyaret ettiğinde, onun aracılığıyla, Patrik Macarius'tan öğrenmişti.

"Majesteleri, halkımızın inancına göre, İsa efendimizin dibine otururak dinlendiği ve elinin değdiği ifade edilen bir taş var. Kudüs'ün biraz uzağında, yol oldukça arızalı."

"Bunu mutlaka görmeliyim, benim için çok önemli. Ertesi sabah erkenden yola çıkmalıyız. Seni bekliyorum."

Ertesi sabah biraz zahmetli bir yolculuktan sonra taşa vardıklarında, onun yere devrilmiş halde buldular. Helena arabadan indikten sonra taşa yaklaştı, bir süre baktıktan sonra, Macarius'un yardımıyla o da yere oturarak taşa dayandı ve gözlerini kapadı. Macarius onu seyrediyordu. Helena'nın yüzünde mutluluk vardı, sonra gözlerini açıp elini Macarius'a uzatarak ayağa kalktı.

"Dönelim," dedi.

Konstantinople'a dönünce ilk işi bu taştan oğluna bahsetmek oldu. Onun Konstantinople'a getirilmesi için ısrarlı oldu. İmparator 328 yılında taşı getirdi ve muhteşem bir platform hazırlatarak üzerine koydu.

İmparator bir emirname yayınlayarak bu taşın adının Milion olduğunu ve bulunduğu noktanın tüm Roma İmparatorluğu için (0) noktası olduğunu ilan etti. İmparatorlukta bundan böyle tüm mesafeler Milion Taşı esas alınarak ölçülmeye başlandı. Hemen taşın arkasındaki binada, yolculuk yapacaklara gideceği yolun kaç km (o zaman kullanılan ölçü birimi farklıydı) olduğu, nasıl bir yolu kullanması gerektiği, geçitler ve konaklama yerleri işaret edilmiş haritalar satılıyordu.

Milion Taşı'nın ayrıca bir özelliği daha vardı. İmparator Konstantin 330 yılında yaptığı açıklamada Byzantium'a "Yeni Roma" adını koymuştu. Milion Taşı tüm imparatorlukta (0) noktası olduğu için, 1453 yılına kadar "Bütün Yollar Roma'ya Çıkar" sözü Yeni Roma, yani Konstantinople, yani İstanbul için söylenmiştir.

Bugün Milion Taşı 3 metre kadar derine gömülüdür. Çünkü İstanbul o döneme göre 7 metre yükselmiş durumdadır.

Halen bugün Ayasofya'nın karşında bulunan Milion Taşı, 2014 yılı başlarında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından yeni bir düzenlemeyle ortaya çıkarılmıştır. Hemen daha bir hafta geçmeden taşı zi-

yarete koştum. O kadar çok hata yapılmıştı ki, şaşkınlıklar içinde kalmıştım. Düşündüm. Herhalde Büyükşehir Belediyesi'ni en azından biri ikaz edecek, taşın hazırlanması sırasında yapılan onlarca hata düzeltilecektir.

Esasında Milion Taşı için yapılan düzenleme görüntü olarak gerçekten güzel olmuş; çevresinin camla çevrili olması, önünde bazı şehirlerin isimleri ve yanlarındaki km göstergeleri dikkat çekici. Ayrıca taşın sağ tarafından arkasına kadar yere serilen 10 cm genişliğindeki lambrilerin üzerine yazılan şehirler ve km olarak gösterilen mesafeler harika bir fikir.

Bütün bu güzel şeylere rağmen, neden bütün bu güzellikler bir düzenleme felaketine dönüşmüştü? Çünkü bu taşın ne olduğuna, ne anlama geldiğine dair doğru sayılabilecek en küçük bilgi yoktu. Bilgi vermek için konulan ve Konstantin'in resmi de bulunan, karınca duası kadar harflerle yazılmış levhada İngilizce ve Türkçe metin vardı. Bu taşın dünyada geçerli tek adı vardır. O da MILION'dur. Başkaca yazılan her isim yanlıştır. Önce bu metnin başlıklarında hatalar dolu idi. Ana başlık MILLION ve İngilizce metnin üzerindeki MILLION yanlıştı. Türkçe metnin üzerine MILION doğruydu. Bir de hemen taşın önüne Büyükşehir Belediyesi tarafından konulan siyah mermer levhada aynı hatalar tekrar edilmişti. Orada bir de MİLYON yazılıydı.

Aralık 2015'te iki hafta sonumu orada geçirdim. Bir tek kişinin tanıtım için konulan metni okuduğunu görmedim. Zaten öyle bir noktaya konulmuştu ki, diz çökmeden okumanız mümkün değildi. Tabeladaki MILION başlıklı yazı şöyle:

"I. Constantine Mesē üzerinde, bugünkü Çemberlitaş'ın olduğu yerde Constantinus Forumu olarak bilinen, heykeller, sütunlar, mermer kemerlerle süslenmiş forum inşa ettirdi. İmparator antik Byzantium kentinin ana meydanı Strategion'u aynen korudu. Ayasofya Meydanı ve Sultanahmet'in güneyinde, Marmara Denizi'ne inen yamaçlar üzerinde Büyük Saray'ın ilk kuruluşu bu döneme rastlar. Mesē, henüz inşa edilmemiş olan Ayasofya'nın önünden başlıyor, surlara kadar uzanıyordu. Mesē alt katlarında dükkânlar, üst katlarında heykeller olan mermer sütunlu ve revaklı, 25 metre genişliğinde mermer döşeli bir yoldu. Bu yolun başlangıç noktasında, Milion Taşı vardı.

Milion, Adriyatikten başlayıp Konstantinople'a gelen Roma anayolu Via Egnatia için başlangıç noktası ve dünya üzerindeki şehirlerin bu şehre olan uzaklığının hesaplanmasında sıfır noktasıydı. Avrupa kentlerini baştan aşağı dolaşan çeşitli imparatorluklara ait çıkış yolları olan bu anıt, Augustus tarafından inşa edilen Roma Forumu'nda (Fori Romani) altın mil taşına (Milliarium Aureum) çok benzeyen, ama ondan daha heybetli, kare şeklinde yerleştirilmiş dört tane çemberin desteklediği bir kubbeden oluşmuş çift bir zafer takını andıran tetrapylondur. Yapının en üstünde Tykhe'nin heykelleri gibi, aralarında haç ile Constantinus ve Helena'nın heykelleri bulunur. Yapıyı ayrıca Trajan'ın, Hadrianus'un ve II. Teodosius'un süvari heykelleri ile Helios'un dört atlı arabası (Quadrigae) süsler."

Okuduğunuz bu metinde "Milion Taşı" mı anlatılmaktadır, yoksa bir bina mı? Bir tek cümlede "sıfır noktası" olduğundan bahsedilmekte ama başka bir açıklama bulunmamaktadır. Ondan sonraki cümle ise metni daha anlaşılmaz kılıyordu:

"Avrupa kentlerini baştan aşağı dolaşan çeşitli imparatorluklara ait çıkış yolları olan bu anıt..."

Bu cümleyi çözebilmek mümkün değil. M.S. 4. yüzyılda (yılı da verelim M.S. 330) İngiltere, İspanya, Fransa, İtalya, tüm Balkanlar, Anadolu, Suriye, Filistin ve Cebelitarık'a kadar tüm Kuzey Afrika'ya hükmeden tek bir imparatorluk vardı. O da Roma (Bizans) İmparatorluğu. Üstelik *"çeşitli imparatorluklara ait çıkış yolları olan bu anıt" ne demek?* O sırada Avrupa'da başka imparatorluk yoktur. *Zaten* Milion Taşı'nın böyle bir işlevi de yoktur.

Ayrıca taşın hemen sol tarafına konulan dört taraflı beyaz mermer levhaya yukarıdaki metin özetlenerek konulmuş, Türkçe, İngilizce ve Arapça. Ancak bu sefer önceki tabelaya göre başlıklar yer değiştirmiş, İngilizce metnin başlığı THE MILION STONE, Türkçesi'nin başlığı MİLLİON TAŞI olmuş.

Bu taş oraya konduğunda, arkasında gerçekten, yukarıda bahsedilen bina vardı. Burada sadece ve sadece Roma İmparatorluğu içindeki şehirlere seyahat edeceklere gideceği yolu gösteren haritalar satılırdı.

Şimdi çok şık yapılmış, şehirler ve şehirlere olan mesafeleri gösteren direğin üzerindeki levhalara (En az 10 tanesi koparılmış durum-

da) baktığımızda; Moskova, Seul, Tokyo, Kiev ve benzerleri görülüyor. Bunların Roma İmparatorluğu şehirleri olmadığı aşikâr.

Aynı hata yere döşenen 10 cm'lık 50 kadar lambrilerde de var. Örneğin, Havana (Küba), La Paz (Bolivya), Santiago (Şili), Kingston (Kanada), Bogota (Kolombiya), Hamilton (Amerika). Bu lambrilere göre, anlaşıldığı kadarıyla 4. yüzyılda Milion Taşı'nın yanındaki büroda 1100 yıl sonra keşfedilecek Amerika kıtasının şehirlerinin isimleri biliniyor. Ya Hanoi (Vietnam), Bamako (Mali) ve Pretoria (Güney Afrika Cumhuriyeti) gibi şehirler için ne demek gerekmektedir? Bunların Roma'yla uzaktan yakından ilgisi yoktu.

Orada kaldığım süre içinde her milletten birçok insanın yüzünde, çok belirgin şekilde, "Acaba bu nedir?" ifadesi vardı. Hiç kimse bu taşın ne olduğunu anlamıyordu.

Milion Taşı Ayasofya'nın tam karşısında. Ne olduğu bilinmediği halde yine ilgi odağı. Ama müthiş bir ilginin odağı haline getirilebilir mi? Kesinlikle.

Esasında yukarıda yazdıklarımdan Milion Taşı için yapılacakların çok kolay olduğu anlaşılmaktadır.

Önce oradaki tabelada Konstantin'in resminin de bulunduğu hiçbir anlam ifade etmeyen açıklama oradan kaldırılmalıdır. Onun yerine, bakınca büyük harflerle uzaktan bile okunabilecek Türkçe ve İngilizce olarak bir tabela asılmalıdır.

Örnek vermek gerekirse;

"İmparator Büyük Konstantin tarafından 328 yılında Kudüs'ten getirilen Milion Taşı dünyada (0) noktasını göstermekteydi. Roma İmparatorluğu'nda bütün mesafeler bu nokta esas alınarak hesaplanmaktaydı."

Bu yazının hemen altına, karşısına geçince rahatça okunabilecek büyüklükte harflerle yazılı, açıklayıcı, birkaç cümle eklemek yeterli olacaktır. Bu açıklama herkesin kafasındaki, "*acaba bu nedir?*" sorusunu en başta giderecektir.

Yerdeki lambrilerin tümü sökülmelidir. Sadece 330'lu yıllardaki Roma İmparatorluğu'ndaki şehirlerin isimleri ve mesafeleri yazılmalıdır.

Şehir isimlerinin tek tek gösterildiği paslanmaz çelikten yapılan yuvarlak direğin üzerine asılı levhalarda yine sadece ve sadece imparatorluk şehirleri gösterilmelidir. Levhaların koparılmaması için direk biraz

içeri alınmalı ve boyu uzatılmalıdır. Şimdi hemen yolun kenarına konan direkteki ilk levha yaklaşık 1,5 m yüksekliktedir ve adeta koparılması için davetiye çıkarılmaktadır. Direğe yapıştırılan reklamlar ise çok rahatsız edici. Mutlaka temizlenmelidir.

Eğer Büyükşehir Belediyesi bu değişiklikleri yapmak isterse, onlara her konuda yardımcı olmak benim görevimdir.[7]

(7) Üstteki yazılar Hıncal Uluç'un köşesinde (biraz farklı bir şekilde) 13-27 Aralık 2015 tarihleri arasında çıktı. Büyük Şehir Belediyesi yetkililerinden İsmail Gülal ve Okan Yılmaz beni aradılar. Onlarla yaptığımız toplantılar sonunda gerekli düzenlemenin yapılmasını uygun buldular. Esasında İstanbul'u tanıtmak için gerçekten bir şeyler yaratmaya çalışan bu arkadaşlara üç konuda yardım etmeye söz verdim:

1. Tanıtım levhasının Türkçe ve İngilizcesini hazırladım.
2. Hem yerdeki lambrilerde, hem de şehirlerin Milion Taşı'ndan uzaklığını gösteren direğe takılacak levhalarda yazılması için 330 tarihindeki Roma-Bizans İmparatorluğu şehirlerinin listesini verdim.
3. Yandaki beyaz kolona konulacak Milion Taşı'nın ne olduğunu anlatan Türkçe ve İngilizce yazıyı hazırlayıp gönderdim.

Bu metni hazırladığım sırada ilk düzenleme bana ulaştı. Artık ziyarete gelenlerin Milion Taşı'nın ne olduğu konusunda tereddütleri kalmayacaktır. 2016 yılı ortasında Milion Taşı en çok ziyaret edilen ve resmi çekilen bir anıt olacaktır.

Düzenlenen yeni levhayı föydeki resimler arasında görebilirsiniz.

Bizans İmparator ve İmparatoriçelerinin Mezar Yerleri

İmparator Büyük Konstantin Roma İmparatorluğu'nun başkentini Nikomedia'dan Byzantium'a taşımaya karar verince, 326-330 yılları arasında büyük bir imar hareketine girişti ve imparatorluğun eski başkenti Roma'dan daha görkemli bir şehir yarattı. 11 Mayıs 330 Pazartesi günü yapılan büyük bir törenle şehrin yeni adını bizzat kendi açıkladı: Yeni Roma (Nouvo Roma). Ancak bu isim çok tutmadı, onun yerine şehir, önce Kontantinapolis ve daha sonra Konstantinople, Osmanlı döneminde Konstantiniyye ve de en sonunda da İstanbul olarak adlandırıldı. İstanbul kelimesinin temeli ise Yunanca "şehirde" anlamına gelen, (στην πόλη)'den gelmektedir.

Konstantin 325 yılında imparatorluğun resmi dinini Hıristiyanlık olarak ilan ettikten sonra 330 yılına kadar üç kilisenin yapımına da öncelik verdi. Bunlar Ayasofya, Aya İrini ve Kutsal Havariler Kiliseleriydi. Ayasofya zamanında tamamlanamadı ama diğer ikisi (Kutsal Havarilerin büyük bölümü) 330 yılına yetişti.

İmparator Konstantin için Kutsal Havariler Kilisesi'nin özel bir önemi vardı. İnşaat sırasında, kiliseye, güneye bakan cephesinin sol tarafından girişi olmak üzere anacaddeye doğru uzanan, oldukça büyük bir bölüm ekledi. İçine daire şeklinde bir mezar hazırlattı. Ortada kendisi yatacak ve dairenin çemberinde ise İsa'nın 12 havarisinin mezarı olacaktı. Bu 12 mezara 12 havarinin kemikleri daha doğrusu onlardan kalan kutsal parçalar konulacaktı. Böylece kendisi de 13. havari olarak onlar arasında yer almış olacaktı. Amacı dünyanın en kutsal değerlerini bir araya getirerek eşi bulunmaz bir kilise yaratmaktı. Ancak ne yazık ki havarilerden St. Andrew'un ve St. Timothy'nin parçalarını getirmek mümkün oldu. Buna karşı 330'dan 1056 yılına kadar, tam 17 imparator (bunlar

arasında Büyük Konstantin de vardı), 17 imparatoriçe buraya gömüldü. Kilisenin inşaatının tamamlanmasından iki ay sonra, İsa'nın çarmıha gerildiği haçı bulan annesi Helena 80 yaşındayken öldü. İlk gömülen de odur. (Helena'nın Roma'da gömülü olduğu ve lahdinin Vatikan Müzesi'nde bulunduğuna dair bir kayıt vardır ama bu doğru değildir.)

İşte bugün Fatih Camii'nin önündeki çimlik alanda Kutsal Havariler Kilisesi'nin altında yatan imparator ve imparatoriçelerin listesi aşağıdadır:

Helena, İmparatoriçe (I. Konstantin'in annesi 250-330)
I. Konstantin (Büyük, 306-37)
II. Konstantius (337-61)
Julianus, Apostate (361-63)
Jovian (363-64) ve İmparatoriçe Charito
Valentinian (364-78) ve İmparatoriçe Marina Severa
I. Theodosius (Büyük, 379-95)
Marcian (450-57) ve İmparatoriçe Pulcheria
I. Anastasius (491-518) ve İmparatoriçe Ariadne
I. Jüstinyen (527-65) ve İmparatoriçe Theodora (500-48)
Sofia, İmparatoriçe (II. Jüstin'in karısı)
Heraklius (610-41) ve İmparatoriçe (Fabia) Eudokia
Eudokia, İmparatoriçe (685-95)
II. Tiberius (578-82) ve İmparatoriçe Aelia (İno) Anastasia
II. Konstans (641-58) ve İmparatoriçe Fausta
II. Mikail (842-67)
IV. Leo (866-912) ve üç eşi İmparatoriçeler Theophano Martiniake, Zoe Zaoutzina, Eudokia Baïana
I. Basil (867-86) ve İmparatoriçe Eudokia İngerina
VII. Konstantin "Porphyrogenitus" (913-59)
II. Nikeforus Phokas (963-69)
Zoe Porphyrogenita, İmparatoriçe (1028-50)
Theodora, İmparatoriçe (1042-56)

Ancak İmparator VII. Konstantin "Porphyrogenitus" (913-959) *De Ceremoniis* adlı eserinde listeyi farklı vermektedir ve 29 imparator ve 13 imparatoriçe olduğunu kaydetmektedir. Bizim listemizde ise VII.

Konstantin'den sonra bir imparator (II. Nikeforus Phokas) iki imparatoriçe (Zoe Porphyrogenita, Theodora) vardır.

Kutsal Havariler Kilisesi'nin diğer bir özelliği, yine Konstantin tarafından yaptırılan o zaman ki adıyla Mesē olan geniş bir bulvar üzerinde olmasıdır.

Fatih Sultan Mehmed, İstanbul fethi sırasında, ordusuna bütün Konstantinople'un güzelliklerini bahşettiğini açıkladı. Bunun anlamı, o zamanın kurallarına göre üç gün süreyle, fetih sonrası ordunun şehri yağmalamasıydı. Buna şehir halkı da dahildi.

29 Mayıs 1453 Salı günü erken saatlerde Konstantinople fethedildi. Yaklaşık 50 bin kişi, bunlar arasında her milletten sırf bu yağma için orduya katılmış başıbozuklar dahil, akın akın şehre girerken Kutsal Havariler Kilisesi'nin önünden geçen bulvarı kullanmak zorundaydılar. Padişah Kutsal Havariler Kilisesi'nin yağmalanmasını yasakladığı için, hiç kimse hiçbir surette kiliseye dokunmaya cesaret edemedi. Aynı gün öğleden sonra şehre giren II. Mehmed, fetih gününden itibaren Konstantinople'da sadece 17 gün kaldı ama ilk işi harabe halinde olan imparatorluk sarayını (Büyük Saray), Tekfur Sarayı'nı ve belirli bölümleri çökmüş Kutsal Havariler Kilisesi'ni ziyaret etmek oldu.

Aradan tam on yıl geçince, 1463 yılı geldiğinde Fatih, külliyesiyle birlikte bir cami yaptırmaya karar verdi. Bunun için de Kutsal Havariler Kilisesi'nin bulunduğu yerin en uygun olduğunu gördü. Önce kilise yıkıldı, ondan sonra inşaat başladı.

Fatih'in Kutsal Havariler Kilisesi'ni ziyaret ettiğinde imparator ve imparatoriçelerin mezarlarını ve lahitlerini görmemiş olması mümkün değildir. Üzerine bir cami ve hatta külliyeleri bile koymaktan kaçınması ve o alanı boş bırakması kadar doğal bir şey olamaz. Cami, mezarların olduğu bölümün yaklaşık 20 m. kadar gerisine inşa edilmiştir. Cami ile külliyelerin arası, yani bugün bir kısmı taşlarla ve çimle kaplı alan boş bırakılmıştır. Gözlemlerimize göre mezarlar işte bu alanın altındadır. Unutmayalım, fetihten bu yana geçen 562 yıl geçmiş ve bu süre içinde, o güne göre İstanbul tam 7 metre daha yükselmiştir. Bugün imparator ve imparatoriçe mezarları, toprağın 7-10 metre altında bulunmaktadır.

Bizans Tarihinin Tek Filozof İmparatoru: Julianus "Apostate"

('Ιουλιανὸς Αὔγουστος)

Julianus, babası amcaoğulları tarafından idam edildiğinde 6 yaşındaydı. Yaşının küçüklüğü nedeniyle Büyük Konstantin'in imparator olan üç oğlu onu idam etmediler. İmparatorluk aile üyesi olduğu için yine de sıkı bir eğitimden geçirildi. İmparatorluğun resmi dini Hıristiyanlık olmasına rağmen o büyüdüğünde, hocalarının da etkisiyle tam bir pagandı. Yani çoktanrılı dine inanıyordu.

355 yılında dönemin imparatoru II. Konstantius, ailede sağ kalan tek erkek olduğu için Julianus'u Batı bölgesinin yönetimi için Paris'e gönderdi. Julianus çok başarılı oldu; Batı'da bölgeye onun sayesinde tam bir disiplin geldi ve tam bir hâkimiyet sağlandı.

3 Kasım 361 günü imparator II. Konstantius aniden öldü. Ailede geriye kalan tek erkek olduğu için Julianus, cenaze töreni için hızla Konstantinople'a geldi ve büyük amcası için dini tören düzenleyerek onu Kutsal Havariler Kilisesi'ne gömdü. Bu onun hayatta iken bir kiliseye ilk ve son girişiydi. Julianus "Apostate" ('Ιουλιανὸς Αὔγουστος; [361-363]) o andan itibaren de Bizans imparatoruydu.

Mütevazı bir kişiliği vardı. En büyük özelliği okumak ve yazmaktı. İmparatorluk sarayına adım attığında şaşkınlık içinde kaldı. Her bölümde yüzlerce kişi vardı ve insanlar koşuşup durmaktaydı. Garipsedi ama başlangıçta bir şey söylemedi.

Ertesi sabah tıraş olmak için berber çağırdı. Onun, yaldızlı kıyafeti, takıları, üç yardımcısı ve altın taslarla içeri girdiğini görünce, "Defol," diye bağırdı, "ben berber istedim, senatör değil."[8]

(8) The History of Zonaros, From Alexander Severus To The Death of Theodosius the Great, Book XIII, s. 174.

Karısı birkaç yıl önce ölmüştü, dul ve yalnızdı. Çok sayıda görevliye ihtiyacı yoktu. Az sayıda hizmetli ona yetmekteydi. Öyle yemeye ve içmeye meraklı olmadığı gibi, konfor düşkünlüğü de yoktu. İlk iş olarak saraydaki bütün müşavirleri kovdu. Sarayın ve bürokrasinin ihtişamlı yaşantısına son verdi. Aldığı önlemler israfı önledi ve hazinenin yükünü önemli ölçüde azalttı. Halk imparatora daha çok bağlandı.

Esas amacı paganizmi tekrar yaymak ve Hıristiyanlığı tümüyle ortadan kaldırmaktı. Bunun için öncelikle, daha önce kapatılmış pagan tapınakları tekrar açıldı, evvelce el konulmuş mal ve gayrimenkuller geri verildi ve dini kurban törenlerine getirilen yasaklama kararı kaldırıldı. Pagan inancını esas alan eğitim serbest bırakıldı.

Paganizme göre dini kurban törenleri çok önemliydi. Kurban olarak da çok kere öküz kullanılıyor ve bunun için pagan tapınaklarının yakınında bir yerde yakılan büyük ateşlere atılan kurbanlık hayvanların çıkardığı koku ve dumanlar birkaç gün devam ettiği için rahatsız edici oluyordu. Julianus imparator olduktan sonra kurban törenlerini çok önemsedi, bunun halkı pagan inancına yaklaştıracağını ummuştu. Kendisi çok kere ateş yakılmasına bizzat nezaret etmiş, kurbanlık öküzleri eliyle boğazlamıştı. Bu yüzden halk arasında Julianus'a "kasap" (victimarius) denmeye başlanmıştı. Biraz da alay etmek için o dönemde çok söylenen bu söz dikkat çekicidir: *"Eğer bizim imparator Pers seferinden başarıyla dönerse yandık. Çünkü bu ülkede onun eliyle boğazlanmamış tek bir öküz kalmayacak."* Her eyalete yüksek pagan din adamı ve her şehre de pagan başrahip gönderildi.

Bir seferinde Khalkedon'dan (Kadıköy) geçerken Piskopos Maris ona, "İsa'yı inkâr eden," diye seslenir. O da onun taklidini yapar, "Sefil adam, sen gözlerindeki körlüğe otur, ağla," der. (Esasında piskoposun iki gözünde de katarakt vardır.) O altta kalmaz, cevap verir: "Senin utanmaz ve kâfir suratını görmememi sağladığı için Yüce İsa'ya teşekkür ediyorum."[9]

26 Haziran 363 günü Pers Seferi sırasında, hangi taraftan atıldığı anlaşılmayan bir mızrak darbesiyle ölürken, *"Şimdi tatmin oldun mu, Nazaren,"* der. Bununla Nazaretli İsa'yı kasteder. Öldüğünde 31 yaşındadır ve tahtta sadece 19 ay 15 gün kalmıştır. Aynı zamanda Bizans İmparatorluğu'nun filozof olan tek imparatorudur. Yazdığı bir-

(9) Shaun Tougher, *Julian the Apostate*, s. 61.

çok eser günümüze kadar ulaşmıştır. Bu eserlerden bazıları o döneme ışık tuttuğu için önemlidir. Örneğin, *Letter to the Athenian, The Caesars, Misopogon* ve *Against the Cynic Heraklios* gibi. Ayrıca yazdığı çok sayıda mektup ve İmparator Konstantius'a methiye olan *Panegric on the Emperor Constantius* günümüze ulaşmıştır.

II. BÖLÜM

Dede ve Torun İmparatorlar

Dede: I. Theodosius (379-395)
(Θεοδόσιος Α'):
Aşk ve Katliam - Viktoras ve Jamila

Torun: II. Theodosius (408-450)
(Θεοδόσιος Β')

Anthemius Surları

Dünyanın İlk Üniversitesi:
Pandidakterion

Dede: I. Theodosius (379-395)
(Θεοδόσιος Α')

Aşk ve Katliam - Viktoras ve Jamila

389 yılında Büyük Roma-Bizans İmparatorluğu'nun önemli şehirlerinden biri de Selanik'ti. Hatta imparatorluğunun ilk yılında Theodosius bir ara burayı başkent olarak kullanmıştı. Şehir derli topluydu ve nüfusu 70 bine ulaşmıştı.

O dönemde halkın iki büyük eğlencesi vardı. Bunlardan ilki hipodromda yapılan araba yarışlarıydı. Dört takım yarışıyordu ama ayda en çok iki kez yarışan Morların arabasını süren Viktoras'ı geçen olmuyordu. Onun yarıştığı günlerde bahisler daha çok ikinci kim olacak diye oynanıyordu.

O dönemde Selanik'te eğlenme mekânı olan tiyatrolar, bütün Roma şehirlerinde olduğu gibi, hipodromun civarındaydılar. Çılgınca eğlenceler, özellikle hafta sonu, sabahlara kadar devam ediyordu. Tiyatrolardan biri, zamanının en kaliteli olanıydı. Orada gösteriyi izlemek için, çok önceden para ödeyerek yer almak gerekiyordu. Her gece bu tiyatroda başta çeşitli ve eğlenceli gösteriler yapılıyordu. Ancak esas gösteri gece 23.00'ten sonra başlıyordu. Çünkü biraz kısaltılmış bile olsa eski Roma trajedileri oynanıyordu. Herkesin bu tiyatroya akın akın gelmesinin nedeni, efsanevi güzelliğiyle bütün Trakya'da ün sahibi olan, tiyatronun başyıldızı Jamila'ydı.

Henüz yirmili yaşların başında olmasına rağmen, ortanın biraz üzerinde boyu, siyah saçları, siyah gözleri, iri göğüsleri, ince beli ve çok mütenasip vücuduyla çarpıcı bir güzelliği olan Jamila, aynı zamanda olağanüstü yeteneğiyle büyük bir stardı. Hatta söylendiğine göre, bir seferinde kıyafet değiştirerek gelen İmparatoriçe Aelia da onu izlemişti. Onu izleyen tüm erkekler ona âşıktı. Ama o, oldukça büyük konağında gizemli bir hayat sürüyordu.

Jamila'nın iki sırrı vardı. Kumarbazdı. Bahis oynamaktan büyük zevk alıyordu. Hipodroma tanınmayacak şekilde kıyafet değiştirip geliyor, bahislere büyük paralar yatırıyordu. Diğer sırrı ise, İllyrium Ordusu Komutanı Butheric'i ağırlamasıydı. Butheric Got asıllı olmasına rağmen imparatora sadık, çok kabiliyetli bir komutandı. Yaşı kırklar civarında, evli ve iki çocuk babasıydı. Selanik'e uğradığında, bunu en az yılda birkaç kez yapıyordu, gecelerini Jamila'yla geçiriyordu.

Ancak Jamila, yarışlar sırasında Viktoras'ı hipodromda görünce çarpıldı. O, onun hayallerinin erkeğiydi. Çok geçmeden bir haberci göndererek onu yemeğe davet etti. Toplum kurallarını artık iyi öğrenmiş olan Viktoras, kıymetli bir bilezik alarak ona gitti. Neşeli geçen yemekten sonra herkes dağıldı. Ellerine şarap kupalarını alarak bir süre bahçede dolaşıp yarışları konuştular.

Jamila, "Serinlik çıktı, istersen içeri girelim," dedi. İçeri girdiklerinde Viktoras ortalıkta hiç kimsenin olmadığını gördü. Jamila onun elinden tutarak doğruca yukarıya, odasına götürdü. O akşam başlayan ilişkileri Butheric'in geldiği zamanlar dışında, sürdü gitti. Çok dikkatliydiler. Mümkün olduğu kadar etrafa bir şey belli etmiyorlardı.

Bir gece yine birlikteydiler ve derin uykuya dalmışlardı. Birden, "Bu ne rezalet?" diye bağıran bir sesi duyduklarında karşılarında Komutan Butheric'i buldular. Halbuki komutanın gelmesine daha bir ay vardı. Ama imparatorun emri üzerine Konstantinople'a gitmek durumunda kalan Butheric, Selanik'e uğramıştı.

Viktoras yakınındaki tuniği çekerek başına geçirmişti ki, komutan, "Muhafızlar," diye seslendi. Onu alıp zindana kapattılar. Ertesi sabah hapiste olduğu öğrenilince, babası ve Morların lideri birlikte komutanın huzuruna çıktılar. Komutanın çok kızgın olduğu belliydi. Onlara, "Viktoras isimli delikanlı ünlü oyuncu Jamila'ya tecavüze kalkmış. Onun için tutuklandı," dedi. Ne kadar saklansa da aralarındaki ilişkiyi bilen her iki adam da anlatılanlara inanmadılar ama komutandan bir ricada bulundular. "Sayın komutan, Viktoras bütün Selanik'in sevdiği ünlü bir yarışçı. Bu pazar yarışlara katılacağı için hipodromdaki bütün yerler tümüyle satıldı. Kaçması söz konusu olamaz. Cumartesi ve pazar için ona izin verin, yarışlardan sonra bizzat getirip teslim edeceğiz."

Butheric onların yüzüne bile bakmadı. "Bunları duymuş olmayayım. Defolun gidin. Aksi halde suçlunun kafasını kopartırım," dedi.

Ertesi gün hipodromda durum öğrenilince halk, "Kahrolsun Butheric!..." diye ayaklandı ve komutanlık binasına saldırdılar. O sırada yanında yeteri kadar muhafız bulunmayan Butheric'i yakalayıp paramparça ettiler.

İmparator Theodosius o sırada Milano'da idi. Haber ona ulaştığında müthiş öfkelendi. Devlete karşı çıkmak ne demekti? Bir komutanını nasıl linç edebilirlerdi? Hemen bir emirname hazırlatıp onu Selanik valisine ve Butheric'in yardımcısına gönderdi. Emirnameye göre hipodromdaki ilk yarış günü bütün kapılar kapatılacak, içeride ne kadar insan varsa ayrım yapılmadan hepsi kılıçtan geçirilecekti.

Emirname taşıyan özel bir ulak ertesi sabah erkenden yola çıktı. Ancak durumu öğrenen üst yönetici Stilicho, bunu önlemek için çare aramaya başladı. Sonunda bu katliamı ancak Milano Başpiskoposu Ambrose'nin önleyebileceğini düşünerek ona koştu. Durumu anlattı. Piskopos koşarak imparatorun huzuruna kabul edilmek üzere saraya geldiğinde ulak en az üç saatlik yol kat etmişti.

"Oğlum, suçluların cezalandırılmasını anlarım. Ama halkın katledilmesi doğru değil, hak ve adalet duygusuna aykırıdır. Bunu hemen değiştirmelisin. Yüce İsa adına derim ki, eğer böyle bir felakete neden olursan seni aforoz eder ve kiliseme de sokmam."

Geceyi zaten huzursuz geçiren Theodosius'un kızgınlığı geçmişti. Hemen Stilicho'yu çağırarak yeni bir emirname hazırlanmasını, eskisinin iptal edilip sadece lince karışan suçluların bulunup cezalandırılmasını istediğini ifade etti.

"Bu emri taşıyan en tecrübeli adamınızı seçin. Eski emri götüren kişiyi Selanik'e varmadan yakalasın. Bunun için çabuk olun."

Stilicho imparatorun emrini yerine getirmek için hızla çalışıp ulağı yola çıkardı. Hatta ne olur ne olmaz diye, aynı emri ikinci defa hazırlayıp ikinci ulağı da gönderdi. Onlara, "Kim ilk emri götüren ulağı yakalarsa onu on nomismayla (altın para) ödüllendireceğim," dedi.

Zamana karşı olan yarışı sonra çıkan ulaklar kaybettiler. Selanik'e varınca ilk ulaktan emir çoktan uygulanmış ve yedi bin kişi hipodromda katledilerek denize atılmıştı. 389 yılının yaz aylarında tarihin kaydettiği en büyük katliam yapılmıştı. Ancak Viktoras ile Jamila birkaç gün önce bir gemiyle Byzantium'un yolunu tutmuşlardı.

Haber Milano'ya ulaşınca, geceyi kilisede geçirip af dileyen imparator, ertesi gün Başpiskopos Ambrose'yi ziyaret etmek istediğini bildirdi. Ambrose onu kabul etmediği gibi kilisesine gelmesini de istemedi. İmparatorun ona büyük sevgisi ve saygısı vardı. Bu nedenle onun bu dileğine uydu.

Bütün bu olanlardan büyük üzüntü duyan biri daha vardı. Bu da Theodosius'un yanında bulunan Batı bölgesinin imparatoru Valentinian'dı. Nitekim iki ay geçip olaylar biraz küllenince, Theodosius'a haber vermeden Başpiskopos Ambrose'yi gizlice ziyaret etmek istediğini bildirdi. Ambrose'nin olumlu cevabı üzerine bir gece vakti kalkıp ona gitti.

"Piskopos Hazretleri sizi ziyaret etme nedenim İmparator Theodosius içindir. Size olan büyük saygısı nedeniyle isteklerinize aynen uymaktadır."

"Majeste, bunu en iyi bilen benim. İsterse imparatorumuz beni piskoposluktan atabilir ve hatta canımı bile alabilir. Ancak imparatorumuz İsa Efendimizin yasakladığı en büyük cürmü işlemiştir. Çok sayıda insanı ölüme göndermesi kabule edilebilir bir husus değildir."

"Maalesef imparatorlar da insan. Bazen olmadık öfkeye kapılıp aldıkları kararlar incitici olabiliyor. Muhtemelen gecelerinin önemli bölümünü bu verdiği karar yüzünden acıyla ve uykusuz geçirmektedir. Kendisini görünce tanımayacaksınız. Belki o olaydan sonra on yaş yaşlandı. Saçları beyazladı, yeme ve içmeden kesildi. Onun ruhunu sükûna kavuşturmazsanız korkarım ki kendisini kaybederiz."

"O benim oğlum sayılır. Biliyorum, üzerinde koca imparatorluğun yükü var. Bunları kaldırmak o kadar kolay değil."

Bu durumun sonsuza kadar süremeyeceğini iki taraf da bilmekteydi. Nitekim aradan iki ay geçince bu sefer Ambrose Milano Sarayı'na geldi. Daha önceden haber verdiği için her iki hükümdar, Theodosius onu Valentinian onu kapıda karşıladı. Ambrose Theodosius'u görünce Valentinian'ın mübalağa etmediğini anladı. Başlangıçtaki nezaket cümlelerinden sonra Ambrose "Majesteleri sizlere, beni bu kadar kısa süre içinde kabul ettiğiniz için müteşekkirim. Amacımın yüce davamızla ilgili olduğunu söylememe gerek yok," diye söze başladı ve kilise adına bir talepte bulundu. Böylece barış için ilk adım atılmış oldu.

Ancak imparator ondan sonra yaşadığı altı yıl boyunca bu günahını sürekli sırtında taşıdı. 395 yılında Milano'da ölünce Ambrose'nin yaptığı konuşma *De Orbitu Theodosii* günümüze ulaşmıştır. Daha sonra Konstantinople'a getirilen cenaze Kutsal Havariler Kilisesi'ne gömülmüştür.

Torun: II. Theodosius (408-450)

(Θεοδόσιος Β')

İstanbul veya Theodosius Surlarının yapımıyla ilgili iki noktaya açıklık getirmek istiyorum.

Birincisi, Anthemius. Anthemius çok seçkin bir aileden gelme ve çok iyi bir eğitim görmüş devlet adamı. Göreve 400 yılında İmparator Arkadius zamanında başlamış, imparator naibi iken 414 yılında birden yok olmuş. Adeta buharlaşmış. Ancak 14 yıllık görevi sırasında öyle bir hizmet yapmış ki, imparatorluğun gelecek bin yılını kurtarmış. Esasında özel olarak biyografisi yazılması gereken bir devlet adamıdır.

İkincisi Theodosian Walls, yani İstanbul Surları. Önünden yüzlerce kez geçtiğimiz surlar hakkından tüm tarih kitaplarında; surlar kaç km'dir, kalınlıkları nedir, kaç kulesi ve kapısı vardır, en ince detayına kadar öğrenmek mümkündür ama bir şey yoktur: *Bu surlar nasıl inşa edildi?* Bunu bugüne kadar kimse yazmadı ve hiçbir tarih kitabında bulmak mümkün değil.

Dört İstanbul kitabımda yazmadan önce surların içlerine girdim. Günlerce dolaştım. Yanıma mühendis ve mimar arkadaşlarımı alarak birkaç kez özellikle Yedikule-Mevlana Kapı arasını dolaştım. Onlar bana en ince detayına kadar yapım tekniklerini anlattılar. Yalnız gittiğimde taşların üzerine oturdum. Anthemius'u düşündüm. Onu anlamaya çalıştım. Kitapta oldukça kısa olan bu bölümü uzun bir sürede yazabildim. Açıkçası surların önünden geçerken hissettiklerimi, Anthemius'u ve Anthemius'un başarısının sırrını okurlarla paylaşmayı düşündüm.

Anthemius Surları

İmparator Arkadius (Αρκάδιος 395-408) Anthemius'u önce 400 yılında Hazine Bakanlığına *(Comes sacrarum largitionum)* atadı. 404 yılında ise imparatordan sonra devletin en yüksek makamı olan Magister officiorum (Τελετάρχης) yani başbakanlığa getirildi. İlk göreve başladığı andan itibaren Anthemius sürekli olarak bir konuda İmparator Arkadius'u ikaz etti:

"Majesteleri, ülkemizin, özellikle kardeşinizin yönetimindeki Batı bölgesi sıkıntı içindedir. Hunların baskısıyla Batı'ya göçen Vizigotlar İtalya'yı ele geçirmişlerdir. Gelen istihbarat raporları bizim için de tehlike arz etmektedir. Balkanlarda başlayan mücadele bir anda kapımıza varabilir. Konstantin Surlarının mevcut durumu şehrimizi korumaya yeterli değildir. Kulelerin bir kısmı yıkılmıştır. Duvarların bir bölümü ise artık mevcut değildir."

"Ne tedbir önerirsin?"

"Majeste, şehrimiz çok büyümüş ve neredeyse yarısı surların dışındadır. Onları da içine alacak şekilde geride yeni ve güçlü surlar inşa etmeliyiz. Konstantinople herhangi bir tehlikeye düşerse, hem onları, hem de şehri korumak mümkün değildir."

"Anladım, bu konuyu düşünelim derim. Ama sen bu konuda gerekli hazırlıkları yap."

"Emredersiniz majeste."(10)

Akşam yemekte Arkadius bu durumdan karısına bahsedince, İmparatoriçe Eudoxia kıyametleri kopardı.

"Sen deli misin Arkadius? Nereden çıktı şimdi bu? Bahsettiği düşmanlar buradan neredeyse binlerce fersah uzakta. Onların buraya gel-

(10) Radi Dikici, *Dört İstanbul*, s. 62-63.

meleri imkânsız. Sen güzel kafanı böyle şeylerle yorma. Biz yiyip içip keyfimize bakalım," dedi, sonra hizmetkâra döndü, "bize Kıbrıs şarabı getirin." Çünkü İmparatoriçe Eudoxia için her şey lüks içinde yaşamak içindi. Kocası ona bu konudan bahsettiğinde bunun çok masraflı bir yatırım olacağını hemen kestirdi. Doğal olarak harcamalarını kısıtlamak zorunda kalacaktı. Hele hele Haliç kıyısında yapımına başlattığı muhteşem sarayın aksama ihtimali vardı.

Anthemius bir şeylerin ters gittiğini anlamıştı ama imparator çalışmaları durdurması için bir emir de vermemişti. Sarayda özel bir büroda mimar, mühendis ve matematikçilerden kurulu büyük bir ekip kurdu. Yeni surların yapımıyla ilgili plan hazırlıklarına hızla devam etti. Yapılan tespite göre arazinin elverdiği ölçüde yeni surlar, mevcut Konstantin Surlarının 2,5-3 km batısına yapılacaktı. Eski surların yıkılmış bölümlerindeki taşların çoğu yeni surların yapımında kullanılacaktı. Hesaplara göre, buradan çıkanlar ancak surların beşte birine yetecek kadardı. Bu bile maliyeti önemli ölçüde düşürecek ve yeni surların yapımını hızlandıracaktı. Sonra en yakın taş ocakları tespit edildi. Buradan Konstantinople'a karadan ve denizden yapılacak nakliye programlandı.

Anthemius bir ara imparatora konuyu açmak istedi. İlgilenmediğini görünce üstüne gitmedi. Ama talih hem ondan, hem de Konstantinople'dan yanaydı. Gelmiş geçmiş imparatoriçeler içinde en müsrif ve muhtemelen en ahlaksızlardan biri olan Aelia Eudoxia çok genç yaşta, 404 yılında aniden öldü. Çok geçmedi 408 yılında onu da Arkadius takip etti. Yerine imparator olarak 7 yaşındaki oğlu II. Theodosius imparator oldu. Senato da Anthemius'u imparatorluk naibi olarak görevlendirdi.

Artık tüm yetki Anthemius'un elindeydi. Geceleri rüyalarına giren surların yapımına başlamak için herhangi bir engel kalmamıştı. Bir hafta devletle ilgili sorunları çözdükten sonra, 11 Mayıs Pazartesi günü plan, proje ve uygulama elemanlarının tümünü son durumu görüşmek için çağırdı.

"Sizlerle yaklaşık dört yıldır bu konuda çalışıyoruz. En ince detayına kadar ne yapacağımız belli. Önümüzdeki Pazartesi günü faaliyet başlıyor. Yıkım ve yapım ekipleri belli. Sekiz bin kişi gece gündüz demeden, tam gün çalışmaya başlayacak. Yine yaptığımız projeye göre 7,5 km

uzunluğundaki bu surlar tam beş yıl içinde bitecek. 413 yılının 1 Eylül günü yılbaşı şenlikleri kutlanırken İmparatorumuz Theodosius Altın Kapı'da surların açılışını yapacaktır. Şimdi yola koyulun. Devamlı yapılanları denetleyeceğim. Hiçbir aksaklığa müsaade etmem ve cezalandırırım."

Böylece 18 Mayıs 408 Pazartesi günü ilk kazma vuruldu. Ama öyle hummalı bir faaliyetti ki, sanki tüm Konstantinople ayağa kalkmıştı. İlk kazıya başladıkları anda zorluklar da başlamıştı. Arazi 7,5 km boyunca inişli çıkışlıydı. Bunu göze almışlardı. Ancak, surların sağlam bir şekilde yükselebilmesi ve özellikle kulelerin yapımında sorun çıkmaması için 5-6 metre derinliğinde temel kazılması gerekiyordu. Projeye göre bazı yerlerde daha derine inilmesi gerekliydi. Çünkü, ileride düşmanları fark ettirmeden izleyebilmek için yer yer gizli tüneller yapılacaktı. Ancak sık sık kayalara rastlanıyordu. İnsan gücüyle kayaların parçalanması zaman alıyordu. Bir fayda da sağlıyordu. Temelden çıkan taşlar temel yapımı için malzeme olarak ayrılıyordu. Plana göre zaman kaybedilmemesi gerekiyordu. Bu nedenle sert kayaya rastlandığında ya ileriye veya geriye toprak zemin aranıyor, bulunduğunda çizimlerde değişiklik yapılıyordu.

Temel kazımı ileriye doğru devam ederken, kazılan alanlarda surların ve kulelerin yapımına hemen başlandı. Gece ocaklardan veya Büyük Liman'a yanaşan gemilerden taşlar indirilip arabalara yükleniyordu. Kademe kademe taşlar ait oldukları yerlere taşınıyor ve ülkenin her tarafından getirilmiş bin beş yüz taş ustası onları sürekli yontuyordu.

İlk bir yılda hızlı gidildi. Çünkü Konstantin Surlarından sökülen taşların çok önemli bir kısmı kullanılabildi. Plana göre Marmara kıyısından başlandı. Duvarlar 12 metre yüksekliğinde 5 metre kalınlığındaydı. Her 55 metrede bir 20 metre yüksekliğinde kuleler yapılmaya başlandı. En büyük zorluk da orada başladı. Çünkü taşları o yüksekliğe çıkarabilmek problemliydi. Onun için özel makaralı sistem icat ettiler. Kuleler üç kattı. İlk katın kapısı sur içine açılıyordu ve zemini topraktı. Buraya cephane ve silahlar konulacaktı. İkinci katın zemini ahşaptı. Surların on üç kapısına yakın kulelerde, barış zamanında kapıları koruyan askerler yatacaklardı. Bu kulelere ayrıca yandan merdivenler de yapıldı. Savaş zamanında tüm kuleleri ise ordu mensupları kullanacaktı.

Tam dokuz ay sonra Altın Kapı'nın olduğu yere varılmıştı. Anthemius Altın Kapı için özel tasarım yaptırmıştı. Hem kapının, hem de kapıyı çevreleyen surların üstüne konulacak heykeller ısmarlanmıştı. Bu kapıdan girildikten sonra başlayan Mesē (anacadde) Hipodrom ve Ayasofya'nın önüne varıyordu. Zafer kazanan imparatorlar bu yoldan yürüyerek Hipodrom'a kadar gelecekler ve kutlama orada yapılacaktı.

Zaman zaman can sıkıcı kaza haberleri geliyordu. Ama bu derece büyük bir şantiyede yine de oran çok düşüktü. İyi planlamanın faydalarından biri de bu idi.

411 yılının 1 Eylül günü yılbaşı büyük şenliklerle kutlandı. Şantiyenin tümünde özel yemek çıkarıldı ve kaliteli şarap dağıtıldı. Anthemius yanına aldığı on yaşındaki İmparator II. Theodosius'la baştan başa şantiyeyi dolaştı. İmparator, çalışanlar tarafından büyük bir sevgi ve coşku ile karşılandı. O da zaman zaman arabadan indi ve onlara el salladı.

Çalışmalara hiç ara verilmedi. Hazine bakanlığı sırasında Anthemius gerekli hazırlıkları yapmış ve bu iş için ayrılması gereken muazzam bir meblağı sürekli olarak yedekte tutmuştu. Biliyordu ki, yeterli para olmazsa ve çalışanların parası tam zamanında ödenmezse bu iş bitirilemezdi. Hatta belirli aralıklarla ödül olarak teşvik için para dağıtılması bile hesaplanmıştı.

412 yılı ortalarında surların altı kapısı tamamlanıp geçilmiş ve Lycus Irmağı'nın olduğu noktaya gelinmişti. Aksilik, yağan yağmurlar taşkına neden olduğu için bir duraklama olmuştu. Durum Anthemius'a haber verildiğinde koşup geldi. Anında müdahale etti. Lycus Irmağı'nın mecrasında küçük bir sapma yapılarak surların altından geçirilecek ve oradan da sular ırmağın mecrasına tekrar bağlanıp Theodosius Limanı'ndan denize akacaktı. Aynen öyle yapıldı.

413 yılının başlarında ise Blackhernae bölgesine varılmıştı. Önlerinde dokuz ayları vardı ama zorluk buradaydı. Çünkü tam orada kayalık bölüm bitiyor ve sarp bir yamaç Haliç'e bağlanıyordu. Görüldüğü kadarıyla oraya herhangi bir sur yapma şansı yoktu. Zaten ne kayalar, ne de sarp yamaç geçiş imkânı veriyordu. O zaman yamacın önüne kadar sur uzatılarak tamamlanması kararlaştırıldı. Hatta yamacın olduğu noktaya özel amaçlarla kullanmak için gizli küçük bir kapı (Kerkoporta) yapıldı.

Geri kalan sekiz ay boyunca 96 kulenin tahkimi tamamlandı. Altın Kapı dahil 13 güçlü kapının montajı bitirildi. Altın Kapı özeldi. Önceden hazırlanan fil heykelleri üstüne yerleştirildi. Son ay çevre temizliği yapılarak, inşaat artıkları tahliye edildi. Tüm çalışanların paraları dağıtıldı. Özellikle ülkenin her tarafından gelip beş yıl süreyle geceli gündüzlü çalışan personel için ülkelerine dönmeden Altın Kapı'nın karşısındaki boş alanda (daha sonra Campus Maltius adıyla askeri birlikler için barakalar yapılacaktı) 25 Ağustos 413 gecesi için imparatorluk çadırı kuruldu. O akşam İmparator II. Theodosius, Anthemius ve devletin bütün üst yöneticileri dahil oradaydılar. Özel mutfak kurulmuştu. Her tarafta kazanlar kaynadı. Sadece çalışanların katıldığı bu partide sabaha kadar yenildi, içildi, dans edildi. İmparator ve yöneticiler ilk defa onlarla birlikte yemek yediler.

Ertesi gün öğleye doğru surların etrafında büyük bir sessizlik hakimdi. Çünkü çalışanların neredeyse tamamı yaşadıkları yerlere dönmek için çoktan yola çıkmışlardı.

Ama esas tören yılbaşı, yani 1 Eylül 414 Pazartesi günü, Aya İrini'deki ayinle başladı. (Ayasofya 404 yılında yanmıştı. İmparatoriçe Pulcheria tarafından yaptırılan yenisi henüz bitmemişti.) Daha sonra imparator Altın Kapı'daki törenle surların açılışını yaptı. Öğleden sonra Hipodrom'da yarışlar yapılacak, nüfusu iki yüz bine yaklaşmış Konstantinople halkı, taşradan gelenlerle üç gün üç gece eğlenecekti.

Bu kutlamalara katılmayan sadece dört kişi vardı. İmparatorun ablaları. Onlar Büyük Saray'ın küçük kilisesinde günlerini duayla geçirdiler. Özellikle büyük abla Pulcheria son derece mutaassıp bir kişiydi. Onun hayatında dine bağlılık dışında başka bir unsur yoktu. Sabahtan başlayan dua seansları aralıklarla akşama kadar devam ederdi.

Anthemius'un projesi araya su hendeği de koyarak üçlü bir yapıyı öngörüyordu. Ancak birinci ve ana surların yapımı hazineye pahalıya patlamıştı. Bu surlar, o günkü teknolojiye göre şehri korumaya yeterliydi. En az on yıl beklenerek hazine güçlendirilmeliydi. Ondan sonra hem kara surları tamamlanmalıydı ve hem de ileriyi düşünerek deniz tarafına da surlar yapılmalıydı.

Konstantinople'da olumlu hava her tarafa yansımıştı. Ancak Prenses Pulcheria bir konuda çok rahatsızdı. Kardeşi imparatordu ama bütün yetkiler Anthemius'ta idi. O bugüne kadar hiçbir kusur işlememişti ama

yarın başka şeyler düşünebilirdi. Başına taç koyarak devleti yönetmesi işten bile değildi.

Zaten hiç kimse, surlara imparatorun adı verilmesine rağmen Theodosius Surları demiyordu ki. Herkesin ağzında surların adı Anthemius Surları idi.

Pulcheria bir sabah erkenden Theodosius'un odasına gitti.

"Bak kardeşim, artık on üç yaşında kocaman bir adam oldun. Devletin yönetimine sahip çıkma vaktin geldi. Bu konuda sana yardımcı olmak istiyorum. Kardeşin olma dışında hiçbir fonksiyonum yok. Aile olarak artık yönetimde ağırlığımızı hissettirmeliyiz. Bugünden tezi yok, Anthemius'u çağır ve 'Prenses Pulcheria'ya imparatoriçe unvanını veriyorum. Bu konuda emirname hazırlayın' diye söyle," dedi.

"Ama abla bu neye yarayacak ki?"

"Sen benim dediğimi yap, sonrasını görürsün." Çünkü Pulcheria günler boyunca yaptığı inceleme sonucunda anlamıştı ki, imparatoriçe olduğu takdirde doğrudan her makama emir verme hakkı ve bu emirlerinin de yerine getirilmesi zorunluluğu vardı.

Öğleden sonra imparator bir mabeyinci ile Anthemius'u çağırdı ve ne istediğini söyledi. Anthemius bunda bir sakınca görmedi. Nihayet etliye sütlüye pek karışmayan, bütün gününü kilisede geçiren genç bir kıza imparatoriçe unvanı verilirse ne olacaktı ki? Derhal gerekli hazırlıkların yapılması için emir verdi, Pulcheria'nın imparatoriçe olduğunu belirten emirname yayınlandı ve böylece Anthemius hayatının en büyük hatasını yaptı.

Pulcheria Kasım ayı boyunca son derece gizli olarak daha önce hazırladığı planı uygulamaya karar verdi.

27 Kasım 414 Perşembe günü sabahı henüz hava karanlıkken Anthemius'un konağının kapısı çalındı. Kapıyı açan hizmetliye, imparatorun çok acele Anthemius'u Büyük Saray'da beklediği haberi verildi. Çok kısa zamanda giyinen Anthemius aşağıya indiğinde kendi atı yerine bir muhafız birliğini karşısında buldu.

Komutan, "Efendimiz, imparatorumuz sizinle özel olarak buluşmak istiyor. Onun için lütfen gönderilen arabaya binin," dedi.

Anthemius durumu biraz garipsedi ama, aklına bir şey gelmedi. "İmparatorun herhalde bir bildiği vardır," diye düşündü. Hiç penceresi olmayan arabaya bindiğinde sonsuzluğa doğru gittiğini bilmiyordu.

Pulcheria öyle bir hazırlık yapmıştı ki, o günden sonra Anthemius'tan hiç kimse, hiçbir haber alamadı. Yok olmuştu. Sanki öyle birisi dünyaya gelmemişti.

Ne kadar büyük bir hizmet yaptığının farkına bile varılmamıştı. Tarihçiler ise onun bu çok önemli hizmetini birkaç satırla geçiştirdiler, nedense görmezlikten geldiler. O ise o kısacık on dört yıl içinde bir imparatorluğun bin yılından fazlasını kurtarmıştı.

Çok değil tam 28 yıl sonra Hun Kralı Atilla, Gelibolu'da Bizans ordusunu yok ettikten sonra 442 yılında surların önündeydi. Ama surları aşmasının mümkün olmadığını görünce kısa bir süre sonra geri döndü. Pulcheria ise hayattaydı.

Dünyanın İlk Üniversitesi: Pandidakterion

Dünyada ilk üniversite Pandidakterion 425 yılında Konstantinople'da (İstanbul) kurulmuştur. Ancak üniversitenin kuruluşunu sağlayan nedenleri iyi görebilmek için 383 yılına, yaklaşık 40 yıl kadar geriye gitmek gerekmektedir.

Tarihte, sınıflara ayırarak yedi yıllık eğitim fikrini ilk ortaya atan İmparator Büyük Theodosius (379-395) olmuştu. Nitekim sırf bu amaçla okul yapılmak için onun emriyle bugün Beyazıt ve Laleli'nin olduğu bölgede 22 dönümlük bir arsa ayrılmıştı.

Eğitim şu şekilde planlanmıştı: Birinci bölüme sekiz-on yaşları arasında çocuklar alınacak ve onlara Latince, Grekçe, matematik, hitabete giriş ve teoloji okutulacaktı. İlk yılı tamamladıklarında ikinci yıl yine Latince, Grekçe, matematik, hitabet, felsefeye giriş ve teoloji okuyacaklar, başarılı olanlar üst sınıfa geçecekler ama aldıkları derslere felsefe, hukuk ve astronomi eklenecekti. Dördüncü ve beşinci yıl daha çok hitabet, hukuk, felsefe ve diplomasi okuyacaklardı. Okulu başarıyla bitirenler iki yıl imparatorluk ofislerinde hangi konuda başarılı ise o bölümlerde çalışacaklardı. Böylece yedi yıllık eğitimden sonra istenilen kalitedeki elamanların muhtemelen önemli bir kısmı devlet tarafından istihdam edilecekti. Tabii ilk yıl başarılı olup üst sınıfa geçen öğrencilerin yerlerine yenileri alınacak ve bu böyle devam edip gidecekti. Nitekim okul kurulup imparator tarafından açıldıktan sonra ilk öğrencilerinden biri, oğlu, yani geleceğin imparatoru Arkadius olmuştu. Böylece Bizans İmparatorluğu'nda ilk olarak resmi eğitim başlamıştı.

Aradan kırk yılı aşkın bir süre geçmişti. Arkadius imparator olduğunda içinden yetiştiği okulun mükemmelleştirilmesi için her türlü gayreti sarf etmişti. Ayrıca biri Kadıköy'de olmak üzere, büyüyen şehrin

beş ayrı yerine yeni okullar kurdurmuştu. Hatta eğitimin daha üst seviyelere çıkartılması için okullara yeni bir bölümler ekletmişti. 408 yılında Arkadius ölünce yedi yaşındaki II. Theodosius tahta geçtiğinde imparator naibi olarak atanan Anthemius da, gençliğinde okuduğu okulun ona sağladığı yararı çok iyi bildiği için desteğini hiç esirgememişti.

İyi bir kaligrafi ustası olan İmparator II. Theodosius, aynı okuldan yetişmiş ama oradaki eğitimin yetersiz olduğu görüldüğü için dönemin en ünlü hocalarından daha sonra hukuk, aritmetik, astronomi ve hitabet dersleri almıştı. Eğitim sisteminde ikinci bir adım atma gereğinin farkına varınca konuyu danışmanları ve bilim adamlarıyla uzun süre tartışmış, sonunda kararını vererek mevcut eğitim sisteminden tümüyle ayrı bir yapılanmaya gidilmesini emretmişti.

423 yılından başlayarak, yeni binalarıyla üniversite kurulmaya başlanırken bir taraftan da eğitim programları yeni baştan düzenlenmişti.

425 yılı geldiğinde 17 Şubat Cuma günü imparatorun da katılımıyla yapılan tören sonunda dünyadaki ilk üniversite, Konstantinople Üniversitesi-Pandidakterion eğitime başlamıştı.

Üniversitede 31 kürsü kurulmuştu. Bu kürsülerden 10'unda Latince, 10'unda Grekçe Gramer; 3'ünde Latince, 5'inde Grekçe hitabet; 2'sinde hukuk ve 1'inde felsefe eğitimi yapılacaktı. Üniversite hocaları, devrin bilginleri arasından seçilerek senato tarafından görevlendirildi. Üniversite'nin en önemli derslerden biri hitabetti. Çünkü iyi hatiplerin üst görevlere tırmanması kolaydı. İmparator müşavirlerinin çoğu hatipler arasından seçildiği gibi, senatörler arasında sivrilenler de daima iyi hatipler olmuştu.

İleriki yıllarda ihtiyaç duyuldukça eğitim sistemine tıp, astronomi, hukuk, tarih, mimarlık ve mühendislik gibi birçok kürsü eklenecektir. Sonraki yüzyıllarda ise Pandidakterion'dan yetişen öğrenciler, ülkenin birçok şehrinde açılan üniversitelere öncülük edeceklerdi.

III. BÖLÜM

İstanbul'un Dört Kuruluşu

Şehirlerin Kraliçesinin Doğumu:
I. Byzas (Βύζας)

İkinci Kuruluş:
İmparator Septimius Severus
(Σεπτιμίου Σεβήρου)

Üçüncü Kuruluş:
Büyük Konstantin
(Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας)

Dördüncü Kuruluş:
İmparator Jüstinyen ve Theodora
(Ιουστινιανού, Θεοδώρας)

Şehirlerin Kraliçesinin Doğumu:
I. Byzas
(Βύζας)

Megara Kralı Byzas bir haftadır hayatının en sıkıntılı günlerini yaşamaktaydı. Yüz yıl kadar önce ataları İtalya'da gördükleri baskı üzerine kaçarak Yunanistan'a gelmişler ve kıyıda Salamis ismini verdikleri küçük bir şehir kurmuşlardı. Ancak bu küçük şehir dışarıdan gelecek saldırılara açık olduğu için daha içeride, Atina şehrinin yaklaşık 30 km batısında bir yer seçerek başkent olarak inşa edip yerleşmişler ve ona Megara adını vermişlerdi. Bazı küçük çatışmalar dışında M.Ö. 660 yılına kadar barış içinde yaşamışlar ve zenginleşmişlerdi. Her iki şehrin toplam nüfusu yaklaşık 25 bini bulmuştu.

İki hafta önce Atina şehrinin elçileri Byzas'ı ziyarete gelmişler ve bu bölgede birlik sağlamak için altı ay içinde Megara'nın Atina Şehir Devletine katılmasını istemişlerdi.

Özellikle Atina Şehir Devleti son on yıl içinde çok zenginleşmiş ve güçlü bir orduya sahip olmuştu. Byzas, Atina'ya karşı koyma şansının olmadığını çok iyi biliyordu.

Mütevazı sayılabilecek minik sarayın salonunda, çoğu yaşlıların teşkil ettiği 30 kişilik meclisi toplantıya çağırdı. Toplantıda durumu açık açık anlattı. Ancak böyle bir talebi içine sindiremediği sözlerinden anlaşılıyordu. Yapılan müzakereler sonunda, meclis üyelerinin çoğunluğu Atina'yla birlikte yaşama fikrini uygun gördüler.

Ondan sonraki bir hafta boyunca geçmişi düşünen Byzas için geceleri uyku diye bir şey kalmamıştı. Yine uykusuz bir gecenin sabahında 30 yıllık eşi Eirene, kocasına, "Lütfen derdini benimle paylaş," dedi.

"Atina bizim kendisine katılmamızı istiyor. Bunu bir türlü hazmedemiyorum. Üç yetişkin oğlumuz var. Böyle bir şey yaparsam onların yüzüne nasıl bakarım."

"Zor bir durum içinde olduğunu anlıyorum. Ama benim aklıma başka bir şey geliyor. Neden Delfi'deki Apollon Tapınağı'nın kâhinine gidip durumu anlatmıyorsun. O akil ve yol göstericidir."

Byzas oturduğu yerden fırlayarak karısına sarıldı, "Sen olmasaydın acaba ben ne yapardım," dedi.

O gün hazırlıklarını tamamladı. Üstüne sade bir kıyafet giydi ve yola düştü. Delfi'deki Apollon Tapınağı üç günlük yoldaydı. İlk iki gün kolaydı. Atıyla gidebilecekti.

Ancak son gün atını bırakıp tapınağın bulunduğu dağa tırmanması gerekiyordu.

Üçüncü gün ancak karanlık basınca tapınağa varabildi. Ancak tapınağın merdivenlerini tırmanırken, binanın sütunlar üzerine yükseltilmiş giriş bölümünün alnındaki "Kendini Bil" (GNOTHİ SAUTON-Γνώθι σαυτόν) yazısı dikkatini çekti. Onu kapıda karşılayan bir görevli hemen içeri aldı. Yiyecek bir şeyler ikram edip yatacak yer gösterdiler. Ona hiç kimse, "Kimsin, nereden geldin?" diye sormadı.

Ertesi sabah erkenden kalktı, oradaki görevliye ismini verdi ve başkâhinle görüşme isteğini iletti. Yarım saat kadar sonra görevli, "Beni takip edin," dedi. Uzun koridorlardan geçtiler. Bir kapıyı açıp içeri girmesini işaret etti.

Küçük pencerelerinden içeriye ışık sızan büyük bir salondaydı. Gözleri güçlükle en az yirmi basamakla çıkılabilen bir platform üzerinde bir koltukta oturan uzun beyaz sakallı kâhini seçti. Diz çökerek onu selamladı.

Derinden gelen bir ses duydu.

"Sizi dinliyorum," dedi kâhin.

O da başından geçenleri anlattı.

Kâhin," Yarın aynı saatte gel," dedi. Sonra sanki birden her taraf kararadı ve kâhini göremez oldu. Görevli de kapıyı açarak onu dışarı aldı.

Ertesi sabah huzura varınca kâhin boğuk bir sesle şöyle dedi:

"Tanrı senin alnına başka şeyler yazmış. Onu yerine getirmelisin. Halkını alıp uzun bir yolculuğa çık..." Bir an sustu. Sanki bir önceki ses değişmişti. Byzas onun ağladığını düşündü. Hıçkırır gibi bir hali vardı. *"Zor günler görüyorum, çok zor günler... Ama sakın yılma. Cesur ol. Kuzeye doğru git... Kuzeye doğru git, unutma... Bir boğazdan içeri gir. Sonra Körler Ülkesi'nin karşısına yerleş... Körler Ülkesi... Unutma Körler Ülkesi. İşte*

orası senin dünyan... İşte orası senin evin..." Tekrar sustu. Tekrar boğuk bir sesle devam etti. "*Dünya seni binlerce yıl anacak.*"(11)

Byzas kâhinin söylediklerini hiç unutmamıştı ama ne dediğini ve nereye gitmesi gerektiğini de pek anlamamıştı. Megara'ya doğru yola çıktığında bütün söylenenleri kafasından geçirdi durdu. Hiçbir şeyi çözememişti. Kuzeye gidecekti. O tamamdı. Peki, Körler Ülkesi neredeydi? Sonunda, "Herhalde Körler Ülkesi'nin nerede olduğunu bilen vardır, sorar öğreniriz," diye düşündü.

Megara'ya varınca araştırdı, soruşturdu ama hiç kimse Körler Ülkesi diye bir yer duymamıştı. Ama kâhin ona yönü göstermişti. Ertesi gün bir emirname yayınladı; altı ay içinde kuzeye doğru yola çıkacaklardı. Bu seyahate gönüllü olarak katılacak ailelerin resmen başvurmasını istedi. 15 gün sonra anlaşıldı ki Salamis ve Megara'dan yaklaşık 5 bin kişi onunla birlikte gelecekti.

Hummalı bir faaliyete giriştiler. Mevcut 500 geminin yarısını alacaklardı. Bu nedenle gemiler elden geçirildi.

Ayrıca biraz daha büyükçe 50 kadar yeni geminin inşasına başlandı. Bunlarla hayvanlar ve yol boyunca ihtiyaç duyulacak yiyecek ve içecekler taşınacaktı.

659 yılının Haziran ayı geldiğinde her şey hazırdı. Bir hafta süreyle yükleme işlemleri bir düzen içinde yapıldı. Hazinenin bir kısmı kaptanlık gemisine yüklendi. Karısıyla birlikte kalmak istediğini belirten ikinci oğluna yönetimi bıraktı. 6 Haziran Perşembe günü geride bıraktıklarıyla vedalaşarak rota kuzey olmak üzere yola çıktılar.

Ancak ilk 4 ay sonunda kışı geçirmek üzere Ege Denizi'ndeki büyükçe bir adanın doğal limanına sığındılar. Ertesi yıl bahar ayları yaklaşırken tekrar yola çıktılar.

Sürekli kuzeye doğru gittiler ve çeşitli adalara uğrayarak hep Körler Ülkesi'ni sordular. Ama bilen yoktu. Ertesi kış yine tedbirli oldular ama iyi denizci olmalarına rağmen beklenmedik şekilde ve zamanda yakalandıkları fırtınalar, gemilerden bir kısmını batırdı. Yol boyunca beslenmelerini genellikle balıkla sağladılar. Uğradıkları yerlerden altın karşılığı et, meyve ve su temin ettiler.

(11) Radi Dikici, *Dört İstanbul*, s. 15.

İkinci yılın ilkbaharında bir sabah uyandıklarında bir boğazın kenarındaydılar. Byzas, kâhinin dediklerini hatırladı ve gemisini doğrudan boğazdan içeri soktu. Diğer gemiler onu takip ettiler. Marmara Denizi'ne (Propontis) gelmişlerdi. Hava değişmişti.

Özellikle bol balık vardı. Ayrıca yanaştıkları sahillerde bol su kaynaklarına rastlamışlardı. Meyve bakımından çevre çok zengindi. Moralleri iyice düzeldi.

Ne yazık ki, ne kadar dikkatli ve tedbirli olsalar da, yaklaşık iki yıl süren yolculuk boyunca gemilerinin ve insanların üçte birini, çoğu çocuk ve kadın olmak üzere kaybetmişlerdi.

M.Ö. 657 yılının Mayıs ayında bir sabah uyandıklarında gördükleri manzara onları şaşkınlığa uğrattı. Sağ taraftaki kara parçasında yerleşim olduğu belliydi. Sol taraf ise (Sarayburnu'ndan başlayan) hafif sisler içindeki yarım ada tümüyle bakirdi. Biraz sonra güneş yükselip sis dağılınca her tarafın ormanlarla kaplı olduğunu gördüler. Şırıl şırıl akan suların ve öten kuşların sesleri gemilere bile ulaşmaktaydı. Manzaranın güzelliği tarif edilir gibi değildi.

Byzas karısına döndü:

"Şimdi kâhinin söylediklerini anladım. Böylesine dünyanın en güzel yerini bırakıp karşıya yerleşmek için kör olmak lazım. Orası 'Körler Ülkesi'dir (Khalkedon-Kadıköy). Biz ise onun karşısına yerleşiyoruz," dedi.

Sahile çıktılar ve böylece ilk yerleşim başlamış oldu. Aradan on yıl kadar geçince bugünkü Eminönü, Sirkeci, Topkapı ve Ayasofya'nın bulunduğu yerleri içine alacak şekilde bir şehir kurdular. Bu yeni kurulan minik şehir, Byzas isminden esinlenerek Byzantion olarak anılmaya başladı.

Böylece tarih, tüm dünya uluslarının içini çekerek baktığı, ele geçirmek için savaştığı "Şehirlerin Kraliçesi"nin doğumuna şahit oldu. Daha sonra Roma İmparatoru Vespasian (M.S. 69-79) şehrin ismini Byzantion'dan Byzantium'a çevirdi.

Tarihte hiçbir zaman Bizans İmparatorluğu diye bir devlet olmamıştır. 1453'te İstanbul'un fethine kadar onlar kendilerini hep Romalı olarak bilmişlerdir. Ancak 16. yüzyılda bir Alman tarihçi Hieronymus Wolf *Corpus Historiae Byzantinae* adlı eserinde Roma İmparatorluğu yerine Bizans İmparatorluğu tabirini kullanınca, bu isim süreklilik kazanmış-

tır. Yani Roma İmparatorluğu'nun 330-1453 yılları arasındaki 1123 yıllık dönemini tarihçiler Bizans İmparatorluğu olarak ifade etmekte ve bu ismi kullanmaktadırlar.

Böylece kâhinin dediği doğru çıktı ve Byzas ismi bugüne kadar yaşamaya devam etti.

İkinci Kuruluş:
İmparator Septimius Severus
(Σεπτιμίου Σεβη'ρου)

Byzantion kurulduğu tarihten sonra yüzyıllar boyunca hep aynı talihsizliği yaşadı. Yol üzerindeydi. Harika bir konumu vardı. Görenin iştahını kabarttı. Gelen bir şey alıp götürdü, giden bir şey. Bu nedenle bir türlü gelişme imkânı bulamadı. Bunun için Roma İmparatorluğu dönemini beklemesi gerecekti.

Roma İmparatorluğu'nun bir şehri haline gelmesiyle ilgili tarih kesin olarak bilinmemektedir. Ancak Roma İmparatorluğu'nun bir şehri haline geldikten sonra giderek zenginleşti. 177 yılında tahta geçen İmparator Commodus (M.S. 177-192) tüm ülkeye olduğu gibi Byzantium'a da ağır vergiler koydu. Kazançlarının önemli kısmı ellerinden giden Byzantium zenginleri 193 yılında tahta geçen İmparator Septimius Severus (M.S. 193-211) zamanında Suriye Lejyonları tarafından komutanları Pecennius Niger kendini imparator ilan edince onun tarafını tuttular. Çünkü Niger onlara vergi indirimi vaat etmiş ve hatta kendisine harekât merkezi olarak da Byzantium'u seçmişti.

İlk ve son Afrika doğumlu Roma imparatoru olan Septimius Severus gerçekten hızlı karar verebilen başarılı bir hükümdardı. Meşru hükümdara karşı isyan onun açısından kabul edilmez bir durumdu. Hızla Byzantium'a doğru yola çıktı. İmparatorun çok güçlü bir orduyla geldiğini öğrenen Niger şehri terk ederek geri çekildi. 194 yılında Nikomedia'da (İzmit) yapılan savaşı kaybedip kaçtı. Ama Septimius Severus onun peşini bırakmadı. Sonunda onu Antioch (Antakya) yakınlarında yakaladı. Çok kısa süren savaşı kaybeden Niger yakalanıp idam edildi.

Dönüş yolunda Byzantium'a yaklaştığında şehrin ileri gelenlerinden

kalabalık bir heyet, imparator Khalkedon'a (Kadıköy) yaklaştığında, onu değerli hediyelerle karşılamak için hazırlık yaptılar. Af dileyeceklerdi. İmparator hiçbirini kabul etmediği gibi heyetin hepsini idam ettirdi. Byzantium'a girdiğinde ihanetle suçladığı en az 100 ailenin bütün mallarına el koydu ve aile fertlerini de Kapadokya'ya sürgüne gönderdi.

O kadar kızgındı ki, şehri baştan aşağı yıkmaya karar verdi. Bir sabah erken uyanmıştı. Tek başına deniz kenarına kadar yürüdü. Gördüğü manzaradan adeta büyülenmişti. O an kararını değiştirdi. Evet şehri neredeyse baştan aşağı yine yıkacaktı ama onun yerine yeni bir şehir inşa ettirecekti.

İlk olarak şehri dar kalıplar içinde sıkıştıran eski Roma surlarının yıkılması, onun hemen 2 km kadar gerisine yeni surların yapılması emrini verdi. Bunlar tarihte "Septimius Severus Surları" diye anılmaktadır

Bir plan yaptırdı. Bu plana göre bugünkü Sultanahmet Meydanı'nda Sultanahmet Camii'nin olduğu yere, gelip geçerken rahatça kalabilmesi için bir saray inşa ettirdi. Ancak saraydan denize kadar olan bölgede yerleşime izin vermedi. O bölüm sarayın bir parçası olarak ayrıldı. Ayrıca bugünkü Ayasofya'nın yerine zamanın çoktanrılı (pagan) inancına uygun olarak yeni bir tapınak yaptırdı. Hepsinden önemlisi, bugün Sultanahmet Meydanı'nı da içine alan o zamanın ölçülerine göre çok büyük bir hipodrom yapımını planladı. Ne yazık ki ne kendisi, ne de oğullarının imparatorluk döneminde inşaat tamamlanabildi. Bu şeref, ileride söz konusu edeceğimiz gibi, Büyük Konstantin'e ait olacaktır. Halkın oturması ve ticaretin yapılması için tapınakla Haliç arasındaki bölüm ayrıldı. Hipodrom hariç, üç yıl gibi kısa bir süre sonra tüm inşaat işleri bitti.

İmparator için Byzantium adı kötü çağrışım yapıyordu. Şehrin adını değiştirmeye karar verdi. Çok sevdiği büyük oğlunun ismi olan Caracalla Antonius'tan esinlenerek, 198'de şehrin adını Byzantium'dan, "Augusta Antonina"ya çevirdi.

Septimius Severus 211 yılında ölünce Caracalla, kardeşi Geta'yla birlikte Marcus Aurelius Antoninus adıyla tahta geçtiler. Caracalla, ertesi yıl kardeşini öldürttükten sonra 217 yılında da kendisi bir suikasta kurban gitti. Bir yıl geçmedi, zaten halkın da pek alışamadığı Augusta Antonina ismi kısa zamanda unutuldu ve tekrar Byzantium'a dönüldü.

Üçüncü Kuruluş:
Büyük Konstantin
(Κωνσταντίνος ὁ Μέγας)

M.S. 300'lü yıllarda bir dünya devleti olan Roma İmparatorluğu çok geniş bir alan yayıldığı için, her bir bölümü (Prefekture) bir imparator tarafından yönetilmekteydi. Ancak imparatorlar arasında en kıdemli olan ve daima en son kararı veren, imparatorluğun yeni başkenti İzmit'te oturan Diokletian'dı.

Diokletian 296 yılında, o sırada Fransa, İspanya ve Britanya'yı yöneten İmparator Konstantius Chlorus'tan, oğlu Konstantin'i alarak Nikomedia'ya (İzmit) gelmesini istedi.

Baba oğul başkent Trier'den aynı yıl yola çıktılar. Uzun yolculuktan sonra, İzmit'ten önceki son durakları olan Byzantium'a vardıklarında vaktiyle İmparator Septimius Severus tarafından yapılan sarayda kaldılar.

İşte ileride Byzantium'un veya Konstantinople'un (veya İstanbul'un) kaderini belirleyecek olay, o sırada yaşandı.

"Sabah erkenden kalktığında baba Konstantius Chlorus oğlu Konstantin'in ortalıkta olmadığını gördü ve mabeyinciyi çağırarak oğlunun nerede olduğunu sordu.

"Çok erken kalktı ve kahvaltı edip atına binip gitti efendimiz. Giderken, 'Beni soran olursa, iki saat kadar sonra döneceğim,' dedi."

İmparator hazırlanan mükellef kahvaltı sofrasına oturdu. Çok geçmeden Konstantin içeri girdi. Gözleri parlamaktaydı.

"Baba, burası adeta dünya cenneti. Surların dışına çıktım. Ormanlık bölgeleri dolaştım. Daha sonra deniz kenarına indim. Her yerde ayrı bir

güzellik gördüm. Burası tam bir merkez olmaya layık bir konumda. Çok heyecanlandım."

"Oğlum burası minik bir yer. Ne Trier, ne Milano ve hatta ne de Selanik'e benziyor. Söylediklerinden hiçbir şey anlamadım."

"Baba burası o kadar muhteşem ki, işlenirse Roma bile buranın eline su dökemez."(12)

Daha sonra onlar için hazırlanan bir gemiye topluca binerek karşıya geçtiler.

Babası 306 yılında ölünce tahta geçen Konstantin, 325 yılında yani 19 yıl içinde tüm rakiplerini ortadan kaldırarak Büyük Roma İmparatorluğu'nun tek hâkimi haline geldi.

Kendisinden önce hüküm sürmüş tüm imparatorlar gibi, o da bürokrasinin bulunduğu İzmit'e yerleşti. Bir süre İzmit'te kalan imparator şehrin konumu nedeniyle, imparatorluk başkenti olarak kalmasını pek uygun bulmuyordu.

Önce şehir çok küçüktü. Geniş bir aileye sahip olduğu için, imparatorluk sarayına sığmaları mümkün değildi. Roma'yı zaten istemiyordu. Bunun da iki nedeni vardı. Bunlardan ilki, Roma'dan tüm imparatorluğu kontrol altında tutmak zordu. İkincisi, Roma halen çoktanrılı din döneminden kalma bina, heykel ve tapınaklarla doluydu. Onları olduğu gibi korumanın insanlığa borcu olduğunu bilmekteydi. Ama Hıristiyan inancına aykırı olduğu için, muhtemelen kendisini Roma'da pek rahat hissetmeyecekti. Aklında ise hiç, ama hiç unutmadığı Byzantium vardı.

Konstantin kafasındaki ideali gerçekleştirmek için harekete geçmeye karar verdi. O sırada Byzantium'da bulunan ve donanma komutanı da olan oğlu Krispus'a imparatoru beklemesi haberi gönderildi.

Oğul Krispus babasını törenle karşıladı. Ertesi gün baba oğul şehre göz attıklarında ikinci yüzyılın sonlarında İmparator Septimius Severus tarafından yapımına başlanan hipodromun yarım kaldığını gördüler. Yine onun tarafından yapımına başlanan ancak tamamlanamayan tapınağın ise sadece kalıntıları vardı. O dönemde yapılan Septimius Severus Surları ise olduğu gibi durmaktaydı.

(12) Radi Dikici, *Dört İstanbul*, s. 22, 23.

Konstantin daha sonra Haliç girişindeki küçük limandan Krispus'la bir gemiye binerek Byzantium'u denizden görmek istedi. Önce Boğaziçi'nden geçerek Euxine'ye (Karadeniz) doğru yola çıktılar. Boğazın her iki tarafı ormanlarla kaplıydı. Ancak denizin dalgalı olması nedeniyle geri döndüler. Ertesi gün Propontis'i (Marmara Denizi) gezdiler. Sahili takip ederek yaptıkları yolculukta ilk gördükleri küçük doğal liman oldu. Ondan beş mil ileride daha büyük doğal limana (Theodosius) ulaştılar.

Konstantin yaptığı bütün incelemelerden sonra gördü ki, Byzantium merkez olarak alındığında Karadeniz'den Marmara'ya uzanan yol üzerinde her türlü ticareti kontrol etmek mümkün olabilecekti. Ayrıca Afrika'dan gelecek yiyecek maddelerinin stoklanıp dağıtımı için en ideal merkezdi.

Sonunda Byzantium'u Roma İmparatorluğu'nun başkenti yapma kararı kesinleşti.

Bunun üzerine Roma'ya özel bir ulak gönderildi. Dönemin en ünlü iki mimarı çok acele Byzantium'a çağrıldı. Onlar gelene kadar Konstantin şehrin büyüklüğü hakkında bir karar vermek mecburiyetinde olduğunu bilmekteydi. Bu konuda ilk emri, şehri dar bir alana sıkıştıran Septimius Severus surlarının yıkılması oldu.

İmparator oğluyla yaptığı tespitler sonunda kararını vermişti. Burayı Roma İmparatorluğu'nun başkenti yapacaktı. Onun için ilk önce mabeyinciyi çağırdı.

"Yarın sabah gün doğarken tüm yöneticiler beni sarayın kapısında beklesinler," dedi.

Sabah kalktığında üzerine hafif bir kıyafet giymişti ve elinde de bir âsâ vardı.

"Beni takip edin," dedi. Hep birlikte yola çıktılar. Batıya doğru yürüyüşü sürdürdüler. Geçtikleri bütün yerler bomboştu. Daha çok ormanlarla kaplıydı. O yoluna devam etti.

"*... Hıristiyan inanışına göre, imparator şehrin sınırını tespit ederken bazı güçler tarafından yönlendirilmişti. Bu inanışa göre, Konstantin elinde bir âsâ olduğu halde, yardımcılarıyla birlikte yürürken, sanki önü sıra yol gösteren biri varmış gibi hareket etmekteydi. Etrafındakiler, bu kadar geniş bir alanın seçilmesi karşısında şaşkınlığa düşmüş ve imparatora, 'Efendim,*

ne zaman duracaksınız?' diye sormuşlardı. İmparator ise, 'Önümde yürüyen durduğu zaman,' diyerek onlara cevap vermişti..."(13)

Yaklaşık bir saat kadar yürüdükten sonra imparator birden durdu. Arkasından gelen askerlerin birinin elinden mızrağı aldı ve yere sapladı.

Arkasındakilere döndü, "*Bu nokta esas alınarak yeni surlar (Konstantin Surları) Propontis'ten (Marmara Denizi) Golden Horn'a (Haliç) kadar uzanacak,*" dedi. Böylece şehrin büyüklüğünü tespit etmişti.

Ertesi gün teknik ekibi topladı ve onlar tarafından önceden hazırlanan planı gözden geçirmeye başladılar:

Buna göre şehir önce yedi bölgeye ayrılacaktı. Yedi bölge tek tek ele alınarak imar planı yapılacaktı. Birinci bölgede Septimius Severus tarafından yaptırılan saray büyütülerek Büyük Saray adıyla imparatorluk sarayı haline getirilecekti. Halk için Zeuxippos isimli büyük bir banyo yapılacaktı.

Daha önce başlanan ve bir türlü tamamlanamayan Hipodrom'u mimarlar yeniden şekillendirdiler. Karkeres'ten (at arabalarının girdiği kapılar) başlayarak uzunluğunu 470 m, enini 120 m olarak tespit ettiler. Seyirci kapasitesi 33 bin kişi olarak planlandı. Hipodrom'un hemen batısında gösteri dünyası için yerler ayrılacak ve bir tiyatrolar sokağı inşa edilecekti.

Daha önce Jüpiter Tapınağı'nın kalıntıları temizlenecek ama yeri boş bırakılacaktı. İmparator tarafından verilecek bir tarihte burada iki kilisenin inşaatına birden başlanacaktı. Bunlardan birisi Hagia Sophia (Ayasofya) diğeri ise Hagia Eirene'dir (Aya İrini). İmparator Byzantium'u tam bir Hıristiyan şehri yapmaya kararlıydı.

Saray ve Hipodrom'un olduğu yerden denize kadar uzanan bölgede yerleşime izin verilmeyecek ve burası bahçelerle süslenecekti. Saray ve kilisenin hemen batısından başlamak üzere Mesē adıyla geniş bir cadde açılacaktı. Bu cadde üzerinde meydanlar yapılacaktı. İlk olarak Konstantin Forumu (Çemberlitaş) yapılacak, ikinci forum üçüncü bölgede yapılacak ve anne Helena'nın anısına Augustesium adı verilecekti. Konstantin Forumu'nun hemen yanına senato binası inşa edilecekti. Buradan Mesē ikiye ayrılacak biri daha kuzeye yönelip beşinci ve altın-

(13) Radi Dikici, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, s. 48.

cı bölgeleri aşarak bugünkü Fatih semtinin bulunduğu yerden geçerek surların tam ortasından Lycus Irmağı üzerine inşa edilecek bir köprüyle şehir dışına çıkacaktı. Bu yolun çok önemli bir özelliği vardı. Bu yolun üzerinde yeni bir kilise daha inşa edilecekti. (Bugün Fatih Camii'nin önündeki çimlik saha). Kilisenin ismini bizzat imparator koydu. Kutsal Havariler Kilisesi. Kilise bir ibadethane olma dışında ölen imparator ve imparatoriçelerin gömülecekleri bir mekân olması bakımından da önem taşıyacaktı.

Şehrin su ihtiyacını karşılamak üzere bir yeraltı sarnıcı ve su kemerleri yapılacaktı.

Yine hazırlanan plana göre, Konstantin Surları'ndan şehre giriş 5 kapıdan olacaktı. Bu kapılardan Marmara Denizi'ne en yakın kapının iki kanadı altın varakla kaplanacaktı. Bu nedenle bu kapıya "Altın Kapı" veya "Zafer Kapısı" denecekti. Çünkü bu kapı, seferden zaferle dönen imparatorlar ve komutanlar için Hipodrom'da yapılacak törenlerin başlangıç noktası olacaktı.

Konstantin saatlerce mimarları dinledi ve her bölüm anlatılırken çizimlere yaklaşıp onlarca soru sordu. Bazı beğenmediği noktalarda değişiklik yapılmasını istedi. En sonunda fikir birliğine vardılar.

Byzantium'da yeni bir başkent yaratmak için 326 yılında başlayan inşaat faaliyeti için 10 bin kişilik bir ekip kuruldu ve çalışmalar dört yıl sürdü. 330 yılı geldiğinde nereyse bütün yapılmak istenenler, Ayasofya hariç, tamamlanmıştı.

Bahar ayları geldiğinde ise kesin program belli oldu. Gün de tespit edildi. 11 Mayıs 330 Pazartesi. Bunun için özel bir program hazırlandı.

O gün olağanüstü güzel bir hava vardı. Yeni binaları, sarayı, konakları, meydanları, yolları ve hipodromuyla Byzantium sanki bir inciydi. İmparator da yaratılan eserden dolayı mutlu ve gururluydu.

Sabah Aya İrini'de yapılan ayin hem çok duygusal, hem de muhteşemdi. İmparator, imparatorluk ailesi üyeleri ve katılanlar özel kıyafetler içindeydiler.

İmparator senatoyu açarken uzun bir konuşma yaptı ve sözlerini şöyle bağladı:

"Değerli senatörler, bugünden itibaren Byzantium 'Yeni Roma' adıyla ülkemizin başkenti olacaktır ve bundan böyle de öyle kalacaktır..."

Sonra dışarı çıkarak halka seslendi:

"Değerli Yeni Roma Halkı,

"Bugünden itibaren şehrimiz 'Yeni Roma' adıyla imparatorluğumuzun başkenti olmuştur. Biraz evvel senatomuz da bunu onaylayarak resmileştirmiştir. Yüzyıllar boyu imparatorluğumuz buradan yönetilecektir..."

"*Tarihin hiçbir döneminde ne İskender, ne Şarlmayn, ne Çariçe Katerina ve ne Friedrich Barbarossa asla 'Büyük' unvanına onun kadar layık olmamışlardır. Çünkü o, 15 yıl gibi kısa bir süre içinde iki karar alarak bütün dünyanın kaderini (ve tarihin akışını) değiştirmiştir. Bunlardan ilki, Hıristiyanlığı kabul etmesi ve Hıristiyanlığı Roma İmparatorluğu'nun resmi dini haline getirmesidir. İkincisi, imparatorluğun başkentini Roma'dan, yeniden inşa edilen bir şehre, Byzantium'a taşıması ve sonraki 16. yüzyıl boyunca şehrin onun ismiyle, Konstantinople olarak anılmasıdır. Bu iki karar, onun tarihin en etkili kişisi olduğunu göstermektedir...*"[14]

(14) John Julius Norwich, *Byzantium: The Early Century*, s. 32.

Dördüncü Kuruluş:
İmparator Jüstinyen ve Theodora
(Ιουστινιανού, Θεοδώρας)

527 yılında tahta geçen Jüstinyen'in, imparator olduğu zamandan beri düşündüğü ve daha sonra kafasında şekillendirdiği iki önemli proje vardı. Projelerden ilki, doğusuyla batısıyla büyük Roma İmparatorluğu'nu yeniden kurmak, ikincisi ise Konstantinople'u eşi ve benzeri olmayacak şekilde yeni baştan inşa etmekti. Çünkü son 200 yüzyıl içinde şehrin nüfusu 500 bini aşmıştı. İmparatorluk sarayı ve Hipodrom'u geçtikten sonra Theodosius Surları (bugünkü İstanbul Surları) içindeki bölgede devamlı göçler nedeniyle yerleşim, tümüyle bir felaketti. Bunun doğal bir sonucu olarak, Konstantinople'da türeyen çeteler haraç almakta, kadınların ırzlarına geçmekte ve soygunlar yapmaktaydılar. Valilik çok şiddetli önlemler almasına, suçluların çoğu idam edilmesine rağmen, kontrolü sağlayamamaktaydı.

Jüstinyen'in, yaptırdığı projelerden anladığı kadarıyla tümüyle yıkıp yenilemeyi düşündüğü bölge için hiçbir şansı yoktu. Burası çok geniş bir alana yayılmaktaydı ve siyasi açıdan kritik bir noktada olduğu için herhangi bir isyan çıkma ihtimalini göze alamazdı.

Tam 532 yılı Ocak ayı başında Mavilerle Yeşiller arasında beklenmedik bir kavga çıktı. Kavganın şehirde karışıklık çıkartma tehlikesine karşı vali olaya karışan yedi kişiyi imparatorun emriyle 10 Ocak 532 Cumartesi günü idam edilmek üzere Galata'ya götürdü. Dördünün kafası kesildi. Üçü de darağacında asıldı. Ancak garip bir olay oldu, biri Mavilerden, diğeri Yeşillerden olmak üzere iki mahkûmun ipi koptu. Durum gören dört keşiş bu iki mahkûmu alıp en yakın manastıra götürdüler ve resmi makamlara teslim etmediler.

Bu olaydan birkaç gün sonra, yani 13 Ocak Salı günü Hipodrom'daki araba yarışlarını yönetmek üzere gelen imparatordan, Mavilerin ve Yeşillerin temsilcileri bu iki kişiyi affetmelerini istediler. İmparator onlara cevap bile vermedi. Yirmi ikinci yarışa kadar her şey normal gitti. Ancak yirmi ikinci yarış başladığı anda Hipodrom'da bir tezahürat yükseldi:

"Yaşasın Yeşiller... Yaşasın Maviler!..."

Bu, Hipodrom'da veya başka bir yerde ilk defa duyulan bir tezahürattı. Yüzyıllardır sürekli birbirlerinin rakibi olan bu iki grup, şimdi imparatora karşı birleşmiş gibiydiler.

Ancak tezahürat bitmeyince imparator hipodromu terk ederek Büyük Saray'a döndü. Arkasından tezahüratın şekli değişti. Bütün halk tek ses olup hep bir ağızdan bağırmaya başladılar:

"*Nika!... Nika!... Nika!...*"

Bunun tam kelime anlamı "*Zafer veya Belki kazanırsın*"dı. Ancak burada mecaz vardı, belki daha doğru bir ifadeyle imparatora, "Hiç şansın yok!..." denmekteydi.

Hipodrom'un kapılarından çıkan kızgın kalabalık ilk önce valiliğe gidip orayı ateşe verdiler. Peşinden de hapishanenin kapılarını açarak mahkûmları serbest bıraktılar. Sonra her tarafı yakıp yıkmaya, özellikle askerleri öldürmeye başladılar. Ayasofya'yı Aya İrini'yi, Sampson Hastanesi'nin bir kısmını yaktıktan sonra bu sefer doğruca Büyük Saray'a yöneldiler. Saray koruma altında olduğu için sadece ana giriş kapısına zarar verdiler ama senato binasının önemli bir bölümünü yaktılar.

Hızları kesilmedi. Oradan Pornai Sokağı'na dalarak tiyatro binalarını yakmaya başladılar. Çoğu ahşap olan binalarda başlayan yangın, rüzgârın da etkisiyle hızla yayıldı, gecekonduları da sararak batıya doğru ilerledi. Jüstinyen'in yıkıp yeni baştan inşa etmeyi planladığı bölgelerin tamamı yanıp kül oldu. En büyük hasar ise isyancıların oturduğu bölgedeydi. Neredeyse başlarını sokacak evleri kalmamıştı.

Ama umurlarında değildi. Ok yaydan çıkıp çılgınlık yayılarak devam ediyordu. Ertesi gün tekrar Hipodrom'da toplanarak kendilerine bir imparator seçtiler.

Göründüğü kadarıyla mevcut güçlerin sarayı koruma imkânı da kalmamış gibiydi. Sonunda Jüstinyen hazineyi de yüklediği gemilere binerek kaçmaya karar verdi.

Tam o sırada toplantı salonunun kapısı açıldı, İmparatoriçe Theodora başında tacı, üzerinde erguvan rengi imparatoriçe peleriniyle içeri girdi ve onu biraz da hayretle seyreden imparator ve müşavirlerinin karşısına dikildi.

"*Buraya gelmeden önce çok düşündüm,*" dedi orada bulunan herkesin gözlerinin içine bakarak. "*Biliyorum, bu ölçüde tehlikeli bir durum erkeklerin kendi aralarında konuşup karara varacakları bir hususturu. İtiraf etmeliyim ki, olayların bu duruma gelmesi bize şu veya bu şekilde hareket edebilmemiz için fazla alternatif de bırakmamaktadır. Mevcut durum bize, hayatımızı kurtarmak için kaçmaktan başka bir alternatif bırakmasa da bunun düşünülmesi gereken en son husus olduğu kanısındayım.*

"*Soğukkanlı ve aklıselimle düşünürsek, bir adamın ölümden kurtulmak için gördüğü tek ışık bu olsa bile, bir suçlu gibi kaçmak, bir imparator için katlanılamaz bir durumdur.*

"*Bana gelince, ben bu erguvan rengi giysim olmadan hiçbir zaman var olmak istemediğim gibi benimle karşılaşan kişilerin bana imparatoriçem diye hitap etmedikleri günü görmek bile istemiyorum.*"

Theodora, Justinyen'e doğru döndü ve konuşmasına devam etti.

"*Bir insan dünyaya geldikten sonra elbet bir gün ölecektir. İmparatorum, kendinizi kurtarmayı düşünüyorsanız, zaten bu zor değil. İşte deniz orada, geminiz orada, hazineniz orada. Ama kaçışınız size ölüm kadar şeref getirmeyecektir... Eskilerin deyimiyle son olarak ben derim ki; 'Erguvan rengi pelerinim, bana en iyi kefen olacaktır...'*"(15)

Konuşma bitmişti. Bu müthiş kadının, bu gerçek imparatoriçenin karşısında herkes donup kalmıştı. Justinyen, Theodora'nın kendisiyle gelmeyeceğini anlamıştı. Müşavirlerine döndü: "Bundan böyle ne yapılacağına imparatoriçe karar verecek. Onun emirlerine uyulsun," dedi.

Theodora duruma derhal el koydu ve etrafındakilere emretti.

"Bana Belisarius ile Mundus'u, komutanları çağırın."

Belisarius ve Mundus içeri girer girmez Theodora onlara döndü, "*Daha önce bana emrinizde toplam yedi bin kişi olduğunu söylemiştiniz. Yarın dünya tarihinde yeni bir sayfa yazılacak. İsyancılara öyle bir ders verilecek ki hiç kimse bundan böyle meşru hükümdarına isyan etmek gücünü kendinde bulamayacaktır. Sizlere emrediyorum. Yarın Hipodrom'un*

(15) Paolo Cesaretti, *Theodora, Empress of Byzantium*, s. 197.

kapılarını kapatarak birlikleriniz içeri sokacaksınız. Bir tek kişi, ama bir tek kişi sağ kalmayacak, isyancıların tümü yok edilecek," diye emir verdi.

İmparator dahil hiç kimsenin Theodora'nın verdiği emre itirazı olmadı.

Ertesi sabah, 19 Ocak 532 Pazartesi günü âsiler Justinyen ve Theodora'yı teslim alacaklarına emin olarak yavaş yavaş Hipodrom'da toplanmaya başladılar. Çünkü onlar artık şehrin tek hâkimiydiler ve istedikleri şartları kabul ettireceklerini biliyorlardı.

O sırada yavaşça Hipodrom'a yaklaşan askeri birlikler, önce yarış arabalarının girdiği kapıları, sonra bütün diğer kapıları kapatarak sadece iki kapıyı açık bıraktılar. Belisarius'un yaklaşık yüz kişilik birliği içeri girince önce bir şaşkınlık oldu. Sonra son birkaç gündür saldıkları korkunun güveni ve sarhoşluğu içinde bir uğultu koparak ellerindeki silahlarla birliğe doğru yöneldikleri anda diğer kapıdan Mundus'un zırhlı birlikleri içeri girdi ve aralarında kıyasıya bir mücadele başladı. İlk saldırgan grup kılıçtan geçirilerek yere serildi. İçeri giren zırhlı birlikler çoğaldıkça müthiş bir korku ve panik hızla bütün kitleye yayıldı. Bu sefer canını kurtarmak için elindeki silahı atan, kapılara doğru koşmaya başladı ama tüm kapılar kapalıydı. Tam bir can pazarı yaşandı. Askeri birlikler hiçbir ayrım yapmaksızın yaşlı, genç, kadın, erkek demeden tam otuz bin kişiyi kılıçtan geçirdiler. Hipodrom tam bir kan gölüne dönüştü. O akşamdan başlayarak önceden hazırlanan ekipler Hipodrom'dan topladıkları cesetleri St Sergius ve Bachuss Kilisesi'nin (bugünkü Küçük Ayasofya Camii) yanındaki küçük iskeleden denize attılar.

Bir hafta sonra durumu gözlemek için Justinyen dışarı çıkıp yanan yerleri dolaşınca, âsilerin onun en önemli sorununu çözdüklerini görünce içinden acı acı güldü. Konstantinople'u yeniden inşa etmek artık sorun olmaktan çıkmıştı. Garip bir şekilde Justinyen'in yıkacağı bölgeleri yakarak yok eden ve Konstantinople'u yeniden inşa fırsatı veren âsiler olmuştu.

Önce yanan bölgeler temizlendi. Sonra geçici kurulan çadırlarla evsiz kalanlara kış şartları içinde barınak ve beslenme imkânı sağlandı. Ama esas şehrin imarı için dönemin iki büyük mimarı görevlendirdi. Trallesli (Aydın) Anthemius ile Miletli İsidor. İkisi yanındaki ekiple muhteşem bir Konstantinople projesi hazırladı. Şehrin yeni baştan inşası başladı. İlk olarak Büyük Saray'da, Sampson Hastanesi'nde

ve Zeuxippos Banyosu'ndaki hasarlar giderildi ve hemen Aya İrini ve Ayasofya'nın yapımına başlandı. Tiyatrolar sokağından başlanarak Theodosius Limanı'na kadar olan bölgede düzgün sokaklarla ayrılan daha çok taştan binalar yapıldı. İnşaat tamamlandıkça da yerleşim devam etti.

Jüstinyen artık elli yaşındaydı. Yaşlandığını düşündüğünden, Ayasofya'nın bir an önce dünyada benzeri olmayan bir eser olarak ortaya çıkmasını istemekteydi. Bunun için her türlü kaynağı ve imkânı Ayasofya'ya verdi. Dünyanın her tarafından ustalar, inşaat işinde çalışmış yetişkin kişiler Konstantinople'da toplandı. Gece gündüz, yirmi dört saat ve her vardiyada beş bin kişi olmak üzere, çalışma devam etti. Yine imparatorluğun her tarafından en kaliteli inşaat malzemesi ve mermer, başkente gönderildi. Bunlar arasında yedi adet mermer yeşil kolon Artemis Tapınağı'ndan, döşeme ve duvarlar için beyaz mermerler Marmara Adası'ndan, pembe mermerler Afyon yakınlarından, sarı mermerler Mısır Ba'albek'ten, yeşil somakiler Thesalya ve Mora Yarımadası'ndan getirildi.

Yapımı tam beş yıl, on ay ve dört gün süren Ayasofya 27 Aralık 537 Pazar günü büyük bir törenle ibadete açıldı. Ayasofya'ya giriş için iki büyük ana kapı vardı. Jüstinyen ve Theodora, imparatorlar kapısından içeri girdiler. Yandaki büyük kapıdan ise Anthemius ve genç İsidor onları takip etti.

Jüstinyen ve Theodora, içeri girince diz çöküp dualarını yaptılar. Jüstinyen'in ağzından kendiliğinden şu sözler döküldü: Süleyman Peygamberi kastederek, "Süleyman işte şimdi seni geçtim!..." Diğer bir tarihi kayıt da şöyledir: "Süleyman, şimdi seni yendim. (Solomon, τώρα να νικήσετε)"

Ayasofya'sıyla birlikte, beş yıl içinde ortaya muhteşem bir şehir çıktı; ve bu Konstantinople'un (İstanbul) dördüncü kuruluşuydu.

IV. BÖLÜM

İmparatoriçe Theodora

(Θεοδώρα)

Tarihi Değiştiren Minder

İmparatoriçe Theodora ve Pornai Sokağı

Tarihin En Büyük Hukuki Düzenlemesi,
"Corpus Juris Civilis"

Altın Kapı

Theodora ve Tarihin En Büyük Salgını

Tarihi Değiştiren Minder

Bizans İmparatoru I. Anastasius 491 yılında tahta geçmişti. 27 yıllık imparatorluğu döneminde ülkeyi adil bir şekilde yönetmiş ve refaha kavuşturmuştu. 518 yılında 87 yaşındaydı ve artık giderek güçten düştüğünü ve ömrünün sonuna geldiğini hissediyordu.

Son günlerde imparatorun kafasında sadece bir konu vardı. Kendisinden sonra tahtı kime bırakacaktı. Çocuğu yoktu. Sadece üç yeğeni vardı. Sonunda bir türlü içine sindirememekle beraber, üç yeğeninden birini imparator yapmaya karar verdi. En büyük yeğen Hypatius asker ve komutan olmasına rağmen hiçbir seferden başarıyla dönmemişti. Ortanca yeğeni Pompeius zevki sefa düşkünüydü. En gençleri Probus ise çok haris ve gözü yükseklerde bir adamdı ama başarı gösterecek hiçbir beceriye sahip değildi.

İmparator Mayıs ayının başında başmabeyinciyi çağırdı:

"Yeğenlerimi yarın akşam yemeğe çağıracağım. Büyük salonda imparatorluk masası hazırlansın. Başka davetli olmayacak. Benimki hariç salondaki bütün yastıkları kaldıracak ve ortaya sadece üç yastık koyacaksınız."

"Baş üstüne Majeste, ben gerekli düzenlemeyi yaparım."

Yemek yeme şekli eski Roma geleneğine uygundu. Bütün yiyecekler masaların üzerine konulmakta, masaların dört bir tarafında ise sedirler bulunmakta ve yemekler bu sedirlere uzanarak yenmekteydi. Ancak misafirler sedirlere uzanırken rahat edilebilmek için salonun ortasına konulan bir torbadan yumuşak bir minder almaktaydılar.

Akşamüzeri salona gelen hükümdar, talimatı doğrultusunda başmabeyincinin minder torbasını, içindeki bütün minderlerle birlikte kaldırdığını ve ortadaki bir masanın üzerine sadece üç minder koyduğunu gördü.

Herkesin salondan çıkmasını emretti. Minderlerden birinin altına kendi eliyle "Regnum", yani imparator yazılı bir parşömen koydu. Kim bu yastığı alırsa imparator o olacaktı.

Hava kararınca normalin aksine salona ilk olarak imparator geldi. Kendi özel minderini alarak uzandı.

Esasında daveti alan üç kardeş ertesi sabah buluştuklarında imparatorun karar arifesinde olduğunu tahmin etmişlerdi.

Probus, ağabeyi Hypatius'a, "Amcamız bizi özel bir yemeğe davet ettiğine göre muhtemelen birimizi kendisinden sonra imparator olarak işaret edecektir. Bizlerden başka kimsesi kalmadığı için bu bir formalite olacaktır diye düşünüyorum. En büyüğümüz olarak muhtemelen sen imparator olacaksın."

"Amcamız kendisine has kişiliği olan biri. Bu nedenle bir tahminde bulunmak mümkün değil. Onun için peşin hükümlü olmayın."

Akşam yemek için üçü de en şık kıyafetlerini giyerek geldikleri salona girdiklerinde amcalarının kendilerinden önce gelmiş olduğunu görerek biraz şaşırdılar.

İmparator uzandığı yerden seslendi.

"Birer minder alıp karşıma geçin. Birlikte çoktandır yemek yemedik. Sizleri özledim."

Hypatius minderlerden birini alıp sedire gitti ve üzerine uzandı. Probus'la Pompeius birbirlerine baktılar. Minderlerden biri diğerlerinden oldukça büyüktü.

"Ağabey bu ikimize de yeter," dedi Probus ve o minderi alıp ikisi üzerine birlikte uzandılar.

İmparator hiçbir şey söylemedi ama içinden acı acı güldü. Çünkü altında "Regnum" yazılı yastık masanın üzerinde kalmıştı.

"Çocuklar yemeğe başlayalım," dedi ve şarap servisi yapan hizmetkâra kadehleri doldurması için işaret etti.

Yemek bitti. İmparatora veda eden üç yeğen ayrıldıklarında şaşkınlık içindeydiler. Gece hiç de onların tahmin ettikleri gibi bitmemişti.

Nitekim yola çıktıklarında Probus dayanamayıp ağabeylerine dönerek: "Biz şimdi bu akşam neyi kutladık anlayamadım," dedi.

İmparator ise yemekten sonra doğruca sarayın küçük kilisesine gitti, diz çökerek Tanrı'ya dua etti ve sonunda, "Ulu İsa, ben elimden geleni yaptım. Onların imparator olamayacağı ortaya çıktı. Ama bir kara-

ra varmak mecburiyetindeyim. Yarın sabah odama giren ilk kişiyi benden sonraki imparator olarak işaret edeceğim," dedi ve yatmaya gitti.

Ertesi sabah elinde uygulanacak olan imparatorluk emirleriyle odaya ilk giren, imparatorluk Saray Muhafız Birliği Komutanı Jüstinyen'in dayısı Jüstin oldu. Anastasius bunun Tanrı'nın arzusu olduğunu düşündü...

Eğer o gün yeğenlerden biri doğru minderi seçmiş olsaydı, Jüstinyen imparator olamayacaktı ve yeryüzünde Ayasofya diye bir kilise de bulunmayacaktı. Ayrıca ileride tarihin en güçlü imparatoriçesi olacak olan Threodora diye birini asla tanıyamayacaktık.

İmparatoriçe Theodora ve Pornai Sokağı

500 yılında doğan Theodora üç kız kardeşin ortancasıydı. Hipodrom'da çalışan babası ölünce, ailesinin geçimini sağlamak için annesi Pornai Sokağı'ndaki tiyatroda pandomim yapan gruba dahil oldu.

513 yılı gelince de ablası Komito annesinin yerini aldı ve yardımcısı da Theodora'ydı. Birlikte gösteri yapıyorlardı. Theodora'nın gönlü ise başka yerdeydi. O dans etmek istemekte ve bunun için yaratıldığına inanmaktadır. O sırada Konstantinople'da Chrysomolla adıyla bilinen, dönemin ünlü dans yıldızı ve annesinin arkadaşı İndaro'dan gizli gizli ders aldı.

Aradan üç yıl geçince Konstantinople'da aynı sokakta yeni açılan Büyük Tiyatro'nun yıldızı artık Theodora'ydı. Yaptığı gösteriler o derece heyecan uyandırıcıydı ki, yer yerinden oynadı. Onu seyredebilmek için günlerce önceden yer ayırtmak gerekmekteydi.

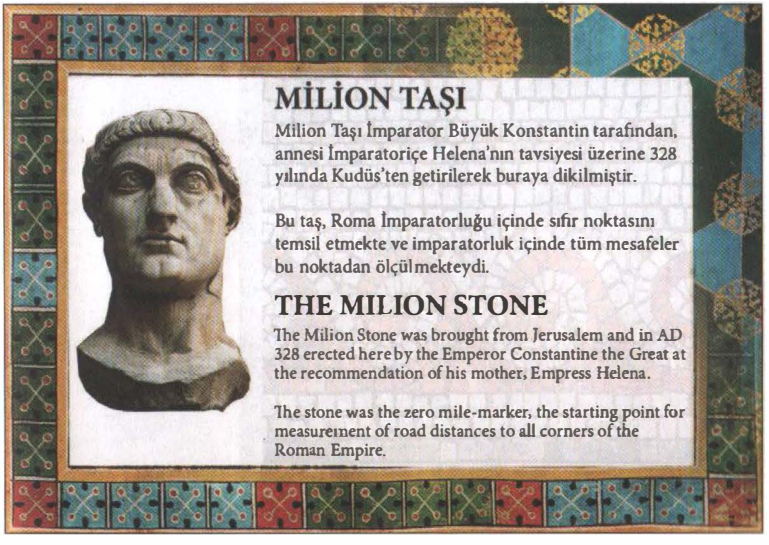
Genellikle gösteri sonrası yemek yemek için yine dönemin ünlü meyhanesi Barbario'ya gidiyor ve çok kere geceyi de, seçtiği kendi yaşında gençlerle geçiriyordu. Ama sonunda olan oldu ve hamile kaldı. Gizlice Selembria'ya (Silivri) taşındı ve bir kız çocuğu doğurdu. Hamileliği sırasında tanıştığı ve Libya'daki Pentapolis eyaletinin valiliğine atanan Hecebolus isimli bir komutan doğumdan sonra ona evlenme teklif etti. Talebi kabul eden Theodora, kızını annesine emanet ederek komutanla birlikte yola çıktı. Komutan Pentapolis'te Theodora'yla evlenmekten vazgeçince, o da kaçarak önce İskenderiye'ye geldi. Orada hayatının bütün yönünü değiştirecek Makedonia isimli bir dansözle tanıştı.

Makedonia esasında o sırada dayısı imparator olan Konsül Justinyen'in casusuydu. O da çok yetenekli bir dansözdü. Dans sonra-

İmparator Konstantin (306-337)
(Evren Oğuzbalaban, 1989)

Milion Taşı'nın yeni tanıtım levhası

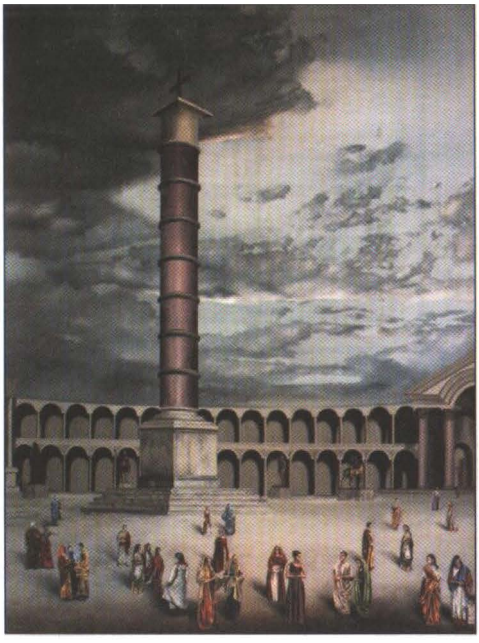

Milion Taşı (2015)

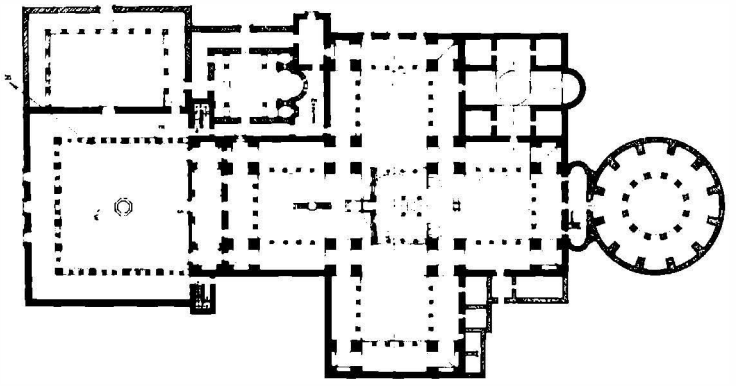
I. İznik Konsili (325)

Konstantin Forumu (330)
(Evren Oguzbalaban, 1989)

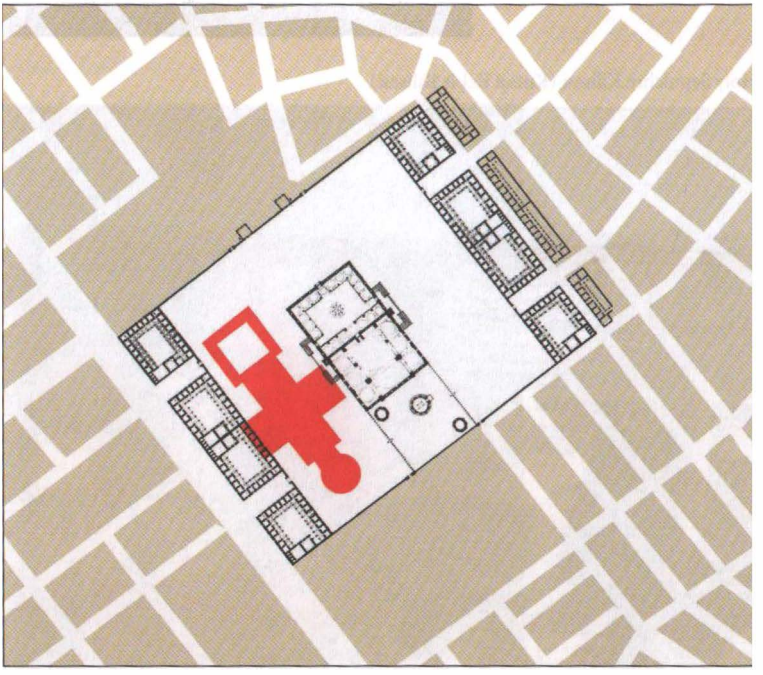
Holy Sepulchre Kilisesi (Kutsal Kabir Kilisesi)

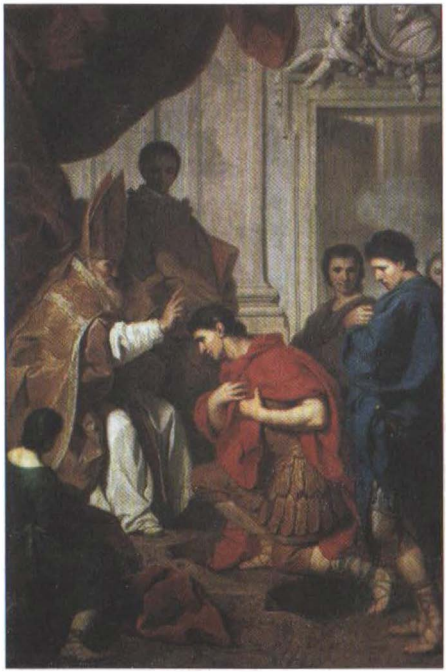
Kutsal Havariler Kilisesi

Kutsal Havariler Kilisesi'nin Fatih Camii v
Külliyesi'ne göre yaklaşık yerleşim

İmparator Julianus
"Apostate" (361-363)

Ambrose, İmparator Theodosius'u
affediyor (389)

Dünyanın ilk üniversitesi - Pandidakterion (425)

Byzas'ın İmparator Marcus Aurelius (161-180) zamanında basılan parası

İmparator Septimius Severus (193-211) ve oğlu
(Caracalla Jean-Baptisse Greuze, 1725-1805)

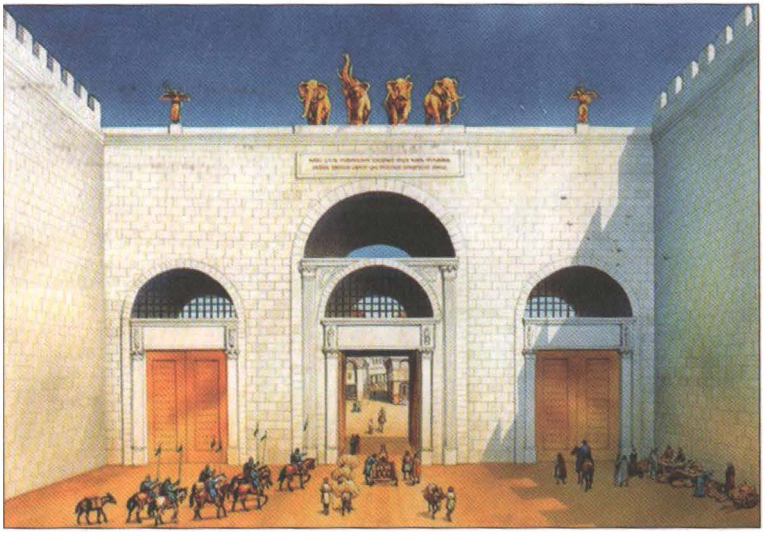

Împarator II. Theodosius
(408-450)

Împărătoriçe Pulcheria
(399-453)

Altın Kapı (437)

Altın Kapı (2006)

sı üst düzey yöneticilerle ilişki kurarak onlardan topladığı bilgileri Konstantinople'a döndüğünde Jüstinyen'e aktarmaktaydı.

Birlikte Konstantinople'a döndüler.

"Sabahın erken saati olmasına rağmen dışarıda sıcak bir hava vardı. Büyük Saray'daki ofisinin kapısı vuruldu, mabeyincilerden biri Makedonia adlı bir hanımın kendisini görmek istediğini söyledi. Konsül Jüstiyen hemen içeri alınmasını emretti.

"'Anlat bakalım, bize doğudan ne haberler getirdin?' diye sordu.

"Makedonia Suriye, Filistin ve Mısır'da edindiği bilgileri tek tek anlattı. Jüstinyen de notlar aldı.

"Makedonia raporunu bitirdikten sonra, 'Size bir sürprizim var,' dedi, 'önümüzdeki hafta Pornai'deki Copius'un tiyatrosuna gelmelisiniz. İnanın pişman olmayacaksınız. Bilirsiniz, ben iyi bir dansözüm. Ama öyle biri var ki, bir harika. Dans konusunda böyle biri ne dünya üzerine gelmiştir, ne de bundan sonra gelecektir...' Bahsettiği Theodora'ydı."(16)

Jüstinyen bu dansözün methini duymuş ama işlerinin yoğunluğundan gidip izlememişti. Makedonia ısrar edince bu defa programını değiştirerek gitmeye karar verdi. Adamlarından birini gönderdi, isim vermeden, sahnenin tam karşısında bir loca ayırttı.

Dünya tarihi o geceden sonra değişecek, Theodora'ya da imparatoriçeliğe giden yol açılacaktır.

330 yılından başlayarak 1000'li yıllara kadar Hipodrom'un hemen batısında bulunan Pornai Sokağı, Konstantinople'un eğlence merkeziydi. Tiyatroları ve meyhaneleriyle ünlüydü. Ama ismini, esas itibariyle hayat kadınlarının faaliyet alanı olmasından ve gizlice yapılan pornografik seks gösterilerinden alıyordu.

Daha açık bir ifadeyle Pornai, bugünkü "porno" kelimesine babalık etmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla, öğünülecek bir şey olmasa da, tüm dillerde aynen kullanılan porno kelimesi Konstantinople yani İstanbul menşelidir.

Pornai Sokağı Sultanahmet Meydanı'nın batısında, iki tarafı mütevazı apartmanlarla Asmalı Çeşme Sokağı adıyla durmaktadır. Artık orada ne tiyatro, ne meyhane ve ne de hayat kadınları var. Üstelik Osmanlı

(16) Radi Dikici, *Theodora*, s. 149.

döneminde yapılan "İbrahim Paşa Sarayı" sokağı ortasından keserek yarısını yok etmiştir.

"Jüstinyen o akşam konsül kıyafetini değil, sıradan halkın giydiği bir kıyafet tercih etti, yanına da sivil giyimli iki muhafız aldı, tiyatroya gitti ve locasına yerleşti... Yaklaşık iki saat çeşitli gösterileri seyretti... Sonra parıltılı dans giysisiyle Makedonia sahneye çıktığında alkış tufanı koptu. Yetenekli bir dansöz olan Makedonia'yı seyreden Jüstinyen, 'Bundan daha üstün kim dans edebilir ki,' diye düşündü...

"Makedonia'nın ardından birtakım hazırlıklar başlamıştı. Önce sahnenin tamamı renkli bir örtüyle kaplandı ve tiyatro salonunu aydınlatan bütün mumlar söndürüldü. Sadece sahne aydınlık kalmış, insana heyecan veren bir atmosfer oluşmuştu. Salon da derin bir sessizliğe bürünmüştü...

"Arkalardan bir yerden hafif bir müzik sesi duyuldu ve ses yavaş yavaş yükselmeye başladı. Birkaç dakika sonra, bel ve baldırları kapalı olan son derece yakışıklı ve atletik vücutlu altı delikanlı, büyük bir tepsiyi, parmak uçlarında dans ederek sahnenin ortasına kadar getirip bıraktılar. Tepsinin içinde bir tül yığını vardı. Delikanlılar tepsinin etrafında dönerek dans ederken, biri en üsteki tülü aldı ve kayboldu. Sonra diğerleri de onu izledi. Sahneden ayrıldıklarında tepsinin ortasında birden, boğazına kadar mavi tüllere sarılı, muhteşem güzellikte, kıvrılarak ayağa kalkan bir kadın belirdi.

"Kadın, parmak uçlarında seke seke tepsinin dışına çıkarak sahnenin ortasına geldi. Önce elleri, sonra bacakları ve kalçaları müziğin ritmine uyarak dans etmeye başladı. Hayır, bu kadın dans etmiyor, adeta durgun bir denizin üzerinde seyircilerle birlikte geziniyordu. Sanki bir peri kızıydı...

"Daha sonra tek bir hareketle üstündeki mavi tülü fırlatıp attı, artık yeşil bir tülle dans ediyordu. Müziğin ritmi de değişmişti. Şimdi daha coşkulu müzikle dansözün vücudu da coşmuştu, seyirciler de...

"Yeşil tül kendiliğinden yere düştü, güzel kadın dansına sarı tüllerle devam etmeye başladı. Müziğin ritmi tekrar değişmişti. Bu kez insanlar, sanki kızgın bir güneşin altındaki çölün ortasında susuzluktan çatlamış dudaklarıyla bir vaha aramaktaydılar.

"Dansöz yere yattı, ayağa kalktığında üstündeki sarı tülün yerini pembe renkli bir tül almıştı. Sahnede baştan başa savrularak dönerken adeta uçuyordu. Bir anda öne doğru eğilerek bir baş hareketiyle pembe tülü üs-

tünden fırlattı. Altından al tül çıktı. Ve bu al renkli tül onun dansına başka bir hareket getirdi. Vücudunun her bölümü sanki hızlanan müziğe uymak için ayrı bir ritim içindeydi.

"Bu çılgınca gösteriyi nefesleri kesilerek seyreden herkes dansın sihrine kapılmıştı. Heyecan doruk noktasındaydı. Dansöz sahnenin ortasına geldi ve birden müzik kesildi. İşte o an üstündeki al tülü de fırlattı, incecik beyaz bir tülün altındaki bütün vücudu gözler önündeydi ama sadece birkaç saniye. Sonra sahne karanlığa gömüldü. Ortalık tekrar aydınlatıldığında artık dansöz ortada yoktu. Salonda ise yer yerinden oynuyordu. Bu bir saatlik gösteri, Justinyen dahil herkese sanki bir dakika sürmüş gibi gelmişti...

"O anda Theodora'nın kendisi de dahil, kimse bilmiyordu ki bu, onun tiyatrodaki son gösterisi olacaktı..."(17)

Theodora'nın 520 yılında yaptığı bu son gösterisiyle, seyircilerini şoke etmek için dans ederek striptiz yapmıştı. Anlaşıldığı kadarıyla striptiz, olağanüstü yetenekli Theodora'nın buluşudur; yani Konstantinople, İstanbul çıkışlıdır.

Bu son gösteriden sonra Jüstinyen Makedonia'yı Theodora'ya göndererek ertesi gün çalışma ofisi olan Hormisdas Sarayı'na gelmesini istedi. Âşık olmuştu.

Buluştuklarında lafı hiç uzatmadı ve onunla evleneceğini söyledi. Ama İmparatoriçe Eufemia evliliğe karşı çıktı. Bu nedenle dört yıl beklediler. İmparatoriçe ölünce yasal değişiklik de yapılarak 525 yılında evlendiler. Jüstinyen'in imparator olan dayısı ölünce de 1 Ağustos 527 Pazar günü Ayasofya'da yapılan törenle birlikte taç giydiler. Theodora artık imparatoriçe ve devletin mutlak hâkimiydi. O güne kadar ve o günden sonra da hiçbir imparatoriçe, kraliçe, çariçe ve sultanın sahip olamayacağı bir kudretle devletin yönetimine katıldı. Onun her sözü Jüstinyen için bile emirdi.

(17) Radi Dikici, *Theodora*, s. 150-151.

Tarihin En Büyük Hukuki Düzenlemesi: *"Corpus Juris Civilis"*

Jüstinyen Roma-Bizans tahtına geçtiği 527 yılında iki önemli konunun mutlaka çözülmesi gerektiğini gördü. Bunlardan biri nüfusu 500 bine varmış Konstantinople'daki göçler nedeniyle kötü yerleşim, diğeri bin yıllık Roma İmparatorluğu'ndaki hukuki karmaşaydı. Bin yıl içinde yayınlanan binlerce kanunun, kararnamelerin ve imparatorluk emirnamelerinin hangilerinin yürürlükte olduğunu hiç kimse bilmiyordu. Adalet dağıtımı aksadığı gibi üniversitedeki hukuk eğitiminde de büyük karmaşa vardı.

İmparator 529 yılında, yardımcılarından ve dönemin en büyük hukukçusu Tribonian'ı huzuruna çağırdı. Tribonian hukuk alanında dâhiydi. Ancak iki küçük kusuru vardı. Bir kere pagandı, ikincisi ise ona çözüm için yapılan başvuruları belirli hediye almadan halletmezdi. Yani rüşvet.

"Tribonian, gerek İmparator Konstantin, gerekse İmparator Theodosius zamanında yapılan çalışmalar, kendi dönemlerinde çıkan kanunların düzenlenmesiyle sınırlı kaldı. Bu imparatorluktaki hukuki karmaşayı önleyemedi. Senden çok hızlı bir çalışmayla bir düzenleme yapmanı istiyorum. Bu konuda tam yetkilisin."

"Emredersiniz majeste."

Tribonian bir hafta içinde dönemin en büyük hukuk âlimlerinden bir komisyon kurdu ve çalışmaya başladılar. 13 ay gibi kısa bir zaman içinde çalışmayı tamamladılar. Hangi tarihte çıkarılmış olursa olsun yürürlükteki Roma İmparatorluğu'nun bütün kanunları bir araya getirildi, standardize edildi, ayrıca hükmü kalmamış hükümler tespit ve iptal edildi. Bu, imparatorluk kurulduğundan bu yana yapılan en büyük hukuki düzenlemeydi. Yayınlanarak yürürlüğe girdi. Bu *Jüstinyen*

Kodeksi'dir. Ancak imparator bu çalışmayı yeterli görmedi. Bu nedenle de bu düzenlemenin ömrü uzun olmadı.

İmparator, başarısı üzerine Tribonian'ı yüksek hâkimliğe –bugünün adalet bakanlığına eşdeğer bir göreve– atadı.

530 yılının Kasım ayı ortalarında sabah Tribonian yine huzurdaydı. Ama Jüstinyen'in yanında İmparatoriçe Theodora da o toplantıda hazırdı.

"Tribonian, çok başarılı bir çalışma yaptınız. Böylece hukuki düzenlemenin ilk adımı atıldı. Şimdi bunu ileri götürmeliyiz. Öyle bir hukuk sistemi yaratmalıyız ki, ülkenin tümünde geçerli ve adalet dağıtımının tek kaynağı olsun."

"Majeste bunu yapabiliriz. Bana biraz daha yetki ve daha fazla zaman vermelisiniz."

"Olur, ama nedenini açıkla."

"Çünkü tek bir komisyonla ve sadece Konstantinople'daki hukukçularla bunu hazırlayabilmem mümkün değildir. Ülkenin diğer bölgelerinde bulunan, her biri ayrı ayrı sahalarda sivrilmiş bulunan hukuk âlimlerinin desteğine ihtiyacım var."

"O zaman Narses'e (Jüstinyen'in yardımcısı) uğra, birlikte bir emirname hazırlayın ve bana getirin. Derhal. Gecikmeden."

16 kişiden kurulu ikinci hukuki komisyon 15 Aralık 530 Pazar günü Tribonian'ın başkanlığında faaliyete geçti. Bu komisyonun üyelerinden biri sivil yönetici, 11'i hukukçu, 2'si Konstantinople'dan, 2'si de Beyrut'tan olmak üzere hukuk profesörüydü. Bu sefer de kanunlarda yeni bir düzenleme yapılacaktı. Önce bütün eski Roma Hukuku gözden geçirildi. Bu kanunların ve yasal hüküm ifade eden bütün kural ve anlaşmaların genel çerçevesini çizmek üzere o zamana kadar yapılan ilk büyük çalışmaydı.

Çalışma bütün hızıyla devam ederken 531 yılının yaz ayları gelmiştir. Bir sabah Theodora, Tribonian'ı çağırdı.

Theodora'nın bölümüne vardığında Tribonian, İmparatoriçe Theodora'nın alışagelmişin aksine taht benzeri koltuğu yerine bir masa başında olduğunu ve önündeki parşömenleri incelediğini gördü. Ses çıkarmadan bekledi.

Bir süre sonra başını kaldırıp, "Tribonian seni yine hukuki bir konu için çağırdım. Yaklaşık altı aydır saraydaki hukukçularla bu konu üze-

rinde çalışıyoruz. Kadın hakları. Şimdi sana hazırladığım hukuki metni veriyorum ve çalışmalarınıza katarak aynen kanunlaşmasını istiyorum."

Bir top parşömeni Tribonian'a uzattı.

"Majeste tabii emriniz yerine getirilecektir. Eğer müsaade ederseniz arkadaşlarımla bir inceleyebilir miyiz?"

"Hiç şüphesiz. Ama emrim olmadan herhangi bir değişikliğe müsaade etmem."

"Baş üstüne efendimiz."

İçeri gidip incelediklerinde bütün hukukçular Theodora'nın hazırladığı belgelere itiraz ettiler. Hatta, âlimlerden en yaşlı olan sözünü sakınmadı, "Bu bir rezalet, bu kadın kendisini ne zannediyor, yüzlerce yıllık imparatorluğumuzda bu bir kaos yaratır," dedi.

İki gün sonra imparatoriçenin huzuruna çıktığında Tribonian, "Arkadaşlarımız bu metni inceledikten sonra dediler ki..." diye söze başladığında Theodora onun sözünü kesti.

"Arkadaşlarınızın ne dediği umurumda bile değil. Kadın hakları konusunda bu metin aynen yasalaşacaktır. Karşı çıkan kim olursa olsun, onu Tanrı'nın bile unuttuğu yere sürgün ederim. Şimdi anlaşıldı mı?"

"Eeem...reder...siniz efendim."

Theodora'nın kadın hakları konusunda yasalaşmasını istediği hususlar hazırlanan metne aynen kondu. Bunlar:

Kadınlar başlarında bir erkek olamadan ticaret yaparlar. Boşanmış kadın çocuğunun vasisi olabilir. Kadınlar tek başına mal mülk sahibi olabilir. Aşağıdaki şartlar gerçekleşmedikçe, (ekli listede kadınları koruyan hususlar vardır) eş karısını boşayamaz. Aile hukukunda ölüm cezası olamaz. Eğer eş, karısını başkasıyla ilişki sırasında yakalarsa, kadın iki yıl süreyle kadınlar manastırına kapatılır ve kocası ancak onu iki yıl sonra affedebilir gibi maddelerdi.

532 yılında eskiden hüküm ifade eden 3 milyon madde ise 150 bine indirildi. Baştan aşağı yeni bir düzenleme yapılarak bunlar *Digest (Pantdectae)* adıyla 50 kitapta toplandı.

Bu inanılmaz çalışma, üç yıl içinde başarıyla tamamlandı. Senatoda da onaylandıktan sonra Aralık 533'te kanunlar ve kuralların tamamı ortaya çıktı ve *Digest* imparatora takdim edildi.

Daha sonra Justinyen Tribonian'dan biri Konstantinople, diğeri Beyrutlu olan iki hukuk profesörüyle birlikte *Digest*'i iki büyük kitapta

özetleyerek hazırlamalarını istedi. Bunlar üniversitelere ve hukuk eğitimi veren okullara ders amacıyla gönderilecekti. Kısa zamanda hazırlanan bu iki kitap *İnstitutes* adını aldı. Böylece düzenleme tamamlanmış oldu.

Ancak 555 yılına kadar şartlar gereği 120 kadar bazı yeni yasal düzenlemeler yapıldı. Bunlara ise *Novellea* dendi.

Bu düzenleme bütün dünyada bugün de geçerli olan laik hukuk sisteminin temelini oluşturdu. Jüstinyen'in yaptığı bu düzenleme "*Corpus Juris Civilis*" olarak anılmaktadır. Yapılan üç düzenlemeyi de kapsamaktadır.

Digest'i İngilizce'ye çeviren C. F. Kolbert, "*İnsanlık tarihinde İncil'den sonra en derin izi bırakan kitabın Corpus Iuris Civilis olduğunu söylersek mübalağa etmiş sayılmayız,*" der.

Metin tüm dünya dillerine çevrildi. Özellikle ortaçağda tüm Avrupa ülkelerinde yüzlerce kez basıldı. Tüm ülkeler hukuk düzenlerini kurarken onu örnek aldılar. Yani tüm dünyada bugün uygulanan müspet hukukun temeli oldu ve yine o da Konstantinople yani İstanbul menşeliydi.

Altın Kapı

Jüstinyen döneminin ve Roma-Bizans tarihinin en önemli komutanı Belisarius, 533 yılında Vandalları yenip Kuzey Afrika'yı imparatorluk topraklarına kattıktan sonra Konstantinople'a döndüğünde büyük bir tören düzenlenmişti. Normal olarak imparatorların zafer alayları için kullanılan kapı, bu defa İmparator Jüstinyen'in emriyle Belisarius için açılmıştı. Ama asıl tören Hipodrom'da yapılacaktı.

"Belisarius beyaz atına bindi ve doğruca Altın Kapı'ya gitti. Tören birlikleri onu beklemekteydi. Sefere katılan komutanlara ve (esir edilen Vandal Kralı) Gelimerik'e de birer at tahsis edilmişti. Ama diğerleri yürüyeceklerdi.

"En önde Belisarius'un birliğinin flamalarını taşıyan askerleri ve bando takımı, flamalar ve bandonun arkasındaki kortejin en önünde Belisarius, onun hemen arkasında tören kıyafeti içindeki yirmi komutan, onların arkasında yine sefere katılan askerler arasından seçilen yaklaşık yüz elli kişilik bir birlik, bu birliğin arkasında 'Yedi Kollu Altın Şamdan'ı (Yahudi inancının en büyük simgesi olan bu şamdan Vandal hazinesi içinden çıkmıştı) taşıyan belden yukarısı çıplak, adaleli iki siyahî köle ve hemen arkasındaki arabaların üzerinde ise teşhir için ayrılan altın ve değerli madenlerle süslü parıl parıl parıldayarak göz kamaştıran hazine, arkasında yine tören kıyafetleri içinde daha küçük bir birlik, onların gerisinde ise önde Gelimerik ve arkasında yaklaşık üç yüz kişilik Vandal esir grubu vardı. Bunlar, özellikle Vandalların çok seçkin birlikleri arasından seçilen iri yapılı ve gösterişli askerlerdi. En arkada ise üç sıra halinde donanmanın bin kişilik bir birliği vardı. Kortejin uzunluğu beş yüz metreden fazlaydı.

"Belisarius Altın Kapı'dan hareket ederken İmparator Jüstinyen ve İmparatoriçe Theodora sarayda son hazırlıklarını yapmaktaydı-

lar. Her ikisi de tören kıyafetlerini giydiler ve başlarına taçları kondu. Omuzlarındaki erguvan rengi pelerinleriyle yavaş yavaş saraydan çıkıp, sarayı Hipodrom'a bağlayan koridorları geçip merdivenleri tırmanarak Kathisma'ya (imparatorluk locası) vardılar. İmparator ve imparatoriçe Kathisma'da göründüğünde, Hipodrom'u dolduran otuz üç bin kişi onları çılgınca alkışlamaya başladılar. Justinyen ve Theodora da Kathisma'nın önüne kadar gelip alkışlayan topluluğa selam verdiler."

Altın Kapı ilk kez İmparator II. Thedosius döneminde yapılmış, daha sonraki yüzyıllarda, depremler ve kuşatmalar sırasında tahrip edildiğinde çeşitli değişikliklere uğrayarak yenilenmiştir. 425 yılında ilk yapılışında kapıya altın yaldızlı kanatlar takıldığı için Altın Kapı denmiştir. Daha sonraki yüzyıllarda kapıların kanatlarına bronz plakalar yerleştirilmiştir. Ancak güneş batarken vuran ışınlar kapıda altın gibi yansıdığı için bu şöhretini muhafaza etmiştir.

Altın Kapı, bugün yok olmak üzeredir. Hatta son yedi yılda önündeki ağaçlar Altın Kapı'yı tümüyle kapatmış ve görünmez hale getirmiştir. Tespit ettiğimiz kadarıyla özellikle hafta sonları en az beş altı otobüs Altın Kapı'yı görmeleri için turist getirmektedir. Kapının önündeki eski su hendeği ve yıkıntılar kapıya yaklaşmayı imkânsız kıldığı için, surların yanına kadar gelen turistler kapının ancak bir kısmını görebilmektedir. 2010 yılında birkaç ay süreyle restorasyona başlanmış ama sonra terk edilmiştir. Theodosius veya İstanbul'un surlarının restorasyonu devam etmekte ama en önemli kapısı nedense yıllardır ihmal edilmektedir. Restore edilirse, dünyanın birçok yerinden sırf bu kapıyı görmek için turist gelecektir.

Aldığımız bilgiye göre, daha önce yapılan proje gereğince 2016 yılında İstanbul Surları konusunda ciddi adımlar atılmaya başlanmıştır. Önce son 20 yıldır birçok yazımızda belirttiğimiz gibi, surlara kene gibi yapışan, suyu ve elektriği bedava kullanan gecekonduların tümü yıkılarak Şubat ayında temizlenmiştir. Surların restorasyonu başlayınca karşımızda orijinaline benzer bir Altın Kapı bulacağımızı umuyorum.

Theodora ve Tarihin En Büyük Salgını

İmparator Jüstinyen 541 yılı geldiğinde Ayasofya'yla birlikte yeniden inşa edilmiş Konstantinople'un keyfini sürüyordu. Toplumda refah seviyesi yükselmiş, şehir tekrar yirmi dört saat yaşamaya başlamıştı. Ancak yardımcısı Narses'in canının sıkkın olduğunu fark etti:

"Ne o Narses, bir problem mi var?"

"Evet majeste, aslında var. Önce önemsemedik ama gittikçe yaygınlaşıyor. Sanırım bir veba salgınıyla karşı karşıyayız. Avrupa'da başlayan salgın bütün aldığımız tedbirlere rağmen ülkemize, Mısır'a ulaşmış."

İlk imparatorluk emirnamesiyle Mısır'dan gemilerle yapılan gıda sevkiyatı derhal durduruldu. Ancak veba sadece birkaç ay içinde Filistin'e, Suriye'ye ve oradan Anadolu'nun çeşitli kentlerine yayıldı. Neredeyse girmediği hane kalmadı...

Bu haberler üzerine Konstantinople'a giriş ve çıkışlar neredeyse yasaklandı. Kontrolsüz hiçbir maddenin girişine izin verilmedi. Vali bizzat kendisi, her sabah şehrin bütün giriş kapılarını tek tek kontrol etti. Ancak bütün önlemlere rağmen, askeri bir birliğin şehre getirdiği malzemeler arasında veba mikrobu taşıyan fareler gözden kaçtı...

Bir hafta içinde, şehrin fakir kesimlerinin yaşadığı Tiyatrolar Caddesi ile Theodosius Limanı arasındaki bölgede veba hızla yayıldı ve ölümler başladı. Asillerin yaşadığı bölge ve Büyük Saray'ın çevresi ise askeri birliklerce karantinaya alındı. Oralara giriş ve çıkışlar her ne pahasına olursa olsun kesin olarak yasaklandı.

Ama veba akıl almaz boyutlarda hızla yayılmayı sürdürdü. Sampson Hastanesi doktorları bu konuda çaresiz kaldılar. Başlangıçta günde birkaç yüz olan ölü sayısı, çok kısa bir süre sonra binlere ulaştı. Mezar yer-

leri dolunca, ölüleri gömecek yer kalmadı. Tek çözüm vardı. Ölüler denize atılmaya başlandı.

Şehrin üzerine tam bir karabasan çökmüştü. Yönetim ne kadar uğraşsa da etkili olamadı. Hastalık normal seyrini sürdürecek ve tarihte örnekleri görüldüğü gibi, zamanı gelince kendiliğinden yok olup gidecekti.

Doktorların tavsiyesi üzerine gerek Theodora, gerekse Jüstinyen çok dikkatliydiler. Jüstinyen, sorumluluk taşıyan bir imparator olarak, bir çözüm üretemediği için, içi içini yiyordu. Doktorların, yapabileceği hiçbir şey olmadığını söylemelerine rağmen gece gündüz çareler arıyor ama bulamıyordu. Halkı inim inim inlerken karantina altındaki sarayında tehlikeden uzak, eli kolu bağlı oturmaya içi elvermedi. Bir gece yarısı kimseye haber vermeden, kıyafet değiştirerek usulca saraydan çıktı. Hipodrom'un yakındaki Tiyatrolar Sokağı'na doğru ilerledi.

Çok değil, belki bundan bir-iki hafta önce sokaklarından müzik seslerinin geldiği, insanların etrafta neşeyle gezindiği, tiyatrolarının şarkıcılarıyla, dansçılarıyla, göstericileriyle sabahın ilk ışıklarına kadar açık olduğu, yirmi dört saat yaşayan ve ışıl ışıl olan Konstantinople'un bu semti, şimdi ürkütücü bir ıssızlığa ve karanlığa gömülmüştü... Öyle ki, sokaklarda durumunu soracağı bir kişi bile bulamadı.

İmparator bu kadarını beklemiyordu. Şehrin bu halinden ıstırap duydu. Çaresiz, saraya döndü... Tedbiri elden bırakmadı, üstündekileri içeri girmeden önce çıkardı, normal kıyafetini giyerek yatmaya gitti.

Ertesi sabah normalde her sabah sekizde çalışmaya başlayan imparator, saat on olduğu halde ortalarda görünmedi. İmparatoriçeye haber verildi. O da hemen Jüstinyen'in dairesine koştu ve gördüğü manzara karşısında donakaldı. Jüstinyen garip sesler çıkartarak ve arada bir bağırarak uyumaktaydı. Kocasını o halde gören Theodora'nın aklına tek bir şey geldi ve yazık ki yanılmamıştı. Doktorlar çağrıldı, onlar da aynı kanıdaydılar; imparator vebaya yakalanmıştı ve kurtuluş ümidi yoktu, ölüm kaçınılmazdı.

O zaman elbette bilinmiyordu; farelerin tüyleri arasına gizlenen ve bir milimetreden küçük *Xenopsylla* denen uçucu bir böcek, midesinde *Pasteurella pestie* denen ölümcül veba bakterisi taşımaktaydı. Bu böcekler uçarak çevrede bulunan diğer farelerin tüyleri arasına yerleşip hızla üremekteydiler. Sonra farelerin tüyleri arasından kalkarak doğrudan

insan vücudunun herhangi bir noktasına konup ısırmak suretiyle veba mikrobunu aktarmaktaydı. Genellikle etki süresi iki gün olan veba bakterisi en geç üçüncü gün insanı öldürmekteydi.

Sarayın başhekimi imparatoriçeyi imparatorun iki günlük ömrü kaldığı konusunda ikaz etmesine rağmen onu dinlemedi bile. Çünkü bilmekteydi ki, kendi yaşamı da Jüstinyen'le birlikte bitecekti. Çünkü Jüstinyen kendisinden sonra imparator olacak kişiyi işaret etmemişti. Seçimi ordu ve senato yapacaktı. Jüstinyen'den sonra kim imparator olursa olsun gelecek olan imparator ona yaşam hakkı tanımayacaktı.

Yerinden fırladı, doğruca Jüstinyen'in odasına koştu. Jüstinyen çığlıklar atarak yere düşmüş ter içinde yatmaktaydı. Hemen üzerindekileri çıkararak onu çırılçıplak bıraktı. O anda gördü ki boynunun etrafında kırmızı lekeler vardı. Bunlar "Vebanın Gül Halkaları"ydı.

"Çabuk bana temiz bezler ve bir kap içinde sıcak su getirin," diye emretti. Jüstinyen'in bütün vücudunu ıslak bezlerle temizledi. Onu temiz örtüler serilmiş yatağa yatırdılar. Akşama kadar odada ne varsa söküp atıldı. Hepsini yakmalarını emretti. Artık ortada sadece Jüstinyen'in yattığı yatak vardı.

Dışarı çıkmadan önce kendisi için de yeni giyecekler istedi. Üstündekileri çıkarıp yakmalarını söyledi. Yeni giysilerini giydikten sonra bitkin bir halde dışarı çıktığında başhekim onu beklemekteydi.

"Majeste," dedi, "kusma vebanın ilk işaretidir. Eğer bunu ishal takip ederse imparatorumuzun kurtulma ümidi yoktur. Ama yine de her ihtimale karşı alınması gereken tedbirleri size anlatmam gerekir. Eğer imparatorumuz yirmi dört saat içinde ishal olmazsa ümit doğar. O zaman yüksek ateş vücudu kavurmaya başlayacaktır. Mutlaka hastaya su içirerek su kaybının önlenmesi gerekmektedir..."

Sabaha kadar Jüstinyen'in yanında kalan Theodora hiç uyumadı. Ağzına damla damla su verdi. Sabaha karşı ise zorla bir bardak su içirdi. İmparatorda ishal alameti yoktu. Ancak kasıklarında şişler belirmeye başlamıştı. Endişelendi.

Aradan bir hafta geçmişti. Jüstinyen oldukça zayıflamıştı ama ölüme direniyordu. Ve ilk olumlu işaretler olarak, kasıklarındaki şişlikler inmeye ve kırmızı veba halkaları solmaya başladı. Ertesi hafta başında ise sulu yiyeceklerle beslenebilir duruma geldi.

Bu süre içinde Theodora'da herhangi bir hastalık belirtisi görülmeyince, yavaş yavaş doktorlar da odaya girerek, hastaya bakmaya başladılar. İmparator bir deri bir kemik kalmıştı. Artık Theodora bile onu kolaylıkla çevirebilmekteydi.

Bu arada Theodora her sabah imparatorluk ofisinde toplantıya katılmakta, imparatorluk gücünü sonuna kadar kullanmakta, gerekli emirleri imzalamakta ve talimatları vermekteydi. Hiç kimse de ona karşı çıkmak cesaretini gösteremiyordu. Onun devleti yönetmesi herkese normal gelmişti.

Üçüncü ayın sonunda veba salgınının hızı ve günlük ölüm sayısı düşmeye başladı. Yavaş yavaş şehir de hareketleniyordu. Sonbahara doğru ise salgın sona erdi.

Sonbahar geldiğinde Jüstinyen zaman zaman gözlerini açıyor ama son derece halsiz olduğu için tek kelime edemeden tekrar uykuya dalıyordu. Vebanın yarattığı nöbetler artık bitmişti, ağızdan etli gıdalar da verilmeye başlanmıştı.

Theodora akşam yemeğini yedikten sonra üzerine rahat bir kıyafet giyerek Jüstinyen'in odasına gitti. Her akşam yaptığı gibi, duymadığını bildiği halde ona günlük olayları anlattı. Yorgundu, biraz dinlenmek için yavaşça başını yatağın kenarına koydu, uyumuştu. Ne kadar zaman geçtiğini bilemiyordu ama bir elin saçlarını okşamasıyla aniden irkilerek uyandı. Aklına ilk gelen, nedimelerden birinin onu uyandırmaya çalıştığı oldu...

Saçlarını sevgiyle okşayan Jüstinyen'di. Hemen ayağa kalktı. Mumu alıp Jüstinyen'in yüzüne yaklaştırırken, içinden bunun bir rüya olmamasını diledi. Hayır, bu bir rüya değildi; Jüstinyen'in gözleri açıktı. Çılgına döndü. Gözyaşları bir sel olup aktı. Üzerine eğildi.

"Sevgilim!..." Jüstinyen o kadar yorgundu ki, fısıltı halinde, yavaş yavaş ve tek tek, "Ben neredeyim Theodora?... Ne oldu bana?..." "Ama... ben... çok acıktım..." dedi. Theodora kapıya koştu, ağlamaklı bir sesle avaz avaz bağırdı. "İmparator acıkmış, ona çorba getirin, duydunuz mu?..."

Jüstinyen'e, "Yedi ay önce hastalandın sevgilim ve ilk defa kendine geliyorsun. Sonra sana her şeyi anlatırım, şimdi sen kendini yorma," dedi.

Tam üç hafta sonra Jüstinyen kendi dairesinde devlet işleriyle ilgilenmeye başlamıştı. Üç ay sonra tümüyle iyileşmişti.

İmparatorun iyileştiği haberi bütün imparatorluğa hızla yayıldı ve her tarafta kutlamalar yapıldı. İmparatorun sağlığına kavuşması nedeniyle o pazar Ayasofya'da bizzat patriğin yönettiği ayine Theodora dahil ülkenin bütün yöneticileri ve ileri gelenleri katıldı.

Devlet arşivine giren kayıtlara göre, 500.000 olduğu tahmin edilen Konstantinople nüfusunun 230.000'i veba salgınında yok olmuştu. Bütün imparatorlukta kaybın birkaç milyonu aştığı tahmin edilmekteydi. Bu o zamana kadar vebanın yaptığı en büyük kıyımdı.

V. BÖLÜM

İmparator Heraklius (610-641)

(Ηράκλειος)

Heraklius'un İmparator Oluşu[18]

Hıristiyan Âlemi Ağlıyor

Bizans'ta Şifa Sanatı ve Baba Heraklius

İmparatoriçe Martina

Halife Ömer Burada Namaz Kılmıştır

---

(18) Müslümanlığın ortaya çıktığı bu çok ilginç dönemi tümüyle merak eden okurlarımıza, *Şans, Zafer ve... İmparator Heraklius* kitabımı tavsiye ederim.

Heraklius'un İmparator Oluşu

Dönemin imparatoru Maurice (582-602) Batı ordusunun 602 kışında kışlık yerine dönmesini yasaklayınca, ordu isyan etti ve kendilerine lider olarak Phokas'ı seçtiler. Konstantinople'da halk da ayaklanınca Maurice İzmit'e kaçtı ama orada yakalanarak idam edildi.

Senatonun da onayıyla Phokas (Φωκάς 602-610) St John Baptist Kilisesi'nde yapılan törenle taç giydi. O sırada 55 yaşındaydı. Bizans tahtına ilerideki yüzyıllarda da hiçbir deneyimi olmayan kişiler geçti. Ancak onlar sağduyularını kullanarak çok kez başarılı oldular. Büyük bir şanssızlık eseri, Phokas ondan da yoksundu. Bu nedenle sekiz yıl imparatorluk yapan Phokas'ın dönemi tam bir karmaşa içinde geçti.

Çok acımasızdı... Özellikle son iki yıl içinde birini idama göndermesi için ona kızması ya da şüphelenmesi yetiyordu. Üstelik idam o kişiyle sınırlı kalmıyor, çok kere bütün aileyi de kapsıyordu.

Eski imparator ailesinin tamamı, rakip olacağından korktuğu ordu komutanları, üst düzey yöneticiler ve senato üyelerinden en az elli kişi bu dönemde idam edildi. Bu kişilerin yakınları da hesaba katılırsa, sayı bir hayli kabarıktı.

Öldürmeye, yok etmeye o kadar alışmıştı ki... Bir seferinde, Boğaz kenarındaki sarayına giderken tekerleği kırılan bir atlı araba yolu tıkamıştı. Hemen arkasındaki muhafız birliğinin komutanına işaret etti. Kılıcını çeken komutan önce atın, sonra da arabacının kafasını bir kılıç darbesiyle uçurdu. Muhafızlar arabayı devirerek yolun kenarına ittiler. O da atını sürerek geçip gitti.

Bazı geceler de kıyafet değiştirerek eğlence yerlerine gidiyordu. Kendisi için en küçük bir eleştiri ve hatta imalı bir söz duyduğunda yine sivil giyinmiş muhafızlara işaret ediyordu. Muhafızlar, halka örnek olması için hemen orada adamı yatırıp kafasını koparıyordu.

Son zamanlarda o kadar azıtmıştı ki, artık halk korkudan akşam hava karardığında evine çekiliyor ve sokağa çıkmıyordu. Bütün bunların doğal sonucu olarak, önce meyhaneler sonra da eğlence yerleri kapandı ve eski Konstantinople'dan eser kalmadı, şehir adeta hayalet bir şehre döndü. Korku ve dehşet her yere hâkim oldu.

Afrika'daki Kartaca Genel Valisi Heraklius'tu. Yaklaşık 20 yıl kadar önce Maurice zamanında Perslerle yapılan savaşta büyük başarı kazanmış olan Heraklius, imparatorluğun önemli komutanlarından biriydi. İmparatorluğun giderek kaosa sürüklenmesi karşısında hareketsiz kalmamaya karar veren yaşlı general, önce Konstantinople'un ihtiyacı olan ve her yıl gönderdiği hububatı kesti ve hazırladığı bir donanmayla kendisiyle aynı ismi taşıyan oğlu Heraklius'u imparatorluk için 609'da Konstantinople'a üç bin kişilik bir güçle gitmek üzere yola çıkardı. Yani isyan etmişti.

Önce Selanik'e varan genç Heraklius bir süre orada kaldı. Yine Maurice'in değerli generallerinden biri olup Phokas'ın damadı olduğu için idamdan kurtulan Priskus'la yaptığı gizli haberleşme sonunda, Konstantinople halkının kendisini hiçbir direnç göstermeden kabul edeceğini öğrendi. Zaten Heraklius'un Konstantinople'a geleceği haberi bütün ülkeye yayılmıştı. Yaz ortasında Selanik'ten Konstantinople'a gitmek üzere yola çıktığında iki kez önü Bizans donanması tarafından kesildi. Ancak, her ikisinin de kendisine katılmasıyla güçlenerek yoluna devam etti.

3 Ekim 610 Cumartesi günü Hebdoman'a (Bakırköy) ayak basan Heraklius iki gün sonra Altın Kapı'dan girerek 5 Ekim Pazartesi günü şehir halkı tarafından büyük coşkuyla karşılandı. İmparatorluk sarayına vardığında kapıda onu Patrik Sergius, senatörler ve tüm üst düzey yöneticiler beklemekteydi.

Tehlike içinde olduğunu fark eden Phokas ise yanına karısını, on bin altın solidus ve yaklaşık 300 bin solidus değerinde mücevher alarak önceden hazırlattığı gemiyle Kadıköy'e geçip oradan da Bizans'ın baş düşmanı Pers İmparatoru II. Hüsrev'e sığınmaya karar verdi. Ancak bindiği gemi Vali Priskus'un yakın adamının emrinde olduğu için, Kadıköy yerine Sirkeci'ye döndü. Tutuklanan Phokas, imparatorluk sarayına getirildi.

İmparatorluk sarayında ise senatonun onayıyla imparator seçilen Heraklius için St Stephen Kilisesi'nde önce taç giyme töreni yapıl-

dı. Daha sonra nişanlısı Fabia/Eudokia'yla nikâhları aynı kilisede Patrik Sergius tarafından kıyıldı.

5 Ekim 610 tarihinden itibaren Bizans İmparatorluğu'nun yeni imparatoru Heraklius'tu.

Heraklius imparatorluk ofisine gitti. Masasının üstüne yiyecek ve içecekler konulmuştu. O zaman fark etti ki dün akşamdan beri hiçbir şey yememişti. Tam bir şeyler atıştırmaya başlamışken başmabeyinci içeri girdi.

"Majesteleri, Vali Priskus önceki imparatorun, karısı ve kardeşiyle birlikte buraya getirildiğini haber vermemi istedi."

"Kardeşi ve eşi dışarıda beklesinler. Phokas'ı içeri alın."

Phokas iki muhafızın arasında elleri, ayakları zincirle bağlı bir şekilde içeri girince Heraklius şaşırdı. Zincirlerinin çözülmesi için işaret etti. Halinden şiddet gördüğü anlaşılıyordu. Güçlükle yürüyor ve her hareketinde oldukça acı çektiği yüzünden okunuyordu. Özellikle yerinden çıkan sağ kolunu kıpırdatamıyordu. Ellerinde ve ayaklarında darbe izleri vardı. Üstündeki kıyafet ise paramparçaydı. Heraklius Phokas'a baktı. Perişan durumuna rağmen hiç de korkmuş hali yoktu. Tarihi kayıtlara göre, aralarında şu konuşma geçti:

"Heraklius, Phokas'ın üstündeki yırtılmış imparatorluk elbisesine bakarak sordu;
'İmparator bu mu? Sen mi imparatorluğu yönettin?'
Phokas kahkahalarla gülerek, beklenmedik bir cevap verdi:
'Ya sen, benden daha iyi mi yöneteceğini zannediyorsun?'"(19)

Heraklius kararını verdi... Acımasız olana acınmazdı, sonu hak ettiği şekilde olmalıydı...

"Alın götürün, eziyet ettiği halkın önüne atın bunu... "

Sol kolundan tutan komutan Probos, çekerek onu ofisten çıkardı. İlginçti, çektiği acıya rağmen, hâlâ gülmeye devam ediyordu Phokas. Sarayın önünde ise mahşeri bir kalabalık toplanmıştı. Orada bulunan her insanın, bir şekilde Phokas'tan soracağı bir hesabı vardı. Kapıda göründüğü anda ise birden sesler kesildi. Onca kalabalıktan tek bir ses çık-

(19) John Julius Norwich, *Byzantium, The Early Centuries*, s. 282.

mıyordu. Daha bir dakika önce intikam ateşiyle var güçleriyle öyle bir bağırıyorlardı ki sanki kıyamet kopuyordu. Ancak şu an hayal kırıklığı içindeydiler. Bu umutları da boş çıkmıştı... Anlaşılan, gelen imparator giden imparatoru aratmayacaktı. O kadar insanın kanına girmiş bu caniyi affetmişti. Yakalayıp yaptıklarının hesabını soracağına, ellerindeki ve ayaklarındaki zincirleri çözdürmüş, serbest bırakmıştı o insan kasabını. Sessizliği yaşlı bir kadının çığlığı bozdu.

"Bu zalim, benim gencecik torunumu hiçbir sebep yokken idam ettirdi. Onu serbest bırakamazsınız..."

Sonra bir iki kişinin daha sesi duyuldu. Ardından da sesler iyice yükselmeye başlayınca Probos elini kaldırdı.

"Susun ve önce beni dinleyin," diye bağırdı. "İmparator bu adamı affetmiyor, o bu adamı ne isterseniz onu yapın diye sizin ellerinize bırakıyor..."

Sonra Phokas'ı öylece kapının önünde, halkla karşı karşıya bırakarak döndü ve içeri girdi.

Ortalığı yine büyük bir sessizlik kaplamıştı. Kimseden çıt çıkmıyordu... Phokas'ın o sırada aklından yerine geçtiği İmparator Maurice'i idam ettirirken, "Phokas, senin sonun benimkinden beter olacak, sakın bunu unutma!..." sözleri geçti. Ona rağmen yüzünde onları hiçe sayan bir gülümsemeyle halka, halk da şaşkın ama daha çok garip bir korkuyla Phokas'a bakıyorlardı. Sanki zaman durmuştu... Halkın yüreğindeki o eski büyük korku depreşmişti. Acaba gerçekten imparatorun sihirli bir gücü var mıydı? Onlara zarar verir miydi?...

Yine ilk hareket, biraz önce bağıran yaşlı kadından geldi. İnsanları yara yara güçlükle öne doğru çıkıp;

"Bu, hiç acımadan öldürttüğün o masum, gül kokulu torunum için," diye haykırarak elindeki taşı Phokas'a fırlattı ama isabet ettiremedi. "Daha ne bekliyorsunuz!... Öldürün onu... Öldürün onu..."

Bu yetti... Halk uğuldayarak ellerindeki sopalarla, taşlarla harekete geçti. Birkaç dakika sonra, Bizans İmparatoru Phokas'tan hiçbir iz kalmamıştı. Bu nasıl bir hınç, nasıl bir intikam duygusuydu ki, sanki dünyaya Phokas diye biri gelmemişti. Hatta sarayın mermer taşı üstünde bir damla kan izi bile yoktu. Çünkü kan izlerini gören genç bir kadın eteğinin bir parçasını yırtarak eline almış, "Bu pisliğin kanı bile taşları kirletir," diyerek silmişti.

Taç giyme töreninin üzerinden bir ay geçmişti. İmparator Heraklius bir sabah çok erken kalkıp ofisine gitti. Duvara astırdığı imparatorluğun haritasının önüne oturdu. Uzun uzun baktı. 610 yılının Aralık ayında koskoca bir imparatorluğa hükmediyordu. Ama nasıl bir yük altında olduğunu anlamıştı. Çünkü özellikle son günlerde üst düzey yetkililerle imparatorluğun ekonomik ve mali durumunu gözden geçirdiğinde felaketin büyüklüğünü düşünmeye başlamıştı.

Bir kere hazine neredeyse bomboştu. Orduların ihtiyacı uzun süredir karşılanamıyordu. Bu nedenle Persler Küçük Asya'da cirit atıyorlardı. Gelen istihbarat raporlarına göre Doğu ordusu tam bir eşkıya çetesine dönmüştü. Çünkü başındaki ehliyetli kumandanların tümü idam edilmişti.

Ayrıca İmparator Phokas da geçen sekiz yıl içinde bir taraftan kendisi ve diğer taraftan da en az kendisi kadar müsrif karısı İmparatoriçe Leontia'yla birlikte hazinenin dibine darı ekmişler, har vurup harman savurmuşlardı. Devlet o hale gelmişti ki vergi olarak toplanan paraların önemli bir kısmı toplayanların cebine gitmişti. Yönetimde disiplin diye bir şey kalmamıştı.

Şehirde asayiş ise bir felaketti. Çeteler halkı soyup soğana çeviriyordu. Eğlence yerleri haraca bağlanmıştı. Daha sonra da Vali Priskus'la bu konuyu etraflıca inceleyince durumun daha vahim olduğu ortaya çıkmıştı.

Diğer büyük bir sorun ise beslenmeyle ilgiliydi. Çünkü neredeyse kış gelmişti ve Konstantinople'daki depolarda yeterli gıda stoku yoktu.

Heraklius yeğeni Niketas'ı çağırttı.

"Niketas, imparatorluğun genel durumu çok kritik. Ama hepsinden önemlisi bu kışı açlık çekmeden atlatmamız lazım. Kartaca'da babama yazdım. Ancak kış ayları olduğu için gemilerle yapılacak sevkiyatta gecikmeler olacaktır ama derhal buğday ve diğer tahılların sevkine başlamasını istedim. Yine de yeterli olmayacaktır. Mısır'dan yine buğday ve pirinç, Libya'dan yağ, meyve ve yine diğer tahıl ürünlerinin gelmesi lazım. Onun için seni Mısır'a vali olarak gönderiyorum. Mümkün olduğu kadar çabuk git. Hemen sevkiyatı organize et. Biliyorsun, bunlar sadece Konstantinople'un ihtiyaçları için değil, diğer bölgelere de gönderilmesi gerekiyor. Asla insanlar aç kalmamalıdır. Aç insan ümitsizliğe kapılır ve kolayca isyan eder. Mutlaka onları doyurmalıyız. Ben önümüz-

deki günlerde, gerek bu bölgede ve gerekse Kadıköy'de aynen Büyük Konstantin'in yaptığı gibi bedava ekmek dağıttıracağım."

"Tamam amca, derhal yola çıkarım. En kısa zamanda İskenderiye'de olurum. Oradaki duruma bakar, mümkünse gıda yüklü gemileri hemen yola çıkarırım."

"Ayrıca burada çok yalnızım, yönetimde tamamen güvenebileceğim kimse yok. Onun için babanla annenin çocukları da alarak Konstantinople'a yerleşmelerini isteyeceğim. Kardeşim Theodor'u da, Maria'yı da özledim, onlar da gelmeli. Aile yavaş yavaş buraya yerleşmelidir. Bunun için onlara konaklar tahsis edilecektir. Babama gelince, oldukça yaşlandı ama o eski topraktır, yalnızlığa dayanır. Benim şu an ona orada ihtiyacım var. Durum biraz düzelene kadar, en az bir yıl daha kalması gerekli."

Emirnamesini uzattı ve onu yolcu etti...

Niketas çıktı, mabeyinci girdi, Vali Priskus'un kendisini görmek istediğini söyledi.

Priskus içeri girip elindeki dosyayı imparatora uzattıktan sonra;

"Majesteleri..." diye söze başladı. "İstihbarat birimleriyle el ele vererek istediğiniz asayiş raporunu hazırladık. Maalesef durum hiç iyi değil. Yaklaşık son on yıldır eşkıya iyice teşkilatlanmış. Birkaç grup şehri kendi aralarında bölüşmüşler. Bir grup eğlence yerlerini kontrol edip haraç alıyor. Bir grup, pazar yerlerine gelen malzemeleri kontrolleri altına alarak fahiş fiyatlarla halkı kazıklıyor. Diğer bir grup, üç limanı ele geçirmiş durumda. Bir başka grup ise hiç çekinmeden, rahatça Hipodrom'da gayriresmi bahis oynatıyor. Galata bölgesi ile Kadıköy'de de ayrı gruplar var. Onlar da tümüyle o bölgenin hâkimi olmuşlar. Size verdiğim listelerde bu çetelerin liderlerinin ve yöneticilerin isimleri var. Ayrıca her çetenin çok sıkı şekilde silahlı adamlarıyla korunan depoları var. Elde ettikleri paraları, altınları ve malları orada saklıyorlar."

"Anladığım kadarıyla devlet içinde devlet olmuşlar. Sen uzun bir süredir buranın valisisin. Zamanında bunu imparatoruna söyleyip onu uyarmadın mı? Bu senin asli görevindi."

"Majeste, eski imparator sadece rahatını düşünürdü. Bu gibi şeyler onun umurunda bile değildi. Birkaç kez ona asayişle ilgili rapor verdim. Bakmadı bile..."

"Şimdi beni iyi dinle..."

* * *

Vali Priskus yaklaşık bir hafta içinde gerekli hazırlıkları yaptı. 29 Kasım 610 Pazar gecesini seçti. Çünkü o gün Hipodrom'da at yarışları vardı. At yarışlarından çıkanlar meyhanelere gidip geç saatlere kadar eğleniyorlardı. Depoları koruyan adamlar sabah olduğunda muhtemelen daha ayılmamış olacaktı. Yüzer kişilik ekipler hazırlandı. Ekipler hava kararırken eğlence yerlerine, pazar yerlerine, limana, Hipodrom'da gayriresmi bahis oynatanların ofislerine, Galata'ya ve Kadıköy'e dağıldılar.

Her ekipten otuz kişi de sorumlu oldukları çete reislerinin ve yardımcılarının yaşadıkları konakları eşzamanlı basarak imparatorluk emirnamesini gösterip onları tutukladılar. Depoların basılması sırasında ise bazı küçük çapta çatışmalar oldu. At yarışlarından sonra gittikleri meyhaneden yeni dönmüş sarhoş adamlar, hiç beklemedikleri bir anda ellerinde kılıçlarıyla kalabalık bir grubu karşılarında görünce ne olduklarını şaşırdılar. Bir iki çatışmadan sonra teslim olanlar tutuklandı, olmayanlar ise öldürüldüler. Sabah altı dolaylarında, tutuklananlar getirilip saray altındaki zindana kapatıldılar.

Heraklius o geceyi imparatorluk ofisinde uyanık geçirmişti. Sabah hava iyice ışımıştı, Priskus içeri girdi.

"Majeste, aynen emrettiğiniz gibi yaptık. Bütün elebaşılar, yardımcıları ve çalışanları, toplanıp sarayın altındaki zindana getirildi. Tam iki yüz kırk üç kişi... Çatışmalar sırasında sadece iki adamımız yaralandı."

"Yaralanan iki askere her türlü tıbbi yardım yapılsın. Yakalananlara gelince, bu gece, hiç ayrım yapılmadan, hepsinin kafası tek tek kesilip St Sergius Bacchus Kilisesi'nin yanındaki iskeleden denize atılsın."

"Depoların hepsi ele geçirildi. Tahminimizden fazla altın, çeşitli malzeme ve silah bulduk. Kadıköy'de ve Galata'da yüklenen arabalar yüklerini gemilere teslim edecekleri için ancak bu akşama doğru burada olurlar. Ayrıca Hipodrom'u kontrol eden çete reisinin konağında yaptığımız arama sırasında en alttaki gizli bir depoda keseler içinde yüz binden fazla solidius bulduk. Ele geçirdiğimiz altınlar, buraya varır varmaz derhal hazine dairesine teslim edilecek. Diğerleri ise ilgili bölümlere..."

"Yakaladıklarınızın aileleri için ne gibi önlemler aldınız?"

"Emrettiğiniz gibi, kapılarına nöbetçi koyduk, konaklarında tutuluyorlar."

"Bu altı çetenin mal varlığına el konacak ve tüm aile bireyleri; erkeği, kadını, çoluğu çocuğu, genci, yaşlısı, bir hafta içinde alabildikleri eşyalarıyla birlikte birbirlerinden uzak altı bölgeye sürgüne gönderilecekler. Her biri köylere yerleştirilecek. Valilere yazılacak emirnamelerle şehirlere girmeleri yasaklanacak."

"Emredersiniz efendim."

Konstantinople halkı, pazartesi sabahı bambaşka bir güne uyandıklarının henüz farkında değillerdi. Önce şaşırdılar, inanamadılar. Yıllardır her kazandıkları paranın bir kısmını çeteye vermeye alışmışlardı. Bu, yaşamlarının bir parçasıydı. Büyük Tiyatro'nun sahibi Flavius Copius şöyle diyordu:

"Ama bu nasıl olur?... Yani ben şimdi artık kazandığım paranın dörtte birini haraç olarak vermeyecek miyim? Hayaldi, gerçek oldu!... Hemen tiyatronun eskiyen bölümlerini yenilemek için hazırlığa başlamalıyım. Zira şehrimiz şenlenecek, müşteriler çoğalacak... Herkese duyurun, bu güzel günün şerefine bu gece her şey bedava... "

Tam o sırada tiyatrosunun başyıldızı Marianna sevinçle içeri daldı.

"Duyduklarım doğru mu Copius? İnanamıyorum..."

Sözünü bitiremeden Copius onu kucakladığı gibi havaya kaldırıp döndürürken bir yandan da yanaklarından öpüyordu.

"Doğru Marianna... Doğru... Tanrı'ya şükür doğru... Artık her şey çok daha güzel olacak..."

Marianna o kadar mutluydu ki, son derece ciddi bir kişi olan Copius'un mutluluğunu gösterme biçimine şaşırmak aklına bile gelmemişti. Nefret ediyordu o kaba saba, pis heriflerden. Sık sık cinsel isteklerini de yerine getirmek, ayrıca özel gösteriler yapmak mecburiyetindeydi onlara. Nadiren küçük hediyeler veriyorlardı, o kadar. Para ödemeleri söz konusu bile değildi.

O akşam şehir bir tuhaftı. Herkes erkenden evlerine çekilmişti. Koskoca Konstantinople'a tam bir sessizlik hâkimdi. Üstelik Copius'un bedava yiyecek ve içecek dağıtacağı duyulmasına rağmen... Ya duydukları gerçek değilse, ya eli kanlı çeteler tam çökertilmemiş ve hâlâ sokaklardaysa!... Ertesi gün de ne olur ne olmaz diye pek dışarı çıkmadılar, ancak çarşamba günü duyduklarının gerçek olduğuna inandılar.

Sokağa fırlayarak içki içip dans etmeye, "Heraklius... Heraklius,"

diye bağırmaya, tezahürat yapmaya başladılar. Önceki gecelerin aksine bütün şehir, genç, yaşlı, çoluk çocuk ayaktaydı. Dondurucu soğuk bile bu muhteşem coşkuya engel olamamıştı...

Ertesi gün Heraklius, Hazine Bakanı Caecilius'u çağırdı. Hazinenin durumunun kritik olduğunu biliyordu. Özellikle orduların ihtiyacı uzun süredir doğru dürüst karşılanmamıştı. Asker maaşlarının düzenli bir şekilde dağıtılması ise uzun yıllardır unutulmuştu.

"Majesteleri, yaklaşık bir aydır hazinenin durumunu gösterir belgeleri hazırlıyordum. Sonuçta durumun pek parlak olmadığını arz etmek isterim. Eşkıya çetelerinden hazineye intikal eden para, mal ve mülkün değeri yaklaşık 350 bin solidus. Bu bize çok kısa bir nefes sağlıyor. Hesabıma göre, bütün kaynaklarımızı birleştirdiğimizde ise elimizdeki 97 bin kilo altını para olarak basarsak toplam 1.650.000 solidusumuz olacak. Bu parayla beş ordunun, merkezin ve diğer idari birimlerin bir yıllık ihtiyacını karşılayabiliriz.

"Ordu ihtiyacı dediniz. Bu para içinden askerlere maaş da ödenebiliyor mu?"

"Yıllık adam başı bir solidustan fazla ödeme şansımız olamaz. Aksi halde orduların ihtiyaçları karşılanamaz."

"Aynen öyle yapılsın. Yıl ortasında ise her ordunun ihtiyacını tümüyle karşılayacağız ve hatta ek ödeneklerle onları güçlendireceğiz..."

"Ama Majeste, böyle bir şansımız yok ki...

"Sen dediklerimi yap. Ben kaynak temin edeceğim. Hatta ordularımızı o derece kuvvetlendireceğim ki, bütün düşmanlarımız bizden korkar hale gelecek..."

Heraklius hazine bakanı çıkınca başmabeyinciyi çağırdı.

"Patrik Sergius'a haber gönderin. Kendisini ziyaret edeceğim."

Ayasofya'ya vardığında Patrik Sergius'un kendisini beklediğini gördü.

"Majesteleri bizi ziyaret etmekle büyük şeref bağışladınız..." diye söze başlamıştı ki, Heraklius hemen müdahale etti.

"Patrik hazretleri önce dillere destan bu kutsal mekânı dolaşmak istiyorum. Daha sonra ofisinize geçeriz. Sizinle konuşmak istediğim önemli konular var."

Patrik Sergius'la birlikte yürümeye başladılar. İmparatorlar Kapısı'na geldiklerinde patrik ondan ayrıldı. Çünkü iç ve dış imparatorlar kapısından sadece imparator ve imparatoriçeler girebilirdi. Bu, kilisenin Justinyen tarafından ilk ibadete açıldığı 27 Aralık 537 Pazar gününden itibaren uygulanan bir kuralıydı. İmparator kendisine ait kapıdan, patrik ise hemen yanındaki kapıdan girdiler.

Heraklius o ihtişam karşısında büyülenmişti. Yavaş yavaş yürüyerek kilisenin ortasına kadar geldi ve aniden durdu. Patrik onu bir adım gerisinden takip ediyordu. O da durdu, sonra birkaç adım geri attı. Hissetmişti, imparator şimdi sessizlik içinde olmalı ve kendini yalnız hissetmeliydi. Çünkü şu an o başka bir âlemdeydi. Bir ruh gibi kutsal emanetlere doğru yürüdü. Tam karşısına gelince diz çöktü. İki elini kalbinin üstünde birleştirip başını eğdi. Dakikalarca öylece kaldı. Sonra birden doğruldu. Sanki dünyevi âleme geri dönmüştü ama o esmer yüzü bir başka şekilde aydınlanmıştı. Sergius ise onu sessizce ve saygıyla izliyordu.

Sergius'un ofisine doğru hiç konuşmadan yürüdüler. Kapıda onları patriğin yardımcıları karşıladı. İçeri girdiler. İmparator için özel hazırlıklar yapılmıştı. Önce taze sıkılmış, soğuk meyve suyu ikram edildi.

Bir süre sohbet ettikten sonra Heraklius, "Patrik hazretleri biliyorum," dedi, "bu oldukça gecikmiş bir ziyaret. Özellikle annem ve eşim size selam ve sevgilerini gönderdiler."

"Her iki Majesteye de hizmet etmek benim için bir onurdur. Sizi tebrik ederim. İmparatoriçemizin hamile olduğunu duydum. Tahtın vârisine kavuşmak bütün ülkeyi mutlu edecektir."

"Teşekkür ederim. Evet patrik hazretleri, konumuza dönersek, hepimizin bildiği gibi ülkemiz son on yılda büyük bir karmaşa yaşadı. Ancak bu huzurun, düzenin devam etmesini sağlamak, bu büyük ülkeyi daha iyi yönetmek için insanlarımızı mutlaka beslemek durumundayız. Ordumuzun da donanımını sağlamak ve güçlendirmek zorundayız. Batıda Avarlar, doğuda ise Persler, onlara karşı koyacak bir güç olmadığı için, imparatorluk sınırlarına istedikleri gibi girip çıkıyor ve her tarafı yağmalıyorlar. Ancak hazine bakanlığına bağlı bir ekibin yaptığı çalışmalara göre, büyük miktarda paraya ihtiyacımız var. Bu konuyu sizin gibi çok tecrübeli biriyle görüşmek istedim. Belki bana bazı tavsiyeleriniz olabilir diye düşündüm."

"Majesteleri biliyorsunuz, son iki yüzyıldır kiliselerimize devletimiz tarafından her yıl yapılan bağışlar, şartlar ne olursa olsun aksamadan devam etti. Patrik olur olmaz gerek Konstantinople'da, gerekse bana bağlı bölgelerdeki bütün kiliselerdeki varlıklarımızın bir envanterini çıkarttım. Daha emniyetli olacağını düşünerek de altın ve gümüşten yapılmış bütün değerli eşyaları, mücevherleri ve altın paraları gizlice kilisemizin altındaki depoya getirttim. İmparator Phokas bunları öğrenseydi hepsini elimizden alırdı. Şükredelim ki yardımcılarım ve bu işte emeği geçenler gizlilik yeminine sadık kaldı. Şimdi açıkçası çok büyük miktarda paramız var. Tam yekûnunu söylesem, şaşarsınız. Şu kadarını söyleyeyim ki devletin en az beş yıllık ihtiyacını karşılayacak kaynak, biraz garip gelecek ama şimdi durduğunuz yerde, ayaklarınızın altında..."

Heraklius gayriihtiyari ayaklarına bakınca her ikisi de gülümsedi.

"Majesteleri depo oldukça büyük. Normal giriş kapısının dışında gizli bir geçidi var. Şimdi bu gizli geçitten girmek için ayağınızın altındaki kilimi kaldırmalıyım..."

Sergius ayağa kalktı. Belinden bir anahtar destesi çıkartıp ofisin kapısını kilitledi. Heraklius da ayağa kalkmıştı. Sergius kilimi kenara çekti. Heraklius dikkatle baktı, aşağıya inişi gösteren herhangi bir emare göremedi. Odanın kaplaması bir bütün gibi duruyordu. Sergius eğilip bir noktaya dokundu. Dokunduğu noktayı gösterecek bir iz de yoktu. Kapak olduğu anlaşılan bir bölüm yavaş yavaş aşağıya doğru indi ve sonra taban döşemesinin içinde yok oldu. Ortaya rahatça inilebilecek bir merdiven çıktı. Aşağıdan, kapalı alanlarda olması muhtemel bir küf kokusu da gelmiyordu.

Sergius doğrularak duvardan bir meşale aldı ve onu yanan bir muma tutarak tutuşturdu.

"Majesteleri, müsaade ederseniz ben önden gidip size yol göstereyim."

Yarı dönen merdivenden yaklaşık otuz basamak kadar indiler. Burası gerçekten çok büyük bir depoydu. Hafif bir esinti vardı. Anlaşılan iyi havalandırılıyordu. Belki yüzden fazla büyük sandık vardı. İleride diğerlerinden daha büyük bir sandık vardı ve Sergius oraya doğru yürüdü, arkasından da Heraklius...

Patrik sandığın kapağını yukarı doğru kaldırır kaldırmaz elindeki meşalenin alevi sandıktaki altın ve mücevherlere yansıdı ve birden için-

de göz kamaştırıcı bir ışık patlaması oldu. İnanılır gibi değildi. Sanki dünyanın bütün serveti orada toplanmıştı. Kapağı kapatırken o görüntü de yavaş yavaş yok oldu.

"Majeste buradaki bütün serveti devletimiz bize bağışladı. Biz de şimdi onu devletimizin hizmetine sunuyoruz. Sadece ülke çapında bazı hizmetleri sürdürebilmemiz için beşte birini bize bırakırsanız iyi olur."

İmparator hâlâ şaşkınlığını üzerinden atamamıştı. Ama bir taraftan da uykularını kaçıran, nasıl çözeceğini bilemediği sorun, devletin bütün yükü sırtından kalkmıştı sanki. Bu işe giriştiğinden beri ona yardım eden, önündeki tüm engelleri tek tek kaldıran yüce İsa, bu kez daha kiliseye ilk girdiği gün imdadına yetişmişti. Başını kaldırarak içinden yukarıdakine teşekkür etti.

Depoyu baştan başa, enine boyuna dolaştıktan sonra yukarıya çıktılar.

"Patrik hazretleri, yapmış olduğunuz bu fedakârlık, belki de imparatorluğumuzun çökmesini, yok olmasını önleyecektir. Emin olunuz ki bu hizmetiniz asla unutulmayacak, nesiller boyu konuşulacak ve size müteşekkir kalınacaktır. Bunların nakli konusuna gelince; hemen bir program yaptıracağım. Sandıklar geceleri gizlice hazine dairesine nakledilecek ve envanteri yapılacak. Daha sonra bir emirname hazırlayacağım. Bu emirnamede buradan aldığım bütün servetin değeri yer alacak. Devletin bunu kiliseden ödünç aldığı yazılacak. Biz ya da bizden sonraki nesiller bu miktarı ödeyene kadar kilisemize, daha doğrusu efendimiz İsa'ya borçlu kalacak. Emirname önce, yüzyıllar boyu bozulmayacak şekilde sımsıkı mumyalanacak ve sonra Ayasofya'da özel bir yerde saklanacak. Bu, *'İmparatorların 'Namus Borcu'* diye anılacak."

Patrik Sergius'a veda eden Heraklius, kuş gibi hafiflemiş olarak saraya döndü. Ertesi sabah erken saatte hazine bakanı ve hazinenin bütün üst düzey yöneticilerinin imparatorluk ofisinde hazır bulunmalarını emretti.

Yapılan programa göre, altın ve mücevherat yaklaşık bir ay içinde hazine dairesine nakledildi. Her sandık bir heyet tarafından sayılarak kayda alındı. Bittiğinde de her kayıt ve onların toplamını gösteren belge imparatora sunuldu.

İmparator ertesi gün bir emirname hazırlattı.

"Roma İmparatorluğu'nun İmparatorlarına,

Ülkemizin gelişmesi, halkımızın refahı için yüce kilisemiz, aşağıda yazılı olan değerleri devletimize bağışlamıştır.

1.562.870 solidus değerinde altından yapılmış eşya (kupa ve şamdan gibi),

15.762.365 solidus değerinde mücevherat

221.500 kg altın (solidus şeklinde)

Bizden sonra hüküm sürecek ve ebediyete kadar yaşayacak Roma İmparatorluğu'muzun bütün imparatorları bu borcu kiliseye ödemek mecburiyetindedir. Bu belgenin bir sureti hazine dairesinde tutulacak ve her imparatorluk döneminde ödenen miktar bu borçtan düşülecektir. Bu bir 'Namus Borcu Emirnamesi'dir. Diğer bir sureti kutsal mekânımız olan Ayasofya'da özel bir odada muhafaza edilecektir. Hangi imparator döneminde bu borç biterse, Ayasofya'daki özel odada bulunan bu belge ve içine konulmuş mühür şeklinde yüzük kendisine teslim edilecektir. Bu yüzüğe ismi yazılacak, dünya durdukça kendisi ve onun sülalesi bu şerefle anılacak, yüzüğü de nesilden nesile imparatorluk yapanlara devredecektir. Ne mutlu ona.

Heraklius, Roma'nın Yüce İmparatoru"[20]

Roma –Bizans– İmparatorluğu en büyük zenginliğe, 955'te doğan ve 5 yaşında olarak imparator ilan edilen, 976-1025 yıllarında tüm yetkilerini kullanarak 49 yıl hüküm süren II. Basil zamanında erişecektir. Kiliseye olan borç da onun zamanında tümüyle ödenecek ve Ayasofya'da tutulan 'Namus Borcu Emirnamesi', yapılan özel bir tören sonrasında açılacak, içinden çıkan mühür şeklinde yüzüğü II. Basil ve sonraki hanedan üyeleri ölene kadar parmaklarında şerefle taşıyacaklardır.

(20) Radi Dikici, *Şans, Zafer ve... İmparator Heraklius*, s. 77.

Hıristiyan Âlemi Ağlıyor

Perslerin Anadolu'da cirit atmasına İmparator Heraklius fazla müsaade edemezdi. Ancak başkentteki sorunların çözümünü tamamlayamadığı için ayrılması mümkün değildi. Babasına danıştı.

Yaşlı komutan, "İmparator Maurice zamanında ben doğu ordularının komutanı Philippicos'un yardımcısıydım. Şu anda yaşlandığı için bir manastıra kapandı. Ancak sen istersen doğu ordularını tekrar yönetir diye düşünüyorum."

"Peki komutan," dedi Heraklius. "Bunu benim adıma siz teklif eder misiniz?"

"Öyle zamanlar vardır ki, imparatorlar, devletin geleceği için gerekirse yarar sağlayacak kişilerin ayağına kadar gitmeyi bilmelidirler..."

Heraklius Philippicos'un yaşadığı manastıra gidip teklifte bulunduğunda yaşlı komutan pek istekli olmadı. Ancak ertesi gün imparatorun huzuruna çıkarak görevi kabul ettiğini bildirdi. Bir emirnameyle doğu ordusunun başına geçen komutan ancak dört ayda orduyu savaşacak duruma getirdi. Sonra orduyla yola çıktığında, birkaç küçük çatışma dışında, Persler onu yakından tanıdıkları için hiçbir çatışmaya girmediler ve hep geri çekildiler. Üç ay içinde tüm doğu sınırlarını emniyet altına alan Philippicos görevi yardımcısına bırakarak Konstantinople'a geri döndü. Ancak imparatora raporunu verirken bir konuda ikaz etti.

"Majeste, kutsal emanetlerin bulunduğu Kudüs'ün tehlike içinde olduğunu size ifade etmem gerekir. Bana gelen raporlarda bu konuda hazırlık yapıldığını öğrendim," dedi

Aradan bir yıl bile geçmemişti ki, önce Filistin'de deniz kıyısında bir liman kenti olan Caeserea'yı alan Persler Nisan ayı sonlarında dönemin en büyük komutanlarından biri olan Şahbaraz'la Kudüs önlerindeydi.

Sadece yirmi bir gün süren direnmenin ardından da, 17 Mayıs 614 günü Kudüs düşmüştü.

Şahbaraz şehre girdikleri ilk gün, öncelikle iki bölgeyi emniyet altına almıştı. Bunlardan ilki, şehrin zengin tabakasının oturduğu bölge, ikincisi ise Holy Sepulchre Kilisesi (Kutsal Kabir Kilisesi) ve etrafıydı. Bu iki bölgeyle ilgili düşünceleri farklıydı. Ayrıca, kendisine gizlice yardım eden Yahudiler için zaten şehirde az olan sinagoglara dokunulmaması emrini vermişti.

"*Kudüs, tarihi boyunca çok kere farklı topluluklar tarafından ele geçirilmiş, şehir halkının büyük çoğunluğu şehri ele geçirenler tarafında katledilmişti. Ancak bu kez yapılanların ise eşi ve benzeri yoktu. Çocuk, kadın, yaşlı, genç hiçbir ayrım yapmadan, üç günde tam altmış beş bin kişi kılıçtan geçirildi.*

"*İlk iki gün zengin tabakasının oturduğu bölgeye dokunulmadı. Şahbaraz ve yardımcıları bizzat o bölgeye gittiklerinde verdiği ilk emir, bu ailelere mensup yaşları on beş-yirmi arasında kızların ayrılmasıydı. Yaklaşık yüz kadar kız toplanmıştı. Korkudan titreyerek ağlayan kızlar başlarına ne geleceğini bilmeden beklemeye başladılar. Tamamını bir salona toplayan Şahbaraz, önce Latince sonra Aramice onlara çırılçıplak soyunmalarını emretti. Sonra sırayla tek tek, ince ince gözden geçirdi. İçlerinden on üçünü seçti ve onlara giyinmelerini söyledi. Onu imparator içindi, üçünü ise kendisi için ayırmıştı.*"(21)

Yaşlılar ve çocuklar öldürülmek üzere askerlere teslim edildi. Genç erkekler ve geri kalan kızlar esir olarak başkente gönderilecekti. Konaklarda yapılan aramalarda çok miktarda altın, mücevher ve değerli eşya toplandı.

Canlı olarak tutulan otuz beş bin kişi birbirine bağlanarak Pers başkenti Ctesiphone'a (Bağdat'ın yakınında bir şehir) gönderilmek üzere yola çıkarıldı. Bunlar arasında Patrik Zacharias da vardı. Kudüs'ten bizzat Şahbaraz'ın seçtiği toplam on kız imparatorluk sarayına gönderilmek üzere özel bakıcılar nezaretinde arabalara bindirilerek yola çıkarıldı.

Sıra Holy Sepulchre Kilisesi'ne gelmişti. Şahbaraz kiliseye girince işçiliğe hayran kaldı. Doğruca Hazreti İsa'nın çarmıha gerildiği Kutsal

(21) Radi Dikici, *Şans, Zafer ve... İmparator Heraklius*, s. 116.

Haç'ın *(Crux Vera)* önüne geldi ve diz çöküp bir süre dua etti. Daha doğrusu yapacakları için Tanrı'dan af diledi. İmparatorun emrine karşı gelmesi mümkün değildi. Sonra diğer kutsal emanetleri gözden geçirdi. Bunların sandıklara yerleştirilmesi emrini verdi. Özellikle Kutsal Haç çok dikkatle sarıldı ve onun için özel yapılan arabaya kondu. Pers başkentine gönderilmek üzere yola çıkarıldılar.

Kilisedeki diğer bütün değerli eşyalara el koyarak karargâha taşıttıktan sonra da olacakları görmemek için atına atlayarak geri döndü. İki gün sonra Holy Sepulchre Kilisesi'nden geriye sadece yıkıntı kalmıştı.

Bu haber, Konstantinople'de başta imparator olmak üzere herkes için bir yıkım etkisi yarattı. Pazar günü Ayasofya'daki ayini Patrik Sergius yönetiyordu. Ayine imparatoriçe Martina hariç –çünkü doğum çok yakındı– bütün imparatorluk ailesi ve binlerce kişi katıldı. O gün sadece Ayasofya'da değil, Konstantinople'daki bütün kiliselerde ayinler yapıldı. Özellikle Kudüs halkının başına gelenlere başta kadınlar olmak üzere bütün şehir ağlıyordu. Bu, Bizans İmparatorluğu için her ne pahasına olursa olsun, kabul edilemez bir durumdu. Mutlaka cezası verilmeliydi.

Aradan 8 yıl geçmişti. Kutsal emanetlerin Perslerin elinde olması Hıristiyan âlemi için kanayan bir yaraydı. Her türlü hazırlıklarını tamamlayan Heraklius 4 Nisan 622 Pazar günü Pers seferine çıktı. Trakya ordusundan gelen birlikler daha önce yola çıkmış, Armenikum ve Anatolikan Temaları ordularıyla birlikte Euchaita'da (Çorum Beyözü köyü) birleşmişlerdi. İmparator oraya ulaştıktan sonra üç ordu birlikleri iki aylık sıkı bir hazırlık devresine girdiler. Yapılan manevralardan sonra imparator tatmin olunca yola çıkmaya karar verdiler.

Pers ordusu Şahbaraz'ın komutasındaydı. İki ordu Kapadokya yakınlarında karşı karşıya geldiler. İki gün süren savaş sonunda Pers ordusu savaşı kaybetti.

Heraklius tekrar ordunun başına geçerek önce Ermenistan sonra Azerbaycan'a doğru yürüdü. Orada Ganzak şehrinde II. Hüsrev'in muhteşem bir sarayı vardı. Kutsal emanetler orada olmalı diye düşündü. Pers ordusundan herhangi bir iz yoktu. Çatışma olmadan 626 yılında şehre girdiler. II. Hüsrev'in bu muhteşem sarayındaki altından yapıl-

mış değerli eşyalar alındıktan sonra her yer yakılıp yıkıldı. Halkın önemli bir kısmı bu savaşın kurbanı oldu. Heraklius bir bakıma Perslerin 614'te Kudüs'te yaptıklarının öcünü almış oldu. Ancak Kutsal Haç ve kutsal emanetler orada değildi.

Daha sonra yapılan tüm savaşları Heraklius kazandı. Sonunda anlaşılmıştı ki, kutsal emanetler ve Kutsal Haç Bağdat'ın yakınlarındaki Pers başkenti Ctesiphon'daydı. Ama oraya varmak için bir çölü geçmek gerekiyordu. Heraklius'un iyi bildiği gibi, 363 yılında aynı şeyi deneyen İmparator Julianus bunu başaramamıştı.

Tüm kaybedilen şehirler, Kudüs dahil ele geçirilmişti ve Kudüs'te yapılanların intikamı alınmıştı. Holy Sepulchre Kilisesi dahil büyük bir inşaat faaliyetine girişilmişti. Ama kutsal emanetler hâlâ Perslerin elindeydi.

O sırada gelen istihbarat raporlarından anlaşıldığına göre Pers ordusunda herhangi bir hareketlilik yoktu. Çok gizli kaydıyla imparatora arz edilen bir raporda ise, artık iyice yaşlanan II. Hüsrev'e karşı içeriden bir darbe olması ihtimalinden bahsediliyordu.

Artık geri dönme zamanı gelmişti. Heraklius Konstantinople'a doğru yola çıktı. Tebriz yakınlarına gelmişlerdi. İmparator akşam yemeğini kardeşi, yeğeni ve komutanlarıyla birlikte yedi. Yorgundu... Misafirlerini yolcu ettikten sonra yattı. Sabaha karşıydı, kendisine tahsis edilen, kasabanın en görkemli evinin kapısı hızlı hızlı vuruldu. Telaşla kapıyı açan nöbetçi, karşısında imparatorun kardeşini buldu.

"Önemli bir mesajım var. İmparatoru hemen uyandır..."

"Ne var Theodor, ne oldu?" Heraklius geceliğinin üstüne attığı bir yün şalla kapıya çıkmıştı.

"Majeste, şimdi aldığım habere göre II. Hüsrev oğlu Kavad tarafından 23 Şubat 638 Salı günü tahttan indirilmiş, ertesi gün de idam edilmiş ve yeni imparatorun elçisi sizinle buluşmak üzere yola çıkmış."

"Bu iyi haber Theodor. Ancak oturup onun gelmesini bekleyemeyiz. Biz Konstantinople'a doğru yolumuza devam edelim. Elçi nasıl olsa bir yerde bize ulaşır."

İki hafta sonra Dara'ya varmışlardı. Yeni Pers İmparatoru Kavad'ın elçisi kötü hava şartları nedeniyle ancak on gün sonra onlara ulaşabilmişti ve gerekli merasim yapılarak konağın salonunda huzura kabul edildi. Yanında tercüman da getirmişti.

"İmparatorumuz Kavad, Roma'nın büyük imparatoru Heraklius'a selam, saygı ve en iyi dileklerini gönderdi. Aramızda uzun yıllardır süren çatışmaların iki ülke halkına büyük zarar verdiğini ve önemli kayıplara uğradığımızı düşündüğünü size aktarmamı istedi. Eğer Majesteleri kabul ederlerse, Pers İmparatorluğu bugüne kadar ele geçirdiği Mısır dahil, bütün bölgelerden çekilecektir. 602 yılındaki sınırlarımız geçerli olacaktır. Bunun, her iki imparatorluğun çıkarlarına uygun olacağını düşünmektedir. Ayrıca bir hususu daha size iletmemi buyurdular. Vaktiyle Kudüs'ten alınıp başkentimizde dikkatle korunan İsa Peygamber'in Kutsal Haç'ı ve kutsal emanetler en kısa zamanda gerçek sahibi olan size iade edilecektir."

"Kardeşim Kavad'ı önce tebrik etmek isterim. Saltanatının uzun ömürlü olmasını dilerim. Yaptığı teklif bizim için son derece uygundur. Tümüyle katılıyorum. Bu konuda yardımcılarım hazırlıklarını yapacaklardır. Siz birkaç gün misafirimiz olun ve istirahat edin. Ben hazırlanan anlaşmayı imzalayıp size vereceğim. Siz de bir nüshasını imparator kardeşime imzalatıp bize gönderirsiniz. Böylece aramızdaki tüm ihtilaf sona ermiş olur. Ayrıca değerli emanetleri alıp getirmesi için kardeşim Theodor'u görevlendireceğim. Bu husus, umut ederim değerli kardeşim Kavad tarafından da uygun bulunur."

"Majeste, imparatorumuz verdiğiniz bütün kararlara gönülden katılacaktır. Bu konuda şüpheniz olmasın."

İki gün sonra hazırlanan anlaşmayı alan elçi, Ctesiphone'a doğru yola çıktı. Kutsal emanetleri geri getirmek üzere Theodor ve kafilesi de ona refakat ediyordu.

İmparator, Theodor'u Dara'da beklemeye karar verdi. Tüm kutsal emanetlerin, Kutsal Haç dahil Konstantinople'a götürülmesine ve Ayasofya'da muhafaza edilmesine karar verdi. Ayrıca bu imparatora büyük prestij kazandıracak, Hıristiyan âleminin bu konuda yaşadığı üzüntü de sona erecekti.

Theodor ancak bir ay sonra tüm kutsal emanetlerle birlikte Dara'ya ulaştı. Kutsal emanetler zedelenmesin diye çok dikkatle hareket etmişlerdi.

Heraklius Patrik Sergius'a birer mektup yazdı. Oğlu Konstantin'den, bunu halka duyurmasını ve ülkedeki bütün patrikliklere haber göndererek, bütün kiliselerinde özel ayinler yapılmasını, Patrik Sergius'un

ise Ayasofya'da imparatorluk ailesinin de katılacağı büyük bir ayin düzenlemesini istedi. İsa'nın Haçı ve kutsal emanetler özel bir birlikle Konstantinople'a gönderildi.

Nitekim Patrik Sergius, mektubu alır almaz, 15 Mayıs 628 Pazar günü Ayasofya'da büyük bir ayin düzenleyerek imparatorun mektubunu okudu.

Artık karlar iyice erimiş, bahar bütün güzelliğiyle kendini göstermeye başlamıştı. Kapadokya'ya doğru yola devam ettiler.

İmparatorun Konstantinople'a dönüş haberi büyük heyecanla karşılanmıştı. Onun için özel bir tören yapılması planlandı. 14 Eylül 628 Çarşamba günü Heraklius'a yapılan karşılama töreni bir daha hiçbir imparatora nasip olmayacaktı.

Bizans'ta Şifa Sanatı ve Baba Heraklius

İmparator Heraklius, Kartaca Valisi olan babasını Konstantinople'a çağırmıştı. Onun yürürken aksadığını görünce Sampson Hastanesi hekimlerini muayene için saraya çağırmıştı.

Muayene yaklaşık bir saat kadar sürmüştü. Başhekim dışarı çıktı.

"Majesteleri, babanızın sağ baldırının arkasında, muhtemelen kıl dönmesi veya başka bir nedenle, içi iltihaplı bir bölge oluşmuş. Son derece tehlikeli. Mutlaka müdahale edilmesi gerekli. Ameliyat edeceğiz. Bu teknik sadece hastanemizde var. Eğer komutan biraz daha gecikmiş olsaydı, iltihap önce ayağına yayılacaktı. Onu keserek çıkarmak zorunda kalacaktık. Yoksa çok büyük bir ihtimalle hayatını kaybederdi. Bu operasyonun çok ıstırap verici olduğunu söylemem gerekli. Bugünkü teknikle operasyon sırasında hastayı sakinleştirici vererek mümkün olduğu kadar uyuşturuyoruz ama maalesef henüz tümüyle acı duymasını önleyemiyoruz."

"Ne zaman yapacaksınız bu işi?"

"Yarın sabah erkenden. Şu andan itibaren hiçbir şey yememeli."

"Bütün bunları kendisine anlattınız mı?"

"Evet efendimiz. Hazır olduğunu söyledi."

"O zaman yarın sabah hastanede olacağız."

Ertesi sabah hastaneye vardıklarında baba Heraklius'un, belli etmemeye çalışsa da heyecanlı olduğu belliydi. Hekimler onu soyup üstüne beyaz, bol bir elbise giydirdiler. Üstü yine beyaz bir örtü kaplı masaya yüzükoyun yatırdıktan sonra imparatora dışarı çıkması için ricada bulundular.

Başoperatör, bir bardağa konmuş koyu renkli sıvıyı hastaya uzattı, sonra yuvarlak bir kaba konmuş oldukça büyücek üç hapı da içmesi için verirken;

"Efendimiz," dedi, "bu verdiklerimiz sizi belirli ölçüde uyuşturacak ve ameliyatın sizin için kolay geçmesini sağlayacak."

Yarım saat sonra hastanın her tarafı uyuşmuştu. Kendini huzurlu ve hafiflemiş hissediyordu. Sanki uçuyor gibiydi. Konuşulanları duyuyor ama ne dediklerini anlayamıyordu.

Hastanın ameliyata hazır olduğunu anlayan başoperatör, yardımcılarına işaret etti. Her iki elini ve ayağını bileklerinden, bir kayışla belini de masaya bağladılar. Artık kımıldaması mümkün değildi.

Başhekim, sıcak suda kaynatılmış ve bir örtü üstüne sıralanmış ameliyat bıçağını eline alarak yarayı doğrudan baştan sona yardı. Hasta önce büyük bir çığlık attı ama sesi birden kesildi. Bayılmıştı...

Bu da hekimlerin istedikleri bir durumdu, işlerini kolaylaştıracaktı. Yaradan çıkan ve fışkıran iltihap ve hepsini çok şaşırttı. Durumun çok daha ciddi olduğunu gördüler. Başoperatörün devam edebilmek için ellerini tekrar yıkaması gerekiyordu ama sadece elleri değil, üstü başı da iltihaba bulanmıştı. Hemen yardımcısı gömleğini çıkarıp temiz bir gömlek giydirdi. Zamanın teknolojisine uygun içinde ilaç bulunan su dolu bir kaba ellerini sokarak yıkadı ve temiz bir bezle kuruladıktan sonra hastaya döndü.

Zaman kaybetmemesi gerekiyordu. Hasta kan kaybından ölebilirdi. Yardımcısına işaret ettiğinde onun uzattığı ucu sivri, ince bıçağı eline aldı. İltihaplı bölümü tümüyle temizlemeleri gerekiyordu. Dikkatle o bölümü keserek çıkarmaya başladı. Son parçayı aldığında eline bir sivri şey geldi. Muhtemelen savaşlar sırasında derine batmış bir kıymıktı. Yaranın nedeni oydu. Daha sonra bakacaktı. Şimdi artık sıra yaranın temizlenmesine gelmişti. Yine beyaz bezleri hemen yanındaki sıvı dolu kaba batırarak yarayı temizlemeye ve akan kanı durdurmaya başladılar. O bölgede oldukça derin bir yara açılmıştı. Başoperatör yaranın ortasından iki ucunu birleştirince, yardımcısı hemen üstüne önce bir sıvı ve peşine de krem sürdü.

Hemen üstüne bugünkü bantlara benzer kalınca ve beyaz bir bezi koydu. Başoperatör bandı tutarken diğer yardımcıları daha önce çözdükleri ayağı yukarı kaldırdılar ve önceden hazırlanan sargıyı sıkı sıkı dolayarak yarayı emniyete aldılar. Ayağın altına yine beyaz, birkaç kat katlanmış yumuşak bir örtüyü tekrar bağladılar. Hasta için durum zordu ama katlanması gerekiyordu.

Dışarı çıkıp imparatora durumu anlattılar. Operasyon umduklarından da iyi geçmiş, hasta tehlikeyi atlatmıştı. Daha doğrusu öyle olduğunu umut ediyorlardı. En az on beş gün hastanede kalacaktı.

Baba Heraklius için ilk üç gün tam bir kâbustu. Her sabah sargının açılıp yaranın temizlenmesi ve tekrar sarılması çok acı vericiydi. Dördüncü günden sonra yara yavaş yavaş kapanmaya başladı. Başoperatörün yaptığı sargı yaranın iki ucunu birleştirmeye başlamıştı.

Hastayı da zaten sırtüstü çevirmişlerdi. Onuncu günde kırmızı bir çizgi halini almış olan yaraya sadece ince bir sargı sarıyorlardı. Baba Heraklius, tam yirmi ikinci günde etrafı kapalı bir tahterevalliye bindirilerek saraya getirildi. Böylece her gün hastanedeki odasında saatlerce başında oturup bekleyen sevgili karısının bakımına bırakıldı. İki ay sonra da artık ayaktaydı...

İmparatoriçe Martina

(Μαρτίνα)

İmparator Heraklius 5 Kasım 610 tarihinde törenle taç giydikten sonra aynı gün nişanlısı Evdokia'yla evlenmişti. İmparatoriçe Evdokia dokuz ay sonra bir kız çocuğu, Epifania'yı, daha sonra da Konstantin adını verdikleri bir oğlan çocuğu doğurdu. Ne yazık ki, oğlunu doğurduktan üç ay sonra bir sara krizi sonunda vefat etti. Çiftin mutluluğu çok kısa sürmüştü. Çocukların bakımını önce imparatorun annesi Epifania üstlendi.

İmparator Heraklius'un o sırada Kartaca'da bulunan bütün kardeşleri Konstantinople'a taşındığı için, kız kardeşi Maria da kocası ve çocuklarıyla birlikte kendisine tahsis edilen konağa yerleşmişti.

Heraklius, babası gibi, tüm aileyi sık sık sarayda yemeğe çağırıyordu. Kız kardeşi Maria'nın 15 yaşındaki kızı Martina da çok kere sarayda kalıyor ve çok sevdiği yeğenleriyle ilgileniyordu. Nitekim bir yıl geçmeden çocukların tüm bakımını üzerine almıştı.

Minik iki çocuk Martina'yı yavaş yavaş anne gibi algılamaya başladığından, artık tüm zamanını sarayda geçiriyordu. İmparator bu durumdan çok memnundu. Önemli bir sorunu halletmişti. Çocuklarının bakımı artık emin bir eldeydi. Ancak ortada bir zorluk vardı.

Bebek Epifania ne kadar sıhhatli ise, Konstantin o kadar hastalıklarla boğuşuyor ve Martina'nın günlerce uyumadığı oluyordu. Nitekim bir gece uzun uğraşılardan sonra oğlanı uyutmuş, ne olur ne olmaz diye yanına uzanmıştı. O gün Heraklius, âdet edindiği üzere çocuklarına sabah ziyareti yapacaktı yine. Odanın kapısını açtığında ince bir gecelikle yerde sere serpe uzanmış uyuyan Martina'yı görünce bir an duraladı; o kadar taze ve diriydi ki...

"O benim kardeşimin kızı," dedi içinden, hemen bir örtü alarak

üstünü yavaşça örttü. Çok sevdiği karısı öleli epeyce bir süre geçmişti ancak o henüz acısını içinden atamamış, gece yarılarına kadar devlet işleriyle meşgul olduğu için de, o güne kadar herhangi bir ilişki kurmak gereğini duymamıştı. Ancak ne kadar kabul etmek istemese de, Martina'nın görüntüsü onu tahrik etmişti. Kendisinden utandı.

Odayı hızla terk ederek imparatorluk ofisine gitti. Ancak kafasını toparlayıp herhangi bir iş yapamıyordu. Ne yaparsa yapsın, Martina'nın o hali gözünün önünden gitmiyordu.

Daha sonra çoğalmaya başlayan ziyaretçilerle dikkati değişik alanlara kaymış ve bu meseleyi unutmuş iken, akşam ofisinden çıkıp dairesine giderken Martina düşüncelerindeki yerini almıştı yine. Doğruca sarayın kilisesine gitti ve Tanrı'dan aklından geçenleri unutması için yardım istedi.

Ertesi sabah uyandığında biraz rahatlamıştı, çocuklarının odasına gittiğinde Martina onu neşeyle karşıladı: Konstantin iyileşmişti.

"Bu akşam yemeği annemde yiyelim Martina," dedi Heraklius, "Artık kocaman kız oldun ve galiba evlenme zamanın geldi. Biraz bu konuları konuşuruz..."

Somurtarak, "Aman dayı," diye karşılık verdi Martina, "Çocukları belli bir yaşa getirmeden saraydan ayrılmam. Benden memnun değil misiniz yoksa?"

"Onu demek istemedim. Neyse... Ben şimdi ben gitmeliyim," deyip ayrıldı Heraklius.

Yaz gelmişti. Bütün saray ve diğer aile bireyleri Haliç'e Blachernae (Tekfur) Sarayı'na gideceklerdi. Aksilik, o gün Konstantin yine hastalanmıştı ve Martina'yla çocuklar sarayda kalmıştı. İmparator sabah çocuklara uğradığında, Martina Konstantin'i yatağına yatırmış ilaç veriyordu.

"Merak etme dayı, birkaç güne kadar iyileşir, biz de gideriz," dedi ve ekledi, "bu akşam yemeği birlikte yiyelim mi? Siz ve ben sarayda yalnız kaldık. Ben gerekli hazırlıkları yaparım. Ne dersiniz?"

Daha önce düşündükleri nedeniyle bir an durakladı imparator. Mazeret üretmek için, "Bu akşam programım dolu gibi görünüyor," diye karşılık verdi, "Çok geç kalırsam çocukları yatır. Zaten çok yorgunsun. Sen de uyumana bak."

"Ama dayı? Lütfen beni kırmayın."

Heraklius gün boyunca tedirgindi. Hava kararıncaya kadar bekledikten sonra dairesine giderek üstünü değiştirdi ve Martina'ya gitti. Bütün umudu onun da yatmış olması idi.

Oysa Martina mükellef bir sofra hazırlamış, bekliyordu. Onu neşe içinde karşıladı.

"Çocukları yatırdım. Uşakların hepsine de izin verdim, size servisi ben yapacağım."

Heraklius şaşırmıştı. Ne düşündüğünü, ne düşüneceğini bilemiyordu... Aslında olmaması gereken şeylerin olacağını seziyordu...

Sofraya oturdular. Kadehlere şarap dolduran Martina'nın özel olarak hazırlandığı belliydi. Göğüs dekoltesi oldukça açık, önden düğmeli pembe bir elbise giymiş, saçlarını, ince ve uzun boynunu ortaya çıkaracak şekilde tepesine toplamış, kendisine çok yakışan yasemin kokusunu sürmüştü. Bu haliyle gerçekten de son derece alımlı, etkileyici genç bir kadın olmuştu.

Yanına oturan Martina ona bir şeyler anlatıyordu ama, Heraklius tam anlamıyla dağılmıştı.

Şarabından bir yudum alıp kadehini masaya bırakırken, ansızın, "Sizce ben güzel bir kız mıyım?" diye sordu Martina.

Heraklius döndü, elini yeğeninin omzuna koyarak;

"Olağanüstüsün Martina," dedi. "Seni alacak erkek çok şanslı."

"Ama maalesef ortada öyle biri yok."

Heraklius'un bu karşılığıyla birlikte, aniden ayağa kalktı Martina, elbisesinin düğmelerini bir hamlede açıp üzerinden attı; çırılçıplaktı şimdi. Hiç beklemediği bu hareket karşısında Heraklius'un ilk andaki tepkisi, onu durdurmak ya da kendini korumak üzere, ellerini kendine siper edercesine öne uzatıp vücudunu geriye çekmek oldu.

Ama Martina gelip tam önünde durdu. Heraklius artık kim olduğunu, nerede olduğunu bilmiyor, düşünemiyor, duyamıyordu... Yarım saat sonra fırtına dinmişti ama olanlar da olmuştu.

Eylül ortalarında aile Blachernae Sarayı'ndan geri dönmüştü. Martina ile Heraklius'un ilişkileri sürüyordu ama etraftan fark eden olmamıştı. Bir akşam yine bir fırsat yakalamış, Heraklius'un dairesinde buluşmuşlardı.

"Heraklius artık bu gizliliğe son vermeliyiz. Çünkü zannederim ha-

mileyim, âdet günüm gecikti. On beş gündür bekliyorum ama bir sonuç yok. Hekimlere de gidemiyorum."

"Bu harika bir haber," dedi. "Hafta sonunda ailemizi imparatorluk bölümünde akşam yemeğine çağıracağım ve durumu açıklayacağım. Ama önce Patrik Sergius'un iznini almamız gerekecek. Onları ikna etmek zor olacak ama kimse beni kararımdan caydıramayacak."

Ertesi gün başmabeyinci bizzat Ayasofya'ya giderek Patrik Sergius'a öğleden sonra imparatorun kendisini ziyarete geleceği haberini verdi. Patrik saat tam üçte gelen imparatoru kapıda karşıladı.

"Majesteleri, uzun bir süredir görüşememiştik... Ziyaretiniz bizim için mutluluk vesilesi oldu."

"Teşekkür ederim Sergius. Ziyaretimin nedeni hem Ayasofya'nın durumunu görüşmek hem de sana bir konuyu danışmak ve de iznini almak içindir."

"Majesteleri bu, uzun zamandır hiçbir şey yapılamayan kilisemiz için hayati önem taşımaktadır. Ümit ederim ki diğer konuda size yardımcı olurum."

"İçeri girerken Ayasofya'yı gözden geçirdim. Bu ulu kilisemizin birkaç köşesinde oluşan oldukça derin çatlaklar dikkatimi çekti. Gönderdiğiniz raporların hepsini okudum ve size hak verdim. Görevlendirdiğim mimarbaşı da aynen sizin raporda belirttiğiniz gibi, kilisenin çökme tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu bildirdi."

Patrik Sergius yaklaşık bir senedir bu konuda uzun uğraşlar verdiği halde izin alamamıştı. "Anlaşıldı," dedi içinden. "Kesin, imparator bir konuda köşeye sıkıştı, yardımıma ihtiyacı var."

"Majesteleri ayrıca danışmak istedikleri bir konudan bahsettiler. Umut ederim ki bilgimi, becerimi aşmayacak bir konudadır ve size yardım edebilme şerefine nail olurum."

"Ben evlenmeye karar verdim. Ama evleneceğim kişi açısından hem fikrine, hem de iznine ihtiyacım var."

"Bu habere çok sevindim efendim. Kim bu talihli hanım?"

"Kız kardeşimin kızı Martina..."

Patrik Sergius dondu kaldı, şoke olmuştu. Ağzı açık imparatora bakakaldı.

"İsa sen bizi koru..." Bunu aslında karşıdaki kişiye değil, ani bir refleksle söylemişti patrik. Heraklius buna benzer bir tepki beklediği için

de zaten duymazdan geldi bu sözleri. Biliyordu ki bu derece yakın bir akraba evliliğini en son kabul edecek olan, dini olgunun en başındaki kişi olarak patrikti.

"Ama bu nasıl olur majesteleri?" dedi. "Böyle bir evlilik olmaz, olamaz... Mümkün değil..."

Heraklius'un, kendisine defalarca söylediği bu sözleri, konumuna ve kişiliğine saygı duyduğu birinin ağzından duyması canını oldukça sıkmıştı. Sonuçta o bir imparatordu... Fikrini ve iznini istediği kişinin, kararlarını sorgulamasına bir dereceye kadar müsaade edebilirdi.

"Şimdi beni iyi dinle Sergius... Seni gerçekten sayarım ve severim. En zor zamanımda hazinemize yaptığın yardımı da unutmuş değilim. Amma, bir karara vardığımda karşı çıkan kim olursa olsun, kolundan tuttuğum gibi gemiye bindirip Karadeniz'in karşı tarafında bulunan Tanrı'nın bile unuttuğu yere sürerim ve hayatı boyunca da oradan dönemez, bunu bilesin. Ayrıca, ben aslında senden izin değil, bir formül istiyorum."

"Fa...fakat majeste, ben ne yapabilirim ki?"

"Martina hamile... Şunu bil ki dünyada imkânsız diye bir şey yoktur. Ve imkânsızı imkânlı kılacak yegâne kişi de patriktir. Patrikler açılması mümkün olmayacak kapıları, bulacakları formül ve o ikna edici yorumlarıyla öyle bir açarlar ki hiç kimse buna karşı çıkamaz."

Sergius başı önde düşünüyordu... Koskoca imparatorluğun patriğiydi. Bu unvanı ne yapsa engelleyemeyeceği bir evlilik yüzünden niye terk etsindi ki. Üstelik sıradan biri olarak Tanrı'nın unuttuğu, ücra bir yerde... İmparator kararını çoktan vermişti, günaha o girecekti.

"Bana bir gün müsaade edin efendimiz. Bu konuda biraz çalışayım. Zannederim bir çaresini bulabiliriz."

Heraklius, patriğe derdini anlatabilmişti. "Yarın öğleden sonra cevabını bekleyeceğim."

Ertesi gün öğleden sonra Patrik Sergius'un geldiği haber verilince hemen görüşmeyi kesip yanındaki herkesi çıkardı ve onu içeri almaları için işaret etti.

"Efendimiz, epeyce uğraştım ama sonunda zannediyorum ki bir hal çaresi buldum. Eski Mısır'da firavunların kız kardeşleriyle evlenmeleri, eski Yunan'da da çok yakın akraba evlilikleri hep olagelmiş. Bizim inancımızda asla kabul görmese de yine Mısır'da Patrik Timothy

Hazretleri bundan seksen yıl kadar önce dayıyla yeğenin evlenmesine müsaade etmiş. Aynen sizin durumunuzda olduğu gibi hamilelik durumu söz konusu imiş. Bu örneği göz önüne alarak sizin nikâhınızı kıyabilirim."

"Çok teşekkür ederim Patrik Hazretleri. Önümüzdeki ay Ayasofya'nın tamiri başlıyor. Bir noktayı daha ekleyeyim, patrikhaneye ait bölüm şanınıza layık hale getirilecek."

Patrik durumu kurtardığı için sevinçle saraydan ayrıldı.

İmparatorluk ailesi zaman zaman bir araya gelerek yemek yerlerdi. Ama imparatorun kendi bölümünden ziyade anne ve babasının kaldığı bölümde toplanırlardı.

"Ofisten çıkan Heraklius yıkandıktan sonra yemeğe üstünde özel günlerde giydiği kıyafetle geldi. Mabeyinciye verdiği talimatla sofrada oturma sırasını değiştirmişti. Annesi ve babası yine masanın başında, kendisi hemen babasının yanında, Martina da onun yanında oturmuştu...

"Martina'nın imparatorun yanında oturması önce biraz garipsendi ama nihayet onlar bir aileydi, kimse üzerinde durmadı. Yemek başlamadan Heraklius ayağa kalktı.

"'Sizlere çok önemli bir haberim var,' dedi. 'Ancak bir şey söylemeden önce dikkatle düşünmenizi rica ediyorum.'

"Masadakiler meraklanmıştı. İmparatorun yüz ifadesinden haberin oldukça önemli olduğu anlaşılıyordu.

"'Evleniyorum...'

"Herkes coşkuyla el çırpmaya başladı.

"'Bu, son zamanlarda duyduğum en güzel haber,' dedi annesi. 'Peki ama oğlum, kim bu gelin, biz tanıyor muyuz?'

"'Hem de çok yakından.'

"Martina'nın elini tutarak ayağa kaldırdı.

"'İşte, yeni eşim ve imparatoriçeniz Martina...'

"Sanki zaman durmuş, herkes put kesilmişti... Çıt yoktu, fal taşı gibi açılmış gözlerle öylece onlara bakıyorlardı. Yere bir tüy düşse sesi duyulurdu. Söyleneni yanlış anladıklarını ya da bunun bir şaka olmasını ümit ediyorlardı. Dayı ile yeğen... Bırakın evlenmeyi, birbirlerine o gözle bakılamazdı bile. Bu sessizlik ne kadar sürmüştü? Bir dakika... Bir saat... Kimse bilmiyordu... Kafalar tam anlamıyla durmuştu. Nihayet ilk tepkiyi Martina'nın babası Martinus verdi.

"'*Böyle bir evliliğe müsaade etmem mümkün değil!' diye bağırarak ayağa fırladı.*

"*Heraklius anında cevap verdi.*

"'*Martinus anlaşılan sen Kartaca'yı çok özlemişsin.*'

"*Adamcağız başını ellerinin arasına alarak koltuğa çöküverdi.*

"*Baba Heraklius'un tansiyonu çıkmış, yüzü kıpkırmızı olmuştu.*

"'*Oğlum,*' *dedi, 'bu bir şakaysa şayet, emin ol, hiç komik değil.*'

"'*Hayır baba, şaka falan değil... Aksine son derece ciddiyim.*'

"'*Peki, tamam, diyelim... Bunu halka nasıl anlatacaksın? Ayrıca böyle bir nikâhı kıyabilecek bir rahip bulabilecek misin? Vazgeç oğlum... O senin kızın sayılır.*'

"'*Vazgeçmem söz konusu bile olamaz, bunu aklınızdan çıkarın. Ayrıca, bu haberi size vermeden önce nikâhı kimin kıyacağı konusunu halletmediğimi zannetmenize şaşırdım. Nikâhı Patrik Sergius kıyacak. Tarihte birçok örnekleri var. İçiniz rahat olsun, bunları bizzat Patrik araştırdı, buldu ve nikâhı kıymaya karar verdi. Halka gelince, bir patriğin kıydığı nikâha karşı çıkacaklarını hiç zannetmiyorum.*'"[22]

Heraklius o kadar kararlı görünüyordu ki artık hiç kimse bir şey söyleyemedi. Zaten ne söyleyebilirlerdi ki, koskoca patrik bile izin vermişti...

14 Ekim 613 Pazar günü St Stephen Kilisesi'nde yapılan törenle evlendiler. Aynı törenle de Martina taç giyerek Bizans İmparatorluğu'nun yeni imparatoriçesi oldu.

(22) Radi Dikici, *Şans Zafer ve... İmparator Heraklius*, s. 107-108.

Halife Ömer Burada Namaz Kılmıştır

Müslümanlara karşı 636 yılında Yarmuk Savaşı'nın kaybı Bizans İmparatorluğu'na pahalıya mal olmuş ve Suriye elden çıkmıştı. Ancak Kudüs hâlâ Bizans'a bağlıydı.

Buna son vermek isteyen Halife Ömer, 637 yılında Ebu Ubayda komutasında bir birliği Kudüs'ü almak için gönderdi. Ebu Ubayda, Kudüs'e vardığında bir elçi göndererek teslim olmaları çağrısında bulundu. Bu suretle kimsenin burnu kanamayacaktı.

Konstantinople'dan yardım alma ihtimali yoktu. Patrik, vali ve komutan yaptıkları toplantı sonunda teslim olmanın akılcı olacağını kabul ettiler. Ebu Ubayda'ya haber göndererek görüşmek istediklerini duyurdular. O da yanında iki yardımcısıyla birlikte geldi.

Bembeyaz sakalı ve heybetli duruşuyla ilk sözü Patrik Sophronius aldı.

"Komutan, sizi burada ağırlamak onurunu bize bağışladınız. İlk elçiniz bize geldiğinde şartlarınız arasında hiç kimsenin kılına dokunulmayacağını ve her inanca saygı gösterileceğini bildirdiniz. Bu bizce uygun karşılanmaktadır. Kudüs'ü teslim edeceğiz ancak tek bir şartla. Halife Ömer bizzat gelerek şehri teslim almalıdır."

"Bu konuda ben karar veremem patrik hazretleri. Ancak bu dileğinizi halife hazretlerine ulaştırır, cevabını da size en kısa zamanda bildiririm."

Ebu Ubayda yazdığı bir mektupla isteği halifeye bildirdi. Durum orada müzakere edildi.

Halid bin Velid'in Hazreti Ömer'e çok benzediği düşünülerek halifeymiş gibi gitmesi kararlaştırıldı. Bir hafta sonra Halid bin Velid Kudüs'e geldi ve doğruca kiliseye götürüldü. Sophronius halife için özel

bir hazırlık yapmış ve sembolik olarak da şehrin anahtarını teslim etmek üzere hazırlamıştı.

Patrik, Halid bin Velid'i içeri girer girmez tanıdı. Yapılmak isteneni fark ederek hafifçe gülümsedi.

"Sayın komutan, biz halife hazretlerini bekliyorduk. Yerine siz geldiniz. Umarım iyi haberler getirdiniz."

Halid bin Velid bozuntuya vermedi.

"Patrik hazretleri, sizi ziyaret etmek, bu muhteşem kiliseyi ve İsa Peygamber'imizin çarmıha gerildiği haçı görmek ve onu öpmek en büyük dileklerimden biriydi. Bu vesileyle de size halife hazretlerinin bir hafta sonra Kudüs'e geleceğini duyurmak isterim."

"Bu haberi duyduğuma sevindim. Halife hazretlerini ağırlamak bizim için bir onur olacak. Ne yazık ki, kutsal emanetler kısa bir süre önce Konstantinople'a gönderildi."

"Bu habere üzüldüm. İsa Efendimizi, bildiğiniz gibi biz de peygamberlerimiz arasında sayarız. Keşke çarmıha gerildiği haçı görebilseydim."

Halid bin Velid, Patrik Sophronius'la Holy Sepulchre Kilisesi'ni dolaştıktan sonra veda ederek ayrıldı.

Halife'ye hemen bir mektup yazarak olanları anlattı. Hazreti Ömer savaşmadan Kudüs'ü almanın bu zahmetli yolcuğu yapmasına değer olduğunu düşündü. Beyaz bir deveye binerek yola çıktı. Bir haberci, ertesi gün öğle saatlerinde Hazreti Ömer'in geleceği haberini valiye ulaştırdı. Önce yıkanarak üstündeki çölün tozunu atan Hazreti Ömer, akşamı karargâhta geçirdi. Kudüs'ün güney kapısına geldiğinde, patrik ve vali tarafından karşılandı. Patrik Sophronius, devesinden inen Hazreti Ömer'i elini kalbinin üzerine koyarak selamladı.

Patrik Sophronius şehrin anahtarını Hazreti Ömer'e vererek şehri teslim etmiş oldu.

İlk olarak valiliğe, oradan da Holy Sepulchre Kilisesi'ne gittiler. Patriklik bölümünde bir süre istirahat eden halife, kilisenin içini gezerken namaz vaktinin geldiğini fark etti.

"*'Dinimizin gereği ibadetimi yapmak mecburiyetindeyim,' dedi Sophronius'a dönerek, 'Lütfen bana on dakika izin veriniz.'*

"*Patrik: 'Buyurunuz, burası da Tanrı'nın evidir. Dini vecibelerinizi yerine getiriniz.'*

"Hazreti Ömer: 'Benim için hiçbir sakıncası yok. Ancak burada namaz kılarsam, ileride Halife Ömer namaz kılmıştır diye burayı camiye çevirirler. Burası ise Hazreti İsa'nın kutsal yeridir. Buna müsaade edemem.'"[23]

Hazreti Ömer, Kudüs'te Hıristiyanlarca kutsal bilinen yerlerde yine Hıristiyanların ibadet etmesi, buna karşılık Müslümanlar için de hemen bir ibadethane yapılması için emir verdi. Geç saatlerde veda ederek ayrıldı. Ertesi gün Ebu Ubayda'ya bağlı birlikler hiçbir karşı koyma olmaksızın şehre girdiler.

(23) Radi Dikici, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, s. 174.

VI. BÖLÜM

Hazreti Muhammed'in Mektupları[24]

Hazreti Muhammed'in Üç Mektubu

(24) Hazreti Muhammed'in dönemin üç yöneticisine ve hükümdarına gönderdiği üç mektup bu bölümde anlatılmaktadır. Anlatılan konunun çok önemli bir kısmının tarih kitaplarında ve başka bir kayıtta bulunması mümkün değildir.

Hazreti Muhammed'in Üç Mektubu

2005 yılında *Cumhuriyet'in Divası – Müzeyyen Senar* kitabını bitirmiş, *Bizans İmparatorluğu Tarihi* kitabını yazmaya başlamıştım. O dönem, İstanbul Sanayi Odası eski meclis üyeleri olarak oluşturduğumuz küçük grup, her ay bir kez öğle yemeğinde toplanıp ülkenin çeşitli sorunlarını tartışıyorduk. Jak Kamhi, Mehmet Şuhubi, Cavit Çıtak, Şaban Çavuşoğlu, Alber Bilen, Orhan Demirtaş ve ben, bu grubun içindeydik.

O sohbetler sırasında ekonomik konuları tartıştıktan sonra, ben onlara Bizans İmparatorluğu tarihinden ilginç olayları anlatıyordum.

Ekim 2005 olmalı, o gün arkadaşlarıma şunları söyledim:

"Yurtdışından aldığım yeni kitapta Peygamberimizin İmparator Heraklius'a yazdığı bir mektup olduğunu öğrendim. İnternette tek satır yok. Sadece, Hz. Muhammed'in Mısır'ın Kopt hükümdarı Mukavkıs'a gönderdiği bir mektubun Topkapı Sarayı'nda olduğunu biliyordum. Ancak Bizans'la Kopt arasında hiçbir ilişki yok ve yazmakta olduğum kitaba da koyabilmem mümkün değil. Tabii ki beni asıl ilgilendiren, Peygamberimizin Heraklius'a yazdığı mektup ve bu beni çok heyecanlandırdı. Düşünün ki, o güne kadar okuduğum belki 100'ün üzerindeki kitapta bu konudan tek satırla bahseden yoktu. Esas şaşırdığım nokta, buna, Heraklius'un biyografisini yazan Walter E. Kaegi de dahildi."

Cavit Çıtak arkadaşım, "Evet, senin de bildiğin gibi Hz. Muhammed'in Mukavkıs'a yazdığı mektubun aslı Topkapı Sarayı'nda. Ancak mektup parşömene yazılmış ve orta bölümü tümüyle parçalanmış durumda, daha çok tahrip olmasın diye de teşhir edilemiyor. Ama bende mektubun parçalanmadan önceki halinin çekilmiş orijinal fotoğrafı var."

Şok!... Aylardır her yerde araştırma yapıyorum, halbuki aradığım şey burnumun dibindeymiş!...

"Pekiyi Cavit, bu mektup nerede şimdi?"

"Büromda, özel çerçevesi içinde duruyor."

Acaba Cavit bana bunun en azından bir kopyasını verebilir mi diye heyecanlanmaktan, yemeği nasıl yediğimi bilemiyorum.

"Bu fotoğrafın senin eline geçmesinin bir hikâyesi olmalı."

"Başında bulunduğum şirketin ürettiği mamulleri, o zaman sıcak ilişkiler içinde olduğumuz Irak'a satıyorduk. Sık sık Irak'a gidip geliyordum. O arada üst yönetimdeki kişilerle, örneğin General El Cidde ve hatta Başbakan Nuri Said Paşa'yla dost olmuştuk. 1955 yılıydı, General El Cidde oğlunun büyüdüğünü, önce Kuleli'de sonra da Harbiye'de okumasını istediğini söyledi, yardımcı olup olmayacağını sordu, ben de 'Tabii,' dedim... Delikanlı 1956 yılında Kuleli'ye başladı, ikinci ya da üçüncü sınıftaydı, 1958 yılında Irak'ta ihtilal oldu ve Sadi El Cidde'nin bütün ailesi de yok edildi. Çocuk eğitimine burada devam etti, okulu bitirdi, ancak Türk vatandaşı olmadığı için büyük sıkıntı çekmeye başladı.

"Sayın Demirel başbakan olduğu dönemde, birçok iş seyahatine beni de çağırıyordu. Başbakana Sadi'nin durumunu anlattım, 'Dönünce Faruk'la konuş (Faruk Sükan-İçişleri Bakanı), halletsin,' dedi.

"Sadi kısa zamanda vatandaşlığa kabul edildi ve kendine bir hayat kurdu. Bir gün ziyaretime geldi. Kocaman adam olmuştu ve koltuğunun altında bir paket vardı. Paketi bana uzatınca açtığımda üzerinde Arapça yazılar olan, eski bir belge olduğu belli olan çerçeveli bir tabela... 'Nedir bu?' diye sordum.

"'Babam bu paketi bana, 1958'deki son gidişimde vermiş ve çok değerli olduğunu söylemişti. Ben de bana yaptığınız bunca iyilikten sonra, bunu size hediye etmek istiyorum,' dedi. İçinde Peygamberimizin Kopt Hükümdarı Mukavkıs'a yazdığı mektubun orijinal bir kopyası olduğunu öğrendim. Kûfi yazısıyla yazılmış tam metin."

Dayanma gücüm kalmamıştı. "Bunu bana vermelisin Cavit," dedim, "renkli çekilmiş kopyasını alır sana iade ederim."

"Tamam, yemeğimizi bitirip doğruca ofise gidelim."

Ofisten aldığım kopyayı bir fotoğrafçıya götürdüm ve üç kopyasını çıkardım. Ama iş orada bitmiyordu. Ertesi gün Topkapı Sarayı'nda bu konudaki uzman yetkili Sevgi Ağca'yla buluştuk. Hemen uzat-

tım mektubu, daha bakar bakmaz, "Bu Mukavkıs'ın mektubu," dedi. İçeriden Topkapı Sarayı'ndaki kopyayı isteyip karşılaştırdı. Yan ve alt taraflarını tek tek kontrol etti ve bana, "Hiç şüphe yok, bu orijinal bir kopya, üstelik mektubun üzerindeki mühürde Muhammed Resülullah yazısı çok belirgin," dedi. Topkapı Sarayı'nda Kutsal Emanetler arasında sergilenmek üzere bir kopyasını çerçeveletip Topkapı Sarayı'na hediye ettim.

Topkapı Sarayı'yla ilgili kitaplarda bu metnin tercümesi vardı. Ancak ben emin olmak zorundaydım. Araştırdım soruşturdum, çok iyi Türkçe bilen Arap kökenli uzman Yusuf Halef'e ulaştım ve mektubu bana tercüme etmesini istedim. Aksan farklılıkları olmasına ve bazı Arapça tabirler kullanmasına rağmen, kitaplara giren tercümeyle aynıydı. Şimdi tatmin olmuştum.

Bizans İmparatorluğu Tarihi kitabımda Heraklius bölümünü yeniden yazdım ve bu mektubun hikâyesini de kısaca anlattım. Hem Topkapı Sarayı'ndaki fotoğrafı hem de bana verilen orijinal kopyayı kitaba koydum. Başka ülkede olsa üzerinde yüzlerce yazı yazılacak bu tespite aldıran bile olmadı; hem de kitap şu anda 8. baskısını yaptığı halde.

1858 yılında Fransız tarihçi Etienne Barthelmy, Mısır'ın güneyinde Akhmim bölgesini ziyaretinde oradaki bir Kopt mabedinde eski bir Kopt İncili'nin arasında bir belge bulur. O sırada Mısır, Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu Muhammed Said Paşa yönetimindedir. Anlaşıldığı kadarıyla resmi makamlara iletilen mektup, muhtemelen o sırada Kahire'de 975 yılından beri eğitim veren El Ezher Üniversitesi'ne gönderilir. Orada temizlenen mektubun Hazreti Muhammed'e ait olduğu anlaşılınca, büyük bir ihtimalle Muhammed Said Paşa'ya sunulur.

Esasında 1841 yılına kadar Osmanlılarla Kavalalılar arasında devam eden savaşlara hanedanın kurucusu, dedesi Kavalalı Mehmet Ali Paşa son verip Padişah Abdülmecid'in (1839-1861) otoritesini kabul ettiği için Mısır sarayı mensupları yazı Boğaz'da geçirmek üzere İstanbul'a akın etmeye başlarlar. Bizzat Mehmet Ali Paşa 1846 yılında İstanbul'a gelir. Padişah tarafından da kabul edilir.

Bu derece önemli tarihi bir belgenin Muhammed Said Paşa tarafından bir İstanbul ziyaretinde padişaha elden takdim edilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Sultan Abdülmecid de mektup için altın bir kap ha-

zırlatır ve Kutsal Emanetlerin içine koyulması için Topkapı Sarayı'nın ilgili bölümüne gönderir.

Mektubun metni şöyledir:

"Allahın kulu ve Resulü Muhammed'den Koptların Meliki Mukavkıs'a mektuptur. Hidayete erenlere selam olsun. Sizi İslam dinini kabul etmeye davet ediyorum. Müslüman olursan selamete erersin. Müslüman olursan Allah'tan iki misli sevap (ecir) alırsın. Eğer kabul etmezseniz bütün Koptların günahları da sizin üzerinizde olur. Ya Ehl-i Kitap, hepimizin müşterek noktası Allah'a inanmaktır. O'ndan başkasına ibadet etmeyelim. O'na şirk koşmayalım. O'nun dışında birbirimize ibadet etmeyelim. Eğer kabul etmeyip yüz çevirirsen Allah şahidim ki biz Müslümanız."(25)

Altta Hazreti Muhammed'in mührü görülmekte ve mühürdeki "Muhammed" yazısı okunabilmektedir. Föydeki resimlerde Topkapı Sarayı'ndaki mektubun aslı ve yanında da, mektup bu noktaya gelmeden önce çekilmiş orijinal kopyası bulunmaktadır.

İnternet ortamında en az elli kadar mektup örneği bulunmakta, orijinal kopya ise *Bizans İmparatorluğu Tarihi* kitabımda ve föyün içinde ilk defa yayınlanmaktadır.

Yaptığım araştırmalara göre, Mısır'da önemli sayıda Kopt (Hıristiyanlığın bir türü) inancına sahip insanlar yüzyıllardır yaşamaktadır.

Mukavkıs gönderilen elçiye iyi muamele etmiş ve Peygamberimize hem cevap vermiş, hem de çeşitli hediyeler göndermiştir. Gönderdiği hediyeler arasında iki kız kardeş cariye de vardır. Onlardan biriyle Peygamberimiz evlenmiş ve ondan bir oğlu olmuştur. Ne yazık ki, çocuk iki yaşında iken vefat etmiştir.

Mukavkıs'ın cevabı ise şöyledir:

"Ben, bir peygamberin daha geleceğini biliyordum; lakin Şam'dan çıkacağını tahmin ediyordum. Çünkü önceki peygamberlerin çoğu oradan zuhur etmiştir. Gerçi son peygamberin Arabistan'dan çıkacağını kitaplarda görmüştüm. Fakat ona uymak konusunda, Koptlar beni dinlemezler! Ben, saltanatımdan ayrılmaya kıyamayacağım. O peygamber, ülkelere hâkim olacak, kendisinden sonra da sahabeleri meydanlarımıza kadar gelip yerleşeceklerdir; sonunda galip geleceklerdir."

(25) Radi Dikici, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, s. 171.

Ancak ortada bir soru vardır. Mukavkıs kimdir?

Peygamberimiz 628 yılında beş hükümdara Müslümanlığa davet eden mektup göndermiştir. Dördü hakkında hiçbir yanılgı söz konusu değil. Ebu Cafer Taberi'nin (838-923) *Tarih-i Taberi* kitabına, Ahmet Cevdet Paşa'nın (1822-1895) *Kıssas-ı Enbiya, Tevarih-i Hülefa* (Peygamberler ve Halifeler Tarihi) kitaplarına baktığımızda da aynı şey karşımıza çıkmaktadır ama onlar da Mukavkıs'tan Kopt hükümdarı veya meliki olarak bahsetmektedirler.

Yaptığım incelemelere göre tarih boyunca Koptlar hiçbir zaman bir devlet kurmamışlardır. Önce Bizanslıların, sonra Persler ve Müslümanların yönetimine girerek dini inançlarını yerine getirmişlerdir. Mukavkıs'ın bir kral olması mümkün değildir. Halen mevcut bilgilere göre Mukavkıs az ihtimalle İskenderiye Kopt Patriğidir. Daha büyük bir ihtimalle ya Bizans İmparatoru Heraklius tarafından veya Pers İmparatoru II. Hüsrev tarafından 620'li yıllarda İskenderiye valiliğine atanmış bir kişidir.

Peygamberimiz "Mukavkıs" diye yazdığı için, bazı kaynaklara göre de, o dönemde İskenderiye valiliği yapmış kişinin Arapça yazılmış ismidir.

Peygamberimiz tarafından İslam'a davet için yazılan mektuplardan biri de Bizans İmparatoru Heraklius'a gönderilmiştir. İlk kaynak olarak dokuz ve onuncu yüzyıllarda yaşamış olan Ebu Cafer Taberi'nin aynı tarih kitabını *(Tarih-i Taberi)* gösterebiliriz. Kitabın üçüncü cildinin 229. sayfasında Taberi aynen şöyle yazmış:

"Müslümanlığa davet eden mektubu Dahiyye bin Halif ile gönderdi... Bizans İmparatoru ki, adı Hirakl idi. O Müslüman olmadı. Resul-i Ekrem'in elçisine izzet ve hürmet gösterdi ve geri gönderdi."

İkinci kaynak olarak, Ahmet Cevdet Paşa'nın (1822-1895) yine *Peygamberler ve Halifeler Tarihi* kitabını gösterebiliriz. A. Cevdet Paşa kitabın birinci cildinin 185. sayfasında şöyle yazmış:

"Kayser-i Rum (Bizans İmparatoru) dahi name-i hümayunu (mektubu) tazim ile eline alıp yüzüne sürmüş ve Dihye'ye pek ziyade ihtiram edip birçok hediyeler dahi vermiştir."

Beyrut'taki Amerikan Üniversitesi profesörlerinden Nadia Maria El Cheikh'in *Arapların Gözüyle Bizans* adlı eserinin 44. sayfasında

Heraklius'a gönderilen mektubun tamamı yer almaktadır. Aşağıda hem Peygamberimizin mektubunu ve hem de buna verilen cevabı bulacaksınız.

"Bağışlayıcı ve affedici Tanrı adına, onun sadık kulu ve Resulü (elçisi) Muhammed'den, Romalıların büyük hükümdarı Heraklius'a:

"Hakikat yolunu izleyene selam olsun! Eklemek isterim ki, seni bir bütün olarak İslam'a davet ediyorum. İslam'ı kabul et ki felah bulasın. İslam'ı kabul et ki, Allah değerini iki kat artırsın. Ama eğer kaçınırsan, tebaanın günahı da senin üzerine yüklenecektir. Ve siz Kitâb-ı Mukaddes'in insanları sizinle bizim aramızda aynı olan söze doğru geliniz; ki biz ancak Allah'a taparız. Ona hiçbir şeyi ortak koşmayız ve aramızda kimse kimseyi, Allah'ın dışında sahip edinemez. Şimdi, eğer kaçınırlarsa, şöyle deyiniz: Şahit olun ki biz Müslümanlardanız, Allah'a teslim olanlarız."(26)

"Roma İmparatoru Heraklius'tan, İsa tarafından da kutsal kitapta açıklanmış bulunan Tanrı'nın elçisi Muhammed'e: Elçin tarafından sunulan mektubu aldım ve seni İncil'de Tanrı'nın elçisi olarak gördüğüme şahadet ederim. Meryem'in oğlu İsa da seni bildirmiştir. Romalılara sordum, sana inanmaktadırlar ama kabul etmeleri mümkün değildir. Eğer itaat etmiş olsalardı onlar için iyi olacaktı. Seninle beraber olmayı ve sana hizmet etmeyi... dilerdim."(27)

Heraklius'un mektubu kendisine ulaşınca, Peygamberimiz aynen şöyle der:

"Onların krallığı benim mektubumu muhafaza ettikleri sürece yaşayacaktır."(28)

Bizans İmparatorluğu 1453 yılında yıkıldığına göre, mektup en az 825 yıl süreyle saklanmış demektir. Peki ama nerede?

Bugüne kadar hiçbir kitapta ve hatta internet ortamı dahil hiçbir yayında bu noktaya değinilmemiştir. Mektup 628 yılında elçi Dihyet-ül Kelbi tarafından Konstantinople'a yani İstanbul'a getirilerek imparatora takdim edilmiştir. Dolayısıyla mektubun bulunabileceği tek mekân İstanbul'dur. Araştırma da burada yapılmalı ve Ortodoks Kiliseleri ka-

(26) Nadia Maria El Cheikh, *Byzantium Viewed by the Araps*, s. 44.
(27) Nadia Maria El Cheikh, *Byzantium Viewed by the Araps*, s. 45.
(28) Nadia Maria El Cheikh, *Byzantium Viewed by the Araps*, s. 48.

yıtlarına girilerek başlanmalıdır. Kanaatimce en önemli kanıtlar büyük ihtimalle İstanbul Rum Patrikliğinde olmalıdır. Tarihe ışık tutmak bakımından, ellerinde herhangi bir kanıt varsa, İstanbul Rum Patrikliğinden özellikle sayın Patrik I. Bartholomeos'dan bizleri bu konuda aydınlatmasını dilerim.

Mektuplardan biri de Pers İmparatoru II. Hüsrev'e (Hıristiyandır) gönderilmiştir. II. Hüsrev, elçiye hakaret ettikten ve mektubu parçalayarak yere attıktan sonra elçiyi de kovmuştur. İlginçtir, Pers İmparatorluğu da tam 23 yıl sonra 651 yılında yıkılmış ve tarihe karışmıştır.

Bu mektupla ilgili olarak internette gerek Türkçe ve gerekse İngilizce olarak birçok haber –örneğin Ebu Sufyan ile Heraklius arasındaki konuşma– yer almakta, ancak kaynak gösterilmemektedir. Bu husus yukarıda resmini koyduğumuz mektup için de geçerlidir.

Yukarıda anlattığım gibi, Mukavkıs'a gönderilen mektubun aslı Topkapı Saray'ında, orijinal kopyası bendedir. Yukarıda verdiğimiz bilgilerden de anlaşıldığı gibi, Heraklius'un mektubunun aslı (henüz) ortada yoktur. Bu nedenle, Heraklius'a gönderildiği ifade edilen en az 20 ayrı mektuptan birini seçtik ve "Peygamberimizin İmparator Heraklius'a gönderdiği mektubun temsili resmi" altyazısını koyduk. Okurlarımızdan belki birinin, bu konuda kaynak göstererek bilgi verebileceğini düşünerek, e-mail adresimi aşağıya yazdım:

rdikici@demma.com.

VII. BÖLÜM

Kesik Burunlu İmparator

Jüstinyen "Rhinotmetus"
(ουστινιανός Β' "ὁ 'Ρινότμητος")

Jüstinyen "Rhinotmetus"

(ουστινιανός Β' "ὁ 'Ρινότμητος")

II. Jüstinyen (685-695/705-711) 685 yılında tahta geçtiğinde henüz 17 yaşına yeni basmıştı. Fevri tavırları ve dengesiz davranışlarıyla dikkati çeken bir kişiliği vardı. Şanslıydı, iktidarının ilk yıllarında doğuda Emeviler taht kavgası yaptıkları için tehlike yoktu. O da batıya dönüp önce Bulgarları sonra Slavları yenerek o cephedeki tehlikeleri de yok etti.

Güveni artmış, halk nezdinde itibarı yükselmişti. Bunun üzerine biraz da, aynı ismi taşıdığı I. Jüstinyen'e özenerek büyük bir imar faaliyetine girişti. İmparatorluk sarayını büyüttü ve içine büyük bir yemek salonu yaptırdı. Bahçelerini yeni baştan düzenledi. Sarayın etrafını yüksek duvarlarla çevirdi. Bazı kiliseleri yıktırarak yerlerine yenisini yaptırdı. Bunları ağır vergiler koyarak karşılamaya çalıştı. Vergi toplama işinde görevlendirilen hazine ve maliye bakanlarının fevkalade haşin davranışları imparatoru halk nezdinde sevimsizleştirdi. Aristokratlar da vergiye tabi tutulunca, imparatora karşı tepkiler de giderek büyüdü. Ayrıca iskân siyaseti dolayısıyla kitlelerin oradan oraya nakli de halk arasında büyük hoşnutsuzluk yarattı.

Sarayın yakınındaki kiliseyi yıkıp yerine çeşme yaptırmaya kalkınca patriği de karşısına aldı. 695 yılı geldiğinde artık bıçak kemiğe dayanmıştı. *"İsyan, 'Bütün Hıristiyanlar Ayasofya'ya,' çığlıkları ile başlar. Önce sarayın altında bulunan hapishanedeki mahkûmları serbest bırakırlar. Ayasofya'nın önünde toplandıklarında patrik, 'Bu Tanrı'nın zalimler için hüküm gündür,' der. Buna karşı isyancılar, 'İmparatorun kemiklerini kıralım,' diye cevap verirler. Sarayı işgal eden isyancılar İmparator Jüstinyen ve bakanları bağlayıp hipodroma getirirler. Bakanlar Mese'den getirilirken önce bıçaklanır ve sonra da yakılır. Jüstinyen'in yerine seçtikleri imparator, Jüstinyen'i ayırır ve onun tekrar tahta geçmesini önlemek*

için burnunu keserek –Rhinotmetus– gemiye bindirip Kırım'da Kherson'a sürgüne gönderir. Ama büyük bir hata yapar."(29)

O, orada da rahat durmadı. Her gün yeniden tahta geçmenin ve tahta geçtiğinde de nasıl intikam alacağının planlarını yaptı. Sonra oradan kaçıp Hazar Hanı'na sığındı. Çok da iyi karşılandı ve atta Hazar Hanı onu kızıyla evlendirdi. Ancak Bizans imparatorunun baskısı üzerine kendisinin teslim edileceğini öğrenince Justinyen o sırada hamile olan eşini geride bırakıp Bulgar Hanlığına kaçmak için gizlice yola çıktı. Bir gemi bulup yardımcılarıyla birlikte bindi ama daha ikinci gün Karadeniz'de müthiş bir fırtına koptu ve bindikleri gemi ceviz kabuğu gibi sallanmaya başladı. Artık kurtulma ümitleri kalmamıştı. O yolculuğu tarihçi Theophanes şöyle yazar:

"*Justinyen'in adamlarından biri, 'Lordum artık hepimiz ölüyoruz. Lütfen (Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olarak) Tanrı'ya bizi kurtarması için yakarınız ve eğer tekrar imparator olursanız düşmanlarınızdan intikam almayacağınıza dair söz veriniz,' dedi. Justinyen büyük bir kızgınlıkla şöyle cevap verdi: 'Eğer onlardan birini bile ayırırsam Tanrı beni denizin dibine göndersin.'*"(30)

Fırtına bir süre sonra dindi ve onları Burgaz'da Bulgar Hanı karşıladı. Birkaç gün dinlendikten sonra tahtı tekrar ele geçirmek için Bulgar ordusuyla Konstantinople'a doğru yola çıktılar. Vardıklarında ordunun kuşatma için hiçbir teçhizatı olmadığı anlaşıldı. Ama gözü kara bir imparator eskisi onlarla birlikteydi. Dördüncü gece sabaha karşı, bütün sur muhafızlarının en yorgun olduğu ve uyuduğu saatte II. Justinyen, yanına aldığı az sayıda askerle birlikte önce su kemerlerine tırmandı. Oradan surlara ulaşıp içeri girdiler. Ortalık aydınlanmaya başladığında, II. Justinyen'in, üzerindeki imparatorluk kıyafetiyle Konstantinople sokaklarında yürümeye başladığı görülünce, Bulgar ordusunun şehre girdiği zannedildi ve büyük bir panik başladı. Esasında yanındaki çok küçük birliği ve Justinyen'i olduğu noktada yok etmek mümkünken, yatağından kaldırılan dönemin imparatoru, Konstantinople'un ele geçirildiğini zannetti ve canını kurtarmak için Bitinya'ya (Kocaeli) kaçtı. Büyük Saray önüne geldiğinde muhafız birliği II. Justinyen'i impara-

(29) Radi Dikici, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, s. 186.
(30) *The Chronicle of Theophanes*, s. 61.

tor olarak selamladı. Böylece 705'te Bizans'ta İmparator II. Jüstinyen'in ikinci saltanat dönemi başladı.

Bizans tarihi boyunca tahta geçmesini önlemek için, müstakbel taht adaylarının ya gözlerine mil çekilerek kör edilir veya burunları kesilirdi. Aynı şey II. Jüstinyen'e de uygulanmıştı. Bu nedenle tarihte Jüstinyen kesik burunlu anlamına gelen "Rhinotmetus" kelimesiyle anılmaktadır. Ancak bu onun ikinci kez imparator olmasını önleyememişti. Bu Bizans tarihinde ilk ve tekti.

Jüstinyen önce kendisine altın bir burun yaptırdı ve hemen ardından yeminini yerine getirmek için harekete geçti. Onu tahttan uzaklaştıranlara verdiği cezalar müthiş oldu. Önce, kendisinden sonra tahta geçen iki imparator zincire vurularak şehirde dolaştırıldı ve daha sonra Hipodrom'da idam edildi. İmparatora isyan eden Mavilere mensup birçok kişi, ordu komutanları ve subayları ise surların üstüne asıldılar. İsyanı başlatan patrik daha önce öbür tarafa gittiği için onun yerine, bir önceki imparatora taç giydirdiği için dönemin patriği Kallinikus'un gözleri kör edildi. İmparator artık kan dökmekten zevk almaya başlamış ve kana susamışlığı teskin edilemeyecek noktaya ulaşmıştı. Özellikle ordunun en yetenekli komutanlarını tümüyle yok etti. Senatörler, önceki imparatorluk ailesi üyeleri, suçlu suçsuz binlerce kişi idam edildi ve adeta imparatorluk, imparatorun terörüne teslim oldu.

II. Jüstinyen tekrar imparator olduğu zaman ülkenin durumuna bakıldığında, geçen 10 yıl içinde Afrika'nın, Ermenistan'ın ve Kilikya'nın bir bölümünün kaybedildiği görüldü. Kapadokya'ya kadar gelen Arapların üzerine gönderilen Bizans ordusu Amorium yakınlarında yenildi. Çünkü imparator, orduyu basiretle yönetecek hiçbir komutanı sağ bırakmamıştı.

Bütün bunlara rağmen imparator kitle şeklinde imha planlarından vazgeçmedi. Terör o derece yoğundu ki, kim vurduya gitmemek için Konstantinople'dan göç başladı.

Bu arada ilk imparatorluğu sırasında kendisine karşı çıkan Ravenna halkını unutmamıştı. Onları cezalandırmak üzere 709'da İtalya'ya askeri birlikler gönderdi. Önce şehir yağmalandı. Şehir halkı içinden seçkin ailelere mensup kişiler seçilerek zincire vurulup Konstantinople'a geti-

rildi, sonra da idam edildi ve onlarla birlikte getirilen bölge piskoposlarının da gözleri oyuldu.

Ertesi yıl, yani 710'da Justinyen'in sürgün yeri olan Kherson bölgesinde bir isyan hareketi başladı. İmparator hemen bir donanma göndererek isyanın bastırılmasını sağladı. Önce isyancılar, sonra şehrin bütün ileri gelenleri kılıçtan geçirildi.

Bu arada 711 yılının ilkbaharında Konstantinople'a gelen Papa I. Konstantin'i karşılamadı bile. İznik'e gitti. Papayı orada kabul etti. Papa, imparatorun yaptıkları hakkında bilgi sahibi olduğu için, huzura vardığında can korkusundan imparatorun ayaklarına kapandı. Justinyen bir süre papayı öylece seyretti ve sonra tahtından inip elinden tutarak ayağa kaldırdı. Pazar günü yapılan ayini papa bizzat yönetti ve imparatoru bütün günahlarından arındırdı.

İmparator, bastırılmasına rağmen eski sürgün bulunduğu yerdeki isyanı unutmadı. Aynen Ravenna'ya yaptığı gibi Kherson'a da ceza vermeyi düşündü. Zaten o sırada Kherson'da yeni bir isyan başladı ve Bardanes isimli birini imparator ilan ettiler. II. Justinyen bunu öğrenince çılgınca bir öfkeye kapıldı ve komutanlardan birini Kherson'u yerle bir etmesi ve bu kez tek bir kişiyi sağ bırakmaması için gönderdi. Bizans güçlerinin komutanı isyanı bastırmakta başarılı olamayınca kelleyi kurtarmak Bardanes'e sığındı. Bardanes de kendisine katılan Bizans güçlerini de alarak donanmayla Bizans'a doğru yola çıktı.

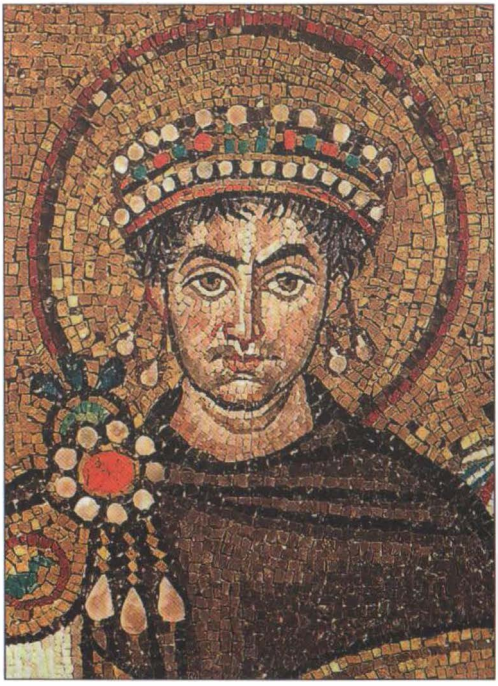
II. Justinyen'i ise koruyacak hiçbir güç kalmamıştı. Her zamanki cesaretiyle bunun da üstesinden geleceğini düşündü, kaçmadı ve Konstantinople'da kaldı.

Devamlı korku içinde yaşayan Konstantinople halkı, II. Justinyen'den kurtulmak için kapıları sonuna kadar yeni imparatora açtılar. Bardanes'in saraya gönderdiği birlikler Justinyen'i yakaladı, kafasını kesip teşhir edilmek üzere Ravenna ve Roma'ya gönderdiler.

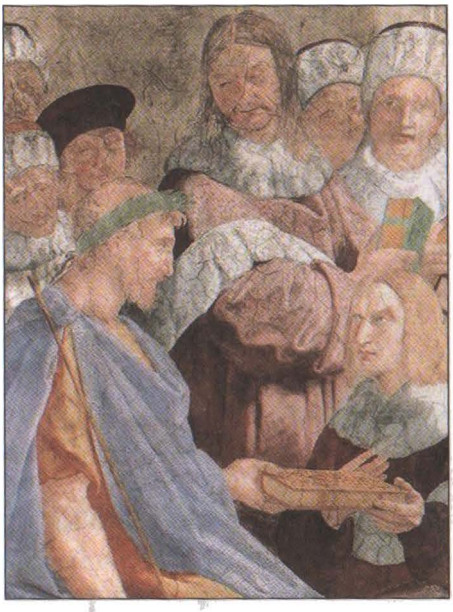
Böylece Bizans'ın ruh hastası imparatorlarından biri, tarihin çöplüğünde yerine aldı.

Ayasofya (6. yüzyıl)

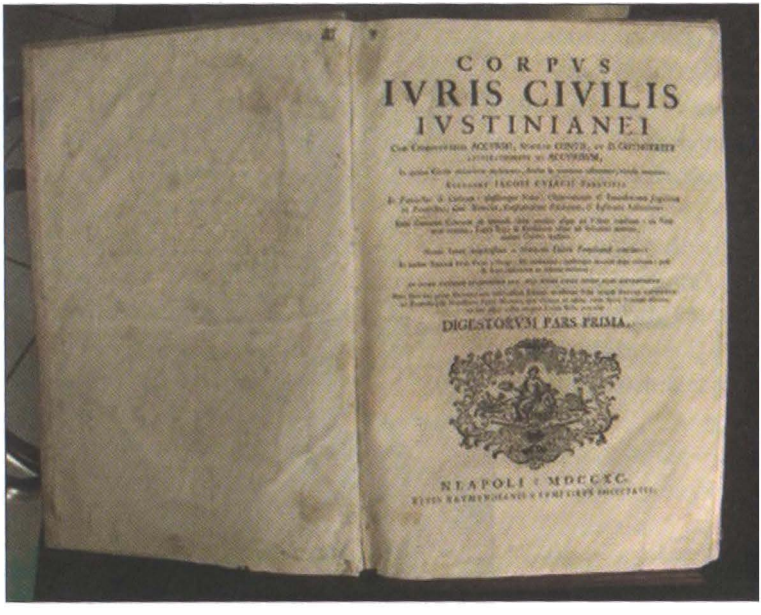

İmparator I. Justinyen

Tribonian Digest'i Jüstinyen'e sunuyor (Aralık 533)

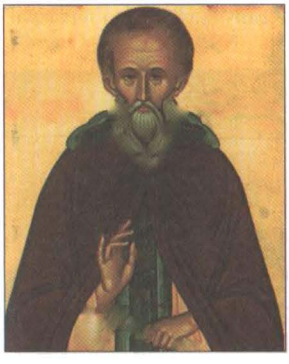
Corpus Juris Civilis

Eski Pornoi ve şimdiki Asmalı Çeşme Sokağı

Patrik Sergius (610-638)

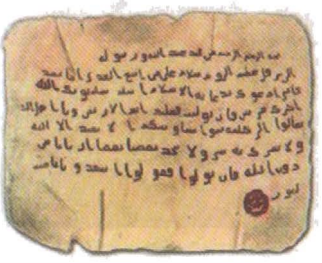

İmparator Heraklius (610-41)
(Evren Oğuzbalaban, 1989)

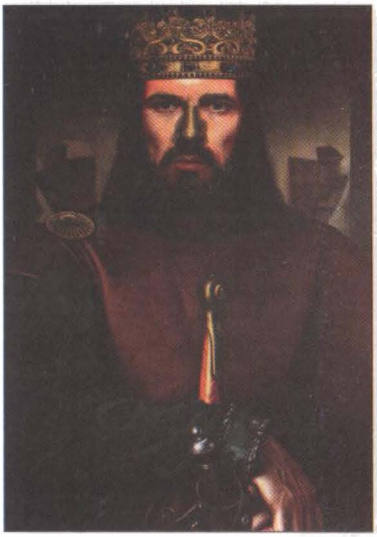
Mukavkıs'a yazılan
mektubun orijinal kopyası

Heraklius'a yazılan
mektup örneği

İmparator Theofilos (829-842), Theodora'yı eşi olarak seçiyor
(Evren Oğuzbalaban, 1989)

İmparator II. Justinyen "Rhinotmetus"
(685-695/705-711)
(Evren Oğuzbalaban, 1989)

İmparator I. Aleksius Komnenus
(1081-1118)
(Evren Oğuzbalaban, 1989)

İmparatoriçe Zoe "Porphyrogenita" (1028-1050)
(Evren Oğuzbalaban, 1989)

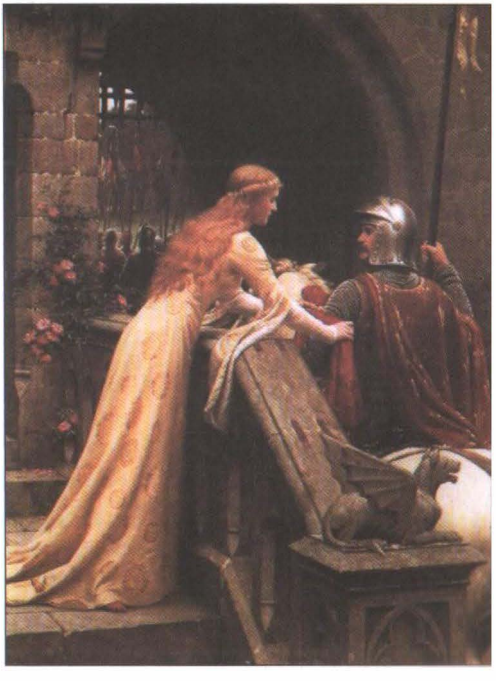
İmparator I. Manuel Komnenus (1143-1180)
(Evren Oğuzbalaban, 1989)

Kudüs'un Latinler tarafından fethi (1099) *(Emil Signol, 1804-1892*

II. Haçlı Seferi, Fransa Kralı VII. Louis ile Alman İmparatoru III. Konrad Konstantinople'a varıyor (1147)

Eleanor Aquitaine Antakya'da (1122-1204) *(Edmund Blair Leighton, 1852-1922)*

Aslan Yürekli Rişar (1157-1199)
(Merry-Joseph Blondel, 1781-1853)

Enrico Dandolo (1107-1205)

VIII. BÖLÜM

Bizans'ın En Muhteşem Dönemi: *Makedonya Hanedanı*[31]

Tahta Giden Yol: Güzellik ve Doğurganlık

Amorian Hanedanı'nın Sonu Geliyor!

Bizans Tahtında Bir Bilge!

Heybeliada Ruhban Okulu

(31) Bu bölümdeki alıntıların bir kısmı gelecek yıl yayınlanacak olan *Seyislikten İmparatorluğa, I. Basil* kitabımdan aktarılmıştır. Böylece okurlarımız bir yıl önceden kitabın bazı bölümlerini özet halinde de olsa okuma fırsatı bulacaktır. "Bizans Tahtında Bir Bilge" bölümü ise bugüne kadar hiç yazılmamıştır.

Tahta Giden Yol: Güzellik ve Doğurganlık

Amorian Hanedanı'nın bir üyesi olan İmparator Theofilos (Θεόφιλο A' 829-842) 829 yılında tahta geçtiğinde henüz 16 yaşındaydı. Babasının okuması yazması şöyle böyleydi ama yeni imparator tam bir entelektüeldi. Askeri ve dini konularda da çok iyi eğitim görmüştü. Belki bu, imparatorluğun önemli bir şansıydı. Theofilos, sadece Bizans tarihi ve Ortodoks dini konusuna değil, sanata ve bilime de çok önem veren ve hatta o sırada İslam dünyasındaki ilmi gelişmeleri de takip eden bir hükümdardı.

Abbasi Halifesi Harun Reşid 809'da öldüğünde Theofilos dört yaşındaydı. Onun yaşantısı ve yaptıklarıyla ilgili belgeleri eğitimi sırasında dikkatle incelemiş, inceledikçe de ona olan hayranlığı artmıştı. İmparator olduktan sonra zaman zaman Harun Reşid gibi davranmaya başladı. Örneğin, kıyafet değiştirerek halk arasına karışıp onların imparator ve yönetimi hakkında düşüncelerini öğrenmeye çalışırdı. Bu sırada haksızlığa uğradığını tespit ettiği kişilerin haklarını iade ederdi.

Haftada bir gün Büyük Saray'dan, şehrin kuzeybatısındaki bir kiliseye giderdi. Bunun için şehri boydan boya kat etmesi gerekmekteydi. Yol üzerinde de halkın şikâyetlerini dinleyip haksızlık yapılmışsa onu giderirdi.

"Nitekim bir gün aynı yolda giderken yaşlı bir dul imparatora yaklaşarak, imparatoriçenin kardeşi Petronas'ın eşinin, sarayını büyüterek evinin manzarasını (daha doğrusu güneşin geldiği tarafı bloke ettiğini) kapattığını şikâyet eder. İmparator derhal durumun araştırılmasını emreder. Gerçekten yaşlı kadının şikâyeti haklıdır. Önce Petronas'ın eşinin yaptığı ilave yerle bir edilir ve ayrıca Petronas'a halk huzurunda kırbaçlanma cezası verilir."

Hanedanın devamı için imparatorların erkek çocuk sahibi olmaları şarttı. Yine aynı yıl, yani 829'da imparatoru evlendirmek için üvey anne İmparatoriçe Eufrosyne kolları sıvayıp bir nevi *güzellik yarışması* düzenledi.

İmparatoriçe ülkenin dört bir yanındaki valilere birer emirname gönderdi. Valiler yaşları 15-18 yaşlarında olan çok güzel kızları aileleriyle birlikte Konstantinople'a göndereceklerdi. Bunlardan biri de Amisos'dan (Samsun) gelen Theodora'ydı. Aile Konstantinople'a gelince istenen günde Theodora'yı alıp imparatorluk sarayına gittiler, kızlarını orada bırakıp döndüler.

Akşama kadar ülkenin çeşitli bölgelerinden kırk güzel saraya geldi. Öğleden sonra kızların bulunduğu bölüme gelen bir hizmetkâr, "Biraz sonra imparatorumuzun annesi imparatoriçe hazretleri teşrif edecek. Sizleri görmek istiyor. Onun için kendinizi hazırlayın. İmparatoriçe içeri girdiğinde hepiniz eğilerek kendisini selamlayacaksınız," dedi ve nasıl yapmaları gerektiğini gösterdi.

Çok şık bir kıyafetle İmparatoriçe Eufrosyne içeri girince hepsinin gözleri kamaştı. Çok ama çok güzel bir kadındı. Saçlarını tepesine toplamıştı ve ela gözleriyle kızlara baktı. Eliyle bütün hizmetkâr ve görevlilerin dışarı çıkmasını işaret etti. Şimdi kızlar, imparatoriçe ve imparatoriçenin yanında bulunan bir kadınla baş başa kaldılar.

"Yavrularım," diyerek söze başladı, "içinizden biri, eğer beğendiği bir kişi çıkarsa, imparatorun eşi olacak. Bunun için imparatorluğun belirli kuralları var. Ben onu uygulamak için aranızdan yirmi kişiyi seçip imparatora takdim edeceğim."

Esasında iki ana kural vardı. Birisi çok güzel olmak. Kızların hepsi çok güzeldi. Bir de imparatorlukta hanedanın devam etmesi için doğurganlık yeteneği.

İmparatoriçe, "Şimdi soyunun, doktor hanım sizi muayene edecek," dedi. Böylece ikinci kuralın nasıl uygulanacağı da ortaya çıkmış oldu.

Hepsi çırılçıplak kalana kadar beklediler. Kızlardan bir kısmı soyunurken zorlanmıştı. Utanmışlardı. Theodora da onlardan biri idi. İmparatoriçe doktor hanımla birlikte tek tek kızları gözden geçirmeye başladılar. Zaman zaman doktor hanım kızlardan birine eğilmesini söylüyor ve cinsel organını kontrol ediyordu. Bu muayene sonunda yirmi kızı sağ tarafa, diğer yirmi kızı da sol tarafa ayırdılar.

İmparatoriçe, "Şimdi giyinebilirsiniz hanımlar," dedi ve sol taraftaki kızlara dönerek ekledi, "Sizleri hizmetkârlar sarayın kapısına kadar götürecek ve ailelerinize teslim edecek. Hepinize geldiğiniz için teşekkür ederim." Hayal kırıklığına uğrayan kızlar çıkınca, aralarında Theodora'nın bulunduğu yirmi kıza dönerek, "Sizler sarayda kalarak imparatora takdim edileceksiniz. Hazırlanmanız için bir hafta süre var. Görevliler size ne yapmanız gerektiğini gösterecek," dedi.

Önce hepsini hamama götürüp güzelce yıkadılar. Daha sonra sade birer elbise giyip yemeklerini yedikten sonra yattılar. Ertesi gün terziler yirmi ayrı renkte kumaşla gelip her birinin ölçüsünü aldı. Theodora ise çok sevdiği kırmızı renkli kumaşı seçti. Ona çok yakışacağını biliyordu.

İki gün sonra elbiseler dikilmiş ve her elbiseye uygun aksesuarlar da hazırlanmıştı. Ayakkabı giymeyeceklerdi. Çünkü ayakkabı ayak güzelliğini kapatacağı için, imparator istememişti. Üçüncü gün elbiseleri denediler. Çok şık olmuşlardı.

Dördüncü gün imparatoriçe tekrar geldi.

"Hanımlar, yarın imparatorluk sarayının küçük salonunda imparatorun huzuruna çıkacaksınız. Önce tek tek gelip imparatoru eğilerek selamlayacaksınız. Daha sonra toplu olarak huzura girip imparatorun önünden geçeceksiniz. Bu turlamayı imparator, elindeki altın elmayı birinizin avucuna koyana kadar devam ettireceksiniz. Altın elma elinde olan kalacak, diğerleri üzerlerindeki kıyafetler dahil her şeylerini alarak ailelerinin yanına dönecek." El çırptı. "Şimdi bir prova yapalım. Ben imparatormuş gibi bu sandalyeye oturacağım. Sizler benim dediklerimi yapacaksınız."

Birkaç saat süren provadan sonra ikna olmuştu.

"Şimdi kaldığınız yere dönün. İyice dinlenin. Çünkü birinizin başına devlet kuşu konacak."

Theodora hatırlıyordu. Bütün kızlar gibi o da o geceyi gün ışıyana kadar uykusuz geçirmişti. Ancak uykuya dalmasından sonra sanki bir dakika geçmişti ki, "Hanımlar kalkın bakalım," diye sesi duyduğunda en az üç saat geçmiş olmalıydı. Çünkü güneş ışınları pencereden içeri giriyordu. Kalktı, hemen yüzünü yıkadıktan sonra hep birlikte kahvaltıya oturdular. Ondan sonra saatlerce süren hazırlık başlamıştı. Çok hafif bir öğle yemeği yedikten sonra her bir kızla bir görevli ilgilenmişti. Berberler saçlarını yapmak için koşuşturuyordu. Saat öğleden sonra

üçe doğru hepsi hazırdı. Theodora etrafına baktı, bütün genç kızlar öylesine güzeldi ki...

Theodora dördüncü sırada içeri girince henüz 17 yaşında olan imparator Theofilos'un biraz yüksekçe bir yere konmuş olan bir koltuğa oturduğunu gördü. Yavaşça, kapıdan adeta süzülür gibi yürüyerek içeri girdi. İmparatorun üstünde oldukça şık bir kıyafet vardı. Yanındaki küçük masada altın bir sürahi ve kupa duruyordu. Avucunda tuttuğu bir şey vardı. Theodora onun altın elma olduğunu tahmin etti. Bir an imparatorun yüzüne baktı ama hemen gözlerini indirdi. Heyecanlanmıştı. Dizlerini kırdı ve başını eğerek imparatoru selamladı. Biraz ileride duran üç kızın yanına gitti.

İmparator, Theodora içeri girince ona dikkatle baktı. Sanki onda bir farklılık vardı. Uzun boylu, kumral saçlı, oval yüzlü, harika dudakları ve burnu olan eşsiz bir güzellik görmüştü. Hele ela yeşil gözlerini bir an kaldırıp ona baktığında, oradaki derinliği algılamış ve bu içini ısıtmıştı. Ama diğerlerini de görmeliydi ve belki daha çekici bir başka güzel olabilirdi.

Yirmi güzelin içeri girişi tamamlanınca Theofilos yalnız ikisini çok çekici bulmuş ve kararsız kalmıştı. Güzeller sırayla önünden geçmeye başlayınca bütün dikkatini bu iki güzele vermişti.

İkinci turları başlamıştı ki ayağa kalktı. Kararını verdiği belliydi. Tam önünden geçerken altın elmayı Theodora'nın avucunu açarak içine koydu.

Theodora bir an şaşırdı. 830 yılının epey sıcak Mayıs ayının 12. Perşembe günü artık o imparatoriçe adayıydı. Daha sonra peş peşe beş kız çocuğu ve 840 yılındaysa ileride imparator olacak oğlu III. Mikail'i doğuracaktı.

Amorian Hanedanı'nın Sonu Geliyor!

Amorian Hanedanı'nın son temsilcisi İmparator III. Mikail (Μιχαη'λ Γ 842-867) 842 yılında babası Theofilos öldüğünde iki yaşındaydı. Annesi Theodora, imparatorluk naibi olmuştu.

Mikail 15 yaşına vardığında tahta bir vâris sağlamak için imparatoriçe onu evlendirmeye karar verdi. Onun için bir senatör kızı olan Evdokya Dekapolitissa'yı seçmişti. Evdokya uzun boyu, koyu mavi gözleri, siyah saçları ve incecik beliyle çok güzel bir kızdı. Ama Mikail başkasına âşıktı. Babası bir Frank generali, annesi Danimarka asıllı Evdosiya İngerina'ya. O da olağanüstü güzeldi. Aralarında belki tek fark, İngerina'nın yeşil gözlü, sarı saçlı olmasıydı.

Sonunda siyasi nedenlere dayanarak veya her zaman ki gibi, anne galip geldi ve Mikail, Dekapolitissa'la evlendi.

Aradan dört yıl geçmişti. Bu süre içinde üç önemli olay oldu.

İlki, Dekapolitissa'da tık yoktu. Saray hekimleri sonunda pes ettiler ve imparatoriçenin kısır olduğunu imparatora açıkladılar.

İkincisi, annesi Theodora iktidarın tadını aldığı için tahtı oğluna terk etmeyi düşünmüyordu. En büyük yardımcısı ise senatonun desteklediği hadım Theoktiktus'tu.

Üçüncüsü, tarih sahnesine Basil isimli, Adrianople'a (Edirne) yakın bir kasabada, Charioupolis'de doğan biri çıktı. Annesinin gördüğü rüya üzerine 855 yılında Konstantinople'a gelen Basil'in biyografisini yazan torunu İmparator VII. Konstantin onun Konstantinople'a girişini şöyle anlatmıştı:

"*Bir Pazar akşamüzeri hava kararırken Altın Kapı'ya yakın St Diomedes Manastırı'nın avlusuna geldi. Azığından bir parça yiyecek çıkartıp karnını doyurdu ve manastırın avlusundaki bir sundurmanın altı-*

na kıvrılarak yattı. Manastırın başkeşişi ise akşamları yaptığı rutin işleri tamamlayarak yatmaya gitti.

"Gece yarısı bir ses, 'Kapıya git ve imparator için kapıyı aç,' diyerek başkeşişi uyandırdı. Kapıyı açınca ortada imparator filan göremedi, sadece orada kıvrılıp uyumakta olan hırpani kılıklı bir köylü vardı. 'Herhalde yanlış duydum,' diye düşünüp geri dönüp yattı. Bir süre sonra aynı ses onu yine uyandırdı. Kapıyı açıp yine aynı kişiyi görünce, 'Herhalde yine yanılıyorum,' diye düşünüp ve tekrar yattı. Ancak bu defa, sanki göğsünü bir el dürttü ve 'Kalk' dedi, 'kapının önündeki adamı içeri al, çünkü o bir imparatordur.' Başkeşiş hemen koştu, saçı sakalına karışmış genci uyandırarak içeri aldı. Önce doyurdu, sonra yıkanmasını ve yeni kıyafetler giymesini sağladı. Ertesi sabah kalktığında onu büyük bir saygıyla yolcu etti.

"Basil bir türlü başkeşişin kendisine neden böyle davrandığını anlayamadı. Ama ilk defa olarak, güzelce yıkanmış, mütevazı da olsa sıcak bir yemek yemiş ve geceyi bir yatakta yatarak geçirmişti.

"Başkeşiş onu yolcu ederken, söylediği 'Yönetirken adil olun. Tanrı'nın yolundan ayrılmayın,' cümlesine de bir anlam veremedi."[32]

Basil Konstantinople'a gelince bir meyhanede çalışmaya başladı ve meyhanecinin kızıyla evlendi. İkisi oğlan, biri kız üç çocuk babası oldu.

Tümüyle tesadüf eseri olarak imparatorla tanışmak alnında yazılı idi.

Dönemin Bizans İmparatoru III. Mikail'in yaptırdığı mermer ahırda dünyanın her tarafından gelen cins atlar vardı. İmparator Hipodrom'daki yarışlara burada eğitilen atların sürdüğü arabayla katılıyordu. Bu ahırda çalışan ünlü seyislerden Zoticus ise, artık yemekleriyle ünlü Barbario'nun meyhanesinin müdavimlerinden biriydi. Kısa zamanda Basil'le dost oldular. At sevgisinin ağır bastığı zamanlarda, o da yeni gelen atları görebilmek için Zoticus'u ziyarete giderdi.

Yine bir gün dostunu ziyaret etmek için mermer ahıra uğramıştı.

"Zoticus'u bulduğunda onu telaş içinde gördü.

"'Nedir bu telaş Zoticus usta?' diye sordu.

"'Bugün imparatoru bekliyoruz. Çünkü Lusitanya'dan (Portekiz) yeni bir at geldi. Onu görmek istiyor. Ancak sorunumuz var. Çünkü at kelimenin tam anlamı ile vahşi. Zor zapt ediyoruz.'

"Daha sözünü bile tamamlayamamıştı ki, imparator ahırın ana kapı-

(32) Constantine VII "Porphyrogenitus", *Via Basilii.*

sından, arkasında dört muhafızla birlikte içeri girdi. Yöneticiler dahil bütün görevliler diz çökerek imparatoru selamladılar. Ancak imparator avluda kalınca Basil'in kimseye görünmeden kaçma şansı kalmadı, böylece imparatoru yakından görme fırsatını ele geçirdi. Çok gençti. 'En çok 17-18 yaşında olmalı,' diye düşündü. Uzun boyluydu ve ince bir yapısı vardı. Çok yakışıklı idi. Sadece omuzlarından aşağı sarkan erguvan renkli pelerini onu herkesten ayırıyordu.

"'Bana Lusitanya'dan getirilen atı getirin bakalım,' diye seslenince telaş daha çok arttı. Bir koşuşturmacadır başladı. Biraz sonra en az beş kişinin zapt etmeye çalıştığı, inanılmaz güzellikte beyaz bir atı getirdiler. Hiç kimse atı sakinleştiremiyordu. Etrafa çifteler atıp duruyordu. Basil hayvanın bir problemi olduğunu hemen anladı. Yapabileceği hiçbir şey yoktu. Ama at, onu zapt etmeye çalışan bir bakıcıyı çiftesi ile fırlatınca dayanamadı. Koştu. Seyisin elinden, atın bağlı olduğu ipi aldı, tutarak yanına çekti ve eğilerek kulağına bir şeyler fısıldadı. O konuştukça at sakinleşti ve en sonunda atı kendine çekerek alnından öptü. Vahşi at birden her şeye boyun eğmeye başladı.

"Durumu uzaktan izleyen imparator da şaşkındı, adama döndü:

"'Adın ne senin?' diye sordu.

Adam imparatorun kendisine seslendiğini anlayınca kendini yere attı ve imparatorun ayaklarına kapandı. Yüzüne bakmaya cesaret edemeden cevap verdi:

"'Makedonyalı Basil, efendimiz...'

"'Peki ata ne söyledin de sakinleşip bu hale geldi?'

"'Bu atla benim aramda, efendimiz...'

"İmparator kızdı ve bağırdı:

"'Açıkla be adam!...'

"'Ona kendi lisanında, neden böyle yaptığını sorduğumda, gelirken insanların kendisini çok hırpaladığını söyledi. Ben de ona bana güvenmesini, bundan böyle bunların olmayacağını ve hep yanında olacağımı söyledim. O zaman kabul etti ve sakinleşti.'

"İmparator yanındakilere döndü ve şöyle dedi:

"'Bu adamı hizmetlilerim arasına alın. Bu atı yarışlar için bana o hazırlayacak.'"(33)

(33) Radi Dikici, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, s. 252.

İşte 856 yılındaki bu karşılaşma dünya tarihini tümüyle değiştirecekti.

Basil altı hafta içinde atı yarış için hazırladı ve sonra meyhanedeki esas işine geri döndü. İmparator ise girdiği yarışı büyük bir farkla kazandı. Aradan birkaç ay geçince saraydan gelen bir görevli imparatorun Basil'i çağırdığı haberini getirdi.

"Ertesi gün Büyük Saray kapılarını kapatmadan önce yetişti. Kapıdan ismini vererek girdi. Onu doğruca imparatorluk ofisinin olduğu yere götürdüler. Biraz bekledi. Sonunda mabeyinci onu alıp imparatorun huzuruna götürdü. İçeri girdiğinde imparatorun ayaklarına kapandı.

"İmparator ona, 'Tamam Basil, ayağa kalk bakalım,' dedi.

"İmparatorun önünde bir altın kupa ve sürahi vardı. O ayağa kalkarken imparator şarabını yudumluyordu.

"Önce ona Adrianapolis'teki (Edirne) at yarışlarını sordu. Muhtemelen 15 dakika kadar geçmiş olmalıydı. İmparator elini kaldırarak sözünü kesti. 'Tamam Basil, çok iyi anlattın. Sana bir şey söy...söyleyeyim mi, ben yalnız içki içmekten nefret ederim.' Birazcık dili dolaşıyordu. Önündeki diğer kupayı şarap doldurup Basil'e itti. Ancak o şaşkınlıktan öte bir durumdaydı. Bırakın bir imparator tarafından kabul edilmeyi, onunla birlikte şarap içmeyi aklından bile geçiremezdi. Herhalde bunu dışarıda anlatsa kimsenin ona inanması mümkün değildi.

"Şarap kadehini aldı ve imparatorla birlikte içmeye başladılar.

"'Bi...biliyor musun Basil, seni çok sevdim. Otur bakalım karşıma. Hem içelim, hem de sohbete davam edelim.' Bağırdı: 'Hey mabeyinci bize yiyecek bir şeyler getirin.'

"Anlaşıldığı kadarıyla herkes bu duruma alışıktı. Hemen masanın üstü çeşitli mezelerle donatıldı.

"Basil de biraz da içtiği içkinin etkisiyle rahatlamıştı. Her kadehi yuvarladıkça karşısındaki ona, Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi bir imparator değil de, sanki arkadaşıymış gibi gelmeye başlamıştı. Bir saat sonra kahkaha sesleri dışarıdan bile duyuluyordu. Basil'deki şeytan tüyü imparatoru da etkilemişti.

"İçeriye aralıklarla yiyecek ve içecek taşıdılar. Hatta bir sefer içeri girdiklerinde imparatorun, '...Deme Basil, demek sana öyle söyledi kız...' dediğini duydular. Her ikisi omuz omuza vermişler ve gülmekten kırılıyorlardı.

"Esasında imparator ta çocukluğundan beri etrafında en az kendisinin yaşının iki katı şahıslarla birlikte yaşamıştı. Kendi yaşıtı hiçbir arkadaşı olmamıştı. İlk defa böyle bir mutluluğu yaşıyordu."

O gecenin sonunda imparator Basil'e, "Artık sarayda benim yanımda kalıyorsun," dedi. Onun için özel daire hazırladılar. İlk başta hayat onlar için eğlenceden ibaretti. Bir yıl sonra imparatorun başmabeyincisi ölünce Mikail o göreve Basil'i atadı. Başmabeyinciler geceleri imparatorun odasında yatmak durumunda olduğu için hadımlar arasından seçilirlerdi. Bu dedikodulara sebep olduysa da aldırmadılar. Aradan iki yıl geçince bütün istihbarat birimleri Basil'e bağlandı. 866 yılında ise İmparator Basil'i müşterek imparator yaptı. Artık o ülkenin ikinci adamıydı.

III. Mikail, sonunda Theoktiktus'u yok ederek iktidarı tek başına ele geçirdi ve annesi Theodora'yı bir manastıra kapattı.

Ancak İmparator Mikail'le İngerina arasında ilişki devam ediyordu. Tek zorluk, artık eskisi gibi buluşmaları, hem senatoyu karşısına almamak, hem de halkın tepkisini çekmemek için güç hale gelmişti.

İmparator bir çözüm yolu bulmak mecburiyetinde idi. Sonunda formülü bulmasına bulmuştu ama bir parça zorluk olacağı da belliydi.

İmparatorla Basil bir akşam davetten dönüyorlardı. Mikail saraya varana kadar hiç konuşmadı. Kafasında tekrar bir şeyleri kuruyor gibiydi.

"Geç oldu Basil. Ama seninle konuşmalıyım. Yine benim daireme gidelim."

"Yorgunuz. Yarına bıraksan."

"Olmaz."

İçeri girdiklerinde oturma bölümüne geçtiler. Her ikisi de mabeyincilerin yardımıyla üstlerindekini çıkardılar. Tunikleriyle birlikte ortadaki büyük koltuğa oturdular. Basil her ikisi için de şarap doldurdu.

İmparator bir süre yine sustu. Basil onun bir şeyler düşündüğünü anladı. İmparator birden konuşmaya başladı.

"Basil, kim olursa olsun bu konuda senden başka güvenebileceğim kimse yok. Onun için senden iki türlü fedakârlık isteyeceğim. Karından boşanacaksın..."

"Ama Mikail nasıl olur, üstelik benim üç çocuğum var."

"Lütfen sözlerimi sonuna kadar dinle. Çünkü bu ilk fedakârlığın olmayacak. Dediğim gibi karından boşanacaksın. Ama bu sadece forma-

lite olacak. Çünkü yine eşin Maria ve çocuklarınla eskisi gibi ilişkilerin devam edecek. İkincisi, İngerina'yla evleneceksin. Bu da tahmin ettiğin gibi formalite evliliği olacak. Böylece onu saraya almış olacağım. Sen yine eski dairende kalacaksın. Ama akşamları İngerina bana gelecek ve aramızdaki kapıyı kapatacağım. Biliyorum Basil, bu senin için büyük fedakârlık ama tahmin edeceğin gibi İngerina'sız yapamıyorum."

Basil imparatorun bu olasılığı uzun süredir düşündüğünü tahmin etti. Başlangıçta ne diyeceğini bilemedi. İmparatorun söylediklerini yaptığı takdirde, gayet düzgün giden özel hayatı altüst olacaktı. Ne yapmalıydı?

"Mikail önce bana duyduğun güven için teşekkür ederim. Ancak bunu uygulamaya kalktığımızda karşımıza önemli zorluklar çıkmayacak mı? Ben artık epey tanınan bir kişiyim. Boşanmam için patriğin izni gerekecek."

"Ben onu hallederim, merak etme. Çünkü Patrik Photios benden randevu istedi. Gönderdiği rapora göre Kutsal Havariler Kilisesi'nin onarımını ve ödeneğinin artırılmasını isteyecek. Bu sefer ona cömert davranacağım."

İmparator sonunda istediğine kavuştu. Basil karısından boşanıp İngerina'yla evlendi. Ortada garip bir durum vardı sanki. Akşam olduğunda İngerina Basil'in odasından kalkıp yatmak için imparatorun dairesine gidiyordu. Basil'le İngerina resmi davetlerde karı koca rolü oynuyorlardı. Hepsi de biliyordu ki, Byzantium'da bir şeyi ebediyen saklamak mümkün değildi.

Üç ay geçmişti. Bir akşam İngerina ile Mikail yalnızdılar.

"Mikail, bugün saray hekimi beni muayene etti. İki aylık hamile olduğumu söyledi."

Mikail bir an onun yüzüne baktı. İlk anda tam kavrayamamıştı. "Lütfen söylediklerini tekrar eder misin? Yani sen şimdi hamile misin?"

"Evet Mikail."

İmparator yerinden fırlayıp koştu. İngerina'yı kucaklayıp göğsüne bastırdı. Bırakmıyordu.

"Mikail neredeyse beni boğacaksın... Lütfen..."

Kollarını gevşeten Mikail onun iki elini avuçlarının içine alıp, "Bir dakika burada beni bekle sevgilim," dedi. Yandaki özel odasına koştu. Biraz sonra döndüğünde elinde bir kutu vardı. "Bunu senin için almıştım."

İngerina kutunun kapağını açınca, parlayan elmasların şavkı gözünü aldı. Zamanın modasına uygun gerdanlık ve küpeler olağanüstü bir işçilik örneği idi.

"Bunları Noel ayini sırasında boynuna takmalısın. Herkes kocanın hediyesi diye tahmin edecektir ama gerçeği bir tek sen bileceksin."

"Çok ama çok beğendim. Yüce Tanrı umarım ki bir erkek evlat verir."

Basil döndüğünde karısının hamile olduğunu öğrenmişti. Kesin bir şey vardı ki, çocuk ondan değildi.

16 Eylül 866 Pazartesi günü Basil'in bir oğlu oldu. İsmini Leo koydular. Ama bütün Konstantinople halkı çocuğun babasının İmparator III. Mikail olduğunu çoktan öğrenmişti. İmparator III. Mikail'in bir oğlu olmuştu. Resmi olarak baba Basil olduğu için, taht için aday olması mümkün değildi. Üstelik 867 yılı gelince durumda değişiklik olmaya başlamıştı. Mikail'in artık İngerina'ya olan düşkünlüğü hemen fark edilir şekilde azalmıştı. Çünkü imparator yakın akrabası Basiliskianus'un karısının kardeşi Clodia'ya tutulmuştu.

19 Ağustos Salı günü Basil her zamanki gibi sabah erken saatte ofisindeydi. Artık mabeyinciler onun bu çalışma şekline alışmışlardı. Randevularını da ona göre ayarlıyorlardı. Birden içeri Mikail girince şaşırdı. İmparatorun bu kadar erken saatte kalkacağını hiç düşünmemişti.

"Mikail, çok sevindim seni bu kadar erken saatte gördüğüm için."

"Basil, dün akşam Clodia ve Basiliskianus'la birlikteydim. Sana danışmak istediğim bir konu var. Biliyorsun Basiliskianus aileden biri. Onu başmabeyinci yapmıştım. Şimdi önce caesar sonra da belki tecrübesi artınca müşterek imparator yapmayı düşünüyorum. Çünkü üzerindeki yükün fazla olduğunu biliyorum."

"Karar senin Mikail. Basiliskianus iyi yetişmiş bir genç. Yavaş yavaş onu yukarılara taşımanı makul buluyorum. Dediğin gibi benim yardımcım olursa devlet işlerinde pişmiş de olur. O hepimizden genç. Doğru bir tercih gibi görünüyor."

"Buna sevindim. Bu konuyu tekrar görüşürüz."

Mikail kalmadı ve geldiği gibi hızla çıkıp gitti.

Basil durumu anlamıştı. Clodia aracılığıyla Basiliskianus ön plana çıkıyordu. Şimdilik bir sakınca yoktu ama müşterek imparator yapma fikri onu rahatsız etmişti. Dediği gibi Basiliskianus iyi yetişmişti. Ancak

o iş görmekten daha çok eğlenmeyi seviyordu. Basil birkaç kez ona bazı konuları sorduğunda, başmabeyinci olarak görevi olmasına rağmen, baştan savma cevaplar vermişti. Devlet yönetimi hata kabul etmezdi. Caesar veya ileride müşterek imparator yapılacaksa işine ciddi olarak sarılması gerekiyordu. Bakacaktı. Eğer ümit verirse ona bir şans tanımanın doğru olacağını düşünüyordu.

Ancak Mikail'in Basil'e karşı olan tavrında bir değişiklik olmaya başlamıştı. Mikail iki sevdasından hiç vazgeçmemişti. İlki araba yarışları, ikinci içki idi. Clodia'dan döndüğünde çok kere çok yorgun oluyor ve ertesi gün akşama kadar uyuyordu. Artık hiçbir şeye bakmadığı için devletin bütün yükü Basil'in sırtındaydı. Çok kere hazırlayıp gönderdiği emirnamelere Mikail bakmıyordu bile. O sadece geziyor, eğleniyor, yarışıyor ve içiyordu. Sarayda kaldığı geceler Basiliskianus'la o derece sarhoş oluyorlardı ki, oldukları yere sızıp kalıyorlar ve Basil durumu öğrenince her ikisini adamlara taşıtıp yataklarına yatırıyordu. Çok kısa bir zaman sonra gelen gizli istihbarat raporlarından gördüğü kadarıyla, Basiliskianus imparatoru uyuşturucuya alıştırmıştı.

4 Eylül 867 Perşembe günü Basiliskianus, Basil'e haber verilmeden müşterek imparator ilan edilince tehlike çanları çalmaya başladı. Görünen oydu ki, Basil'in durumu sallantıdaydı.

Basil'in en yakınlarıyla yaptığı toplantıdan sonra verilen karar şu oldu: "İmparatorluğun iki sarhoşun yönetimine bırakılması, ülkenin geleceği için büyük bir tehlike teşkil etmekteydi. Bu nedenle gereği yapılmalıydı."

867 yılının 23/24 Eylül gecesi Mikail'in karısı İmparatoriçe Dekapolitissa'nın doğum günü nedeniyle St Mamas Sarayı'nda düzenlenen yemekte Basiliskianus dahil, beraberdiler. İmparator yemeğin ortası geldiğinde ayakta duramayacak kadar sarhoş oldu ve yere yuvarlandı. Basiliskianus onu dört hizmetçiyle birlikte yatağına götürdü.

Sabaha karşı işi bitirmek isteyen ekip işbaşındaydı. Önce imparatorla birlikte aynı odada yatan Basiliskianus'un bir kılıç darbesiyle kafası kesildi.

"Yavaşça imparatorun yatağına yaklaştılar. Basil'in kardeşi veyeğeni kapıda durdular Basil yanındaki üç kişiden yüzünü açmış İoannes Chaldios'a işaret etti. O da belinden çok keskin bir kama çıkardı ve imparatorun iki bileğindeki damarları kesti. Onu öylece bırakıp kapıyı çekerek çıktılar..."

Ertesi günü imparator yatağında kan gölü içinde ölü bulundu. Basil gerekli hazırlıkları yapmıştı. Hemen bir bildiri yayınladı:

"Majesteleri Roma İmparatoru Mikail bir suikasta maruz kalarak vefat etmiştir. Bunu işleyen kişi (Basiliskianus) tarafımızdan cezalandırılmıştır. Majestelerinin daha önce izhar ettikleri arzuya göre Üsküdar'daki Philippikos Manastırında toprağa verilecektir. Düzenlenen törende başta imparatorluk ailesi bireyleri olmak üzere majestelerini yüce İsa'nın kollarına teslim edeceklerdir. Ayrıca imparatorluğumuzda iki hafta süreyle Majeste İmparator Mikail'in yası tutulacaktır.

*İmparator I. Basil (*Βασίλειος *A') "*

Bir köylü çocuğu Konstantinople'a geldikten tam 12 yıl sonra, 28 Eylül 867 Pazar günü Ayasofya'da yapılan törenle taç giyerek Bizans'ın yeni imparatoru oldu. Böylece Amorian Hanedanı sona ermiş, onun yerine Bizans'ın en parlak devrini yaşatacak olan Makedonya Hanedanı işbaşına geçmişti.

Yeni imparator kısa bir süre sonra, önce o sırada 6 yaşında ilk eşinden olan oğlu Konstantin'i sonra da İmparatoriçe İngerina'nın ısrarı üzerine yüzüne bile bakmadığı 4 yaşındaki oğlu Leo'yu müşterek imparator ilan etti. Nasıl olsa tahta geçmesi söz konusu değildi.

Sarayda eğitim hayatına başlayan ilk eşinden olan oğlu Konstantin, her bakımdan mükemmel bir taht adayıydı. Önce özel eğitiminde, sonra üniversitede çok başarılı idi. Üstelik geleceğin imparatoru olarak askeri konulara da çok meraklıydı. Basil onunla iftihar ediyordu.

Leo onun tam aksi idi. Evet, bazı derslerinde çok başarılı idi. Özellikle edebiyat, teoloji, hukuk ve o dönemlerde çok önemli olan konuşma sanatı onu çok ilgilendiriyordu. Diğer hocalar, özellikle askeri eğitimi verenler çok şikâyetçi idiler. Çünkü o derslere hiç ilgi duymuyordu.

Artık kocaman bir delikanlı olmuştu. Bir gün İmparatoriçe İngerina da şikâyetçi olunca Basil Leo'yu çağırıp nasihat etmeye kalktı. Ama delikanlı sonunda Basil'i zıvanadan çıkarınca, patakladığı gibi ona oda hapsi verdi.

Leo üç aydır ortada yoktu. Hiç kimse ama hiç kimse, imparatorun gazabına uğramamak için ağzını bile açamıyordu. Basil bir sabah kızlarını ziyaret için o bölüme giderken Leo'nun sevgili papağanı ciyak ciyak bağırdı, "Vah zavallı Leo... Vah zavallı Leo..." Leo'yu hâlâ affet-

memiş olan Basil hırsını papağandan aldı. Tuttuğu gibi boynunu koparıverdi.

Eylül ayları Basil için hep uğurluydu. 879 Eylül'ü ise ona katlanılmaz bir acı verdi. Bütün imparatorluğun gözdesi olan büyük oğlu Konstantin anlaşılmaz bir hastalık nedeniyle 3 Eylül günü öldü. Kaderin oyununa bakın ki, şimdi taht için, gerçekte Mikail'in oğlu olan Leo ilk sıradaydı.

İmparator I. Basil, oğlunu kaybettikten sonra geride ilk eşi Maria'dan iki, İngerina'dan ise yedi çocuğu olmasına rağmen bir daha asla eskisi gibi olamadı. Bir köylü çocuğu olmasına rağmen, Bizans Rönasansı'nı başlatan kişiydi. Onun döneminde deprem nedeniyle çok büyük hasar gören Ayasofya ve Theodosius Surları'nın mükemmel şekilde onarılması dışında, 1 Mayıs 880 tarihinde tamamlanan Nea Ekklesia adıyla yaptırdığı kilise en az Ayasofya kadar muhteşemdi. (Ne yazık ki, bu kilise 1204 yılında Haçlıların Konstantinople'u ele geçirmesinden sonra baştan aşağı soyulmuş, Osmanlı döneminde mühimmat deposu olarak kullanıldığı sırada, bir patlama sonunda havaya uçmuştur.)

Refahın hızla artması nedeniyle kimse artık Amorian Hanedanı'nın son temsilcisi III. Mikail'i hatırlamıyordu bile. Pornai veya Tiyatro Sokağı'nda eğlenceler sabaha kadar devam ediyordu.

Leo askeri konularla ilgilenmemesi dışında özel hayatıyla da imparator ve imparatoriçeyi çılgına çeviriyordu. Çünkü o sırada bugünün başbakanlık görevini yapan Stylianos Zaoutzes'in kızı Zoe Zaoutzina'ya âşık olmuştu. Halbuki imparatoriçe onu dayısının kızı Theophano Martiniake'yle evlendirmek istiyordu. Bu nedenle Zoe Edirne'ye sürüldü.

Her zamanki gibi, anne baba galip geldi ve Haziran 883 günü Ayasofya'da yapılan muhteşem bir törenle Leo Theophano'yla evlendi. Amaç tabii ki, tahta geçecek bir erkek evlat sahibi olmaktı. Ancak Leo'nun Theophano'ya ziyaretleri giderek seyrekleşmişti ve üstelik dışarıda da üç tane metres edinmişti.

Aradan bir yıl geçmesine rağmen durumda bir değişiklik olmayınca imparator istihbaratın başında olan kardeşi Marinos'tan durumu öğrenmesini istedi.

Marinos bir öğleden sonra doğrudan Leo'yu görmeye gitti.

"Sevgili amcam hoş geldin."

"Leo seninle bir konuyu görüşmeye geldim. Çünkü bunu kendi aramızda halletmemiz lazım. Evleneli epey bir süre geçti. Bir görevin olduğunu unutma. Theophano çok güzel bir kadın. Ama sen daha şimdiden dışarıda üç kadınla buluşuyorsun."

Leo güldü. Elini çenesine koyup bir süre dışarıya bakıp hiç cevap vermedi. Sonra sordu: "Amca sen bir cesetle seviştin mi?"

"Ne demek oluyor şimdi bu?"

Onun üzerine Leo baştan sona ilişkilerin düzeyini anlattı.

"Karım her gün sabah ve öğleden sonraki zamanlarını kilisede geçiriyor ve bir saat dua etmeden yatağa girmiyordu. Ona erkeklerle ilişki en büyük günah olarak öğretilmiş. Biliyor musun amca, onunla en son yattığımda bana ne dedi? 'Bu günahımızı Tanrı'nın affetmesi için yarın kilisede iki saat fazla kalacağım.'"

Susma sırası Marinos'a gelmişti. Ne yapmalıyım diye düşünüyordu. Sonunda, "Sana söyleyecek fazla bir şeyim yok. Bu üç kişilik listeyi bence azalt ve gizliliğe daha bir önem ver. Bu konuda ben sana yardımcı olurum. Tarih boyunca imparatorların her zaman metresleri olmuştur. Ancak karılarını resmi görevlerde el üstünde tutarak etrafa durumu belli etmemeye çalışmışlardır. Sen de öyle yap."

Sorun çözülmüştü. Yapacak fazla bir şey de yoktu. Marinos bunu Basil'e söylememeye karar verdi. Bakalım gelecek günler ne gösterecekti.

Leo ise bir taraftan eğitimine devam ediyordu. Yine hâlâ askeri konularla ilgilenmiyordu ama, bir seferinde Basil'le yaptıkları senato ziyaretinde yaptığı konuşmayla, Basil dahil kendisine hayran bırakmıştı. İmparator onu hâlâ sevmiyordu ama artık kabullenmişti.

O nedenle Basil, yaz ayları geldiğinde özel olarak, her tarafı ormanlarla kaplı Boğaz'ın Senai (İstinye) bölgesinde yaptığı özel köşke gidiyor ve avlanmaya çıkıyordu. 19 Ağustos Cuma akşamı müthiş bir sıcak vardı. Gece bir türlü uyku tutmamıştı. Günün ışımasına epeyce bir zaman vardı. Kalktı. Tuniğinin üzerine ince deriden bir yelek giydi. Aşağı indi. Atının hazırlanmasını istedi. Hizmetkârlardan biri, "Majeste eğer dışarı çıkarsanız kılavuz Masala'yı uyandırayım," dedi.

"Gerek yok. Hemen döneceğim," dedi.

Ay ışığından yararlanarak atını sürmeye başladı. İstediği yöne doğru gittiğini biliyordu. Güneşin ilk ışınları göründüğünde şelalenin ol-

duğu yere varmıştı. Atından inip onu bağladı. Büyükçe bir ağacın altına gizlenip su içmek için gelen hayvanları izlemeye başladı. Aynen Masala'nın anlattığı gibi bazen beşerli, onarlı gruplar halinde geliyor sularını içip çekip gidiyorlardı. Ancak o aileleriyle birlikte gelen ayılara bayıldı. Özellikle yavruların suyun içine girip şakalaşmaları, yuvarlanmaları çok hoşuna gitmişti. Sonra sırayla bazen sürü halinde gelen hayvanlar sularını içip, çekip gitmişlerdi. Güneş de artık ortalığı iyice aydınlatıyordu. Artık hayvanlar gelmez diye düşündü. Atına bindi. Gölün sularına ayaklarını sokmak için dayanılmaz bir istek duyuyordu. Göle yaklaşık 50-60 metre kala, atın yularını çekerek durdurdu; gördüğü manzara karşısında büyülenmişti. Öylece kalakaldı. Masala bundan hiç bahsetmemişti halbuki. Çatallı boynuzlarıyla genç, çok ama çok sevimli bir geyik su içiyordu. Başının üzerindeki boynuzlarının yüksekliği bir metreden fazla olmalıydı.

Geyik başını kaldırdığında at üzerindeki yabancıyı fark etmişti. Sanki o da büyülenmiş gibiydi. Çünkü o da hayatında böyle bir şey görmediğini biliyordu. Ancak bütün damarlarına hayati korku yayıldı. Kaçması gerekiyordu. Ama kaçmasının mümkün olduğu koridoru muhtemel düşman kapamıştı. Yapabileceği bir şey yoktu. Hızla Basil'in üzerine doğru harekete geçti. Yanından kaçıp gitmeyi kararlaştırmıştı.

Basil ona yol vermeye hazırdı. Bu dünya güzeli hayvana zarar vermek gibi bir niyeti zaten yoktu. Ama hızla üzerine geldiğini görünce atı birden ürktü. Şaha kalkar gibi bir hareket yapınca Basil elinde olmaksızın sol tarafa doğru eğilmek durumunda kaldı.

Ne olduysa işte o zaman oldu. Geyiğin boynuzlarından biri Basil'in göbeğinden başlayarak kasığına kadar yırttı. Sonra da kaçıp gitti hayvan.

Basil bir an ne olduğunu anlamadı. Yaralanmıştı. Müthiş bir acıyla kıvranmaya başladı. İki koluyla atın boynuna sarılarak geri dönmeye çalıştı. Ama kanama devam ediyordu. Yavaş yavaş gözleri kararmaya başladı. Bir süre sonra kendini kaybetti.

İmparatorun erkenden çıktığını öğrenen Masala adamlarını alarak imparatoru aramaya çıkmıştı. Onu atından düştüğü yerde buldular. Hemen kanayan yeri fark edince, geçmişteki tecrübelerinden yararlanarak yaranın üstünü sıkı sıkıya tamponla sıkıştırarak sardılar. Yerleşim yerine varınca hazırlanan bir sedyeyle mümkün olduğu ka-

dar kısa zamanda Konstantinople'a götürüp Sampson Hastanesi'ne yetiştirdiler.

Gözlerini açtığında hastanenin bir odasında yatıyordu.

Bütün çocukları başındaydı. Doktorlar elinden geleni yapmıştı ama geyiğin boynuzu ince bağırsağını delmiş, kalın bağırsağını ise bir noktada ikiye bölmüştü. O günün teknolojisinin elverdiği ölçüde doktorlar ellerinden geleni yapmıştı. Durum ümitsizdi.

Marinos'a yaklaşması için işaret etti. Başından geçenleri kısık bir sesle, parça parça olarak anlattı. Kimsenin kusuru olmadığını özellikle zikretti. Yorulmuştu. Ağrı hissetmemesi için verilen uyuşturucuların etkisiyle uykuya daldı.

Doktorlar Basil'i sadece dokuz gün yaşatabildiler. 29 Ağustos 886 Cuma sabahı erken saatlerde, 882 yılında ölen, çok sevdiği karısı İmparatoriçe İngerina'ya kavuşmuştu.

Bizans Tahtında Bir Bilge!

Basil'in ani ölümü üzerine ertesi gün önce Ayasofya'da yapılan bir törenle VI. Leo "Bilge" (Λέων ΣΤ΄ ὁ Σοφός, 886-912) ve Theophano taç giydiler. Üç gün süren hazırlıklardan sonra ise I. Basil, neredeyse tüm Konstantinople halkının katıldığı bir törenle Kutsal Havariler Kilisesi'ne gömüldü.

Bir hafta sonra ise daha mütevazı bir tören daha yapıldı. İmparator gerçek babası olduğunu bildiği III. Mikail'i Üsküdar'da gömülü olduğu Philippicos Manastırı'ndan alarak Kutsal Havariler Kilisesi'ne getirdi. III. Mikail de orada tekrar toprağa verildi.

Leo henüz 20 yaşındaydı ama, o yaşın çok üzerinde bir olgunluğa erişmişti. Karısını boşamayı hiç düşünmedi. Onu istediği gibi kilisesiyle baş başa bıraktı. Ancak o artık bir imparatordu ve ona göre davranmak mecburiyetinde olduğu için, metresleriyle gizlice buluşması işlerini eskisi gibi amcası Marinos'a bırakmıştı. Tabii ana sorun devam ediyordu. Taht için bir erkek çocuk sahibi olmak zorundaydı.

Bir akşam Theophano'ya haber göndererek, onu ziyarete geleceğini bildirdi. Yemek için imparatoriçenin özel hazırlık yaptığını fark etti. Yemekte ikisi arasındaki sıcak hava elle tutulur gibiydi. İmparatora şarap servisi yapılırken imparatoriçenin de ona katılması Leo için sürpriz oldu. Yemekten sonra yatak odasına girdiklerinde, Theophano hemen soyundu, dua etmeden yatağa girince Leo onun arzulu olduğunu tahmin etti.

Bir süre sonra imparatoriçenin hamile kaldığı anlaşıldı. Ne yazık ki, çiftin ertesi yıl bir kız çocukları oldu. Leo çok genç olduğu için artık işi oluruna bıraktı. Bir taraftan devlet işleriyle uğraşırken diğer taraftan da ilmi konulara önem vermeye başladı.

İlk işi babası I. Basil tarafından başlatılan çalışmaları sürdürüp ta-

mamlamak oldu. Baba-oğul birbirlerini pek sevmeseler bile, hedefler bakımından büyük uyum göstermişlerdi. Esasında VI. Leo, I. Justinyen'den bu yana en büyük kanun koyucuydu.

Çalışmaların ilk yıllarında imparatorun da bizzat katıldığı düzenlemeler sonucunda 60 kitaba bölünmüş olarak 6 cilt halinde ortaya çıkan imparatorluk kanunları, Bizans'ın en büyük hukuk eseri oldu ve *Basilica* adı verildi.

VI. Leo'nun *Novella*'sı ise 113 emirnameden oluştu ve bu eser, *Kanunların Tashihi ve Saflaştırılması* adıyla yayınlandı. Emirnamelerin esasını idari, sosyal, askeri ve dini konular teşkil etmekteydi.

İmparatorun ilk göz ağrısı Zoe Zaoutzina çoktan Konstantinople'a dönmüş ve kendisine imparatorluğa ait konaklardan biri tahsis edilmişti. Tahmin edileceği gibi de imparatorun gizlice yaptığı ziyaretler giderek sıklaşmaya başlamıştı. Görünüşe göre bu durum İmparatoriçe Theophano'nun umurunda değildi. Çünkü imparator onu resmi görevleri sırasında el üstünde tutuyordu. Zaten o da onun dışında tüm zamanını kilisede geçirmekteydi. 889 yılı geldiğinde ise imparatoriçe her türlü resmi görevini bıraktı ve kendi isteğiyle Blachernae Sarayı'nın yakınında bir manastıra kapandı.

Aradan bir hafta bile geçmeden Zoe Zaoutzina sarayda hemen onun yerini aldı. İşin en enteresan tarafı da bu konuda çok hassas olan Konstantinople halkı bu durumu çok normal karşıladı. Daha önce yazdığımız gibi, Konstantinople'da hiçbir şey gizli kalmadığı için, imparatoriçenin özel yaşamı herkes tarafından bilinmekteydi ve imparatorun yaptıklarına hoşgörüyle bakıldı.

897 yılında İmparatoriçe Theophano manastırda birden öldü. Leo her imparator gibi eşini törenle Kutsal Havariler Kilisesi'ne gömdü. Çok geçmedi, aynı yıl sarayda fiili olarak imparatoriçe olan Zoe Zaoutzina'yla evlendi.

Sevgililer resmen birbirlerine kavuşmuş oldular. Ancak sorun ortadaydı. Taht için bir erkek çocuk gerekliydi. Çok geçmedi yeni imparatoriçe de gebe kaldı. Bu sefer ümit yüksekti. Ancak Zoe Zaoutzina da bir kız çocuğu doğurdu. Daha da beteri, çok genç olmasına rağmen imparatoriçeyi Mayıs 899'da yatağında ölü buldular.

Leo onu da Kutsal Havariler Kilisesine törenle gömdü ve böylece iki kızıyla baş başa kaldı. İmparator yedi ay kadar bağrına taş bastı.

Yeniden evlenmek mecburiyetindeydi ama kendi çıkardığı kanuna göre bir Bizanslı'nın üçüncü defa evlenmesi yasaktı. Bilmekteydi ki kilise de şiddetle karşı çıkacaktı. Esasında bu konularda Patrik II. Anthony Kauleas'ın hiç toleransı yoktu Üstelik patrik Zoe Zaoutzina'nın evlenmeden önce sarayda uzun bir süre kalması konusunda da hep sorun çıkarmıştı.

Bir çözüm bulmak zorundaydı ve üstelik acısını dindirmek için imparatoriçenin nedimeleri arasında bulunan, Opsikon Theması'ndan gelen ve harika güzelliğiyle etrafı kavuran Eudokia Baïana'yla çoktan mercimeği fırına vermişti.

Denemeye karar verdi ve bir mabeyinciyi patriğe gönderdi. Leo ona gitmeden önce kesin kararlıydı. Ya Kauleas onun üçüncü defa evlenmesini, kitabına uygun bulup onaylayacaktı veyahut Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi olan imparator onu bir şekilde, atalarının yaptığı gibi, makamından defedecekti.

Patrik Kauleas imparatoru Ayasofya'nın kapısında karşıladı. İmparatorun gözünden patriğin elindeki âsâya adeta baston gibi tutunduğu ve bir koluna da yardımcısının girdiği kaçmadı. Ona rağmen, "Patrik hazretleri size iyi gördüm," dedi.

Patrik, "Çok teşekkür ederim majeste ama birkaç gündür biraz rahatsızım," diye cevap verdi.

İmparator geçmiş olsun dileklerini sunarken, Ayasofya'nın patrikhane bölümüne geçtiler. Özel bir hazırlık yapıldığı belli idi. İmparatora hemen soğuk şerbet ikram edildi.

Leo lafı uzatmadı. "Patrik hazretleri biliyorsunuz, büyük bir talihsizlik eseri iki eşim çok genç yaşta, tahta bir vâris veremeden öldüler. Kardeşim Alexander çok şükür yaşamaktadır ama, onun da bir erkek evladı yok. Hanedanımız açısından zor bir durum var. Yasayı biliyorum. Ama kilisemiz bana yardımcı olur diye düşündüm."

"Majeste bu konuda siz gelmeden önce en yetkili arkadaşlarımla toplantı yaptık. Hanedanımızın geleceği için yeniden evlenmenizin kilisemiz kurallarına aykırı olmadığına karar verdik. Bu konuda sorun yok. Ancak yasal sakınca olmaması için senatodan bu konuda bir defa olmak üzere bir kanun geçirirseniz her şey düzgün olur ve ben büyük bir mutlukla nikâhınız kıyarım."

Bir hafta içinde senatodan karar çıktı ve 900 yılında Patrik Kauleas

onları Büyük Saray'ın içinde St Stephen Kilisesi'nde yapılan törenle evlendirdi. Yeni İmparatoriçe Baniana çok kısa zamanda gebe kaldı.

901 yılı geldiğinde önce Patrik Kauleas Şubat ayında öldü. İmparator onun yerine, ileride kendisine sorun yaratmasın diye imparatorluk sekreteri *(mysticos)* Nikolas'ı patrik olarak atadı.

12 Nisan 901 günü imparatoriçenin doğum sancıları tuttu. Kendisini hemen erguvan renkli odaya aldılar. Sampson Hastanesi'nin tüm doktorları seferber oldu. Birkaç saat sonra başhekim kucağında bir erkek çocukla dışarı çıktı. Leo onu sevinçle kucağına aldı. Avucunun içine bir solidu koydu, "Basil dünyaya hoş geldin oğlum," dedi. Hemen peşine imparatoriçeyi sordu.

Doktor, "Majesteleri çok kan kaybetti efendimiz. Şimdilik uyuyor," dedi.

"Kendisini görebilir miyim?"

İmparator ona küpesi, bileziği ve gerdanlığı taşlarla süslü çok muhteşem bir hediye hazırlamıştı.

"Müsaade ederseniz efendimiz," dedi doktor, "biraz istirahat etmeli, yarın kendisine gelince ziyaret edersiniz."

Ertesi sabah ziyarete gittiğinde bir şeylerin ters gittiğini anladı.

Doktor başını eğip, "Majesteleri, bütün uğraşılarımıza rağmen imparatoriçeyi kurtaramadık," dedi.

Bu imparator için müthiş bir şok oldu. "Nasıl olur..." diyerek iki başını elinin arasına aldı ve hiç kimseden çekinmeden gözyaşlarını tutamadı. Bir hafta on gün kendisine gelemedi. Ancak hiç olmazsa bir tesellisi, oğlu vardı.

Onun için yazmaya başladığı esere döndü ve kendisini onunla avutmaya başladı. İmparatorluğu süresince VI. Leo bir defa dahi savaşa katılmadı ama askeri konuları kapsayan *Taktika* isimli eseri yazmaya devam etti. Oldukça kapsamlı olan bu eser; ordunun organizasyonu, teçhizat, mühimmat, planlama, silahlar, zırh, eğitim, cezalandırma, malzemelerin taşınması, kamp yapılması, savaşa hazırlanma, savaş, kuşatma, savaş sonrası yapılacaklar, sürpriz saldırı yapılması, çeşitli ülke ordularının savaş şekilleri, deniz savaşı usulleri ve çeşitli askeri özdeyişleri kapsıyordu.

Ancak imparatorun yaşadığı dram bitmemişti. Tam iki ay sonra bebek Basil yatağında ölü bulundu. Kendi eliyle minik yavrusunu sarayın

bahçesine gömdükten sonra bir ay süreyle imparatorluk ofisine de uğramadı. Bu dönemde amcası Marinos ve eskiden imparatorluk sekreteri olan Patrik Nikolas Mystikos mümkün olduğu kadar işleri yürütmeye çalıştılar.

Leo yaşadığı dramı unutabilmek için bir yıl süreyle tümüyle kendini işine verdi. Hayatına hiçbir kadını sokmadı. Korkmaya başlamıştı. Hayatına her giren en çok iki yıl yaşıyordu. Sık sık kiliseye giderek patrikle konuşuyordu. Patrik ona, bunun Tanrı'nın hükmü olduğunu, ümitsizliğe kapılmamasını söyleyerek teselli ediyordu.

Zaman her şeyin ilacı olduğu için o da yavaş yavaş sosyal yaşantısına devam etmeye başladı. Amiral Himeros'un konağında 903 yılının Noel gecesi düzenlenen büyük bir ziyafete katılmıştı. Himeros ona yeğeni Zoe Karbonopsina'yı tanıştırdı. Karbonopsina "kömür kadar siyah gözlü" demekti. Yirmili yaşların başlarında olan Karbonopsina, gerçekten siyah gözleri ve güzelliğiyle imparatorun başını döndürdü.

Hemen ertesi yılın başında Karbonopsina imparatorluk sarayına taşındı. İmparatorla yaşamaya başladılar. Karbonopsina 904 yılında bir kız doğurdu, ismini Anna koydular; 905 yılında ise bir oğlan çocuk doğurdu, ismini Konstantin koydular. Konstantin doğduğunda çok naif ve hastalıklı bir çocuktu. İmparator onun yaşayıp yaşamayacağından emin değildi. Ama Konstantin sonuna kadar direndi ve yaşamaya devam etti. Ancak ne kanunlara ve ne de kilisenin kurallarına göre evlenmeleri asla mümkün değildi.

İmparatorun kızı iki yaşında, oğlu ise bir yaşındaydı. Patrik I. Nikolas Mystikos asla onları vaftiz etmeye yanaşmıyordu. Vaftiz etmediği sürece de çocukların yasallığı sağlanamıyordu ve Leo'nun oğlu Konstantin'i müşterek imparator yapması, dolayısıyla da tahta aday göstermesi mümkün değildi. Mystikos, Leo'yla her görüşmesinde Nuh diyor, peygamber demiyordu. İmparatorun her an patriği atarak yerine bir başkasını koyma konusunda mutlak yetkisi vardı. Ancak siyasal dengeleri korumak, hem senatoyu, hem de patriği karşısına almak istemiyordu.

Sonunda canına tak dedi. Onu huzuruna çağırdı.

"Bak papaz efendi, bu sana son ikazım. Bilirsin Küçük Asya'nın o kadar güzel yaylaları var ki, gerçi oralardan kuş uçmaz kervan geçmez ama, anlaşıldığı kadarıyla sağlığına iyi gelecektir."

İmparatorların huzurunda sadece patrikler oturabilirdi, ancak imparator izin verirse. İmparator Mystikos'a otur bile dememişti. Üstelik patrik yerine papaz olarak hitap etmiş ve sürgüne göndereceğini de ima etmişti. Patrik buna katlanamazdı.

"Majeste, biliyoruz bu konuyu birkaç kez konuştuk. Tanrı katında günah olan bu beraberlikten doğan çocuklarınızı benim vaftiz edebilmem mümkün değil. Buraya gelmeden önce kitapları inceledim. Bir tek çözüm yolu var. Ben çocukları vaftiz ederim ama, ondan sonra siz de annelerini sürgüne göndereceksiniz."

"Otur bakalım patrik efendi. Çözüm yolu bulman yeterli. Gelecek hafta için hazırlık yap. Vaftiz törenlerini saray içinde St Stephen Kilisesi'nde yapacağız. Öne sürdüğün hususlar benim için de uygundur."

Bir hafta sonra yapılan vaftiz törenini bizzat Mystikos yönetti. İmparator ondan tam üç gün sonra Thomas isimli bir papazın yine aynı kilisede yönettiği törenle Zoe Karbonopsina'yla evlendi ve aynı zamanda onu imparatoriçe ilan etti.

Mystikos bunu öğrenince önce imparatorun kiliseye girmesini yasakladı. Sonra da Pazar ayininde isim zikretmeksizin bu şekilde evliliklerin Tanrı katında kabul edilemeyeceğine dair vaaz verdi.

İmparator için artık bu kadarı fazla idi. Mystikos'u bir birlik göndererek zorla huzuruna getirdi.

"Bana bak papaz efendi, sen hangi hakla yeryüzündeki Tanrı'nın elçisine kiliseye girmeyi yasaklarsın? Sen kimsin ve bu yetkiyi nereden aldın? Üstelik hangi hakla vaazlarında imparatorunu küçültecek ifadeler kullanabilirsin?"

Mystikos tir tir titriyordu. "Efendimiz..." diye söze başladı ama imparator izin vermedi.

"Mabeyinci!..." diye bağırdı, "alın götürün bu adamı aşağıdaki zindana atın."

Mystikos kendini imparatorun ayaklarına attı.

"Majesteleri beni affedin. Müsaade ederseniz ben patriklik görevinden ayrılayım."

"Pekâlâ buna müsaade ediyorum. Bir daha senin ismini bile duymak istemiyorum."

Mystikos huzurdan ayrılarak doğruca konağına gitti. İmparator hemen Euthimios'u patrik olarak atadı.

İmparator 15 Mayıs 908'de Konstantin'i müşterek imparator ilan etti; böylece gelecekteki tahtın vârisi belli olmuştu.

İmparatorluğunun ilk yıllarında gerek doğu, gerek batı cephesinde ortaya çıkan sorunlar yapılan anlaşmalarla çözülmüş gibiydi. Özellikle günümüze kadar ulaşan ve Leo'nun adıyla yayınlanan *Eprach* kitabı Konstantinople'daki ticari yaşamı düzenliyor, diğeri, *Kletorologion* kitabı ise saray seremonileri, ziyafetleri ve unvanları hakkında hükümler taşıyordu.

Diğer önemli husus, Leo döneminde imparatorluğun her yerinde refah düzeyi o kadar yükselmişti ki, toplumun her kesimi bundan pay aldığı için özellikle Pornai sokağındaki eğlenceler sabaha kadar devam ediyordu. Konstantinople her zamanki Konstantinople'du ve eğlencede sınır tanımıyordu.

İmparator Leo 45 yaşına gelmişti. Önünde uzun yıllar var gibi görünüyordu. Bu nedenle 911 yılı Noel'inde imparatorluk ailesi Ayasofya'da yapılan büyük ayine katıldıktan sonra o akşam 19 Masalı Yemek Salonu'nda (Akkubita) büyük ziyafet verildi. Dönemin ünlü sanatçılarının gösterileriyle zenginleşen ziyafet geç saatlere kadar devam etti. İmparatoriçe Karbonopsina kıyafeti ve takılarıyla göz kamaştırıyordu. Gecenin sürprizi ise henüz 6 yaşında olan Konstantin'i bir saatliğine de olsa salona getirmesi oldu. Konstantin'de sanki şeytan tüyü vardı. Onun girdiğini gören salondakiler ayağa kalkarak onu alkışladılar. O da gayet ciddi bir ifadeyle onlara elini sallayarak cevap verdi. Anne ve babanın mutluğu gözlerinden okunuyordu.

Kış çok soğuk geçmişti. Ertesi yıl havalar ısınmaya başlamasına rağmen imparatorun soğuk algınlığına doktorlar bir türlü çare bulamıyordu. Mayıs ayı başında ateşi yükseldiği için bazı günler yataktan çıkamıyordu. 11 Mayıs 912 Pazartesi akşamı ateşi kontrol edilmez hale geldi. Ertesi sabah bütün aile ve patrik, imparatorun başında idi. Sabahın erken saatlerinde kardeşi Alexander içeri girdiğinde Leo gözlerini açtı ve onu görünce *"13 ay ve şeytanın zamanı,"*[34] dedi ve öldü. Acaba bu büyük bir kehanet miydi?

İmparator I. Basil'in İngerina'dan üç oğlu olmuştu. İlki Leo, ikincisi Stephen ve üçüncüsü Alexander'dı. Stephen kendisini dine adamıştı.

(34) Radi Dikici, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, s. 264.

Alexander ise babası tarafından 879 yılında müşterek imparator yapılmıştı. O nedenle taht sırası Leo'dan sonra ondaydı.

Alexander (Αλέξανδρος, 912-913) imparator olduğunda 42 yaşındaydı. Hiç evlenmemişti. Ağabeyi Leo bu durumu bildiği ve hanedanın devamı için bir erkek çocuk sahibi olmaya uğraşmıştı. Kardeşinin döneminde keyfi istediği gibi yaşayan Alexander, tahta geçene kadar kardeşi Leo'dan (muhtemelen babasının da etkisiyle) nefret etmişti. İmparator olur olmaz ilk işi İmparatoriçe Zoe Karbonopsina'yı bir manastıra kapatmak oldu. Ardından da, elinden geldiğince kardeşinin yaptıklarının tam tersini uygulamaya başladı. İlk iş olarak, VI. Leo tarafından atanmış, devlet yönetiminde etkin olan ve gerçekten yetenekli yöneticileri işlerinden attı. Bununla da yetinmedi, özellikle imparatoriçeye yakın olan tüm kişileri hapse attırdı. Kardeşi tarafından atanan patriği görevinden uzaklaştırdı ve yerine yine kardeşi tarafından görevden uzaklaştırılan Nikolas Mistykos'u tekrar patrik yaptı.

"Bulgar Kralı Simoen, tahta geçişi dolayısıyla imparatoru tebrik etmek için bir elçi heyetini Konstantinople'a gönderdi. Yeni imparator elçilere son derece kötü davrandı. Onları azarladı ve aralarındaki her türlü anlaşmayı feshettiğini açıkladı. Hatta onları 'Siz kim oluyorsunuz ki koskoca Roma İmparatorluğu'ndan haraç almaya cesaret ediyorsunuz, defolun gidin,' diye azarladı. Bu tutum ve davranış Kral Simoen'e aradığı fırsatı verdi ve hemen Bizans'la savaşmak için hazırlığa başladı."(35)

Ayrıca öyle rezilce bir hayat sürmeye başladı ki, Konstantinople halkı kısa zamanda ondan nefret etti.

Henüz tahta geçeli bir yılı biraz aşmış olan imparator Alexander, o gün çok keyifliydi. Kendine göre istediği yönetimi kurmuştu ve herkes ona korkuyla itaat ediyordu. Kardeşi Leo'yla ilgili tüm kişileri uzaklaştırdığı ve tüm izleri sildiği için mutluydu.

O yıl sıcaklar Konstantinople'da erken bastırmıştı. Öğle yemeğinde servis edilen Midilli Adası'ndan gelmiş kaliteli kırmızı şarabı çok beğenen imparator, bir miktar fazla içti. İki saat kadar dinlenip sonra iddialı bir polo (*tzykanion)* maçı için sahaya çıktı. Alexander yetenekli bir oyuncuydu. Güneş biraz çekilmiş bile olsa hava epey sıcak-

(35) Radi Dikici, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, s. 266.

tı. Süratli oynanan oyunun tam ortasında, imparator birden yere yığıldı. Muhtemelen kalp krizi geçirmekteydi. Hemen bir sedyeye konularak saraya taşındı. Sampson Hastanesi doktorlarının bütün müdahalelerine rağmen ancak iki gün daha yaşadı ve 6 Haziran 913 Pazar günü öldü.

Bir imparatorun ölümüne, gerek yönetim gerek Konstantinople halkı ilk defa tepkisiz kaldı. İmparator alelacele defnedildikten sonra derin bir nefes alan Konstantinople halkı ve yönetim o geceyi neşeyle geçirdi ve Alexander'ı akıllarından silmeye baktılar. Alexander tahtta sadece 13 ay kalabilmişti. VI. Leo'nun *"13 ay ve şeytanın zamanı"* kehaneti de gerçekleşmişti.

Taht için geride sadece, VI. Leo'nun o sırada 8 yaşında olan oğlu Konstantin vardı. Aslında Alexander ölmeden birkaç ay önce Konstantin'i hadım ettirip tahta çıkmasını önlemek istemişti ama çok zayıf ve hastalıklı bir çocukluk geçiren Konstantin'in zaten çok yaşamayacağı konusunda ikna edildiği için vazgeçmişti.

VI. Leo ve Zoe Karbonopsina'nın oğlu İmparator VII. Konstantin "Porphyrogenitus" (Κωνσταντῖνος Ζ' Πορφυρογέννητος 913-959) tahta geçti. 2 Eylül 905 Pazartesi günü Konstantinople'da doğan VII. Konstantin'in, o günden başlayarak talihsizliklerle dolu bir yaşamı oldu. Bizans imparatorları içinde hiçbiri onun yaşadıklarını yaşamamıştı ve bundan sonra da yaşamayacaktı.

Sorunlar zaten doğduğu gün başlamıştı. Babası Leo'nun onu yasal olarak taht adayı yapmak için nasıl zorlandığını biliyoruz. VII. Konstantin şimdi imparatordu ve sadece 8 yaşındaydı. Doğal olarak ortaya naiplik sorunu çıktı.

Patrik Mystikos (Μυστικός) zaman kaybetmedi ve başkanlığını kendi yaptığı 7 kişilik bir kurul kurdu ve devleti yönetmeye başladı. Kurula dahil edilmeyen imparatoriçe buna şiddetle itiraz etti ve naiplik görevinin kendisine ait olduğunu ileri sürdü.

Bunun üzerine, yeni kurul ilk iş olarak İmparatoriçe Zoe Karbonopsina'yı tutuklattı ve saçlarını tıraş ettirerek bir manastıra kapattı. Sonra Mystikos daha büyük oynamaya karar verdi. Baştan beri nefret ettiği Leo ve dolayısıyla oğlunun yerine bir imparator adayı tespit etti.

Tüm devlet gücünü elinde bulunan Patrik Mystikos, Makendonya Hanedanı'na son vermeye kararlıydı. Kendi kafasına göre yeni impara-

tor olarak seçtiği Trakya ordusu komutanı Konstantin Dukas'ı gizlice Konstantinople'a davet etti. Konstantin Dukas kapıların sonuna kadar açılacağından emin olarak bir avuç adamıyla imparatorluk sarayına gelince büyük bir sürprizle karşılaştı. İmparatoriçeye yapılanları asla hoş görmeyen ve Mystikos'un o sırada Trakya'ya kadar her yeri talan eden Bulgar Kralı Simoen'le haberleştiğini de öğrenen naipler kurulunun diğer bir üyesi olan İoannes Eledas, Konstantin Dukas'ın karşısına dikildi. Çıkan çatışmada Konstantin Dukas ve oğlu öldürüldü.

Ona olan güven ciddi olarak sarsıldığı için, Eledas ve naipler kurulunun diğer üyeleri İmparatoriçe Zoe Karbonopsina'yı sürüldüğü manastırdan geri çağırdı. Yönetim imparatoriçeye geçmişti. O da ilk olarak Mystikos'u huzuruna çağırdı.

"Bana bak Mystikos, sen kocamın sana yaptıklarından bu yaşına rağmen hiçbir ders almamışsın. Utanmadın mı imparatoriçene yaptığın muameleden? Sen kimsin ve hangi sıfatla devleti yönetmeye kalktın? Üstelik bir sürü de hatalar işlemişsin. Bilmediğimi mi sanıyorsun? Söyle bakalım bir daha çıkmamak üzere seni hangi manastıra kapatayım?"

Tir tir titreyen Mystikos, "Majesteleri bu yaşımda ben böyle bir yaşamı kaldıramam. Ben çekileyim ve beni evime gönderin."

"Esasında biliyor musun, iktidar gücünü tadan bir kişi hep bunu özler. Kendimden bilirim. En iyisi senin bir vesileyle kelleni alsam daha iyi olacak."

Mystikos kendini imparatoriçenin ayaklarına attı. "Majesteleri İncil üzerine yemin ederim ki, beni asla bir daha dini görevlerim dışında görmeyeceksiniz."

"Pekâlâ önce yeminini et, sonra makamına dön. En küçük hata yaparsan söylediklerimin en kötüsünü uygularım."

Bunu duyan Mystikos kulaklarına inanamadı. Doğruldu. Yeminden sonra imparatoriçenin, "Defol git" anlamına gelen el işareti üzerine, huzurdan ayrıldı.

İmparatoriçe naip olarak artık ülkenin tek yöneticisi idi. Yanında iki yardımcısı vardı. Birincisi tüm kara ordularının komutanı Leo Phokas'tı ve imparatoriçenin gözdesiydi. Diğeri donanma komutanı Romanus Lekapenus'tu. Geçmişte Phokas ailesi Bizans'ta önemli ve başarılı komutanlar yetiştirmişti. Ancak o kabiliyet Leo Phokas'a geçmemişti. Bulgarlara karşı girdiği her savaşı kaybetmesine rağmen, impa-

ratoriçenin hep has adamı oldu. Bu husus giderek imparatoriçeye olan güveni sarstı.

Tüm yöneticilerin katıldığı bir toplantı sonunda 919 yılının başında bir saray darbesiyle İmparatoriçe Zoe bir daha dönmemek üzere tekrar manastıra kapatıldı. Tekrar kurulan naipler kurulunda, eski tanıdık Mystikos da yer aldı. Yemininden dönmüştü, ama bu sefer saltanatı uzun sürmedi. 925 yılında ölünce de devlet ondan kurtuldu.

Mart ayında donanmasıyla Konstantinople'a gelen Romanus Lekapenus naipler kurulunu feshetti, o sırada 15 yaşına gelmiş olan İmparator Konstantin'i kızı Helena'yla evlendirdi. Helena ile Konstantin görür görmez birbirlerine âşık oldular. Bu onun doğduğundan beri başına gelen en iyi ilk şeydi.

Konstantin kayınpederini müşterek imparator ilan edince, tüm yetki Romanus I Lekapenus'a (920-944, Ρωμανός Α' Λακαπηνός) geçti. Böylece artık Bizans tahtında esas itibariyle 24 yıl süreyle o hüküm sürdü.

Konstantin'in görevi ise sadece imparatorluk emirlerini ve senatodan gelen kanunları imzalamak ayrıca resmi törenlerde kayınpederinin yanında boy göstermekti. Bir süre sonra bu görevleri de elinden alınınca o da kaldığı yerden eğitimine devam etmeye başladı. Hocaları dönemin en yetkin kişileriydi.

944 yılı geldiğinde kayınpederi Romanus Lekapenus, Noel arifesinde Konstantin yerine tahta geçmek isteyen kendi oğulları tarafından tahtan indirilip Kınalıada'ya sürgüne gönderildi. Ancak İmparatoriçe Helena kocasından yana çıkarak kardeşlerini tutuklatıp onları da Kınalıada'ya sürgün etti. Onları gören babaları Romanus, "*Tanrım bu ne mutlu gün! Ne yazık ki, ben onları besledim, büyüttüm, ama onlar bana isyan ettiler,*"[36] dedi.

Böylece imparator olduktan 31 yıl sonra, yani 39 yaşında VII. Konstantin devletin tek yöneticisi haline geldi. Devleti 17 yıl süreyle başarıyla yönetmesi dışında, o artık iyi bir bilim adamı, yazar ve ressamdı.

Bizans Rönesansına çok önemli katkıda bulunan Konstantin'in döneminde birçok bilimsel, tarihi ve edebi eser hazırlanıp yayınlandı. Eski tarihçilerin eserleri kopya edildi veya bazılarının özetleri hazırlan-

(36) Radi Dikici, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, s. 274.

dı. Böylece ilmi ve kültürel gelişme gerçekten de en üst noktalara çıktı. Günümüze kadar intikal eden eserlerden ilki, dedesi I. Basil'in biyografisiydi.

Oğlu Romanus 14 yaşına geldiğinde, *Konstantin'den Romanus'a veya İmparatorluğun Yönetimi (De Administrando İmperio)* ismiyle yeni bir kitap daha hazırladı.

VII. Konstantin, *De Administrando İmperio* kitabında oğluna öğütler verirken şöyle başlar:

"Bak sana bu kuralları veriyorum ki, geçmiş deneyler ve onlardan süzülmüş bilgiler ışığında en iyi öğütlerden ve kamu yararından ayrılmayasın.

"Önce Romalılara hangi ulusların faydası olabileceğini ya da zararı dokunabileceğini ve bunu hangi bakımdan yapabileceklerini, hangilerine boyun eğdirilebileceğini iyi öğrenmelisin..."[37]

Bu girişten sonra, dış politika ve diplomasi yöntemlerini, ülkedeki coğrafi dağılımı, insan yapısını ve imparatorluğun yasal düzenini anlatır.

Ayrıca Bizans sarayıyla ilgili *Seremoniler Kitabı (De Ceremoniis)* adlı bir kitabı vardır.

VII. Konstantin bu kitaba Kutsal Havariler Kilisesi'nde gömülü olan imparatorlar, imparatoriçeler ve imparatorluk ailesi bireylerinin listesini koymuştur. O tarihten sonra kiliseye bir imparator ve iki imparatoriçe gömülmüştür.

Askeri bölgeler hakkında *Themalar Kitabı (De Thematibus)* onun eserlerinden biridir.

Bizans tarihini ve ondan sonra gelen imparatorları önemli şekilde etkileyen VII. Konstantin "Porphyrogenitus", 9 Kasım 959 Çarşamba günü öldü. Henüz 54 yaşındaydı.

(37) Radi Dikici, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, s. 274.

Heybeliada Ruhban Okulu

Patrik Photios (Πχοτηος) 878 yılında bir gün İmparator I. Basil'in huzurundadır. İkinci defa patriklik makamına getirileli iki yıl olmuştur ve o 68 yaşındadır. O devre göre çok uzun yaşamıştır.

"Majesteleri, Halki'nin (Heybeliada) ormanlarla kaplı bir bölgesini satın aldım. Oraya, ileride emeklilik günlerimi geçirmek üzere bir bina yaptırmak istiyorum. Özellikle kitaplarımın tamamını oraya taşıyacağım. Umarım kitaplarım ve yazacaklarım gelecek yüzyıllara intikal eder ve imparatorluğun ruhani tarihine katkıda bulunmuş olurum."

"Photios bence bir sakınca yok. Ama Halki'ye gitmek o kadar kolay değil. Yorucu olmayacak m?"

"Majesteleri yine müsaade ederse, binanın bir bölümünü dini eğitim için ayrmak istiyorum. Artık dini eğitim, çırak-usta anlayışından çıkarak ciddi bir sisteme kavuşmalı. Bunun için emriniz gerekli."

"Bu fikrin çok hoşuma gitti. Bir an önce başlaman uygundur."

"Bana büyük bir şeref verdiniz majesteleri, umarım açılışını siz yaparak bizi onurlandırırsınız."

İzni alan Photios hemen faaliyete geçer. Tam beş yıl sonra adanın tepesindeki binayı bitirir. Gerçekten tabii güzellikler içinde muhteşem bir bina olur. Bir yıl sonra da din eğitimi bölümü açılır."

Photios'un 893 yılında ölümünden sonra onun vasiyeti üzerine binanın bir kısmı manastır, diğer kısmı okul görevini de sürdürmeye devam eder.

Aradan yaklaşık bin yıl geçer. Bu süre içinde çeşitli nedenlerle aksayan eğitim yeni bir açılışla sona erdirilir. 1 Mayıs 1844 Pazartesi günü zamanın patriği tarafından binanın okul bölümü "Yüksek Ortodoks Teoloji Okulu" adıyla açılır. 1971 yılına kadar okul, I. Dünya Savaşı hariç kesintisiz eğitime devam eder. Bu dönemde 900 mezun verir. Bunlar

arasında din adamı, piskopos, başpiskopos ve İstanbul Rum Patriği I. Bartholomeos dahil yedi de patrik yetişir.

1971 yılında Anayasa Mahkemesinin bir kararı üzerine özel yükseköğretim kurumlarının bir devlet üniversitesine bağlanması kararlaştırılır. Heybeliada Ruhban Okulu da bu statüde değerlendirilir. Türk üniversitelerine bağlanması halinde ruhban okulunun amacına ulaşamayacağı, sadece Ortodoks eğitim verdiği halde Protestanların, Ermenilerin, Katoliklerin ve Süryanilerin de katılabileceği gerekçesiyle okul, patrikhane tarafından kapatılır. Daha sonra birkaç kez açılması için yapılan çalışmalar sonuç vermez. Daha doğrusunu ifade etmek gerekirse siyasal nedenlerle, yok efendim, "Ekümeniklik iddialarıyla örtüştüğü", yok efendim, İstanbul'da "Lozan anlaşmasının ruhuna aykırı" gibi iddialarla sallanır durur. Bu sorun 40 yıldan fazla bir zamandır da Türkiye'nin başını ağrıtmaya devam eder.

Örneğin Türkiye'yi ziyaretinde ABD Başkanı Barack Obama, 6 Nisan 2009 tarihli TBMM konuşmasında özetle şunları söyler: *"İfade ve dini özgürlük güçlü bir toplumun ifadesidir. Bu nedenle Heybeliada Ruhban Okulu'nu açarak Türkiye, gerek içeriye, gerek dışarıya güçlü bir sinyal vermiş olur."*

Avrupa Birliği toplantılarında yıllarca bu konu gündeme gelir. Sadece orada değil başka amaçlarla yapılan uluslararası toplantılarda yer alır.

Dünyada Atina Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden sonra kurulan ikinci okul olan Heybeliada Ruhban Okulu uluslararası şöhrete sahipti. Çünkü okul Ortodoks dini için iyi eğitim görmüş, dini görevini çağdaş bilim ve teknolojiyle birleştirerek en iyi şekilde ifade edecek din adamları yetiştiriyordu.

Bir noktayı unutmamamız gerekir. Muhtemelen çeşitli ülkelerden gelerek Heybeliada Ruhban Okulu'nda eğitim gören öğrenciler dünyanın her tarafına dağılmaktadırlar. Onlar bir taraftan eğitim görürken, diğer taraftan bu ülkede yaşayacakları ve bizleri daha iyi tanıyacakları için olumlu etkilenmemeleri mümkün değildir. Hatta iddia edebilirim ki, Türkçe de bildikleri için bunlardan birçoğu ülkemizin birer elçisi gibi davranacaklardır. Buna en iyi örnek şimdiki Patrik Sayın Bartholomeos'tur. Gökçeada'da doğan, yedi dil bilen Patrik hazretleri, mükemmel Türkçesiyle her platformda Türkiye'nin yanında yer almış ve AB'de de en büyük destekçimiz olmuştur. Dünya onu Ekümenik

Ortodoks Patriği olarak tanımaktadır. O aynı zamanda 300 milyon kişinin dini lideridir.

Okulun kapalı kalması nedeniyle 1971 yıldan itibaren Türkiye'den giden belki bini aşkın öğrenci Atina ve Selanik Üniversiteleri İlahiyat Fakültelerinde eğitim görmüş veya görmektedir. Bu yıl İstanbul'dan giden öğrenci sayısı 9'dur. Bu benim tespit edebildiğim. Muhtemelen bu rakamın çok üzerindedir. Halen bu üniversitelerden mezun olup da Türkiye'deki Ortodoks kiliselerinde görev yapan birçok din adamı vardır.

Ayrıca bir noktaya daha işaret etmeliyim. Konya Selçuk Üniversitesi'nde Salih İnci'nin "Dinler Tarihi Açısından Heybeliada Ruhban Okulu'na Genel Bir Bakış" adlı doktora tezi (2007, 332 sayfa) bu konuda yapılan en iyi bilimsel araştırmadır. O da sonuç bölümünü şöyle bağlamıştır: *"Bugün gelinen noktada konunun muhatapları ve tarafları ilke olarak okulun açılması konusunda mutabık kalmakla birlikte, hangi statüde açılacağı tartışma konusu olmaya devam etmektedir."*

Son 45 yıl içinde dünya ve Türkiye hızla değişmiş ve gelişmiştir. 45 yıl öncesinin anlayışıyla bugün yaşamak mümkün değildir. Bazı korkularımızı ve saplantılarımızı artık geride bırakmamız lazım.

Bu yönetim azınlık mallarını iadeye karar vermek gibi cesurca bir adım atmış ve uygulama başlamıştır. Yeni Anayasa ilgili tartışmaların devam ettiği bugünlerde bu konunun gözden kaçmaması gerekir.

Muhtemelen basit bir hukuki yorum ve bunun sonunda yapılacak yasal düzenlemeyle Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılışı sağlanabilir. Unutmayınız, atalarımız sınırları içinde bulunan toplumların dinlerine hep saygı göstermiş ve dini eğitimlerine hiç karışmamıştır.

IX. BÖLÜM

İmparatoriçe Zoe "Porphyrogenita"

(Ζωή Πορφυρογέννητα)

Ellisinden Sonra Üç Koca: İmparatoriçe Zoe

Ellisinden Sonra Üç Koca:
İmparatoriçe Zoe

İmparator VIII. Konstantin (Κωνσταντῖνος Η′) 1025 yılında Bizans tahtına geçtiğinde 65 yaşındaydı. Mutlu evliliğinden doğan üç de kızı vardı. İkisi rahibe olmuştur ama ortanca kızı Zoe dünya güzelidir. Onu gören tarihçi Psellos, *Khronografia*'sında, "*İkinci kız Zoe... her bakımdan şahane, çok güzel bir kadındı ve etrafında saygı uyandırırdı*," diye yazmaktadır.

İmparator üç yıl sonra ölüm döşeğindedir. O dönemde kadınların imparatorluğu yönetmesi söz konusu değildi. Zoe'yi biriyle evlendirip imparator yapmak mecburiyeti vardı. Hep birlikte asil ve seçkin aileler arasından bir koca aradılar. Zoe içlerinden Romanus Argryus'u beğendi. Ancak adam evliydi. İmparatorun pratik zekâsı sorunu hemen çözdü. Ya karısını boşayıp imparator olacak veya karı koca kafaları kazınıp manastıra kapatılacaklardı. O imparatorluğu seçti, böylece Zoe'ye koca bulunmuş oldu.

Romanus asil bir aileye mensuptu ve yaşı 60 olduğu için, o güne kadar evlenmemiş olan 50 yaşındaki Zoe için uygun bir seçimdi. 10 Kasım 1028 Pazar günü Ayasofya'da düzenlenen bir törenle evlendiler, iki gün sonra imparator ölünce III. Romanus Argyrus (Ρωμανός Γ′) böylece Bizans'ın yeni imparatoru oldu.

Zoe'nin evlenmeden önce koştuğu bir şart vardı, o da yeni imparator kendi oyununu oynarken Zoe'nin harcamalarına karışmayacaktı. Olağanüstü müsrif bir kadındı, kocası da ondan aşağı kalmadı, birlikte hazinenin dibine darı ekmek için yarıştılar. Ancak imparator kısa bir süre sonra Zoe'den sıkıldı, yeni bir metres edindi ve karısının harcamalarını da kısıtladı. Çok geçmeden birbirlerinden ölesiye nefret etmeye başladılar.

O sırada sahneye, devletin üst kademesinde görev yapan Orfanotrofus çıktı. En küçük erkek kardeşi Mikail'i imparatoriçeyle tanıştırdı. Mikail 23 yaşında, uzun boylu, yeşil gözlü, olağanüstü yakışıklı bir delikanlıydı. Zoe onu görür görmez âşık oldu. Hemen dairesine davet etti. Bir süre sonra Mikail'in imparatoriçeyi ziyaret o kadar sıklaştı ki, saklanamaz hale geldi. Bunun üzerine imparatoriçe kurnazca davranıp, onu imparatorun hizmetkârları arasına kattı. Çünkü ayaklarından rahatsız olan imparator zorlukla yürüyordu. Mikail ise her gün onun ayaklarını ovup rahatlatıyordu. Klasik laftır, kader ağlarını ördü, imparatorun hastalığı hızla ilerledi, 11 Nisan 1034'te öldü.

Bir taraftan imparator gömülürken, diğer yandan devrin patriği alelacele saraya çağrıldı. Patrik taht salonuna girdiğinde, İmparatoriçe Zoe ile Mikail'in, imparator ve imparatoriçe kıyafetleri ve başlarında taçla tahtta oturduklarını gördü. Başta itiraz etse de kiliseye yapılan büyük bir bağış karşılığında evlilik törenlerini icra etti ve böylece daha dün imparatorun ayağını ovmakla görevli bir uşak, resmen Bizans imparatoru oldu.

IV. Mikail (Μιχαὴλ Δ΄) olarak tahta çıktığında 24, Zoe ise 56 yaşındaydı. İlişkileri birkaç ay daha aynı şekilde devam etti ve sonunda yaşlı kadının genç imparator kocasına düşkünlüğü aşırı ölçüye vardı. Bu da Mikail'i sıkmaya başladı. Yıl sonuna doğru, Zoe'yu dairesine hapsetti ve hatta ziyaretçi kabul etmesine bile müsaade etmedi. O derece sıkı bir gözetim altına alındı ki, durumu Romanus zamanından da kötüydü. Ayrıca imparatorun sağlık sorunu, yani giderek artan sara nöbetleri nedeniyle karısının seks ihtiyacını gidermekte zorlanması da diğer bir etkendi. Bir husus daha vardı; önceki imparatorun arkasından Zoe ile yaptıkları onu müthiş rahatsız ediyor ve Tanrı'nın kendisini affetmesi için günün en az iki saatini kilisede duayla geçiriyordu.

Mikail gençti, eğitimi yetersizdi ama şaşırtıcı bir şekilde, son derece etkili bir yönetim anlayışı sergilemeye başladı.

İmparatoriçe Zoe, tarihte Zoe Porphyrogenita olarak anılmaktaydı. Bu onun imparatorluk sarayının erguvan renkli odasında doğmuş olduğu anlamına geliyordu. Bu nedenle imparatorlukta her zaman önemli bir kişi ve taht için daima önde gelen bir isimdi. Ama o bütün hayatı boyunca devlet işleriyle hiç ilgilenmedi. Toplumsal hiçbir olayın içinde de değildi. Onun yaşamının amacı şık giysiler giyinmek, mücev-

herler takmak ve kokular sürünmek, günün önemli bir kısmını makyaj yaparak geçirmek ve Bizans modasına öncülük etmekti. Bir giydiği giysiyi ikinci defa giydiği görülmemişti. Sürekli olarak fiyatı ne olursa olsun dünyanın her tarafından pahalı kumaşlar, taşlar ve kokular getirtiyordu. Ama ortada inanılmaz bir durum vardı. İmparatoriçe Zoe kadar Bizans tarihinde Konstantinople halkı tarafından sevilen başka bir imparatoriçe de yoktu. Bunun açıklamasını da hiçbir tarihçi yapamamıştır.

Babasından önce 49 yıl hüküm süren Zoe'nin amcası "Bulgarkıran" II. Basil döneminde imparatorluk yine tarihinde görülmemiş zenginliğe kavuşmuş ve ne ilk koca Romanus'un anlamsız inşaat faaliyetleri ve gereksiz savaş hevesi ne de Zoe'in alabildiğince çılgınca harcamaları hazineyi boşaltmaya yetmemişti.

Ancak ikinci koca Mikail gidişin kötü ve geleceğin zorluklarla dolu olduğunu görerek ilk iş olarak Zoe'nin harcamalarına son vermişti. 1035 yılından itibaren Zoe için zor günler başladı. Ancak Mikail'in yaşadığı altı yıl boyunca da durumu kabullenen imparatoriçe, asla herhangi bir entrikanın içinde de olmadı.

İşin en enteresan tarafı ise IV. Mikail'in devlet işlerine verdiği önemdi. Birdenbire omuzlarına yüklenen imparatorluk görevi sanki onu bir anda olgunlaştırdı, sorumluluk duygusuyla donattı. Finansman ve vergi işlerini ağabeyi Orfanotrofus'a bıraktı. Dış politika ve orduyla ilgili her konuyu kendisi üstlendi. Eğitimi yetersizdi ama öğrenme hevesi vardı ve imparatoriçenin boyunduruğundan kurtulduktan sonra, son derece etkili bir yönetim anlayışı sergilemeye başladı. Asla önceki İmparator III. Romanus gibi hayalperest değildi, aksine tam bir gerçekçiydi. Beklenmedik şekilde o derece her şeyin üstesinden gelmeye başladı ki, giderek tahta çıkışındaki yaşananlar unutulmaya başlandı. Zaman zaman yakalandığı sara krizleri dışında sanki tükenmez bir enerji sahibiydi. Dürüstlüğü de dillere destan oldu. Aldığı ve uyguladığı kararlarda gerçek bir adalet duygusuyla hareket etti. Halkın duygularını öğrenmek için geceleri kıyafet değiştirerek Konstantinople sokaklarında dolaşmaya başladı. Ancak önemli bir kusuru vardı, hasta olmasına rağmen çok kere içkinin dozunu kaçırıyordu.

1040 yılı geldiğinde dış sorunları çözen ve Bulgar seferinden başarıyla dönen imparatoru Konstantinople halkı parlak bir törenle karşı-

ladı. Esasında hastaydı ve atının üzerinde zorlukla durabiliyordu. Uzun sürmedi, sara nöbetleri sıklaştı ve 10 Aralık 1041 Perşembe günü öldü.

Ortaya yine imparatorluk sorunu çıkmıştı. Bu defa çözümü Mikail'in ağabeyi Orfanotrofus buldu ve yakın akrabası olan bir başka Mikail'i imparatoriçeye tavsiye etti. Onun önerisi üzerine imparatoriçe, Haliç'teki gemi yapım tezgâhlarında kalafatçı olarak çalışan Mikail'i evlat edindi. O da Bizans'ın yeni imparatoru oldu. Başına nasıl bir bela aldığını bilmeyen Zoe, altı yıl sıkıntıdan sonra rahata ermiş gibiydi.

Kalafatçı V. Mikail (Μιχαὴλ Δ΄) Bizans İmparatorluğu tarihinin imparator olarak en niteliksiz, düzeysiz, karaktersiz ve ikiyüzlü bir kişisiydi. İlk kazığı onu tahta geçiren kişiye yani Orfanotrofus'a attı ve onu görevinden atıp Midilli'ye sürdü. İkinci sırada, başta önünde saygıyla eğildiği, her emrini yerine getirdiği Zoe vardı. Önce saray hazinesini kullanma imkânını elinden aldı ama, bunu kâfi görmedi ve onu sarayın bir odasına hapsetti. Bu da yetmedi, düzmece delillerle Zoe'yi kendisini zehirlemek iddiasıyla mahkûm ettirip kafasını kazıtarak Büyükada'da bir manastıra kapattı.

Ama hesabı yanlıştı. Konstantinople halkını derinden yaraladığını fark etmemişti. Halk ayaklandı. Saraya doğru yürümeye başlayınca, Zoe çabucak Büyükada'dan getirildi. Ayrıca kız kardeşi Theodora da manastırından alındı, saraya getirildi. 19 Nisan 1042 Pazartesi gecesi Ayasofya'da yapılan törene birlikte katıldılar. Patrik, yöneticiler ve senato onların devletin gerçek yöneticisi olduğunu ilan etti. Mikail ise imparatorluk görevinden atıldı. Gözlerine mil çekilerek sürgüne gönderildi.

Böylece Bizans İmparatorluğu tarihinde ilk kez iki kız kardeş devletin yönetimini üstlendiler.

Zoe ve Theodora devleti yöneteceklerdi. Zoe ömrü boyunca hiç devlet işiyle ilgilenmemişti ki. Üstelik böyle bir niyeti de yoktu. Theodora'nın bütün hayatı manastırın dört duvarı arasında geçmişti. Bırakın emir verip iş yaptırmayı, manastırın taş yataklarından sonra onun en büyük rahatsızlığı sarayın yumuşak yataklarıydı.

1042 yılı bitmeden anlaşıldı ki, imparatorluğun yönetimi için bir erkek gerekliydi. Ancak Zoe'nun yaşı (64) artık çok ilerlemişti. Ama o, daha önce geçirdiği bütün acı tecrübelere rağmen kendisine uygun bir koca aramaya başladı. İmparatorluğun asil ve yakışıklı erkeklerini sı-

rayla gözden geçirdi. İlk aday aksi bir adamdı, geri gönderdi. İkinci adayla evlenmeye kalktığında adamcağız birden öldü. Üçüncü aday Konstantin Monomakus, imparatorluğun eski ve asil bir ailesinden geliyordu. 42 yaşında eli yüzü düzgün bir erkekti. Bu da Zoe için yeterliydi. İmparatoriçe seçimini senatoya bildirince; senato onun adaylığını, daha doğrusu imparatorluğunu hemen onayladı. Müstakbel imparator şehir dışında, asiller, yöneticiler ve senatörler tarafından törenle karşılandı. Ertesi gün, yani 11 Haziran 1042 Cuma günü Nea Ekklesia Kilisesi'nde kendisini bekleyen İmparatoriçe Zoe'yla buluştu. Evlendiler ve Monomakus'un başına imparatorluğun tacı kondu.

Artık IX. Konstantin Monomakus (Κωνσταντῖνος Θ΄ Μονομάχος) Bizans'ın yeni imparatoruydu. Ondan beklenen devleti çekip çevirmesiydi, o tam tersini yaptı. Sonunda Zoe kafa dengi bir koca bulmuştu. Monomakus da en az onun kadar zevkusefa düşkünüydü. Vur patlasın çal oynasın, hayata birlikte daldılar. Bırakın Zoe'nin harcamalarında kısıtlama yapmayı, aksine onun bu konuda teşvikçisi oldu. Hatta o dönemi yaşayan tarihçi Psellos, "*Konstantin (Monomakus) hazineyi tüketti, öyle ki içinde geriye tek bir obolos (gümüş para) kalmadı. Şeref ve unvan bahşetmeye gelince de, gelişigüzel dağıtıldı,*"[38] diye yazar.

Bütün bunlardan başka ortaya bir de Maria Sklerina sorunu çıktı. İmparator olana kadar yedi yıl boyunca Monomakus'la metres hayatı yaşamıştı. Monomakus ise ona hâlâ körkütük âşıktı. Yirmili yaşların sonlarında olan Maria çok gençti, imparatorluğun en güzel ve cazibeli kadınlarından biriydi.

Sonunda Monomakus, Maria olmadan yaşayamayacağını Zoe'ye açıkladı. Önce her kadın gibi tepki gösteren Zoe, imparator tarafından yaşantısına hiçbir şekilde karışılmayacağı garantisini alınca, Maria'nın başkente gelmesini kabul etti. Monomakus onu önce satın aldığı bir köşke yerleştirdi. Oraya gidip gelmeler imparatoru sıktığı için bir gün İmparatoriçe Zoe ile oturup durumu tekrar konuştular. Sonunda Zoe, Maria Sklerina'yla birlikte sarayda yaşamayı kabul etti. Bir resmi kılıf uydurma mecburiyeti vardı. Sebasta diye bir unvan uydurdular ve Maria törenle saraya ayak bastı. Artık imparatorluk sarayında bir imparator, iki imparatoriçe ve bir de Sebasta Maria vardı.

(38) *Mikhail Psellos'un Khronographiası*, s. 108-109.

Maria'nın niyeti belliydi. Yüzünün kırışıklarını kapatmakta bir hayli zorlanan Zoe'nin yakında öbür tarafa yolcu ve kendisinin de imparatoriçe olacağı hesabını yapmaktaydı. Akıllıydı. Zoe'ye parfüm, krem ve mücevherler, Theodora'ya, müthiş cimri olduğu için, altından yapılmış madalyon ve eski paralar hediye ediyordu. Hayrettir, halk Maria Sklerina'dan ölesiye nefret etti. Törenlerde onun aleyhine tezahürat yaptılar. Zaten Maria'nın hesabı da yanlış çıktı, 1045 yılında birden ölüverdi.

Ülkede çıkan isyanlar, Ortodoks ve Katolik Kilisesi arasındaki dini buhran, Zoe'nin umurunda bile olmadı. Mutluluk içinde yaşıyordu. 1050 yılı Haziran ayında sıcaklar erken bastırmıştı. 18 Haziran Pazartesi günü yatmak için dairesine çekildiğinde nedimelerine yorgunluktan şikâyet etti. Ertesi sabah odasında onu ölü buldular. Hemen imparatora ve kız kardeşine haber verdiler. İmparatorlukta bir hafta yas ilan edildi. Daha sonra düzenlenen büyük bir törenle, bu Bizans tarihinin en renkli imparatoriçesi Kutsal Havariler Kilisesi'nde toprağa verildi. İmparatorluk sarayından kiliseye kadar neredeyse tüm Konstantinople halkı sevgili imparatoriçelerine gözyaşları içinde refakat ettiler.

Bugün Ayasofya'nın duvarlarında Zoe ve Monomakus'un birlikte mozaiği vardır.

X. BÖLÜM

Haçlı Seferleri ve Komnenus Hanedanı

Haçlı Seferleri

Komnenuslar: Baba, Oğul, Torun ve Aleksiad

Haçlı Seferleri

Bizans İmparatorluğu'nun 76. hükümdarı I. Alexius Komnenus ('λέξιος Α' Κομνηνός 1081-1118) tahta geçtiğinde henüz 24 yaşındaydı. Batıda önce Normanlarla, sonra Peçeneklerle mücadeleye giren imparator 1091 yılı geldiğinde her ikisinin de hakkından gelmiş ve onları tarih sahnesinden silmişti. Ancak Anadolu'nun büyük bir kısmını ele geçirmiş olan Selçuklu Sultanlığı, Bizans'ın önemli insan ve beslenme kaynağını tehlikeye atmıştı.

Diğer taraftan yedi yıldan beri papalık makamını işgal eden II. Urban Filistin ve Suriye'de bulunan kutsal toprakların, özellikle Kudüs'ün Müslüman Arapların elinde olmasından rahatsızdı. Ancak papalık makamıyla imparatorun arası, Konstantinople'da bazı Latin kiliselerinin kapatılması nedeniyle şeker renkti. Buna rağmen İtalya'da papanın topladığı konsile Bizans temsilcileri de davet edildi.

Oradaki müzakereler sırasında Bizans temsilcilerinin istekleri çok farklıydı. Selçukluların Anadolu'nun önemli bir kısmına sahip oldukları için sürekli olarak Bizans'ı tehdit ettiğini, eğer Bizans düşerse Batı Hıristiyanlığı için büyük tehlike olacağını biliyorlardı; Bizans'ın elinde yeterli insan gücü bulunmadığı için de batıdan, Bizans'ı, daha doğrusu Hıristiyanlık âlemini korumak için savaşacak birlikler istediler.

Papa ve konsil ikna oldu ama amaçları farklıydı. Onların önceliği kutsal topraklardı. Sırf bu amaçla Fransa'nın Clermont şehrinde 18 Kasım 1095 Pazar günü ikinci bir konsil toplandı. Konsil toplantısı sırasında binlerce kişi Clermont'a akın etti. Toplantı sonrasında, Kudüs (1077'den beri Müslümanların elindedir) ve kutsal toprakları kurtarmak için yapılan çağrı, Avrupa'nın toprak sahibi olmak isteyen ve macera düşkünü feodal baronlarının yanında, ekonomik sıkıntılarla ezilmiş geniş halk kitlesi arasında da o derece heyecan uyandırdı ki, ade-

ta yer yerinden oynadı. Başlangıçta tümüyle karmakarışık ve ne olduğu belirsiz 30-40 bin kişilik bir topluluk oluştu. İçinde asillerden, maceraperestlere ve serserilere kadar kadın, erkek her türlü insan vardı. Kutsal topraklara varmak üzere yola çıktılar.

Bizans'ın beklentisi ise tamamen farklıydı. Bizans, batıdan derlenecek profesyonel askerlerden kurulu birlikler beklemekteydi. İmparator, böyle başıbozuk bir alayın Bizans için çok daha büyük bir tehlike teşkil ettiğini fark etti ama, iş işten geçmişti. 15 yıllık bir mücadele sonrası belirli bir istikrarı yakalamış olan Bizans, bu defa daha büyük güçlükler doğuracak bir güruhun tehdidi altındaydı. Yani Bizans, I. Haçlı Seferi tehlikesiyle karşı karşıya idi.

Büyük bir taktik ustası olan imparator hemen tüm önlemleri yürürlüğe koydu. Başta belirli gruplar halinde gelen bu insanların, etrafa verecekleri zararı asgariye indirmek için, Arnavutluk'tan başlayarak askeri birliklerin onlara refakat etmesi düşünüldü. Cerbezeli bir keşiş olan Amienli Peter Hermit de onlarla birlikte idi. Ne yapılırsa yapılsın, tam anlamıyla serserilerden oluşan bu grup Macaristan ve Balkanlar'dan geçerken her tarafı yağmaladılar. Niş yakınlarına geldiklerinde yağmalamaya devam etmek istediler ama, o sırada Bulgaristan'daki Bizans valisi silahlı müdahalede bulundu. Konstantinople'a varana kadar, bu grubun dörtte biri Bizans askerleri tarafından yok edildi. 1 Ağustos 1096 Cuma günü Konstantinople'a varan Haçlı diye adlandırılması güç güruh, imparatorun yaptığı düzenlemeyle altı gün içinde karşı sahile aktarıldı. Aynı gün Peter Hermit'i kabul eden hükümdar, bu seferin çok tehlikeli olacağı konusunda onu uyardıysa da, ikna edemedi. İmparator bu belayı defetmek için hiçbir şanslarının olmadığını bile bile onları kendi hallerine bıraktı.

Önce İzmit'e, daha sonra o sırada Selçuklu başkenti olan İznik surları önüne varan Haçlılar, çevrede daha çok Hıristiyan Bizanslıların oturdukları bütün yerleri yağmalayıp insanları öldürdüler, kadınlara tecavüz ettiler. 21 Kasım Cuma günü artık mevcudu 20 bin kişiye inen bu güruh, Selçuklu Sultanı I. Kılıçaslan'ın Yalova yakınlarında hazırladığı tuzağa doğru ilerlediler. Önce ok yağmuruyla karşılaştılar. Bu onların yarısını yok etti. Arkasından süvarilerin hücumuyla birkaç saat içinde canlı kimse kalmadı. Böylece Bizans, I. Haçlı Seferi'nin ilk gelen grubundan kurtulmuş oldu.

Ancak I. Haçlı Seferi'nin daha profesyonel olan güçleri gerideydi. Kasım 1096'da ilk gelen Fransa kralının küçük kardeşi Hugh Vermadois'dı. Sonra sırayla Loren Dükü Godfrey ve kardeşi Baldwin geldiler. Onlar karılarını ve çocuklarını da birlikte getirmişlerdi ve amaçları doğuda bir krallık kurmaktı. İmparator, her üçüne de Selçuklulardan ele geçirecekleri bütün toprakları Bizans'a bırakacakları konusunda bağlılık yemini ettirdi. Ertesi günden başlayarak imparatorluk donanması bunlara ait birlikleri, Anadolu tarafına geçirdi.

Çok geçmedi, Taranto Prensi Bohemund, Nisan 1097'de ordusu ve torunlarıyla Konstantinople'a vardı. (İmparatorun kızı Anna Komnena, *Aleksiad* adlı eserinde, ertesi gün imparator tarafından kabul edilen Bohemund'un, mavi gözleri, sarı saçları, ince beli ve geniş omuzlarıyla, yakışıklı bir erkek olduğunu belirtmiştir.) Bağlılık yemininden sonra onun birlikleri de Anadolu yakasına taşındı.

Daha sonra ise Avrupa'nın en asil ve en zengin üyelerinden biri olan Toulouse Kontu IV. Raymond geldi. Geriye dönmeyi asla düşünmediği için bütün ailesi onunla birlikte gelmişti. 10 bin kişilik ordusu ise, çok iyi organize ve teçhiz edilmişti. Son olarak gelen ise, Nisan 1096'da yola çıkan ve çeşitli badirelerden sonra Mayıs 1097'de Konstantinople'a varan, Fatih William'ın büyük oğlu Normandiya Dükü Robert'ti.

Son parti de Anadolu'ya geçince I. Alexius Komnenus rahat bir nefes aldı. İmparator mevcut haberleşme ağını genişletti ve Haçlılarla ilgili bilgiler günlük olarak özel ulaklarla imparatora ulaştırıldı. İmparatorun merakı ise, Haçlı ordusunu teşkil eden güçlerin, hiç bilmedikleri bir coğrafyada ve nasıl savaştığını hiç bilmedikleri bir düşman karşısında ne yapacaklarıydı.

Çok geçmeden Haçlı ordusunun başarı haberleri birbiri ardına geldi. Selçuklular, yeni başkent olarak seçtiği İznik yakınlarında yaptığı savaşı kaybetti. Çünkü İznik savunması zayıftı. 21 Mayıs 1097 günü İznik Haçlıların eline geçti. Sultan hızla şehri terk ederken arkasında hazinesini, karısını ve çocuklarını da bırakmak zorunda kaldı. Haçlılar, İznik'te Bizans hâkimiyetinin tesis edildiğinin nişanesi olarak Kılıçaslan'ın karısı ve çocuklarını Konstantinople'a gönderdiler. Misafir muamelesi gören Sultan Hanım ve çocuklar, daha sonra özel bir birliğin refakatinde imparator tarafından Kılıçaslan'a geri gönderildi.

Bu fırsattan istifade eden Bizans güçleri de sırayla İzmir, Efes ve Sardes'i ele geçirdiler. Böylece Anadolu'nun batısında Bizans hâkimiyeti tekrar kuruldu.

Daha sonra sırayla Kütahya, 3 Haziran 1098'de Antakya ve nihayet 15 Temmuz 1099 Cuma günü de Kudüs Haçlılar tarafından ele geçirildi. Ancak Haçlılar, Kudüs'te de çok farklı davranmadılar. Müslümanlar çocuk, genç ve yaşlı ayrımına bakılmaksızın katledildi. Bütün Yahudiler ise sinagoglarda canlı canlı yakıldı.

Bu arada Baldwin kendini Urfa Kontu, Bohemund da Antakya Prensi ilan etti. En önemlisi Kudüs'e kimin hükmedeceğiydi. Tabii aday, en yaşlı ve en zenginleri olan Raymond'du. Ancak onu atlattılar ve yeni kurulan Kudüs Krallığı'nın başına Loren Dükü Godfrey geçti.

Böylece I. Haçlı Seferi başarıyla tamamlanmış, sonunda kutsal topraklar kurtarılmış ve Avrupa derebeyleri çeşitli unvanlarla Anadolu, Suriye ve Filistin topraklarını paylaşmışlardı.

Ama burası Ortadoğu'dur. Tarihin hiçbir döneminde orada, hiçbir şey istenildiği gibi gitmemiştir.

1099 yılında Kudüs ve Antakya, Urfa dahil tüm kutsal topraklar Latinler tarafından ele geçirildikten sonra her şey güllük gülistanlık olmamıştır. Önce kendi aralarında iktidar mücadelesine başladılar. Zaman zaman Bizans'a, Danişmentlere ve Selçuklulara sataşmaları onlara çok kere pahalıya mal olmuştu. Özellikle Bizans'la olan ilişkilerinde, kendilerini güçlü hissettiklerinde bağlılık yeminini bir tarafa bırakmayı hep denemişlerdi. Ancak zorda kaldıklarında da Bizans'a sığınarak canlarını kurtaracaklardı.

Geçen 45 yıl içinde, yani 1144 yılına gelene kadar geçen bu süre içinde her şeye rağmen Latin hâkimiyeti bölgeye yerleşmişti.

Tarihte çok sık görülen şeydir. Biri çıkar, en anlamsız bir zamanda öyle bir hata yapar ki, bütün dengeleri altüst eder.

O sıralar Latin hâkimiyetinin en zayıf noktası Urfa'dır (Edessa). İyi yönetilmediği gibi şehri savunmayı sağlayacak kadar yeterli güçleri yoktur. Bunu fark eden Musul ve Halep Emiri İmadeddin Zengi, 1144 Aralık ayı başında Urfa'yı (Edessa) kuşattı. Şehir kısa bir kuşatmadan sonra 1144 yılının Noel gecesi düştü. Savunma yapan güçlerin dışında tüm Urfalı Latinler kiliselerde Noel ayinine katılmışlardı. Ama İmadeddin Zengi ayrım yapılmadan herkesin kılıçtan geçirilmesi emrini verdi.

Urfa'nın Müslümanların eline düşüşü ve Noel gecesi kiliselerin kan gölüne dönüşüyle ilgili haberler batıya ulaştığında büyük bir tepki doğdu. Adeta yer yerinden oynadı. Bunun üzerine Papa III. Eugenius hemen yeni bir Haçlı Seferi için çağrıda bulundu. Ayrıca geçen 50 yıla yakın süre içinde I. Haçlı Seferi'yle kazanılan başarı unutulmamıştı.

Ancak ne yazık ki, Avrupa'da şartlar o ölçüde değişmişti ki, artık eski heves de kalmamıştı. Beklenmedik bir şekilde Fransa Kralı VII. Louis papanın çağrısına kendisine has nedenlerle olumlu cevap verdi. Henüz 24 yaşında ve fevkalade dindar bir kişi olan VII. Louis, daha önce verdiği bir emirle binlerce kişinin diri diri yakılarak ölümüne neden olduğu için vicdan azabı çekmekteydi. Kudüs'e gidip Holy Sepulchre Kilisesi'nde günah çıkararak, günahlarından arınmanın mümkün olacağına inanıyordu. 1146 yazında İmparator I. Manuel Komnenus'a bir mektup yazarak Haçlı Seferi'ne çıkacağını duyurdu.

Aynen I. Haçlı Seferi'nde olduğu gibi, başka bir papaz bu kez Almanya'da ortaya çıktı. Papaz Bernard o derece heyecan uyandırdı ki, o heyecanın dalgasına kapılan Alman hükümdarı III. Konrad, Mayıs 1147'de 20 bin kişiyle Haçlı Seferi için yola düştü. Almanlar, ne yazık ki, disiplinin zor kurulabileceği bir kısmı hapis kaçkını serserilerden oluşan karma bir gruptu. Daha başlangıçta Bizans topraklarına giren bu grup, talan ve yağmaya başladı. Duruma Bizans birlikleri müdahale etti ve çıkan çatışmada belirli kısım serseri yok edildi ama yine iş işten geçmişti. Yola devam eden Alman Haçlı grubu Eylül ortalarında Konstantinople surları önlerine vardı.

Çok geçmedi, bu defa Fransızlar daha az sayıda, çok daha disiplinli askeri bir birlikle yola çıktılar. Kral VII. Louis ve Avrupa'nın en güzel kadını olan eşi Eleanor Aquitaine de sefere eşlik ediyorlardı. Büyük güçlüklerle geçen yolculuktan sonra 4 Ekim günü onlar da Konstantinople'a vardılar. Ancak imparator Konstantinople surları dışında bulunan disiplinli yaklaşık 25 bin kişilik bir gücün tahtı için tehlike olduğunu da biliyordu. Bunda haksız da değildi.

Önce III. Konrad ve birlikleri hızla karşıya geçirildi. Hemen peşinden, imparatorun gayet sıcak karşıladığı VII. Louis, Eleanor ve Fransız birlikleri Bizans gemileriyle Anadolu yakasına taşındı. İmparator I. Manuel Komnenus, VII. Louis'nin amacının Kudüs'e gitmek olduğunu öğrendiği için, onu Bizans bölgesini kullanarak yoluna devam etme-

si, aksi halde Selçuklu süvari birlikleri karşısında ağır kayıplar vereceği konusunda ikaz etti.

Fransız Haçlılarının ayrılmalarından sadece üç gün sonra ilk haber Konstantinople'a ulaştı.

Alman birlikleri Eskişehir (Dorylaean) yakınlarında Selçukluların taarruzuna uğramış ve neredeyse 20 bin kişinin tamamı yok edilmişti. Çok az sayıda kurtulan arasında III. Konrad ve yeğeni Friedrich Barbarossa da vardı. Onlar sağ olarak, o sırada İznik civarına varmış bulunan Fransız birliklerine katıldılar.

Arkasında ordusu kalmayan III. Konrad, Efes'e ulaştı ama orada hastalandı. O nedenle Konstantinople'a döndü. İmparator tarafından sıcak bir şekilde karşılandılar. Sağlık konusunda son derece bilgili ve deneyimli olan I. Manuel Komnenus ve eşi Alman asıllı Bertha Sulzbach (Bizans sarayında ismi İrene idi) bizzat Konrad'ın tedavisiyle yakından ilgilendiler. Konstantinople'da Mart 1148'e kadar kalan III. Konrad bir Bizans gemisine bindirilerek, Kudüs'e gitmek üzere uğurlandı.

Anadolu'da yola devam eden Fransızlar ise, imparatorun daha önce verdiği bilgilere itibar etmediler ve Bizanslılardan nefret eden VII. Louis, sahil şeridi, yani Bizans hâkimiyetindeki bölge yerine, burnunun doğrultusunda Selçuklu bölgesine dalınca tam bir felaketle karşı karşıya kaldı. Kendisi ve karısı Eleanor Aquitaine canlarını zor kurtararak Antalya'ya vardılar. Bizans gemileri onları Eleanor'un amcası Raymond'un prensliğini yaptığı Antakya'ya salimen götürdüler.

İşte tarihin püf noktası Antakya'da yaşandı.

Fransa'nın güneyindeki Aquitaine bölgesinde genç kızlığından beri cinselliği muhtemelen dolu dolu yaşayan Eleanor'un o dönem en büyük aşkı da babasından oldukça genç olan amcası Raymond'dur. Kader ve siyaset onu, cinselliği günah sayan VII. Louis'le evlenmeye mecbur etmişti.

Antakya'da tekrar karşılaştıklarında aşkı depreşti, kocasından boşanmaya ve Antakya'da kalmaya karar verdi. Durumu Louis'e açıklayarak kocasıyla bütün ilgisini kesti ve Raymond'un hazırladığı özel bir daireye taşındı.

VII. Louis ise bir an evvel Kudüs'e varıp Kutsal Sepulchre Kilisesi'nde günah çıkarmak saplantısı içindeydi. Yola çıkmadan önce bir defa daha

karısına kendisiyle gelmesini rica etti. Eleanor kabul etmedi. Ertesi sabah gün doğmadan Eleanor'un kapısı çalındı. Kendisini Raymond'un beklediği haberini verdiler. Hızla giyinip sevgilisine koştuğunu zanneden Eleanor, birden karşısında kocasını buldu ve eli ayağı bağlanarak bir arabaya konup Kudüs'e doğru yola revan oldular.

Aradan iki ay geçti. Halep Emiri Nureddin Antakya'yı ele geçirince Raymond'un kellesini kestirip gümüş bir tepsiye koyarak Bağdat'ta bulunan halifeye gönderdi. Kadınları ise Halep'te bulunan sarayına gönderdi.

Kocası Eleanor'un belki hayatını kurtarmış, belki de onun Halep sarayında Nureddin'in cariyelerinden biri olmasını önlemişti.

Birkaç ay sonra Kudüs'ten ayrılan Fransa Kralı VII. Louis ile Eleanor ayrı gemilerle, Sicilya'ya ve oradan da 1149 yılında ülkelerine vardılar. III. Konrad ise bir Bizans gemisiyle önce Selanik'e varınca bizzat imparator tarafından karşılandı, birlikte Konstantinople'a döndüler. Batı gelenek ve yaşam tarzına büyük hayranlık duyan imparator ile kral artık iyi arkadaş olmuşlardı. Şubat 1149'da da III. Konrad ülkesine döndü. Böylece II. Haçlı Seferi Latinler için hiçbir sonuç alınmadan sona erdi.

Louis ile Eleanor'un evliliklerini sürdürmeleri mümkün değildi. 1152 yılında papanın izniyle resmen boşandılar. Eleanor tam sekiz hafta sonra Normandiya Dükü Henry'yle evlendi. Bir yıl sonra ise Henry İngiliz Kralı olunca, Eleanor, Nureddin'in hareminde bir cariye değil, artık İngiliz Kraliçesi'ydi.

Ama o tarih yazmaya devam etti. Henry'ye doğurduğu 9 çocuktan biri Aslan Yürekli Rişar'dı. Daha sonra göreceğimiz gibi, III. Haçlı Seferi'nin yıldızıydı.

II. Haçlı Seferi tam bir fiyaskoyla sonuçlandı. Ancak mutlu olan bir kişi vardı. O da bu belayı defeden Bizans İmparatoru I. Manuel Komnenus'tu.

Kudüs'ün Haçlıların eline geçişinden sonra neredeyse 90 yıl geçmişti. Ortadoğu'da dengeler sürekli değişmesine rağmen Kudüs hep Latinlerin elinde kalmıştı. 1174 yılında Kudüs Krallığı tahtında henüz 13 yaşında olmasına rağmen IV. Baldwin vardı. İleride Selahaddin Eyyubi'ye ilk mağlubiyeti tattıracak olan, basiretli ve akıllı biri olan yeni Kudüs Kralı ne yazık ki cüzzama yakalandığı için ömrü pek uzun olmayacak ve bir daha karşılaşmayacaklardı.

Ortadoğu'nun yeni parlayan yeni yıldızı Selahaddin Eyyubi 1138'de Tikrit'te doğdu. Arap-Kürt bir aileden gelmekteydi. Başlangıçta Musul ve Halep Emiri Nureddin Mahmud Zengi'nin hizmetine girdi. 1164 yılındaki Mısır seferine katıldı. 1169 yılında ise kâh Haçlılarla, kâh diğer Müslümanlar arası yapılan savaşlar sırasında Suriye birliklerine komuta etti. Başarıları üzerine Emir Nureddin onu Melik sıfatıyla Mısır vezirliğine atadı. 1174 yılında Emir ölünce artık Mısır'ın tek güçlü kişisi olarak ortada sadece Selahaddin Eyyubi vardı. O da gereğini yaptı ve Fatimi Hanedanı ve Halifeliğini ortadan kaldırarak Mısır'ın tek hâkimi ve Eyyubi Hanedanı'nın kurucusu oldu. 1181'de Suriye de Eyyubi Hanedanı'nın bir parçası haline gelince artık Bağdat'ta tek halife ve Müslümanların da tek hükümdarları vardı. Arap-Müslümanlar arasında parçalanmayı sona erdiren Selahaddin Eyyubi, Ortadoğu'nun artık tek güçlü hükümdarıydı.

Ama hüküm sürdüğü bu toprakların içinde adacıklar şeklinde hüküm süren Latin devletleri veya çeşitli isimlerle şehirleri yöneten Latin yöneticiler vardır. Ona göre bunun devam etmesi mümkün değildi ve artık sıra onların ortadan kaldırılmasına gelmişti.

O da bilmektedir ki, esas merkez Kudüs'tür. İlk olarak oranın ele geçirilmesi şarttı. Orası düşerse Ortadoğu'daki tüm Latin hâkimiyetini bitirmek kolay olacaktı.

Hükümdarlığının ilk yıllarında IV. Baldwin'e karşı Mongisard savaşını kaybetmek, onun için daha iyi hazırlık yapmadan savaşa girmemek konusunda önemli bir ikaz olmuştu. Tam on yıl süreyle hazırlıklarını sürdürdü. Önce orduda tam bir disiplin sağladı ve en modern silah ve araçlarla ordusunu donattı.

Artık hazırdı. 1187 yılında Kudüs için yola çıktığında Haçlı ordusuyla ilk olarak Hittin'de karşılaştı. Savaşı kazanınca sırayla Haçlıların hâkim oldukları, Akka, Beyrut, Sayda, Nasıra, Caesarea, Nablus, Yafa'yı ele geçirdi. Artık sıra Kudüs'e gelmişti.

Şehri savunanlar gerçekten kahramanca savaştılar ama sadece 12 gün dayanabildiler. Durumu net bir şekilde gören şehrin yöneticisi Balian Selahaddin Eyyubi'yle yüz yüze görüşme talebinde bulundu. Şehrin teslimi için yapılan görüşme sonunda, esasında Balian'ı çok önceden tanıyan ve ondan çok da hoşlanan Eyyubi, oldukça yumuşak olan teslim şartlarını kabul etti. Kudüs halkından sadece 7 bin kişi için fidye ödene-

cek, geriye kalan 20 bin kişi fakir olduklarından onlar için herhangi bir ödeme yapılmayacaktı.

Bu anlaşmadan sonra Selahaddin Eyyubi, 2 Ekim 1187 Cuma günü ordusunun başında Kudüs'e girerken Batı'nın 88 yıllık hâkimiyetine son verdiği gibi en büyük rüyasını gerçekleştirmiş oldu. Şehir teslim alındığında ne bir kişinin burnu kanadı ve ne de en ufak bir yağma yapıldı. Fidye ödensin ödenmesin Kudüs halkının çok önemli bir kısmı serbest bırakılınca onlardan 13 bini şehirde kaldı.

Böylece Kudüs'te Latinlerin hâkimiyeti sona erdi ama papalığın ve Latin Avrupa'nın bunu kabullenmesi mümkün değildi.

Kudüs'ün 1187 yılında Müslümanların eline düştüğü haberi Avrupa'da şaşkınlıkla karşılandı. Papa VIII. Gregory hemen III. Haçlı Seferi çağrısında bulundu. Avrupa bu haber üzerine şoke olmuştu ama, zamanın şartlarına göre bu konuyla ilgilenebilecek ortada sadece üç hükümdar vardı. Onlar da o kadar hevesli değillerdi. Buna rağmen İngiliz Kralı II. Henry, Fransa Kralı II. Philip Augustus ve Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa olumlu cevap verdiler ve yeni bir sefer için hazırlıklara başladılar.

Aradan iki yıl geçmişti. Hazırlıklar neredeyse bitmek üzereydi. Tam o sırada 1189 yılında II. Henry öldü. II. Henry, Eleanor Aquitaine'le evlendikten sonra, bu evlilikten 5 oğlu 3 kızı olmuştu. Tahta oğullarından üçüncüsü olan ve hakkında kitaplar, romanlar yazılan ve filmler çekilen Rişar, yani Aslan Yürekli Rişar geçti. O da babasının izinden yürümeye karar verdi.

Böyle bir sefer için büyük paraya ihtiyaç vardı. Eğer gerekli imkânları sağlayamazsa başarı kazanamayacağını iyi biliyordu. Bu nedenle tam bir yıl finansal sorunları çözmek için çalıştı. Tüm hazırlıklarını tamamlayınca Rişar, yanında nişanlısı Berengaria olduğu halde Temmuz 1190'da yola çıktı. Tüm yolculuğunu gemilerle yapacağından, Bizans için problem yoktu. Önce Sicilya'ya uğradı ve Sicilya kraliçesi olan kız kardeşi Joan'ı da yanına aldı. Donanmanın en güçlü gemilerini önceden yola çıkardı. Bunlar arasında nişanlısını, kız kardeşini ve sefer için gerekli hazineyi taşıyan gemiler de vardı.

Kıbrıs önlerine gelen öncü gemiler müthiş bir fırtınaya yakalandılar. Büyük bir güçlükle dost bildikleri Kıbrıs'ın Limasol Limanı'na sığındılar.

Kıbrıs Kralı İsaak Komnenus'un onları karşılama şekli tam bir sürpriz oldu. Kral tüm gemilere, hazineye el koydu. Binlerce altını taşıyan sandıkları özellikle Limasol'daki kalenin altında bulunan hazine dairesine taşıttı. Gemicileri zindana attı; Joan'la Berengaria'yı kendi sarayının bir kulesine hapsetti.

Aradan tam altı gün geçtikten sonra 6 Mayıs 1191 Perşembe günü Limasol'a varınca Rişar çok şaşırdı. Limana bağlı gemileri bomboştu ve kendisini karşılayan kimse de yoktu. Çok kısa bir süre içinde durumu öğrenince müthiş bir öfkeye kapıldı ve birliklerini sahile çıkararak hücum emrini verdi. Zaten çok az sayıda olan Kıbrıs birlikleri ve İsaak Komnenus teslim oldular; Komnenus, kralın ayaklarına kapanarak özür diledi. Rişar'ın ilk emri, "Alın bu adamı zindana atın," oldu. Böylece İngilizler, hiç akıllarından geçirmedikleri halde Kıbrıs'ın yeni sahibiydiler. Bizans'a ihanet ederek bağımsızlığını ilan eden İsaak Komnenus, zincirlere bağlanıp Tripoli'ye gönderilerek orada bir zindana atıldı ve ondan bir daha haber alan olmadı.

11 Mayıs 1191 günü Limasol St George Kilisesi'nde yapılan törenle Rişar ile Berengaria evlendiler ve aynı zamanda Rişar kendini Kıbrıs Kralı ilan etti.

Fransız Kralı Philip Augustus da deniz yolunu tercih etti. O Mayıs ayı içinde Akka'ya vardı. Ancak getirebildiği bütün güç 2000 kişi kadardı. Bu da Eyyubilerin elinde olan Akka'yı ele geçirmek için yeterli değildi. O nedenle 8000 kişiyle yola çıkan Rişar'ı beklemek durumunda kaldılar.

21 Mayıs'ta Kıbrıs'tan ayrılan Rişar, 8 Haziran günü Akka Limanı'na vardı ve böylece kutsal topraklara adımını atmış oldu.

Ancak Akka, Rişar'ın taze güçlerine karşı koyamadı ve şehir 12 Temmuz 1191 günü teslim oldu. Böylece Rişar, Selahaddin Eyyubi'ye karşı ilk başarısını sağladı.

Tarihi kayıtlarda bazen garip, garip olduğu kadar ilginç, ilginç olduğu kadar şaşırtıcı ve inanılmaz olaylarla karşılaşırız. Hatta "Bu kadarı olmaz," diye düşündüğümüz anlar olur.

İşte Selahaddin Eyyubi ile Aslan Yürekli Rişar aralarında geçen olaylara baktığımızda, hiçbir zaman yüz yüze gelmemelerine rağmen, aralarında sanki saygıya dayalı büyük bir yakınlık var gibidir. Zaten tüm Haçlı seferlerinin belki 200 yıla yakın tarihi içinde benzeri bir olay da yaşanmamıştır.

Hedef artık Kudüs'ün geri alınmasıydı. Bunun için yola çıktılar. Eyyubi ordusuyla Haçlı ordusu 7 Eylül günü Yafa'ya 50 km uzaklıktaki Arsuf'ta karşı karşıya geldi. Selahaddin Eyyubi'nin sayıca üstünlüğü vardı ama savaş sanki öğleye doğru Rişar lehine dönmüştü. Selahaddin Eyyubi bulunduğu mevkiden savaşı çok iyi izlemekteydi. Rişar'ın, gerçekten aslanlar gibi savaş alanının tam ortasında elinde kılıcıyla savaşmasına hayran kaldı. Birden altındaki atın yaralandığını ve Rişar'ın yere düştüğünü fark etti. Selahaddin Eyyubi hemen yanındaki adamına işaret etti. O yularını tuttuğu bir atla savaşın içine daldı ve atı Rişar'a teslim etti. O da savaşa devam etti.

Peki ama nasıl ve ne şekilde? Hiç bilmiyoruz. Ama bu olayın olduğu tarihi kayıtlarda yer aldığı için inanmak mecburiyetindeyiz. Savaş batılı kaynaklara göre Rişar'ın zaferiyle sonuçlandı. Çünkü bir süre sonra Selahaddin Eyyubi bütün birliklerini geri çekmişti. Kayıpları ise çok azdı. Sanki savaşı durdurmak istemişti. Neden? Nedeni bilinmemektedir. Üstelik Haçlı ordusundan çok daha güçlü olduğunu bildiği halde.

Kasım 1191'de Yafa Haçlıların eline geçti. Sıra artık Kudüs'e gelmişti. Kudüs'e 12 km yaklaştıklarında hava şartları çok kötüleşti ve lojistik destek de yeterli değildi.

Ama tam o sırada bu kadar değişken havaya çok alışkın olmayan Rişar hastalandı. Tüm doktorların çabalarına rağmen bir türlü iyileşemedi. Onun hastalık haberi Selahaddin Eyyubi'ye ulaşınca, o da aralarında kendi özel doktorunun da bulunduğu bir elçilik heyetini gönderdi. Rişar elçilik heyetini kabul edince elçi, sultanın geçmiş olsun dileklerini ve ayrıca sultanın iki doktorunu gönderdiği, eğer müsaade ederse kendisini muayene edebilecekleri haberini iletti.

Rişar'ın doktorları buna şiddetle karşı çıktılar. Rişar onların tümünü çadırından dışarı çıkarttı ve doktorların yaklaşmasını istedi. Muayeneye müsaade edecekti.

Doktorlar Rişar'ı soyarak muayene ettiler. Henüz 34 yaşında olan kralda çok şiddetli soğuk algınlığı dışında bir bulguya rastlamadılar ama, hekimlerinin tedavisinin yeterli olmadığını ve ayrıca iyi de beslenmediğini söylediler. Hemen ilaçlarını değiştirdiler. Yanlarında, Mısır'dan gelen taze mevsim meyveleri getirmişlerdi. Krala yemek sonrası verilmesini önerdiler. Tam üç gün yine de kendi hekimlerinin gözetiminde Rişar

onların hazırladıkları ilaçları içti ve dördüncü gün ayaktaydı. Ertesi gün elçilik heyeti de geri döndü.

Bir hafta kadar sonra bu sefer Rişar'ın elçisi Eyyubi'nin huzurundaydı.

"Majesteleri kralımız size teşekkürlerini sunmam için beni görevlendirdiler. Gönderdikleri mütevazı hediyenin kabulünü dilemektedirler," dedi.

Birlikte dışarı çıktılar. Hediye, üstlerinde Rişar'ın dünyaca ünlü armasının işlenmiş olduğu kenarları altın simlerle işlenmiş bir örtüyle kaplı olağanüstü güzellikte iki beyaz attır. Eyyubi tabii ki iki at olmasındaki manayı hemen anladı ve elçiye teşekkür etti.

Kudüs'ün ele geçirilmeyeceği artık belli olmuştu. Selahaddin Eyyubi ile Aslan Yürekli Rişar Kudüs'ün bütün dini inançlara sahip kişilerce serbestçe ziyaret edilmesine izin verilmesi konusunda anlaştılar. Artık yapacak bir şey kalmamıştı. Rişar 2 Eylül 1192'de ülkesine doğru yola çıktı.

Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa 67 yaşında olup III. Haçlı Seferi'ne katılan hükümdarların en yaşlısıydı. 11 Mayıs 1189 günü o zamana kadar önceki iki Haçlı Seferi'nde görülmedik bir güçle, yanında oğlu Friedrich olduğu halde, çoğunluğu asker olmak üzere 100 bin kişiyle yola çıktı. O kara yolunu tercih etmişti. Önceden Bizans imparatoru II. İsaak Angelus'a haberdar göndermiş ve yol boyunca lojistik destek için bir anlaşmaya varmışlardı.

Ancak Barbarossa Bizans İmparatorluğu'ndan iliklerine kadar nefret etmekteydi. Çünkü o zamanın kurallarına göre bir kral veya imparatorun unvanını kullanması için Roma-Bizans imparatorunun izni gerekmekteydi. Barbarossa'nın bir unvanı daha vardı: "Kutsal Roma İmparatoru". Ancak bu unvanını Alman sınırları içinde kullanabiliyordu. Kendini çok üstün gören Barbarossa'yı çılgına çeviren, dünyada hâlâ tek bir Roma imparatorunun oluşu ve onun da Konstantinople'da ikamet etmesi ve ondan izin almak mecburiyetinde olmasıydı.

Zaten kara yolunu seçmesindeki amaç muhtemelen elinden geldiğince Roma-Bizans İmparatorluğu'na zarar vermekti. Büyük bir ihtimalle kafasında, fırsat çıkarsa, belki Konstantinople'u da ele geçirme fikri de vardı. Hatta seferin ortasında bir kızgınlık anında bunu uygulamak istedi ama başarılı olamadı.

Bizans bölgesine girdiklerinde oğlu ve diğer prensler tarafından yönetilen Alman Haçlı ordusu Bizans arazilerinden disiplinli bir şekilde merhale merhale geçişe başladı. Özellikle Balkanlardan geçiş sırasında daha önce yapılan anlaşmaya genellikle uyuldu. Ta ki Filibe'ye (Plovdiv) gelene kadar. Şehri işgal ettiler. İmparator şehri geri alabilmek için Trakya ordusundan 3000 kişilik bir birlik gönderdi. Esasında savaşmaktan çok şehri teslim almak için gönderilen bu birliği Almanlar yok ettiler. Ayrıca Edirne'ye (Adrianopolis) varınca, işgal etmenin dışında, ayrılırken şehri yaktılar.

İmparator II. İsaak Angelus durumun çok tehlikeli bir hal aldığını fark etti. Onları Konstantinople'dan uzak tutmak için, daha çok yardım vaadiyle, Barbarossa'yla anlaşarak Çanakkale'den karşıya geçmeye ikna etti.

Neredeyse aradan bir yıla yakın zaman geçmişti. İmparatora gelen istihbarat raporuna göre, çoğu asker olmak üzere yaklaşık 60 bin kişi karşıya geçirilmişti. Ayrıca kutsal topraklardaki savaşlarda başrolü oynayacak olan zırhlı birliğin çok az kayıp verdiğini de öğrenmişti.

Alman imparatorunun yolu üzerinde Selçuklu Devleti vardı. Sultan II. Kılıçaslan'la yapılan anlaşma gereği, sultan Almanlara topraklarından geçiş hakkı verdi. Para karşılığında da lojistik destek sağlayacaktı.

O sırada Anadolu'da hâkimiyet kurmuş olan birkaç Türkmen Beyliği vardı. Selçuklu topraklarına girene kadar bu beyliklere ait birlikler geceleri Almanlara sürpriz saldırı yapıp onları soydular.

Mayıs 1190 başlarında Selçuklu topraklarına girince, bu saldırıları Selçukluların yaptığına inanan Barbarossa onlara bir ders vermek istedi ve 18 Mayıs Cuma günü Konya'ya saldırdı. Karşı koymak mümkün olmadığı için aynı gün şehri ele geçirdiler. Bütün gıda maddelerine ve binek hayvanlara el koydular. Fazla kalmaları mümkün olmadığı için 5 gün sonra kutsal topraklara doğru yola çıktılar.

Barborassa Haziran ayı başlarında güneydeki Ermeni Prensliği bölgesine gelince yeterli yiyecek desteği alacağından emindi. 10 Haziran günü hava olağanüstü sıcaktı. İki gün sonra da, yani 12 Haziran 1190 Salı günü Prens, onu Silifke'de törenle karşılayacaktı.

10 Haziran günü oğlu Friedrich babasının çadırını ziyaret ettiği zaman, Barbarossa sıcaktan şikâyet etti. Üzerinde sadece bir tunik olma-

sına rağmen ter içindeydi. Öğleden sonra olduğu için oğluna, "Üzerime bir şeyler giyip biraz dolaşmak ve hava almak istiyorum," dedi.

Oğlu ne kadar karşı çıksa da babasının kararını değiştirmeyeceğini biliyordu. Yine de, "Bölgeyi iyi tanımıyoruz. Yanınıza birkaç muhafız almanız doğru olur," dedi.

Muhafızlarla birlikte yola çıktı. On dakika bile gitmemişti ki, karşılarına bir nehir çıktı. Göksu. Pırıl pırıl su onu tahrik etti. Etrafta bir tehlike sezmediği için muhafızlara dönmeleri için işaret etti.

Atından indi. Nehrin kenarına gelince, nehrin bir kıvrımla tabii bir havuz oluşturduğunu gördü. Sığdı, en çok 50-60 cm kadar derinliği vardı. Havuz içinde minik balıkların birbirlerini kovalamalarını büyük bir keyifle seyretti. Alt giysisinin paçalarını da yukarı çekip yavaş yavaş suya girdi. Su serindi. Çok hoşuna gitti. Çocukluğunda hocalarının onu çok soğuk Alman nehirlerinde yüzmeye götürdüklerini hatırladı ve kendi kendine gülümsedi. Su derinliği dizlerine kadar gelince, eğildi, avuçlarıyla aldığı suyla yüzünü yıkadı. Islak ellerini boynuna sürdü ve bir adım daha attı.

İşte ne olduysa o an oldu. Başının döndüğünü ve şimşek gibi bir ağrının göğsüne saplandığını hissetti. Daha önce birkaç kez yaşadığı için telaş etmedi ama, bu ağrı diğerlerine benzemiyordu. Elini göğsünün üzerine koyarak ağrının geçmesini kımıldamadan bekledi. Ancak birden başı döndü ve yüzükoyun suya düştü. Birkaç saniye çırpınarak nefes almak için dönmeye çalıştı. Gözü kararı ve o an her şey bir anda yok oldu. Tarihin yazdığı Alman imparatorlarının en büyüklerinden biri olan Friedrich Barbarossa, nefret ettiği Roma-Bizans topraklarında kalp krizine bağlı olarak 50 cm'lik suda boğularak can verdi.

Aradan birkaç saat geçip dönmeyince oğlu merak etti. İmparatorla giden muhafızlardan biri, "Majesteleri çok yakında efendim. Bir nehrin kenarında durunca bizi geri gönderdi," dedi. Babasının bu tarz davranışlarına alışkın olan Friedrich bir süre daha babasının dönmesini bekledi. Sonunda dayanamadı, muhafızı alarak yola çıktı. Göksu Nehri'ne varınca atı gördüler ama imparator ortada yoktu. Nehre doğru gittiklerinde, nehrin minik havuzunun içinde yüzükoyun yatan Barbarossa'yı görünce oğlu, "Baba... Baba..." diye bağırarak koştu. Suya dalarak babasının cansız bedenine ulaştı. Muhafızla birlikte hemen ters çevirdiler

ama yapacakları bir şey kalmamıştı. Atın üzerine yatırdılar ve karargâha geri döndüler.

İmparator, çadırında doktorları tarafından muayene edildi. Üstündekileri değiştirip yatağına yatırdılar. Başta oğlu Friedrich olmak üzere, orduya asker vererek katılmış tüm Alman prens ve komutanlar çadırına girerek o dönemin âdetlerine göre saygılarını sundular. Sonra oğlu Friedrich'in çadırında toplandılar.

Yapılan müzakereler sonunda, üçüncü oğul olduğu için imparator olması söz konusu olmayan Friedrich'in bütün ricalarına rağmen, prensler birliklerini alarak geri dönmeye karar verdiler. Zaten o sırada 50 bin kişiye yakındılar ve bu, zırhlı birlikler dahil 40 bininin geri dönmesi demekti. Prens ve komutanların temel düşüncesine göre, başlarında artık imparator olmadığına göre bu maceraya devam etmek gereksizdi. Üstelik artık Almanya'da yeni bir imparator vardı. Çıkarları gereği onun yakınında olmalıydılar. Geri döndüler.

Friedrich her ne pahasına olursa olsun babasını kutsal topraklara gömmeye karar vermişti. Barbarossa'nın cesedi ordu cerrahları tarafından o günün şartlarına göre (sirkeye batırılarak) tahnit edildi. Friedrich komutasında geride kalan, sayıları oldukça azalmış Haçlı birlikleri Barbarossa'nın cesediyle yola devam ettiler. Bilmedikleri yol boyunca çeşitli tuzaklarla karşılaşan bu birlikler, sonunda Antakya'ya vardıklarında, Antakya Prensi III. Bohemund tarafından karşılandı. Hemen ertesi gün yapılan törenle Barbarossa Antakya Katedrali'ne gömüldü. Onun Bizans topraklarındaki misafirliği ancak 78 yıl sürdü. 1268'de Antakya'yı ele geçiren Mısır Sultanı Baybars, katedrali yakınca Barbarossa'nın mezarı da yok oldu.

Böylece III. Haçlı Seferi'nin Alman macerası tam bir fiyaskoyla sonuçlandı.

Komnenuslar:
Baba, Oğul, Torun ve Aleksiad

Bizans İmparatorluğu'nun hem en parlak, hem de en çilekeş imparatorlarından biri olan I. Alexius Komnenus 1118'de büyük bir zaferle Konstantinople'a dönünce coşkuyla karşılandı. 37 yıllık imparatorluğu döneminde batıda ve doğuda en güçlü düşmanları yenmiş, I. Haçlı Seferi belasını defetmiş, Avrupa'nın en güçlü Norman ordusunu, ayrıca Peçenekleri, Slavları ve doğuda Selçukluları yenerek ülkesini türlü badirelerden kurtarmıştı. Henüz 59 yaşındaydı ama bu son seferden döndüğünde tedavisi mümkün olmayan bir hastalığa yakalandığı anlaşılmıştı. Hiçbir düşman onu korkutmamış ama, büyük şanssızlık eseri bu defa karşısına alt etmesi kolay olmayan bir ikiliyi çıkartmıştı. Karısı, yani İmparatoriçe İrene ile kızı Anna Komnena.

Giderek ağırlaşması üzerine İrene, baygın olduğu bir gün onu 24 saat süreyle bakıma ihtiyacı olduğu gerekçesiyle kendi sarayı Mangana'ya taşıtmıştı. Anne ve kızın bir tek amaçları vardı. İmparatordan, tahta vâris olarak, Anna'nın kocası genç Nikeforus Bryennius'u seçmelerini istiyorlardı. Tahtın doğal vârisi ise o sırada 30 yaşında olan oğlu İoannes Komnenus'tu. Çünkü anne İrene oğlundan ve Anna Komnena da küçük kardeşinden, bugüne kadar açıklanmayan nedenlerle ölesiye nefret ediyorlardı. Anne-kız 24 saat süreyle imparatorun başında nöbet bekliyorlar ve her kendine gelişinde, tarihçi Niketas Khoniates'in yazdığına göre, *"İmparatoriçe İrene, bütün nüfuzunu Anna lehine kullanıyordu ve kocasına oğlu İoannes'i çekiştirmekten bıkıp usanmıyordu. Onun kararlarında aceleci ve müstereddit olduğunu söylüyor, erkeğe yakışmayan, gevşek yaşayış biçimiyle alay ediyor, iler-tutar tarafını bırakmıyordu."*(39)

(39) Niketas Khoniates, *Historia*'sı, s. 3.

İmparatoriçenin bütün korkusu, ölmeden önce bir şekilde imparatorun oğlunu imparator olarak atayıp gerekli formaliteleri tamamlamasıydı. Bunu önlemek için imparatorla tüm üst yöneticilerin ilişkisini kesmişti. İstisnasız her gün imparator bilgi vermek durumunda olan istihbaratın başı Axuch ve Patrik Agapetus ve doktorlarıydı. Oğlu İoannes'in saraya yaklaşması mümkün bile değildi.

İmparatorun hiç kimseyi işaret etmeden ölmesi de yeterli olacaktı. Bütün yetkiler elinde olduğu için imparatoriçenin istediğini imparator yapması işten bile değildi.

Sürekli gelgitler yaşayan imparatorun kararı kesindi ama eli kolu da bağlıydı. Bir gece yarısı uyandı. İrene elini tutarak yatağa başını koyup yorgunluktan uyumaktadır. Zihni çok berraktı. Birden sorunu nasıl çözeceğini fark etti, rahatladı ve kendi kendine yüksek sesle, "*Bizans İmparatorlarından, tahtına layık kendi oğlunu bir tarafa bırakıp tacını damadına teslim eden var mı? Halefini seçerken kendi et ve kanını bir tarafa bırakıp bir başkasını seçmem karşısında bütün Bizans benim aklımı yitirdiğimi zanneder,*" dediğinde İrene uyandı.

"*Bir şey mi söyledin hayatım,*" der.

"*Hayır sadece acıktım,*" diyerek geçiştirdi.

14 Ağustos 1118 Çarşamba günü öğleden sonra Axuch ve patrikle baş başa yaptıkları üçlü toplantı her zamankinden biraz uzun sürdü. Getirilen akşam yemeğini büyük bir iştahla yedi ve bir süre sonra karar vermenin verdiği huzurla derin bir uykuya daldı. Ertesi sabah uyandığında adeta dirilmiş gibiydi.

Önce yanındaki karısını uyandırdı ve o sırada içeri giren kızı Anna'ya, "Yavrum kendimi çok iyi hissediyorum. Bana iyi bir kahvaltı hazırlasınlar. Ayrıca hem annen, hem de sen gecelerdir uykusuz kaldınız. Anneni al, gidip iyi bir uyku çekin. Yarın sabah daha iyi olacağımı biliyorum. O zaman sağlıklı bir şekilde tahtın geleceği hakkında sizi dinlemeye hazırım. Birlikte karar veririz," dedi. Ana-kız imparatorun ifadesindeki imayı anlayıp sevinçle yatmaya gittiler.

Onlar çıkınca imparatorun hazırladığı düzen çalışmaya başladı. Bir süre sonra Axuch yardımcısıyla birlikte içeri girdi. Esasında yardımcısı tanınmayacak şekilde kıyafet değiştirmiş oğlu İoannes Komnenus'tu.

Yatağa yaklaşır yaklaşmaz Alexius elindeki imparatorluk yüzüğünü oğlunun parmağına taktı. Ancak bu yeterli değildi. Ayasofya'da yapılan

törenle taç giymesi gerekiyordu. Onlar da doğruca Ayasofya'ya gittiler. Her türlü hazırlığı yapan patrik onları beklemekteydi. Senato Başkanı dahil şahitler huzurunda kısa bir taç giyme töreni yapıldı. Böylece formalite tamamlanmış oldu. Artık o dakikadan itibaren II. İoannes Komnenus resmen Bizans'ın yeni imparatoruydu.

Sonra Ayasofya'dan doğruca babasını görmek için Mangana Sarayı'na gitti. Kapıda çıkan gürültüye uyanan imparatoriçe karşısında oğlunu buldu. Cinleri başına toplandı.

"Alın bu adamı sarayın altına hapsedin," diye bağırmaya başladı.

Hiç kimsenin emrini dinlemediğini fark edince, ilk defa olarak oğlunun parmağındaki imparatorluk yüzüğünü ve omzundaki erguvan renkli imparatorluk pelerinini fark etti.

İoannes, saray komutanına döndü, "Majesteleri imparatoriçeye dairelerine kadar refakat edin. Ben emredene kadar dışarı çıkması yasak," deyip babasının odasına gitti.

İmparator İoannes Komnenus onun yüzünde gördüğü mutluluk ifadesini hayatı boyunca unutmayacaktı. Kollarını açıp koşarak babasını kucakladı. Birkaç dakika geçmemiştir ki, onu kucaklayan kolların gevşediğini fark etti. Son iki gün içinde sağlıklı görünebilmek için sarf ettiği güç onu bitirmişti. Yavaşça yatağına uzatırken, Roma'nın bu muhteşem imparatorunun son nefesini verdiğini anlamıştı.

Ölüm haberi ana kıza ulaşınca gördüklerini Anna ileride şöyle yazacaktır. *"Annem babamın ölüm haberini alınca kendine hâkim olamadı. Bir taraftan gözyaşları seller gibi akarken, diğer taraftan kendini yerden yere atıyordu. İlk iş olarak tüm imparatorlukta meşhur olan o güzelim saçlarını kesti. Ancak bütün bunları kocasının ölümü nedeniyle kederinden mi, yoksa nefret ettiği oğlunun imparator olmasından mı yaptığını pek kestiremedim."*

Bir taraftan cenaze hazırlıkları sürerken, diğer taraftan Mangana Sarayı'nda başka bir toplantı yapıldı.

"Babanı hiç affetmeyeceğim Anna. Başımıza bu aptalı imparator yaptı. En kısa zamanda ondan kurtulmalıyız."

"Ama nasıl anne?"

Damadına ve Anna'ya yaklaşmaları için işaret etti.

"Yerin kulağı vardır; şimdi bana iyi yaklaşın, dediklerime kulaklarınızı dört açın. Cenaze günü..."

25 Ağustos Perşembe günü çok sıcak bir hava vardı. Büyük Saray'dan alınan I. Alexius Komnenus'un cenazesinin arkasında başta imparator olmak üzere, tüm imparatorluk ailesi hazırdı. Senatörler ve komutanlar merasim kıyafetlerini giymişlerdi. En arkada ise binlerce Konstantinople'lu sevgili imparatorlarına son görevlerini yapıyorlardı. Yeni yapılan Christ Philanthros Manastırı'ndaki cenaze törenini ise patrik yönetti. İlan edilen iki haftalık yas gereği o akşam, üçüncü ve dokuzuncu akşam patriğin başkanlığında akşamları imparatorun ruhu için dua okundu.

Tören başladığında ana oğul nezaketen birbirlerini selamladılar. Ama imparatoriçe biliyordu ki, tören sırasında bir kargaşa çıkarılacak ve suikastçılardan biri çok keskin bir zehirli bıçakla imparatora dokunacaktı. Öldürücü olacaktı ama etkisini bir hafta içinde gösterecekti. Onun için içi rahattı. Ama bilmediği bir şey vardı. Axuch aldığı bir ihbar mektubu sonunda bütün suikastçıları o gece toplayıp hapsetmiş ve sabaha karşı da tümü öldürülüp denize atılmıştı.

İrene ve Anna çok kısa bir zaman sonra başarısızlıklarını öğrendiler. Daha dikkatli bir planlama yapma gereği doğmuştu. Başında Anna'nın kocası, müstakbel imparator Nikforus Byrennius'un bulunduğu bir ekip imparatoru izlemeye başladı. Fırsat üç ay sonra çıktı. O akşam imparator yakın birkaç arkadaşıyla Altın Kapı'ya çok yakın Philapation Sarayı'nda olacak ve eğleneceklerdi. Aldıkları bilgiye göre etrafta en çok 10 kadar muhafız olacaktı. Hazırlanan plana göre Nikeforus Bryennius seçkin bir grup askerle sarayın yakınında buluşacak, imparator tam saraydan ayrılırken ona saldırıp katledecek ve denize atacaklardı.

Suikastçılar gün ışımaya yüz tutana kadar Nikeforus Bryennius'u beklediler. Saatler ilerledikçe gelen giden olmayınca tehlikeyi sezdikleri için gecenin içinde yok oldular. Çünkü buluşma saatinde Nikeforus Bryennius imparatorun yanındaydı. Daha önceki suikastı haber veren de oydu. Çünkü o Bizans'ın köklü bir ailesinden geliyordu ve bu türlü davranışlar onun meşruiyet anlayışına da aykırıydı.

İmparatora o akşam için kurulan bütün tuzağı anlattı. İmparator onu kolundan tutarak ayağa kaldırdı, teşekkür etti ve affettiğini söyledi. Gerçekten sonraki 20 yıl boyunca Nikeforus Bryennius imparatorun sadık bir komutanı oldu.

İmparator bu duruma artık son vermek zorundaydı. Önce annesinin ve kız kardeşinin bütün mallarına el koydu. Sonra her ikisinin saçları kesildi ve Kecharitomene Manastırı'na kapatıldılar.

Bu, Bizans tarihinin en önemli olaylarından biridir. 34 yıl orada yaşayacak olan Anna Komnena, *Alexiad* adını verdiği ve babasının saltanat süresince yaşadığı bütün olayları anlatan geniş kapsamlı bir kitap yazdı. Kitap, özellikle I. Haçlı Seferi konusunda çok değerli bilgileri ihtiva ediyordu.

II. İoannes Komnenus ise, annesinin tahminlerinin aksine Bizans tarihinin en başarılı imparatorlarından oldu.

Bizans'ta Komnenus Hanedanı'nın çok başarılı bir hükümdarı olan II. İoannes Komnenus (Ἰωάννης Β΄ Κομνηνός, 1118-1143) 1118 yılında tahta geçtiği zaman 31 yaşındaydı. Mutlu bir evliliği, dördü erkek ve dördü kız olmak üzere sekiz çocuğu vardı.

Kurallara göre ondan sonra tahta büyük oğlu Alexius geçecekti. Önünde üç ağabeyi olan Manuel'in ise görünüşe göre taht için hiçbir şansı yoktu.

Ancak bazı işaretler aksini göstermekteydi.

Manuel henüz altı yaşına yeni basmıştı. Bir sabah dadısı imparatoriçeye, "Majesteleri, bir saattir Manuel'i yatıştıramıyoruz. Lütfen bir gelip görün," dedi.

İmparatoriçe oğlunun odasına girdiğinde, tepinen ve sürekli aynı şeyleri isteyen oğlunu sakinleştirmeye çalıştı.

İoannes Kinnamos, o olayı *Historia*'sında şöyle anlatmaktadır:

"Manuel daha çok küçük bir çocukken bir gece rüyasında nurani yüzlü bir kadın görür. Elinde erguvan rengi pabuçlar vardır.

"'Çıkar o mavi pabuçları, bana ver. Sen erguvan renkli pabuçlar giymelisin,' dedi. (Kurallara göre erguvan rengi pabucu sadece imparatorlar, mavi renkli pabuçları ise imparatorların oğulları giyerdi.)

"Ertesi sabah uyandığında Manuel mavi renkli pabuçları giymeyi reddetti. Rüyasında gördüğü erguvan renkli pabuçları istemeye başladı. Dadısı başa çıkamayınca imparatoriçeye başvurmak zorunda kaldı..." (40)

(40) *Ioannes Kinnamos'un Historia*'sı, s. 21.

Oğlunu kucağına alan imparatoriçe "Haydi sevgili oğlum gördüğün rüyayı bir de bana anlat," dedi. Onu sakinleştirdi. Manuel'in anlattığı rüyayı akşam yemeği sırasında kocasına anlattığında çok güldüler.

"İkinci olay ise daha sonraki yıllardadır. İmparatorun huzuruna vaaz vermesi için ermiş olarak kabul edilen bir keşiş çağrılmıştı. İmparator oğullarına da vaaza katılmaları için haber gönderdi. Dört kardeş huzura girdiğinde, vaiz ilk üç kardeşi selamladı, Manuel'in önüne geldiğinde, 'Efendimiz,' diyerek saygıyla eğildi. Olayı seyreden imparator biraz şaşırdı. Dayanamadı, ona neden böyle yaptığını sordu. Keşiş hiç tereddüt etmeden, 'Majesteleri içlerinden sadece bir o, bana imparator gibi göründü,' diye cevap verdi."(41)

Yine Niketas Khoniates *Historia*'sında başka bir olayı şöyle anlatır:

"Khonai'ın başpiskoposu Niketas adında bir hadımdı. Bu adam büyük bir falcı ve geleceği gören bir kişiydi. 1143 yılı başlarında Manuel Ermenistan'dan Konstantinople'a Khonai üzerinden dönerken, bu başpiskoposu ziyaret etti. Niketas onu takdis ederken şöyle dedi: 'Bu delikanlı imparatorluğu yönetecek ve ağabeyi de onun emri altına girecek. Tanrı bunu böyle kararlaştırmış. Bu onun alınyazısı.'"(42)

Manuel 24 yaşına geldiğinde diğer kardeşleri gibi çok iyi eğitim görmüştü. Ancak onlardan çok farklı olarak, olağanüstü nitelikleri nedeniyle babasının en önemli danışmanlarından biri oldu.

Olaylar birbiri ardına onun alınyazısını onaylar gibi gelişti. 1142 yılında İmparator II. İoannes Komnenus dört oğluyla birlikte doğu seferine çıktı. Ancak Adana civarına geldiklerinde en büyük oğlu Alexius birden öldü. Onu Konstantinople'a götürüp gömmek görevi, yaşça ikinci ve üçüncü sırada olan oğulları Andronikus ve İsaak'a düştü. Manuel ise babasının yanında kaldı. Isaak Konstantinople'da kalırken Andronikus döneceği sırada, o da birden öldü.

İki büyük acıyla sarsılan imparator, biraz avunmak amacıyla Toros ormanlarında ava çıktı. Kimin attığı belli olmayan bir okla elinden yaralandı. Ama ne yazık ki, ok zehirliydi. Doktorlar çare bulamadılar. Öleceğini anlayınca, 4 Nisan 1143 Pazar günü sefere katılan üst düzey yöneticileri ve kumandanları yanına çağırdı, onlara şunları söy-

(41) *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı*, s. 21.
(42) Niketas Khoniates, *Historia*, s. 153.

ler: "*Benimle burada bulunan Romalılar! Önceki birçok imparatorumuz, atalardan miras kalan hükümdarlık görevini oğullarına bırakmayı doğru bulmuşlardır. Gördüğünüz gibi fani hayatın sonuna geldim. İşte bu nedenle bir seçim yapmak zorundayım. Ülkemin çıkarları için geleneklere aykırı davranmaya hazırım. Sağduyum yaşça büyük olanı reddediyor ve daha iyi olanı, Manuel'i tercih ediyor...*"(43)

Manuel Komnenus babasının önünde diz çöktü. İmparator, yüzüğünü onun parmağına taktı, başına imparatorluk tacını ve yanında duran erguvan rengi şalı omuzlarına koydu. Böylece tahta geçen I. Manuel Komnenus (Μανουήλ Α΄ Κομνηνός, 1143-1180) Bizans tarihinin en büyük imparatorlarından biri oldu.

Baba, oğul ve torun, yukarıda ayrıca Haçlı Seferleri'nde izlediğiniz gibi, 99 yıl boyunca imparatorluğu büyük bir başarıyla yönettiler.

(43) Radi Dikici, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, s. 365.

Kaynakça

Baker, G. P., *Justinian The Last Roman Emperor*, Cooper Square Press, 2002.
Bridge, Antony, *The Crusades*, Granada, 1980.
Cesaretti, Paolo, *Theodora, Empress of Byzantium*, Magowan Books, 2014.
Demirkent Işın, *Mikhail Psellos'un Khronographia'sı*, Türk Tarih Kurumu, 1994.
Demirkent, Işın, *Niketas Khoniates'in Historia'sı* (1195-1206), Dünya Kitapları, 2004
Dikici, Radi, *Bizans İmparatorluğu Tarihi – Byzantium 330-1453*, 2007, 2015.
Dikici, Radi, *Bizans İmparatoru Büyük Theodosius*, 2013.
Dikici, Radi, *Dört İstanbul*, 2015.
Dikici, Radi, *İmparator Konstantin, Helena ve Fausta*, 2009.
Dikici, Radi, *Şans, Zafer ve... İmparator Heraklius*, 2014.
Dikici, Radi, *Theodora (Dansözlükten İmparatoriçeliğe)*, 2009.
El Cheikh, Nadia Maria *Byzantium Viewed by the Araps*, Harvard University Press, 2004.
Ereira, Alan-Jones, Terry, *Crusade*, BBC Books, Penguin, 1996.
Evans, James Allan, *The Empress Theodora-Partner of Justinian*, Austin 2002.
Grant, Michael, *The Emperor of Constantine*, Phoenix Giant, 1998.
Harris, Jonathan, *Byzantium and the Crusaders*, Continuum, 2012
*Ioannes Kinnomos'un Historias*ı (1118-1176) Türk Tarih Kurumu, 2001.
Justinian, The Digest of Roman Law, Theft, Rapine, Damage, and Insult, Penguin Books, 1993.
Kaegi, Walter E, *Heraclius, Emperor of Byzantium*, Cambridge University Press, 2003.
Maalouf, Amin, *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, YK, 2010.
Norwich, John Julius, *Byzantium, The Early Centuries*, Penguin Books, 1990.
Procopius, *The Secret History*, The Folio Society Ltd, 1996.
Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi, I, II, III*, Türk Tarih Kurumu, 1986, 1987.
The Alexiad, Penguin Books, 2003.
The Chronicle of Theophanes, Anni Mundi (6095-6305), University of Pennsylvania Press, 198.
The History of Zonaros, From Alexander Severus to The Death of Theodosius the Great, Routledge, 2009.
Tougher, Shaun, *Julian the Apostate*, Edinburgh University Press, 2007.
Weir, Allison, *Eleanor of Aquataine*, Pimlico, 2000.

Radi Dikici, Bizans üzerine yeni bilgilerin ışığında, bu zengin tarihsel dönemin önemli olaylarını, sosyal ilişkilerini ve saray hayatını ele aldığı yazılarını bu kitapta bir araya getiriyor. Aynı zamanda bir rehber niteliğinde de olan *Bizans'ı Anlamak*, dönemin değer yargılarının yanı sıra Ortodoks Kilisesi'nin, dolayısıyla dini inançların, toplumu ve Bizans yönetimini ne kadar etkilediğini de tespit ediyor.

Seçilmiş bazı konu başlıkları:

- Çağa damgasını vuran uluslararası ilişkiler…
- İmparator ve imparatoriçelerin özel hayatları…
- İsa'nın çarmıha gerildiği haçın yeri…
- Üç Haçlı Seferi'nin hikâyesi...
- Hazreti Muhammed'in dönemin hükümdarlarına gönderdiği üç mektup…

THG 0543730 EZY 2016 THG 3730 EZY

www.remzi.com.tr
ISBN 978-975-14-1727-5
9 789751 417275
₺20,00